

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
ΤΜΗΜΑ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΣΤΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ – ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΟΛΙΚΗΣ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ
(ΕΜΠΣ ΔΕ–ΔΟΠ)

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
Θέμα: Το ζήτημα των Γενικών Όρων Συναλλαγών (ΓΟΣ)
στις σύγχρονες συναλλαγές

Βλαχούλη Φ. Μαρία
Α.Μ.: ΜΔΕ–ΟΠ/ 0605

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Δελούκα – Ιγγλέση Κορνηλία

Πειραιάς, 2016

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ευχαριστώ θερμά την καθηγήτριά μου, κα Δελούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, για την πολύτιμη στήριξη και βοήθειά της όσον αφορά στην εκπόνηση της παρούσας διπλωματικής εργασίας.

M.B.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ:

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ	σελ. 6
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	σελ. 7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ	
1.1 Η εξέλιξη της σύγχρονης Οικονομίας κατά το 19ο και 20ο αι.	σελ. 9
1.2 Η εξέλιξη στο δίκαιο των συναλλαγών του 19ου και 20ου αι.	σελ. 10
1.2.1 Από την ατομική στην ομαδική σύμβαση	σελ. 10
1.2.2 Ο τύπος της ομαδικής συμβάσεως και τα χαρακτηριστικά του γνωρίσματα	σελ. 11
1.3 Ιστορική επισκόπηση των ΓΟΣ από την αρχαιότητα έως το Μεσαίωνα	σελ. 13
1.4 Ιστορική επισκόπηση των ΓΟΣ στο ελληνικό δίκαιο	σελ. 15
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΑΣΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΟ ΤΩΝ ΣΥΜΒΑΣΕΩΝ	
ΓΕΝΙΚΑ	
2.1 Εισαγωγή στο αστικό και ενοχικό δίκαιο	σελ. 17
2.2 Η έννοια της συμβάσεως στο ενοχικό δίκαιο	σελ. 17
2.3 Οι θεμελιώδεις αρχές του ενοχικού δικαίου	σελ. 18
2.3.1 Η αρχή της αυτονομίας της ιδιωτικής βούλησης	σελ. 19
2.3.2 Η αρχή της καλής πίστης	σελ. 21
2.3.3 Η αρχή της εύνοιας προς τον οφειλέτη (ή άλλως, η αρχή της εύνοιας προς τον ασθενέστερο συμβαλλόμενο)	σελ. 22
2.3.4 Η αρχή της ευθύνης	σελ. 25
2.4 Περιορισμοί της αρχής της ελευθερίας των συμβάσεων	σελ. 25
2.4.1 Περιορισμοί ως προς τη σύναψη της σύμβασης	σελ. 25
2.4.2 Περιορισμοί ως προς το περιεχόμενο της σύμβασης	σελ. 26
2.5 Τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα από τη χρήση των Γενικών Όρων Συναλλαγών (ΓΟΣ)	σελ. 28
2.5.1 Πλεονεκτήματα από τη χρήση των ΓΟΣ	σελ. 29
2.5.2 Μειονεκτήματα από τη χρήση των ΓΟΣ	σελ. 31
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: Η ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΗ ΡΥΘΜΙΣΗ ΤΩΝ ΓΟΣ	
3.1 Η κοινοτική ρύθμιση των ΓΟΣ: η Οδηγία 93/13/ΕΟΚ	σελ. 34
3.2 Η ελληνική ρύθμιση των ΓΟΣ	σελ. 36

3.2.1 Ο Νόμος 1961/1991	σελ. 36
3.2.2 Ο Νόμος 2251/1994	σελ. 37
3.2.3 Άρθρο 2: Γενικοί όροι των συναλλαγών – Καταχρηστικοί γενικοί όροι	σελ. 40
3.3 Ερμηνεία βασικών εννοιών που αναφέρονται στον Ν. 2251/1994	σελ. 44
3.3.1 Ο Προμηθευτής	σελ. 44
3.3.2 Ο Καταναλωτής (ευρεία έννοια – στενή έννοια)	σελ. 45
3.3.3 Οι ΓΟΣ	σελ. 46
3.4 Οι βασικοί στόχοι του άρθρου 2 του νόμου για την προστασία του καταναλωτή	σελ. 47
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: Ο ΔΙΚΑΣΤΙΚΟΣ ΕΛΕΓΧΟΣ ΤΩΝ ΓΟΣ	
4.1 Ο δικαστικός έλεγχος των ΓΟΣ με βάση το άρθρο 2 του Ν. 2251/1994	σελ. 49
4.1.1 Έλεγχος της ενσωμάτωσης των ΓΟΣ στη σύμβαση	σελ. 49
4.1.1.1 Εισαγωγή	σελ. 49
4.1.1.2 Οι παράγραφοι 1 και 2 του άρθρου 2 του Ν. 2251/1994	σελ. 50
4.1.2 Έλεγχος του ακριβούς νοήματος των επίμαχων ΓΟΣ	σελ. 55
4.1.2.1 Εισαγωγή	σελ. 55
4.1.2.2 Οι παράγραφοι 3, 4 και 5 του άρθρου 2 του Ν. 2251/1994	σελ. 55
4.1.2.3 Η αρχή της διαφάνειας	σελ. 58
4.1.3 Ο έλεγχος του κύρους του περιεχομένου των ΓΟΣ	σελ. 61
4.1.3.1 Εισαγωγή	σελ. 61
4.1.3.2 Οι παράγραφοι 6 και 7 του άρθρου 2 του Ν. 2251/1994	σελ. 62
4.2 Ο δικαστικός έλεγχος των ΓΟΣ με βάση τις διατάξεις του Αστικού Κώδικα	σελ. 71
4.2.1 Έλεγχος με βάση τα άρθρα 288 και 281 ΑΚ	σελ. 71
4.2.2 Έλεγχος με βάση τα άρθρα 178 και 179 ΑΚ	σελ. 76
4.2.3 Έλεγχος με βάση τα άρθρα 140, 141 και 143 ΑΚ	σελ. 77
4.2.4 Έλεγχος με βάση το άρθρο 332 ΑΚ	σελ. 78
4.2.5 Έλεγχος με βάση τα άρθρα 371, 372 και 373 ΑΚ	σελ. 79
4.3 Η ακυρότητα ως συνέπεια της καταχρηστικότητας των ΓΟΣ	σελ. 80
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ: Η ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΗ	
5.1 Η Συλλογική Αγωγή	σελ. 84
5.2 Το αίτημα της συλλογικής αγωγής	σελ. 85
5.3 Η έκταση ισχύος της αποφάσεως επί συλλογικής αγωγής	σελ. 91
5.4 Η εξώδικη προστασία των καταναλωτών σύμφωνα με τον Ν. 2251/1994	σελ. 93
5.5 Η εξώδικη προστασία των καταναλωτών με βάση το κοινό δίκαιο	σελ. 94

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ: ΟΙ ΓΟΣ ΣΤΙΣ ΤΡΑΠΕΖΙΚΕΣ ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ	
6.1 Εισαγωγή	σελ. 95
6.2 Η προβληματική των δανείων σε ελβετικό φράγκο	σελ. 101
6.2.1 <i>Σύντομο ιστορικό</i>	σελ. 101
6.2.2 <i>Ο τρόπος που αντιμετώπισαν το πρόβλημα τα ελληνικά δικαστήρια</i>	σελ. 103
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	σελ. 113
I. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	σελ. 115
II. ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ	σελ. 117
III. ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ	σελ. 119
IV. ΔΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ	σελ. 119

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ:

ΑΚ: Αστικός Κώδικας

αι.: αιώνας

αριθμ.: αριθμός

βλ.: βλέπε

γνωμ.: γνωμοδότηση

ΓΟΣ: Γενικός(–οι) Όρος(–οι) Συναλλαγών

εδ.: εδάφιο

ΕΕ: Ευρωπαϊκή Ένωση

Ε.Κ.Τ.: Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα

ΕΛΛΔνη: Ελληνική Δικαιοσύνη

Ε.ΝΟ.Β.Ε.: Εταιρεία Νομικών Βορείου Ελλάδος

ΕπισκεΔ: Επισκόπηση Εμπορικού Δικαίου

επ.: επόμενα

Εφ: Εφετείο

ΕφαΔ: Εφαρμογές Αστικού Δικαίου & Πολιτικής Δικονομίας

κ.α.: και άλλα

κ.λπ.: και λοιπά

κ.ο.κ: και ούτω καθεξής

ΚΠολΔ: Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας

λ.χ.: λόγου χάρη

Ν.: Νόμος

ό.π.: όπου παραπάνω

παρ.: παράγραφος

περ.: περίπτωση

ΠΠρ: Πολυμελές Πρωτοδικείο

π.χ.: παραδείγματος χάρη

σελ.: σελίδα

σσ.: σελίδες

στοιχ.: στοιχείο

Συντ.: Σύνταγμα

ΤτΕ: Τράπεζα της Ελλάδος

υποσ.: υποσημείωση

ΧρηΔικ: Χρηματοπιστωτικό Δίκαιο

ΧριΔ: Χρονικά Ιδιωτικού Δικαίου

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα η συναλλακτική – ανταλλακτική και εν γένει εμπορική δραστηριότητα των λαών ακολουθούσε κανόνες, στην αρχή εθιμικούς και στη συνέχεια και δικαιοπρακτικούς.

Τις σημαντικότερες ίσως αλλαγές στην Οικονομία επέφερε η Βιομηχανική Επανάσταση τον 19ο αι., καθώς υπήρξε μετάβαση από τη μικρή επιχείρηση στη συγκέντρωση του κεφαλαίου και στη δημιουργία μεγάλων οικονομικών επιχειρήσεων. Όπως ήταν αναμενόμενο, η συγκέντρωση του κεφαλαίου επηρέασε και τις συναλλαγές. Έτσι, από τη μία πλευρά έχουμε τον επιχειρηματία, ο οποίος εμφανίζεται συνήθως ως ο οικονομικά ισχυρότερος συμβαλλόμενος και από την άλλη πλευρά τον καταναλωτή, ο οποίος εμφανίζεται συνήθως ως ο οικονομικά ασθενέστερος συμβαλλόμενος. Πέραν τούτου, η κατά το παρελθόν χρησιμοποιούμενη ατομική σύμβαση δεν ήταν πλέον σε θέση να ανταποκριθεί στις ανάγκες των διαρκώς ογκούμενων μαζικών συναλλαγών και αντικαταστάθηκε από την ομαδική σύμβαση. Στο πλαίσιο λοιπόν των μαζικών συναλλαγών, η χρήση ομοιόμορφων προδιατυπωμένων μονομερώς από την επιχείρηση συμβατικών όρων «μαζικής χρήσης» έγινε ο πιο συνηθισμένος τρόπος πραγματοποίησης των εμπορικών συναλλαγών.

Ο επιχειρηματίας λοιπόν, επιβάλλει τους δικούς του όρους στον καταναλωτή όσον αφορά στην κατάρτιση μιας σύμβασης, με αποτέλεσμα ο τελευταίος εξαιτίας της ασθενέστερης οικονομικής και διαπραγματευτικής του θέσης να μην είναι σε θέση να τους διαπραγματευτεί προς όφελος του. Αντιθέτως, εάν επιθυμεί την κατάρτιση της συμβάσεως οφείλει να τους δεχτεί ως έχουν (*“take it or leave it”*). Οι εν λόγω όροι όταν έχουν διατυπωθεί εκ των προτέρων, για απροσδιόριστο αριθμό μελλοντικών συμβάσεων και δεν αποτελούν αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης μεταξύ των μερών, έχουν «πολιτογραφηθεί» ως «γενικοί όροι συναλλαγών».

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η παρουσίαση του ελληνικού νομοθετικού πλαισίου που διέπει τους γενικούς όρους συναλλαγών. Επίσης, διερευνώνται οι όροι και οι προϋποθέσεις υπό τις οποίες προστατεύεται το καταναλωτικό κοινό από καταχρηστικούς και κατά συνέπεια άκυρους γενικούς όρους, ενώ παρατίθεται και σχετική νομολογία.

Στο πρώτο κεφάλαιο της διπλωματικής, πραγματοποιείται εκτενής ιστορική αναδρομή ανά τους αιώνες, η οποία αφορά στην εμφάνιση πρώιμων γενικών όρων που φέρουν χαρακτηριστικά που προσομοιάζουν στους σύγχρονους γενικούς όρους συναλλαγών.

Στο δεύτερο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας πραγματοποιείται μία σύντομη εισαγωγή στο αστικό δίκαιο, με ιδιαίτερη έμφαση στο ενοχικό δίκαιο και στο δίκαιο των συμβάσεων γενικότερα.

Στο τρίτο κεφάλαιο πραγματοποιείται μία σύντομη αναφορά στο Ν. 1961/1991, ο οποίος αποτέλεσε τον πρώτο νόμο για την προστασία του έλληνα καταναλωτή. Στη συνέχεια, παρουσιάζεται η Οδηγία 93/13/ΕΟΚ στην οποία στηρίχθηκε το άρθρο 2 του Ν. 2251/1994 για την προστασία του καταναλωτή. Ο προαναφερθείς νόμος αντικατέστησε τον Ν. 1961/1991 και ισχύει, κατόπιν αρκετών τροποποιήσεων, μέχρι και σήμερα.

Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζεται ο τρόπος με τον οποίο τα ελληνικά δικαστήρια ελέγχουν εάν ένας γενικός όρος συναλλαγών είναι καταχρηστικός και κατά συνέπεια άκυρος. Συγκεκριμένα, αναλύονται τα τρία στάδια του δικαστικού ελέγχου με βάση τον Ν. 2251/1994 για την προστασία του καταναλωτή. Επιπλέον, γίνεται αναφορά και σε γενικές διατάξεις του Αστικού Κώδικα, τις οποίες το Δικαστήριο εξετάζει κατά τον έλεγχο των ΓΟΣ, είτε όταν ο τελευταίος δεν δύναται να πραγματοποιηθεί με βάση τον Ν. 2251/1994, είτε συμπληρωματικά.

Στο πέμπτο κεφάλαιο παρουσιάζεται και αναλύεται η «*συλλογική αγωγή*», μία καινοτομία του Ν. 2251/1994 όσον αφορά στην προστασία του καταναλωτή, καθώς και η δυνατότητα εξώδικης ικανοποίησης των καταναλωτών, σύμφωνα με τον εν λόγω νόμο.

Τέλος, το έκτο κεφάλαιο της διπλωματικής αναφέρεται στους ΓΟΣ στις τραπεζικές συμβάσεις. Επιπλέον, παρουσιάζεται το σκεπτικό αποφάσεων των ελληνικών δικαστηρίων που έκριναν ως καταχρηστικό, όρο που περιείχαν δανειακές συμβάσεις που καταρτίστηκαν σε ξένο νόμισμα και συγκεκριμένα σε ελβετικό φράγκο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

1.1 Η εξέλιξη της σύγχρονης Οικονομίας κατά το 19ο και 20ο αι.

Η Οικονομία οφείλει τη σύγχρονη μορφή της στις θεμελιώδεις αλλαγές που επήλθαν σε αυτήν κατά τον 19^ο και 20^ο αι. και ιδίως στις αλλαγές που επέφερε η πρόοδος των τεχνικών μέσων όσον αφορά στην παραγωγή. Η εξέλιξη της τεχνολογίας πέτυχε τη μετάβαση από την αγροτική στη βιομηχανική οικονομία, η οποία είχε ως αποτέλεσμα *«τη συγκέντρωση του κεφαλαίου και τη διαμόρφωση της παραγωγής υπό τον τύπο της μεγάλης επιχειρήσεως»*. Η συγκέντρωση του κεφαλαίου και η δημιουργία μεγάλων επιχειρήσεων αποτελεί το πρώτο χαρακτηριστικό της Οικονομίας του 19^{ου} αι.. Βέβαια, το φαινόμενο της δημιουργίας της μεγάλης επιχείρησης δεν εμφανίστηκε μόνο στο βιομηχανικό κλάδο, αλλά επεκτάθηκε και σε άλλους οικονομικούς κλάδους της *«υπό την ευρύτερη έννοια της παραγωγής»*, όπως λ.χ. *«στην ανταλλαγή των οικονομικών αγαθών, στη μεταφορά, στην ασφάλιση, στα πιστωτικά ιδρύματα κ.α.»*¹.

Το δεύτερο χαρακτηριστικό που παρουσιάζει η Οικονομία του 19^{ου} αι. έχει να κάνει με την απελευθέρωση του εμπορίου και γενικότερα των οικονομικών συναλλαγών, η οποία συνέβαλε στην προαγωγή του φαινομένου της μεγάλης επιχείρησης, γεγονός αναπόφευκτο, αν αναλογιστεί κανείς ότι η ελευθερία των συναλλαγών γέννησε τον ανταγωνισμό, με αποτέλεσμα οι επιχειρήσεις της εποχής να συνασπίζονται προκειμένου να τον αντιμετωπίσουν. Ο συνασπισμός των επιχειρήσεων για την αντιμετώπιση του ανταγωνισμού εμφανίστηκε είτε σε συνεκτικότερη είτε σε χαλαρότερη οικονομική μορφή².

Στον 20ο αι. παρατηρείται το φαινόμενο της αλλαγής της υφιστάμενης μορφής της Οικονομίας ως προς την άκρατη ελευθερία που χαρακτήριζε τις συναλλαγές του 19^{ου} αι., υπό την έννοια ότι αυτή περιορίζεται λόγω των αυξανόμενων κρατικών παρεμβάσεων. Ωστόσο, το πρώτο χαρακτηριστικό της Οικονομίας του 19^{ου} αι., ήτοι η συγκέντρωση του κεφαλαίου και των επιχειρήσεων, όχι μόνο δεν παραβλάπτεται εξαιτίας των παρεμβάσεων του Κράτους, αλλά αντιθέτως ενισχύεται, εφόσον η συγκέντρωση διευκόλυνε τους κρατικούς ελέγχους όσον αφορά στην οικονομία³.

Οι μεταβολές και οι ανατροπές που επήλθαν στην Οικονομία του 20^{ου} υπό τη μορφή της μεγάλης επιχείρησης είχε ως αποτέλεσμα η σύγχρονη παραγωγή να παρουσιάζει τα εξής δύο χαρακτηριστικά γνωρίσματα: α) είναι παραγωγή ομαδική, δηλαδή τα προϊόντα παράγονται σε μεγάλες ποσότητες και β) είναι τυποποιημένη. Τα εν λόγω χαρακτηριστικά εμφανίστηκαν σε πρώτο στάδιο στη βιομηχανική

¹ βλ. Δελούκα Νικόλαο, *Οι Γενικοί Όροι Συναλλαγών. Το πρόβλημα των Συμβάσεων Προσχωρήσεως*, Εκδ. Οικ. «ΤΟ ΝΟΜΙΚΟΝ», ΝΙΚ. Α. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, Αθήνα, 1952, σελ. 1

² βλ. Δελούκα Νικόλαο, *Οι Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 1), σελ. 1

³ βλ. Δελούκα Νικόλαο, *Οι Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 1), σελ. 1

παραγωγή, εξαιτίας της χρήσης των μηχανών, στη συνέχεια όμως επεκτάθηκαν και στους τρόπους διαθέσεως των προϊόντων της βιομηχανικής παραγωγής, δηλαδή στις μεγάλες εμπορικές συναλλαγές, καθώς και στις υπόλοιπες επιβοηθητικές της βιομηχανίας και του εμπορίου οικονομικές δραστηριότητες, στις μεταφορές, στην ασφάλιση, στην τραπεζική πίστη κ.λπ., οι οποίες υπάγονται στην ευρύτερη έννοια της παραγωγής⁴.

1.2 Η εξέλιξη στο δίκαιο των συναλλαγών του 19ου και 20ου αι.

1.2.1 Από την ατομική στην ομαδική σύμβαση

Προτού επέλθουν στην Οικονομία οι μεταβολές που προαναφέρθηκαν, οι οικονομικές συναλλαγές πραγματοποιούντο υπό τη νομική μορφή της ατομικής συμβάσεως. Με τον όρο ατομική σύμβαση εννοούμε τη συνάντηση δύο αντίθετων δηλώσεων βουλήσεως, οι οποίες κατόπιν ελεύθερων διαπραγματεύσεων και μέσω αυτοπεριορισμού και αμοιβαίων υποχωρήσεων των μερών, καταλήγουν σε σύμπτωση, δηλαδή στο επιδιωκόμενο αποτέλεσμα⁵. Αυτός ο τύπος της συμβάσεως, ο οποίος βασίζεται στην ελεύθερη διαπραγμάτευση των όρων που εμπεριέχονται σε αυτήν, ανταποκρινόταν στις παλαιότερες μορφές οικονομικής οργάνωσης⁶. Τα κύρια χαρακτηριστικά γνωρίσματα της εν λόγω συμβάσεως συνοψίζονται ως εξής: α) έχει προσωπικό– ατομικό χαρακτήρα υπό την έννοια ότι αποτυπώνει τις βουλήσεις των συμβαλλομένων και β) η διασταύρωση των εκατέρωθεν βουλήσεων είναι ελεύθερη ενώ κάθε περιορισμός αυτών, είναι εκούσιος και συνειδητός. Στη νομική αυτή μορφή, δηλαδή στην ατομική σύμβαση, κυριαρχεί η αντίληψη ότι τα συμβαλλόμενα μέρη διαθέτουν το ίδιο οικονομικό επίπεδο και δεν επηρεάζονται από την οικονομική υπεροχή του ενός έναντι του άλλου⁷. Με άλλα λόγια, στην ατομική σύμβαση, δεν υφίσταται οικονομικά ισχυρότερο και οικονομικά ασθενέστερο συμβαλλόμενο μέρος, αλλά τα συμβαλλόμενα μέρη αντιμετωπίζονται ως οικονομικά ίσα.

Η νομική μορφή της ατομικής συμβάσεως εξακολουθεί βέβαια να απαντάται και σήμερα στις συναλλαγές, ωστόσο ο ρόλος της έχει περιοριστεί σημαντικά, με αποτέλεσμα να εμφανίζεται κυρίως στις αστικές συμβάσεις μεταξύ μεμονωμένων προσώπων όπως λ.χ. στις μισθώσεις ή στις αγοραπωλησίες ακινήτων. Στη σύγχρονη όμως τεχνική της οικονομίας και της παραγωγής, με τα χαρακτηριστικά που προαναφέρθηκαν, δηλαδή εκείνα της ομαδικότητας και της τυποποίησης, η ατομική σύμβαση αποδεικνύεται τελείως ανεπαρκής και ακατάλληλη. Οι μεταβολές που επήλθαν στην Οικονομία του 19ου και 20ου αι. κατέδειξαν ότι τόσο η νομική μορφή της ατομικής συμβάσεως

⁴ βλ. Δελούκα Νικόλαο, *Οι Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 1), σελ. 2

⁵ βλ. Καράση Μαριάνο, *Γενικοί Όροι Συναλλαγών, Δικαστικός Έλεγχος*, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΑΚΚΟΥΛΑ, Θεσσαλονίκη, 1992, σελ. 26 & Δελούκα Νικόλαο, *Οι Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 1), σελ. 2

⁶ βλ. Καράση Μαριάνο, *Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 5), σελ. 26

⁷ βλ. Δελούκα Νικόλαο, *Οι Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 1), σσ. 2–3

που εξυπηρετούσε την παλαιά μορφή της Οικονομίας, όσο και οι νόμοι του παλαιότερου συναλλακτικού δικαίου καθώς και η νομολογία των κρατικών Δικαστηρίων, έχριζαν εκσυγχρονισμού, ώστε να είναι κατάλληλοι και να ανταποκρίνονται στη σύγχρονη μορφή των εμπορικών συναλλαγών⁸.

Τα παραπάνω, είχαν ως συνέπεια να δημιουργηθεί ένα ιδιότυπο δίκαιο, αυτόνομο, το οποίο εκτόπισε το ισχύον κρατικό δίκαιο και το οποίο ονομάστηκε αυτόνομο δίκαιο της οικονομίας ή σωματειακό δίκαιο. Τα κυριότερα μέσα τα οποία στοιχειοθέτησαν το αυτόνομο αυτό δίκαιο των εμπορικών συναλλαγών είναι τα εξής: α) η επαγγελματική δαιοτησία, β) η κωδικοποίηση των εμπορικών συνθηκών και γ) η νεότερη εξέλιξη της τεχνικής των συμβάσεων υπό τη μορφή της ομαδικής συμβάσεως⁹.

Από τα ανωτέρω μέσα, εκείνο που μας ενδιαφέρει για την παρούσα εργασία είναι το υπό στοιχείο γ, ως πρόδρομος των σημερινών συμβάσεων προσχωρήσεως.

1.2.2 Ο τύπος της ομαδικής συμβάσεως και τα χαρακτηριστικά του γνωρίσματα

Η νέα αυτή μορφή συμβάσεως διαμορφώθηκε για να ανταποκριθεί στα χαρακτηριστικά της ομαδοποίησης και της τυποποίησης που παρουσιάζει η παραγωγή του 20^{ου} αι., εφόσον, όπως προαναφέρθηκε, η ατομική σύμβαση κρίθηκε ανεπαρκής και ακατάλληλη στις σύγχρονες εμπορικές συναλλαγές. Υπήρξε λοιπόν η ανάγκη να δημιουργηθεί ένας νέος νομικός τύπος, ο οποίος θα ικανοποιούσε τις απαιτήσεις της μαζικής παραγωγής και θα χρησίμευε ως μέσο διαθέσεως αυτής. Ο νέος νομικός τύπος που δημιουργήθηκε για να καλύψει τις ανάγκες του σύγχρονου εμπορίου είναι η ομαδική σύμβαση, η οποία διαθέτει τα εξής χαρακτηριστικά γνωρίσματα: α) *«χάνει τον ατομικό χαρακτήρα και καθίσταται κατεξοχήν απρόσωπη»*. Οι συμβαλλόμενοι δεν αποτυπώνουν σε αυτήν την προσωπικότητα τους, δηλαδή δεν υπεισέρχονται σε ελεύθερες διαπραγματεύσεις, ούτε μέσω αυτοπεριορισμού και αμοιβαίων υποχωρήσεων καταλήγουν σε σύμπτωση βουλήσεων. Δεν έχει σημασία ποιος θα είναι ο αντισυμβαλλόμενος του επιχειρηματία. Η μεταχείριση του, τουλάχιστον εξωτερικά, θα είναι η ίδια. β) Καταρτίζεται ομαδικά (μαζικά) και σε μεγάλο αριθμό αντιτύπων, ανταποκρινόμενη με αυτόν τον τρόπο στην ομαδικότητα της σύγχρονης παραγωγής. γ) Είναι τυποποιημένη, υπό την έννοια ότι το περιεχόμενό της είναι το ίδιο για όλες τις περιπτώσεις και επαναλαμβάνεται στερεότυπα. Η ελευθερία των συμβαλλόμενων μερών και οι μεταξύ τους διαπραγματεύσεις περιορίζονται στον καθορισμό ορισμένων μόνο στοιχείων της συμβάσεως, τα οποία ωστόσο από νομικής απόψεως τυχάνει να είναι τα πιο ουσιώδη, όπως για παράδειγμα η ποσότητα, το είδος, το τίμημα. *«Τα υπόλοιπα στοιχεία της συμβάσεως είναι προκαθορισμένα,*

⁸ βλ. Δελούκα Νικόλαο, *Οι Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 1), σελ. 3

⁹ βλ. Δελούκα Νικόλαο, *Οι Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 1), σσ. 4–6

αμετάβλητα και όμοια για όλες τις επί μέρους συμβάσεις». δ) Ως αποτέλεσμα της μεγάλης διεύρυνσης των οικονομικών αγορών, η κατάρτιση της σύμβασης πραγματοποιείται συνήθως εξ' αποστάσεως και όχι δια ζώσης. ε) Τέλος, και αντιθέτως με ό,τι συμβαίνει στην ατομική σύμβαση, υπάρχει συνήθως οικονομική υπεροχή του ενός συμβαλλομένου έναντι του άλλου, η οποία οδηγεί στην επιτακτική υπαγόρευση των όρων της σύμβασεως από το οικονομικά ισχυρότερο μέρος προς το οικονομικά ασθενέστερο μέρος ¹⁰.

Ανεξάρτητα από την οικονομική σημασία του φαινομένου των μαζικών συμβάσεων, δημιουργείται πλήθος νομικών ζητημάτων. Κατά πρώτο λόγο, το γεγονός ότι αυτού του είδους οι συμβάσεις καταρτίζονται ομαδικά σημαίνει ότι υφίσταται πλήθος συμβαλλομένων είτε από τη μία πλευρά είτε και από όλες τις πλευρές. Σε αυτή την περίπτωση, όπου δηλαδή υπάρχουν περισσότεροι συμβαλλόμενοι, η συνάντηση των εκατέρωθεν δηλώσεων βουλήσεως για την κατάρτιση της σύμβασεως είναι δυνατόν να επέλθει με τρεις τρόπους: α) είτε συνάπτονται πολλές χωριστές συμβάσεις μεταξύ των μερών με διαφορετικό περιεχόμενο η καθεμία, 2) είτε συνάπτονται ενιαίες, γενικές συμβάσεις μεταξύ των αντισυμβαλλομένων, οι οποίοι (αντισυμβαλλόμενοι) αποτελούνται από περισσότερα πρόσωπα (φυσικά ή νομικά), τα οποία ωστόσο, λαμβάνονται υπόψη ως οργανωμένα σύνολα (ομάδες) και όχι ως μεμονωμένα άτομα και 3) είτε συνάπτονται πολλές μεν χωριστές συμβάσεις αλλά τυποποιημένες, υπό την έννοια ότι έχουν τυπικώς όμοιο περιεχόμενο ως προς τους γενικούς όρους που περιέχουν. Το υπό 3) στοιχείο προσιδιάζει στην έννοια της ομαδικής σύμβασεως διότι παρουσιάζει τα χαρακτηριστικά του απρόσωπου, της ομαδικότητας και της τυποποίησης ¹¹.

Από την άλλη πλευρά, η νεότερη αυτή τεχνική των συμβάσεων ανατρέπει την κλασική μορφή σύμφωνα με την οποία δύο απλές δηλώσεις βουλήσεως έναντι αλλήλων βρίσκονται σε σχέση απλής προτάσεως και απλής αποδοχής. Το νέο χαρακτηριστικό γνώρισμα των ομαδικών συμβάσεων είναι η ύπαρξη προδιατυπωμένων γενικών όρων, οι οποίοι καθίστανται κατόπιν όροι των ειδικότερων επί μέρους συμβάσεων και αποτελούν το τυπικό περιεχόμενο αυτών. Ο προκαθορισμός των γενικών τυπικών όρων της μεταγενέστερης καταρτισθείσας ειδικής σύμβασεως είναι δυνατόν να πραγματοποιηθεί με διάφορους τρόπους: είτε μονομερώς από το ένα εκ των συμβαλλομένων, είτε από τρίτους, είτε μέσω προγενέστερης και γενικότερης σύμβασεως μεταξύ των ίδιων συμβαλλομένων μερών, οι οποίοι προχωρούν στην κατάρτιση της ειδικής επί μέρους σύμβασης κ.ο.κ. ¹².

¹⁰ βλ. Δελοούκα Νικόλαο, *Οι Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 1), σσ. 6–7

¹¹ βλ. Δελοούκα Νικόλαο, *Οι Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 1), σσ. 8–10

¹² βλ. Δελοούκα Νικόλαο, *Οι Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 1), σελ. 10

1.3 Ιστορική επισκόπηση των ΓΟΣ από την αρχαιότητα έως το Μεσαίωνα

Η χρήση προσυντεταγμένων υποδειγμάτων για την κατάρτιση των πιο συνηθισμένων συμβάσεων δεν αποτελεί πρακτική των νεότερων χρόνων αλλά ανατρέχει μέχρι την προϊστορική εποχή. Οι Αιγύπτιοι για παράδειγμα, συνήθιζαν να χρησιμοποιούν τέτοιου είδους υποδείγματα όσον αφορά στις αγοραπωλησίες ακινήτων. Ιστορικοί ερευνητές οι οποίοι μελέτησαν το αρχαίο και νεότερο βαβυλωνιακό δίκαιο ανακάλυψαν ενδιαφέροντα στοιχεία ως προς τα νομικά υποδείγματα συμβάσεων που χρησιμοποιούσαν οι Βαβυλώνιοι. Επιπλέον, παρόμοια υποδείγματα μισθωτικών συμβάσεων του αρχαίου αττικού δικαίου έχουν διασωθεί κυρίως σε επιγραφές. Στην κλασική ρωμαϊκή εποχή δεσπόζουσα θέση κατέχουν τα νομικά υποδείγματα τόσο υπό τη μορφή συμβατικού – συναλλακτικού δικαίου όσο και υπό αυτή του δικονομικού δικαίου¹³. Αλλά και στα δίκαια των ιταλικών μεσαιωνικών πόλεων το τυπικό υπόδειγμα χαρακτηρίζει την κατάρτιση των σύνηθων εμπορικών και αστικών συναλλαγών. Σε γενικές γραμμές θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι τέτοιου είδους νομικά υποδείγματα πάσης φύσεως δικαιοπραξιών απαντώνται από τα αρχαία χρόνια σε όλους εν γένει τους κοινωνικά ανεπτυγμένους λαούς¹⁴.

Όσον αφορά στους γενικούς όρους, μεταξύ των κύριων χαρακτηριστικών τους συγκαταλέγονται: α) «ο προορισμός και η χρησιμοποίηση αυτών στις ομαδικές συναλλαγές» και β) η τάση για βελτίωση της οικονομικής και νομικής θέσης του χρήστη, εις βάρος του αντισυμβαλλόμενου του. Επομένως, όπου στην ιστορία του δικαίου εμφανίζονται έτοιμα νομικά υποδείγματα, αυτά χρησιμοποιούνται από τα συμβαλλόμενα μέρη προς διευκόλυνσή τους, είτε για την κατάρτιση της δικαιοπραξίας, είτε για τη συμμόρφωση τους προς τον τύπο που επιβάλλει το ισχύον δίκαιο. Υπό αυτή την έννοια τα υποδείγματα αυτά διαχωρίζονται από τους γενικούς όρους συναλλαγών. Μόνο όπου η μορφή της Οικονομίας επιτρέπει τη δημιουργία μεγάλης επιχειρήσεως, η οποία απευθύνεται σε ευρύ καταναλωτικό κοινό και η οποία χρησιμοποιεί την οικονομική της ισχύ έτσι ώστε να επιβάλει στους αντισυμβαλλόμενους της όρους δυσμενέστερους από αυτούς που προβλέπονται στο ισχύον δίκαιο, μόνον τότε μπορούμε να μιλάμε για γενικούς όρους συναλλαγών¹⁵.

Σύμφωνα λοιπόν με την ανωτέρω άποψη, οι γενικοί όροι συναλλαγών υπό νομική μορφή που προσιδιάζει στη σημερινή, εμφανίστηκαν τα νεότερα χρόνια. Ωστόσο, δεν ταυτίζεται με την ιστορική ακρίβεια η γνώμη πολλών συγγραφέων ότι οι γενικοί όροι συναλλαγών αποτελούν αποκλειστικό επίτευγμα του 19ου αι.. Σαφώς στη μεγάλη ανάπτυξή τους συνέβαλλε η Βιομηχανική Επανάσταση με την εισαγωγή της μηχανής και τη συγκέντρωση των κεφαλαίων και κατ' επέκταση η «κεφαλαιοκρατική

¹³ βλ. Δελούκα Νικόλαο, *Οι Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 1), σσ. 33–34

¹⁴ βλ. Δελούκα Νικόλαο, *Οι Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 1), σελ. 34

¹⁵ βλ. Δελούκα Νικόλαο, *Οι Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 1), σσ. 34–35

διαμόρφωση» της Οικονομίας. Παρά ταύτα, κάτι τέτοιο δεν σημαίνει ότι δεν υπήρξαν και παλαιότερα οι προαναφερθείσες απαραίτητες οικονομικές προϋποθέσεις για τη δημιουργία γενικών όρων^{16 17}.

Τυπικοί όροι οι οποίοι παρουσιάζουν εξωτερική ομοιότητα με τους σημερινούς γενικούς όρους συναλλαγών εμφανίζονται για πρώτη φορά σε εμπορικές συμβάσεις όπως η θαλάσσια ασφάλιση, η ναύλωση κ.α.¹⁸. Το έτος 1677 δημιουργήθηκε στο Αμβούργο ο λεγόμενος «*Συμβιβασμός των εν Αμβούργω Ασφαλιστών*», ο οποίος αποτελεί χωρίς αμφισβήτηση, ένα εγχειρίδιο που περιέχει γενικούς όρους, ως αποτέλεσμα κοινής συμφωνίας των ασφαλιστών του Αμβούργου, που είχε ως στόχο την αμοιβαία ενίσχυσή τους απέναντι στο καταναλωτικό κοινό των υποψήφιων ασφαλιζομένων. Από την εποχή εκείνη κι έπειτα, εμφανίζονται όλο και περισσότερα παραδείγματα δημιουργίας γενικών όρων ασφαλίσεως¹⁹.

Όσον αφορά στις συμβάσεις ναυλώσεως πλοίου, η χρήση γενικών όρων απαντάται ιστορικά στα έγγραφα που κατήρτιζε ο γραφέας του πλοίου, τα οποία χρησίμευαν αρχικά ως απλά αποδεικτικά έγγραφα. Με την πάροδο του χρόνου τα έγγραφα αυτά απέκτησαν συστατικό χαρακτήρα για την κατάρτιση της συμβάσεως ναυλώσεως, για τα οποία ομοίως είχαν εκπονηθεί προηγουμένως κοινής χρήσεως υποδείγματα. Και σε αυτή την περίπτωση, το περιεχόμενο των προαναφερθέντων εγγράφων έχει το χαρακτήρα γνήσιων γενικών όρων, όταν υπάρχει οικονομική υπεροχή του θαλάσσιου μεταφορέα έναντι μεγάλου αριθμού μεμονωμένων πελατών²⁰.

Στα μέσα του 18^{ου} αι. εμφανίζονται νομικές μορφές, οι οποίες πληρούν όλες τις προϋποθέσεις προδιατυπωμένων συμβατικών όρων που το σύγχρονο δίκαιο αποκαλεί ως γενικούς όρους συναλλαγών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Εταιρεία Ανατολικών Ινδιών, η οποία ασχολείτο με ναυλώσεις. Η εν λόγω εταιρεία είχε συγκεντρώσει στους κόλπους της το σύνολο σχεδόν του Ινδικού εμπορίου και προέβaine στη ναύλωση ιδιωτικών πλοίων τα οποία μετέφεραν τα εμπορεύματά της από το Λονδίνο στην Ινδία και το αντίστροφο, ενώ φρόντιζε να θέτει ένα γενικό όρο σε όλα τα σχετικά ναυλοσύμφωνα. Σύμφωνα με τον προαναφερθέντα γενικό όρο, το πλοίο είχε ευθύνη για κάθε ζημία που θα υφίστατο το φορτίο για όσο χρόνο αυτό παρέμενε μέσα στο πλοίο και αντιθέτως, η ναυλώτρια εταιρεία δεν θα είχε καμία ευθύνη σε συνεισφορά για οποιαδήποτε ζημία θα υφίστατο το πλοίο, είτε λόγω αποκοπής των ιστών, είτε λόγω απώλειας των κάλων και της άγκυρας, είτε ως

¹⁶ βλ. Δελοούκα Νικόλαο, *Οι Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 1), σελ. 35

¹⁷ Και η αντίθετη άποψη από Καρασή: «*Οι ΓΟΣ, ως τυπικό φαινόμενο της μαζικής συναλλαγής, είναι γέννημα της βιομηχανικής επανάστασης του 19ου αι., που επέφερε ριζική μεταβολή στον τρόπο παραγωγής και διαθέσεως των προϊόντων και προσφοράς των υπηρεσιών. Η εμφάνιση της μαζικής παραγωγής τυποποιημένων προϊόντων και της μαζικής προσφοράς τυποποιημένων υπηρεσιών είχαν ως αποτέλεσμα την τυποποίηση των συμβατικών όρων, υπό τους οποίους θα έπρεπε τα παραγόμενα αγαθά και οι υπηρεσίες να διατίθενται μαζικά στο κοινό. Οι ΓΟΣ κάνουν την εμφάνισή τους πρώτα στις ασφαλιστικές συμβάσεις, αργότερα στις συμβάσεις μεταφορών και κατόπιν στις τραπεζικές συμβάσεις*», [βλ. Καρασή Μαριάνο, *Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 5), σελ. 31]

¹⁸ βλ. Δελοούκα Νικόλαο, *Οι Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 1), σελ. 35

¹⁹ βλ. Δελοούκα Νικόλαο, *Οι Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 1), σσ. 36–37

²⁰ βλ. Δελοούκα Νικόλαο, *Οι Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 1), σσ. 37–38

συνέπεια άλλων καταστρεπτικών αποτελεσμάτων της κακοκαιρίας. Με άλλα λόγια, οποιαδήποτε τυχόν ζημιά θα υφίστατο τόσο το πλοίο όσο και το φορτίο και για οποιοδήποτε λόγο, αυτή θα έπρεπε να αποκατασταθεί εξ ολοκλήρου από την πλοιοκτήτρια – εφοπλιστική εταιρεία ²¹.

Η Εταιρεία Ανατολικών Ινδιών αντιπροσώπευε το κλασσικό φαινόμενο μιας οργανωμένης και οικονομικά ισχυρής επιχειρήσεως, η οποία κατέχοντας μονοπωλιακή θέση στην αγορά, επωφελούνταν της οικονομικής της υπεροχής, επιβάλλοντας γενικούς όρους σε μεμονωμένους και οικονομικά ασθενέστερους αντισυμβαλλόμενους προς όφελός της, αναιρώντας με αυτόν τον τρόπο το ισχύον δίκαιο. Η τάση ισχυροποίησης της νομικής και οικονομικής θέσεως του επιχειρηματία και της ομαδικότητας των συναλλαγών είναι σαφής στη συγκεκριμένη περίπτωση, με τη διαφορά ότι πρόκειται για αναστροφή του συνήθους σχήματος «*επιχειρηματία – πελάτη*» που διαπνέει τη σύμβαση ναυλώσεως. Ενώ δηλαδή τη θέση του επιχειρηματία στη ναυλωτική σχέση κατέχει ο εκναυλωτής, ως ο οικονομικά ισχυρότερος συμβαλλόμενος, εντούτοις, στην ανωτέρω περίπτωση, ο οικονομικά ισχυρότερος και πλέον οργανωμένος είναι ο ναυλωτής, δηλαδή η Εταιρεία Ανατολικών Ινδιών, απέναντι στον αντισυμβαλλόμενό της, ο οποίος μπορεί να είναι είτε εφοπλιστής, είτε μεμονωμένος και οικονομικά υποδεέστερος πελάτης. Αυτό αποτελεί σπάνια αλλά όχι τη μοναδική περίπτωση εξαίρεσης από το σύνηθες σχήμα «*επιχειρηματία – πελάτη*» ²².

Τέλος, εκτός από τα ναυλοσύμφωνα, φαίνεται ότι και οι εφοπλιστές ήδη κατά τον 17^ο αι. συνήθιζαν να χρησιμοποιούν προδιατυπωμένους τύπους συμβάσεων για τη ναυτολόγηση των πληρωμάτων τους, επιβάλλοντας σε αυτά προδιατυπωμένους όρους. Ο συνηθέστερος όρος που εμπεριέχετο σε σύμβαση ναυτολόγησης ήταν η απαγόρευση στο πλήρωμα του πλοίου να φορτώνει εμπόρευμα για λογαριασμό του, κάτι το οποίο την εποχή εκείνη αποτελούσε παλαιά ναυτική πρακτική ²³.

1.4 Ιστορική επισκόπηση των ΓΟΣ στο ελληνικό δίκαιο

Όσον αφορά στην ιστορία του ελληνικού δικαίου, την περίοδο της Τουρκοκρατίας εμφανίζονται νομικές μορφές αντίστοιχες των σύγχρονων γενικών όρων. Στην εμφάνιση των εν λόγω νομικών μορφών συνέβαλε η ενασχόληση των Ελλήνων με το εμπόριο και τη ναυτιλία, η οποία είχε ως συνέπεια τη δημιουργία οικονομικών συνθηκών κατάλληλων για τη χρήση προδιατυπωμένων συμβατικών όρων. Πράγματι, σύμφωνα με μαρτυρίες ξένων κυρίως πηγών, οι οποίες αφορούσαν τους συνεταιρισμούς που ήκμασαν την εποχή της Τουρκοκρατίας στην Ελλάδα, όπως π.χ. ο Συνεταιρισμός της Κοινότητας των Αμπελακίων στη Θεσσαλία, ο συνεταιρισμός των Μαδεμοχωρίων στη Χαλκιδική, ο οποίος εκμεταλλευόταν μεταλλεία, ο συνεταιρισμός της Χίου που κατασκεύαζε

²¹ βλ. Δελούκα Νικόλαο, *Οι Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 1), σσ. 40–41

²² βλ. Δελούκα Νικόλαο, *Οι Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 1), σελ. 41

²³ βλ. Δελούκα Νικόλαο, *Οι Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 1), σσ. 41–42

μετάξι και υφάσματα, αλλά και οι συνεταιρισμοί της Ύδρας των Σπετσών, των Ψαρών κ.α., μας επιτρέπουν να εικάσουμε ότι οι ανωτέρω συνεταιρισμοί χρησιμοποιούσαν γενικούς όρους στις συναλλαγές που λάμβαναν χώρα μεταξύ των ιδίων και των πελατών τους, δεδομένου ότι υπήρχαν όλες οι νομικές και οικονομικές προϋποθέσεις για την ενσωμάτωση τέτοιου είδους όρων στις συμβάσεις. Δυστυχώς, το γεγονός ότι δεν έχουν δημοσιευθεί μέχρι σήμερα ιδιωτικά έγγραφα, τα οποία να αφορούν τις δικαιοπραξίες που καταρτίστηκαν την περίοδο της Τουρκοκρατίας, δεν επιτρέπουν την εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων σχετικά με τη χρήση γενικών όρων στις συναλλαγές²⁴.

Παρά ταύτα, ήδη από τον 19^ο αι. έχει εξακριβωθεί ότι μεταξύ των εμπορικώς συναλλασσομένων χρησιμοποιούντο έντυπα υποδείγματα συμβάσεων, κυρίως στα ασφαλιστήρια καθώς και στα ναυλωτικά και φορτωτικά έγγραφα, τα οποία περιείχαν γενικούς όρους συναλλαγών. Τέλος, είναι βέβαιο ότι στα μεγαλύτερα κέντρα του ελληνικού εμπορίου του 19^{ου} αι., μεταξύ των οποίων συγκαταλέγονται η Κωνσταντινούπολη και η Σύρος, ήταν διαδεδομένη η χρήση ασφαλιστήριων εντύπων, τα οποία επίσης περιείχαν γενικούς όρους συναλλαγών²⁵. Από το β' μισό του 19^{ου} αι. η εμφάνιση των γενικών όρων στην Ελλάδα, καθώς και στον υπόλοιπο κόσμο, αποκτά τη σύγχρονη μορφή της²⁶ και η χρήση τους αποτέλεσε και συνεχίζει να αποτελεί αντικείμενο μελέτης από τη νομική επιστήμη, καθώς συνδέονται άμεσα με την καθημερινότητα του συναλλασσόμενου καταναλωτικού κοινού.

²⁴ βλ. Δελοούκα Νικόλαο, *Οι Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 1), σσ. 42–43

²⁵ βλ. Δελοούκα Νικόλαο, *Οι Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 1), σελ. 43

²⁶ βλ. Δελοούκα Νικόλαο, *Οι Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 1), σελ. 44

2.1 Εισαγωγή στο αστικό και ενοχικό δίκαιο

Το αστικό δίκαιο είναι το δίκαιο, το οποίο ρυθμίζει τις έννομες σχέσεις όλων των προσώπων εκτός αυτών που είναι φορείς δημόσιας εξουσίας, τα οποία ωστόσο υπάγονται στο ιδιωτικό δίκαιο όταν συμμετέχουν στις συναλλαγές ως ιδιώτες²⁷. Επομένως, το αστικό δίκαιο είναι ιδιωτικό δίκαιο, είναι το γενικό ιδιωτικό δίκαιο²⁸. Μεταξύ άλλων, το αστικό δίκαιο ρυθμίζει την ικανότητα δικαίου και δικαιοπραξίας, την κατάρτιση των δικαιοπραξιών, τις σχέσεις του προσώπου με τα άλλα πρόσωπα και πράγματα, τις οικογενειακές σχέσεις και την τύχη της περιουσίας του φυσικού προσώπου.

«*Ενοχικό δίκαιο είναι το δίκαιο των ενοχών (ή ενοχικών σχέσεων)*»²⁹. Ως ενοχή νοείται η έννομη σχέση σύμφωνα την οποία ένα πρόσωπο έχει απέναντι σε ένα άλλο υποχρέωση προς παροχή³⁰. «*Παροχή είναι ορισμένη συμπεριφορά (πράξη ή παράλειψη) στην οποία έχει υποχρέωση να προβεί ο οφειλέτης και που δικαιούται να αξιώσει ο δανειστής*»³¹. Η ενοχή λοιπόν συνδέει δύο τουλάχιστον πρόσωπα. Από αυτά το πρόσωπο που υποχρεούται να προβεί σε εκπλήρωση της παροχής ονομάζεται οφειλέτης και το άλλο, που δικαιούται να απαιτήσει την εκπλήρωση αυτής, ονομάζεται δανειστής³². Η παροχή μπορεί να συνίσταται σε πράξη, σε παράλειψη ή ανοχή. Συνήθως η ενοχή συνίσταται σε πράξη, σε θετική δηλαδή ενέργεια με την οποία μετακινείται ένα αγαθό, υλικό ή άυλο, από τον οφειλέτη στο δανειστή. Από την άλλη πλευρά, η παράλειψη συνίσταται είτε σε ανοχή μιας θετικής πράξης του δανειστή, είτε σε αποχή του οφειλέτη από την επιχείρηση πράξης την οποία ο ίδιος θα μπορούσε να ενεργήσει³³.

2.2 Η έννοια της συμβάσεως στο ενοχικό δίκαιο

Η συνηθέστερη μεταξύ προσώπων σχέση που περιλαμβάνει υποχρέωση προς παροχή είναι η σύμβαση³⁴. «*Το ενοχικό δίκαιο είναι κατά βάση το δίκαιο των συμβάσεων. Με τις συμβάσεις κινείται*

²⁷ βλ. Γεωργιάδη Απόστολο, *Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου*, τέταρτη έκδοση, ΕΚΔΟΣΕΙΣ Δίκαιο & Οικονομία Π.Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑΣ, Αθήνα, 2012, σελ. 43

²⁸ βλ. Γεωργιάδη Απόστολο, *Γενικές...*, ό.π. (υποσ. 27), σελ. 43 & Φίλιο Παύλο, *Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου*, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΝΤ. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, Αθήνα – Κομοτηνή, 2006, σελ. 47

²⁹ βλ. Σταθόπουλο Μιχαήλ, *Γενικό Ενοχικό Δίκαιο*, τρίτη έκδοση, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΝΤ. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, Αθήνα – Κομοτηνή, 1997, σελ. 1

³⁰ βλ. Σταθόπουλο Μιχαήλ, *Γενικό...*, ό.π. (υποσ. 29), σελ. 1 & Φλάμπουρα Διονύσιο, *Εισαγωγή στο Αστικό Δίκαιο*, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΝΤ. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, Αθήνα – Κομοτηνή, 2009, σελ. 169

³¹ βλ. Αγαλλοπούλου Πηνελόπη, *Βασικές Έννοιες Αστικού Δικαίου, III. Ενοχικό Δίκαιο*, τρίτη έκδοση, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΝΤ. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, Αθήνα – Κομοτηνή, 1997, σελ. 41

³² βλ. Σταθόπουλο Μιχαήλ, *Γενικό...*, ό.π. (υποσ. 29), σσ. 1–2 & Φλάμπουρα Διονύσιο, *Εισαγωγή...*, ό.π. (υποσ. 30), σελ. 169

³³ βλ. Φλάμπουρα Διονύσιο, *Εισαγωγή...*, ό.π. (υποσ. 30), σελ. 169

³⁴ βλ. Σταθόπουλο Μιχαήλ, *Γενικό...*, ό.π. (υποσ. 29), σελ. 2

ολόκληρη η οικονομική ζωή, από τις απλές καθημερινές συναλλαγές μέχρι τις πολύπλοκες μεγάλες συναλλαγές»³⁵.

Το ενοχικό δίκαιο ορίζει λεπτομερώς την έννοια, το περιεχόμενο, τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των μερών που συνάπτουν συγκεκριμένου τύπου συμφωνίες όπως είναι π.χ. η πώληση, η μίσθωση, η σύμβαση έργου, η σύμβαση εργασίας, το δάνειο κ.α., οι οποίες είναι γνωστές και ως «επώνυμες συμβάσεις». Επιπλέον, ο κλάδος του ενοχικού δικαίου περιέχει γενικές διατάξεις που εφαρμόζονται και σε οποιοσδήποτε άλλες, χωρίς τυποποιημένο περιεχόμενο, συμφωνίες. «Οι περισσότερες μάλιστα από αυτές περιλαμβάνουν αμοιβαίες υποχρεώσεις των συμβαλλομένων προς παροχή». Η οικονομική δράση των (φυσικών και νομικών) προσώπων πραγματοποιείται ως επί το πλείστον με τις συμβάσεις. Βέβαια, «εκτός από τις συμβάσεις, υπάρχουν και ενοχές, που προκύπτουν απευθείας από κανόνες δικαίου»³⁶.

Ουσιαστικά, το ενοχικό δίκαιο ρυθμίζει τις έννομες σχέσεις που αποσκοπούν κυρίως στην ανταλλαγή και στην κυκλοφορία των περιουσιακών αγαθών καθώς και στην αποκατάσταση τυχόν ζημιών ή άλλων ανώμαλων περιουσιακών μετακινήσεων. «Και αντίστροφα: Η οικονομική ζωή κινείται με τη γέννηση και εκπλήρωση ενοχών, άρα διέπεται σε μεγάλο βαθμό από το ενοχικό δίκαιο. Κύριο αντικείμενο των κανόνων του είναι το στάδιο από την ανάληψη της υποχρέωσης για παροχή έως την εκπλήρωσή της». Πολλές φορές όμως, ρυθμίσεις του ενοχικού δικαίου φροντίζουν για το νομικό πλαίσιο που διέπει την έννομη σχέση και πέρα (πριν ή μετά) από τα προαναφερθέντα χρονικά αυτά όρια. Οι κανόνες περιλαμβάνουν τον ακριβέστερο καθορισμό των όρων, του περιεχομένου και της έκτασης της υποχρέωσης του οφειλέτη προς παροχή. Επίσης προσφέρονται λύσεις για τις περιπτώσεις που τα συμφέροντα του δανειστή συγκρούονται με αυτά του οφειλέτη και ιδίως στην περίπτωση που η σχέση τους εξελίσσεται κατά τρόπο απρόβλεπτο ή ανώμαλο. «Αντιμετωπίζεται ακόμη το ενδεχόμενο ανάμιξης τρίτων προσώπων σ' αυτήν»³⁷.

2.3 Οι θεμελιώδεις αρχές του ενοχικού δικαίου

Οι θεμελιώδεις αρχές που διέπουν το ενοχικό δίκαιο είναι οι κάτωθι:

- Η αρχή της αυτονομίας της ιδιωτικής βούλησης³⁸.
- Η αρχή της καλής πίστης³⁹.
- Η αρχή της εύνοιας προς τον οφειλέτη⁴⁰.

³⁵ βλ. Αγαλλοπούλου Πηνελόπη, *Βασικές Έννοιες...*, ό.π. (υποσ. 31), σελ. 33

³⁶ βλ. Σταθόπουλο Μιχαήλ, *Γενικό...*, ό.π. (υποσ. 29), σελ. 2

³⁷ βλ. Σταθόπουλο Μιχαήλ, *Γενικό...*, ό.π. (υποσ. 29), σσ. 2–3

³⁸ βλ. Αγαλλοπούλου Πηνελόπη, *Βασικές Έννοιες...*, ό.π. (υποσ. 31), σελ. 34

³⁹ βλ. Αγαλλοπούλου Πηνελόπη, *Βασικές Έννοιες...*, ό.π. (υποσ. 31), σελ. 34

– Η αρχή της ευθύνης ⁴¹.

2.3.1 Η αρχή της αυτονομίας της ιδιωτικής βούλησης

Η αρχή της αυτονομίας της ιδιωτικής βούλησης αποτελεί το θεμέλιο λίθο ολόκληρου του ιδιωτικού δικαίου. Εκδήλωση «της αρχής αυτής στο ενοχικό δίκαιο είναι η ελευθερία των συμβάσεων και το άτυπο των δικαιοπραξιών» ⁴². Με βάση την αρχή της αυτονομίας της ιδιωτικής βούλησης, οι περισσότερες ρυθμίσεις του ενοχικού δικαίου είναι ενδοτικού δικαίου ⁴³.

Η αρχή της ελευθερίας των συμβάσεων βασίζεται στην ΑΚ 361 ⁴⁴ η οποία καθιερώνει τον κανόνα, ότι κάθε πρόσωπο είναι ελεύθερο να αποφασίσει με ποιον θα καταρτίσει σύμβαση καθώς και να προσδιορίσει το περιεχόμενο αυτής ⁴⁵. Αυτό σημαίνει ότι η ιδιωτική αυτονομία δύναται να παραγάγει (ενοχικά) δικαιώματα και υποχρεώσεις μέσω σύμβασης, ότι δηλαδή για τη δικαιοπρακτική γέννηση της ενοχής και κατά συνέπεια για την αυτοδέσμευση του προσώπου απαραίτητη προϋπόθεση είναι η σύμβαση. Με άλλα λόγια, η μονομερής δικαιοπραξία δεν θεωρείται αρκετή. Αντιθέτως, απαιτείται η βούληση τόσο του οφειλέτη όσο και του δανειστή. Σε διαφορετική περίπτωση, «θα προσέκρουε στην αυτοδιάθεση και την ισότητα των πολιτών να αποκτά ένα άτομο δικαιώματα, πολύ δε περισσότερο υποχρεώσεις, με βάση τη βούληση άλλου ατόμου και χωρίς τη δική του συναίνεση» ⁴⁶.

Η αρχή της ελευθερίας των συμβάσεων θεωρεί επαρκή τη σύμβαση για τη γέννηση της ενοχής, χωρίς να απαιτούνται άλλα στοιχεία. Αξίζει να τονισθεί ότι εκτός από τη διάταξη 361 ΑΚ ⁴⁷, η ελευθερία των συμβάσεων έχει και συνταγματική κατοχύρωση. Συγκεκριμένα προβλέπεται στο άρθρο 5, παρ. 1 του Συντάγματος ⁴⁸ σύμφωνα με το οποίο «Καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας, εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα ή τα χρηστά ήθη» ⁴⁹, ενώ εμμέσως διατυπώνεται και στο άρθρο 2, παρ. 1 του Συντάγματος σύμφωνα με το οποίο «ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της πολιτείας» ⁵⁰.

⁴⁰ βλ. Αγαλλοπούλου Πηνελόπη, *Βασικές Έννοιες...*, ό.π. (υποσ. 31), σελ. 34

⁴¹ βλ. Αγαλλοπούλου Πηνελόπη, *Βασικές Έννοιες...*, ό.π. (υποσ. 31), σελ. 34

⁴² βλ. Αγαλλοπούλου Πηνελόπη, *Βασικές Έννοιες...*, ό.π. (υποσ. 31), σελ. 34

⁴³ βλ. Αγαλλοπούλου Πηνελόπη, *Βασικές Έννοιες...*, ό.π. (υποσ. 31), σσ. 34–35

⁴⁴ βλ. άρθρο 361 ΑΚ: «**Ενοχή από σύμβαση.** Για τη σύσταση ή αλλοίωση ενοχής με δικαιοπραξία απαιτείται σύμβαση, εφόσον ο νόμος δεν ορίζει διαφορετικά».

⁴⁵ βλ. Αγαλλοπούλου Πηνελόπη, *Βασικές Έννοιες...*, ό.π. (υποσ. 31), σελ. 34

⁴⁶ βλ. Σταθόπουλο Μιχαήλ, *Γενικό...*, ό.π. (υποσ. 29), σελ. 243

⁴⁷ βλ. άρθρο 361 ΑΚ, ό.π. (υποσ. 44)

⁴⁸ βλ. Σταθόπουλο Μιχαήλ, *Γενικό...*, ό.π. (υποσ. 29), σελ. 246

⁴⁹ βλ. άρθρο 5, παρ. 1 Συντ.

⁵⁰ βλ. άρθρο 2, παρ. 1 Συντ.

Ελευθερία των συμβάσεων λοιπόν σημαίνει: α) αφενός, ελευθερία του ατόμου να προβαίνει ή να μην προβαίνει στη σύναψη συμβάσεων και β) αφετέρου ελευθερία του ατόμου να προσδιορίζει το περιεχόμενό τους. Η ελευθερία κατάρτισης (ή μη κατάρτισης) της σύμβασης αναφέρεται όχι μόνο στο εάν οι συμβαλλόμενοι θα προχωρήσουν στη σύναψη μιας σύμβασης, αλλά και στο εάν τελικά θα συμβληθούν με συγκεκριμένο πρόσωπο ως αντισυμβαλλόμενο (ελευθερία επιλογής του αντισυμβαλλομένου). Η ελευθερία προσδιορισμού του περιεχομένου της σύμβασης αναφέρεται στο τι θα συμφωνηθεί, δηλαδή στους όρους που θα αποτελέσουν περιεχόμενο της σύμβασης ώστε η τελευταία να τεθεί σε ισχύ⁵¹.

Εφόσον τα μέρη συμφωνήσουν ως προς το περιεχόμενο της σύμβασης, τότε αυτό ισχύει και αυτό τα δεσμεύει. *«Η δεσμευτικότητα της (όποιας) σύμβασης είναι επομένως η άμεση απόρροια της αρχής της ελευθερίας των συμβάσεων. Αυτονομία και αυτοδιάθεση σημαίνει αναγκαία και αυτοδέσμευση»*⁵².

Στη σημερινή εποχή, η ελευθερία των συμβάσεων συνεπάγεται τη μη ύπαρξη κλειστού αριθμού ειδών συμβάσεων. Με άλλα λόγια, σύμβαση με οποιαδήποτε περιεχόμενο – όχι μόνο οι γνωστοί τύποι συμβάσεων, π.χ. πώληση, μίσθωση κ.ο.κ.– μπορεί κατ' αρχάς να συναφθεί και κατ' επέκταση να έχει δεσμευτικό χαρακτήρα⁵³.

Επιπλέον, *«ουσιώδες χαρακτηριστικό της ελευθερίας των συμβάσεων αποτελεί το ότι ο λόγος της ισχύος και δεσμευτικότητάς τους είναι η απλή σύμπτωση της βούλησης των δύο μερών. Τη δεσμευτική αυτή δύναμη έχει κατ' αρχήν η σύμπτωση της βούλησης των μερών καθεαυτή, χωρίς ανάγκη συνδρομής άλλων προϋποθέσεων»*⁵⁴.

Τέλος, η αρχή της ελευθερίας των συμβάσεων υφίσταται δύο είδη περιορισμών. Ο πρώτος περιορισμός αφορά στην ελευθερία κατάρτισης σύμβασης, εφόσον ορισμένες φορές επιβάλλεται η σύναψη αναγκαστικών συμβάσεων. Ο δεύτερος περιορισμός αναφέρεται στον καθορισμό του περιεχομένου της σύμβασης, το οποίο οι συμβαλλόμενοι οφείλουν να διαμορφώνουν λαμβάνοντας υπόψη τους τυχόν κανόνες αναγκαστικού δικαίου, τα χρηστά ήθη καθώς και τους γενικούς όρους συναλλαγών⁵⁵. Οι ανωτέρω περιορισμοί αναλύονται εκτενέστερα στη συνέχεια της παρούσας εργασίας.

⁵¹ βλ. Σταθόπουλο Μιχαήλ, *Γενικό...*, ό.π. (υποσ. 29), σελ. 245

⁵² βλ. Σταθόπουλο Μιχαήλ, *Γενικό...*, ό.π. (υποσ. 29), σελ. 245

⁵³ βλ. Σταθόπουλο Μιχαήλ, *Γενικό...*, ό.π. (υποσ. 29), σελ. 245

⁵⁴ βλ. Σταθόπουλο Μιχαήλ, *Γενικό...*, ό.π. (υποσ. 29), σελ. 246

⁵⁵ βλ. Αγαλλοπούλου Πηνελόπη, *Βασικές Έννοιες...*, ό.π. (υποσ. 31), σελ. 100

2.3.2 Η αρχή της καλής πίστης

Η αρχή της καλής πίστης διέπει το ενοχικό δίκαιο αλλά και γενικότερα ολόκληρο το δίκαιο. Για αυτό το λόγο θα έπρεπε κατά τη γνώμη μου, το άρθρο 288 ΑΚ ⁵⁶ να βρίσκεται στο τμήμα των «Γενικών Αρχών».

Καλή πίστη, σημαίνει ευθύτητα και εντιμότητα, στοιχεία που απαιτούνται στις συναλλαγές. Ο συναλλασσόμενος θα πρέπει να ενεργεί με ευθύτητα, εντιμότητα και δικαιοσύνη, ενώ δεν θα πρέπει να συμπεριφέρεται εγωιστικά και αντικοινωνικά, επιδιώκοντας την ικανοποίηση μόνο των δικών του ατομικών συμφερόντων και αδιαφορώντας για τα έννομα αγαθά του αντισυμβαλλομένου, τα οποία επηρεάζονται από την ενοχική σχέση ⁵⁷.

Η αρχή της καλής πίστης καθιερώνεται κυρίως στις διατάξεις των άρθρων 288 ⁵⁸, 281 ⁵⁹ και 200 ⁶⁰ ΑΚ ⁶¹.

Η διάταξη του άρθρου 288 ΑΚ ⁶² αποτελεί την κατευθυντήρια γραμμή για τη λειτουργία κάθε ενοχικής σχέσης, εφόσον ορίζει ότι ο οφειλέτης υποχρεούται να εκπληρώσει την παροχή όπως απαιτεί η καλή πίστη, αφού λάβει υπόψη του τα συναλλακτικά ήθη ⁶³.

Η διάταξη του άρθρου 281 ΑΚ ⁶⁴ απαγορεύει την κατάχρηση όλων των δικαιωμάτων εφόσον η άσκησή τους αντιτίθεται στην καλή πίστη, στα χρηστά ήθη, στον κοινωνικό ή οικονομικό σκοπό τους ⁶⁵.

Η διάταξη του άρθρου 200 ΑΚ ⁶⁶ υπαγορεύει ότι οι συμβάσεις θα πρέπει να ερμηνεύονται σύμφωνα με τις απαιτήσεις της καλής πίστης, αφού ληφθούν υπόψη τα συναλλακτικά ήθη ⁶⁷.

⁵⁶ βλ. άρθρο 288 ΑΚ: «Ο οφειλέτης έχει υποχρέωση να εκπληρώσει την παροχή όπως απαιτεί η καλή πίστη, αφού ληφθούν υπόψη και τα συναλλακτικά ήθη».

⁵⁷ βλ. Αγαλλοπούλου Πηνελόπη, *Βασικές Έννοιες...*, ό.π. (υποσ. 31), σελ. 35

⁵⁸ βλ. άρθρο 288, ό.π., (υποσ. 56)

⁵⁹ βλ. άρθρο 281 ΑΚ: «**Κατάχρηση δικαιώματος.** Η άσκηση του δικαιώματος απαγορεύεται αν υπερβαίνει προφανώς τα όρια που επιβάλλουν η καλή πίστη ή τα χρηστά ήθη ή ο κοινωνικός ή οικονομικός σκοπός του δικαιώματος».

⁶⁰ βλ. άρθρο 200 ΑΚ: «**Ερμηνεία συμβάσεων.** Οι συμβάσεις ερμηνεύονται όπως απαιτεί η καλή πίστη, αφού ληφθούν υπόψη και τα συναλλακτικά ήθη».

⁶¹ βλ. Αγαλλοπούλου, Πηνελόπη, *Βασικές Έννοιες...*, ό.π. (υποσ. 31), σελ. 36

⁶² βλ. άρθρο 288 ΑΚ, ό.π., (υποσ. 56)

⁶³ βλ. Αγαλλοπούλου Πηνελόπη, *Βασικές Έννοιες...*, ό.π. (υποσ. 31), σελ. 36

⁶⁴ βλ. άρθρο 281 ΑΚ, ό.π. (υποσ. 59)

⁶⁵ βλ. Αγαλλοπούλου Πηνελόπη, *Βασικές Έννοιες...*, ό.π. (υποσ. 31), σελ. 36

⁶⁶ βλ. άρθρο 200 ΑΚ, ό.π. (υποσ. 60)

⁶⁷ βλ. Αγαλλοπούλου Πηνελόπη, *Βασικές Έννοιες...*, ό.π. (υποσ. 31), σελ. 36

2.3.3 Η αρχή της εύνοιας προς τον οφειλέτη (ή άλλως, η αρχή της εύνοιας προς τον ασθενέστερο συμβαλλόμενο)

Στο ενοχικό δίκαιο, υπάρχει έκδηλη η πρόθεση του νομοθέτη να προστατεύσει το οικονομικά ασθενέστερο αντισυμβαλλόμενο, που είναι κατά τεκμήριο ο οφειλέτης. Ορθότερο όμως θεωρείται να λέγεται ότι το ενοχικό δίκαιο διαπνέεται από την αρχή της εύνοιας προς τον ασθενέστερο από τους συμβαλλομένους, ανεξαρτήτως του εάν αυτός είναι δανειστής ή οφειλέτης ή και τα δύο. Κάτι τέτοιο έχει ιδιαίτερο νόημα στις αμφοτεροβαρείς συμβάσεις, εφόσον οι συμβαλλόμενοι είναι ταυτόχρονα και δανειστές και οφειλέτες ⁶⁸, έχουν δηλαδή αμφοτέρωθεν και δικαιώματα και υποχρεώσεις, τα οποία ορίζονται από τη μεταξύ τους σύμβαση.

Η αρχή της εύνοιας προς τον ασθενέστερο συμβαλλόμενο θεμελιώνεται κυρίως στις διατάξεις των άρθρων 179 ⁶⁹, 388 ⁷⁰ και 409 ⁷¹ ΑΚ ⁷².

Η διάταξη του άρθρου 179 ΑΚ ⁷³ αναφέρεται στις προϋποθέσεις ακύρωσης της αισχροκερδούς δικαιοπραξίας ⁷⁴.

Η διάταξη του άρθρου 388 ΑΚ ⁷⁵ αναφέρεται στην προστασία του οφειλέτη, όταν αυτός επιβαρύνεται υπέρμετρα σε όφελος του δανειστή (αντισυμβαλλομένου του) στην περίπτωση που, μετά την κατάρτιση της αμφοτεροβαρούς σύμβασης, υπάρξει απρόοπτη μεταβολή των συνθηκών ⁷⁶. Συγκεκριμένα και σύμφωνα με την ανωτέρω διάταξη, το ένα από τα συμβαλλόμενα μέρη σε αμφοτεροβαρή σύμβαση διαθέτει το διαπλαστικό δικαίωμα να ζητήσει από το Δικαστήριο, είτε να αναγάγει την παροχή που οφείλεται στο μέτρο που αρμόζει, είτε να λύσει ολόκληρη τη σύμβαση στην

⁶⁸ βλ. Αγαλλοπούλου Πηνελόπη, *Βασικές Έννοιες...*, ό.π. (υποσ. 31), σελ. 37

⁶⁹ βλ. άρθρο 179 ΑΚ: «Ακυρη ως αντίθετη προς τα χρηστά ήθη είναι ιδίως η δικαιοπραξία με την οποία δεσμεύεται υπερβολικά η ελευθερία του προσώπου ή η δικαιοπραξία με την οποία εκμεταλλεύεται κάποιος την ανάγκη, την κουφότητα ή την απειρία του άλλου και πετυχαίνει έτσι να συνομολογήσει ή να πάρει για τον εαυτό του ή τρίτο, για κάποια παροχή, περιουσιακά ωφελήματα, που, κατά τις περιστάσεις, βρίσκονται σε φανερή δυσαναλογία προς την παροχή».

⁷⁰ βλ. άρθρο 388 ΑΚ: «**Απρόοπτη μεταβολή των συνθηκών.** Αν τα περιστατικά στα οποία κυρίως, ενόψει της καλής πίστης και των συναλλακτικών ηθών, τα μέρη σήριξαν τη σύναψη αμφοτεροβαρούς σύμβασης, μεταβλήθηκαν ύστερα, από λόγους που ήταν έκτακτοι και δεν μπορούσαν να προβλεφθούν, και από τη μεταβολή αυτή η παροχή του οφειλέτη, ενόψει και της αντιπαροχής, έγινε υπέρμετρα επαχθής, το Δικαστήριο μπορεί κατά την κρίση του με αίτηση του οφειλέτη να την αναγάγει στο μέτρο που αρμόζει και να αποφασίσει τη λύση της σύμβασης εξολοκλήρου ή κατά το μέρος που δεν εκτελέστηκε ακόμη».

Αν αποφασιστεί η λύση της σύμβασης, επέρχεται απόσβεση των υποχρεώσεων παροχής που πηγάζουν απ' αυτήν και οι συμβαλλόμενοι έχουν αμοιβαία υποχρέωση να αποδώσουν τις παροχές που έλαβαν κατά τις διατάξεις για τον αδικαιολόγητο πλουτισμό».

⁷¹ βλ. άρθρο 409 ΑΚ: «**Υπέρμετρη ποινή.** Αν η ποινή που συμφωνήθηκε είναι δυσανάλογα μεγάλη μειώνεται, ύστερα από αίτηση του οφειλέτη, από το Δικαστήριο, στο μέτρο που αρμόζει. Αντίθετη συμφωνία δεν ισχύει».

⁷² βλ. Αγαλλοπούλου Πηνελόπη, *Βασικές Έννοιες...*, ό.π. (υποσ. 31), σελ. 37

⁷³ βλ. άρθρο 179 ΑΚ, ό.π. (υποσ. 69)

⁷⁴ βλ. Αγαλλοπούλου Πηνελόπη, *Βασικές Έννοιες...*, ό.π. (υποσ. 31), σελ. 37

⁷⁵ βλ. άρθρο 388 ΑΚ, ό.π. (υποσ. 70)

⁷⁶ βλ. Αγαλλοπούλου Πηνελόπη, *Βασικές Έννοιες...*, ό.π. (υποσ. 31), σελ. 37

περίπτωση που η τελευταία δεν έχει ακόμη εκτελεστεί⁷⁷, υπό την προϋπόθεση ότι οι συμβαλλόμενοι κατά το χρόνο κατάρτισης της σύμβασης έλαβαν υπόψη τους περιστατικά στα οποία, υπό το πρίσμα της καλής πίστης και με βάση τα συναλλακτικά ήθη, στήριξαν το περιεχόμενο της σύμβασης, διότι απέβλεψαν σε αυτά και αποτέλεσαν το βάθρο της. Στη συνέχεια όμως απαιτείται τα εν λόγω περιστατικά, σε μεταγενέστερο χρόνο, να μεταβλήθηκαν. Μάλιστα απαιτείται, τα γεγονότα τα οποία συντέλεσαν στη μεταβολή αυτή να έχουν χαρακτήρα έκτακτο και να ήταν αδύνατο να προβλεφθούν. *«Η διατύπωση της εξαιρετικής αυτής ρύθμισης και η θέσπιση αυστηρών όρων εφαρμογής της καταδεικνύουν τη σημασία της αρχής της τήρησης της σύμβασης»*⁷⁸. Η εν λόγω διάταξη αποτελεί εξαίρεση από την αρχή *pacta sunt servanda*, δηλαδή από την αρχή ότι τα συμφωνηθέντα πρέπει να τηρούνται, εφόσον επιτρέπει την αναπροσαρμογή των όρων ή τη λύση της σύμβασης^{79 80}.

Η δυνατότητα αναπροσαρμογής ή λύσης της σύμβασης παρέχεται υπό τρεις προϋποθέσεις:

α) εφόσον έχουν μεταβληθεί τα περιστατικά στα οποία ο συμβαλλόμενος με καλή πίστη και λαμβάνοντας υπόψη του τα συναλλακτικά ήθη, στήριξε την απόφασή του όσον αφορά στη σύναψη της συμβάσεως⁸¹. *«Τα θεμελιώδη περιστατικά μπορεί να είναι γενικά όπως οι συνθήκες της αγοράς ή ειδικά αναφερόμενα στη συγκεκριμένη σύμβαση»*. Με βάση τα ανωτέρω, στο δικαιοπρακτικό θεμέλιο δύναται να θεωρηθεί ότι ανήκει και η πεποίθηση των δικαιοπρακτούντων ότι οι γενικές οικονομικές, πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες δεν θα υποστούν σημαντικές αλλαγές ή και η νομισματική σταθερότητα. Για παράδειγμα, ο συμβαλλόμενος που επιδιώκει την αναπροσαρμογή της σύμβασης *«θα πρέπει να επικαλείται και να αποδεικνύει σε ποιες ακριβώς συνθήκες και προοπτικές στηρίχθηκε η σύμβαση, οι οποίες τώρα πλέον μεταβάλλονται εξαιτίας των νεότερων οικονομικών εξελίξεων»*⁸².

β) Εφόσον η μεταβολή των περιστατικών επήλθε αφότου είχε συναφθεί η σύμβαση και οφείλεται σε έκτακτα γεγονότα, τα οποία δεν θα ήταν δυνατόν να προβλεφθούν⁸³. Ως έκτακτα και απρόβλεπτα γεγονότα ο νομοθέτης εννοεί τα περιστατικά εκείνα, τα οποία δεν επέρχονται κατά τη συνήθη πορεία των πραγμάτων αλλά οφείλονται σε γεγονότα φυσικά, νομικά, πολιτικά, κοινωνικά, οικονομικά κ.α., τα οποία είναι ασυνήθιστα. Επιπλέον, τα γεγονότα αυτά

⁷⁷ βλ. ΠΠρΠειραιώς 619/2016

⁷⁸ βλ. Καράκωστα Ιωάννη & Βρεττού Χριστίνα, «Ο ανοιχτός έλεγχος των ΓΟΣ στις δανειακές συμβάσεις σε ελβετικό φράγκο (γνωμ.)», ΕφΑΔ, ΕΚΔΟΣΕΙΣ Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, τεύχος 12 (Δεκέμβριος 2015), σσ. 1043–1064, σελ. 1054

⁷⁹ «Θεμελιώδης αρχή του δικαίου των συμβάσεων είναι η αρχή της συμβατικής πίστης, σύμφωνα με την οποία «τα συμπεφωνημένα πρέπει να τηρούνται» (*pacta sunt servanda*). Η δικαιολόγηση της αρχής αυτής εδράζεται αφενός στην ιδιωτική αυτονομία, στην αναγνώριση δηλαδή της ικανότητας αυτοδέσμευσης ελεύθερων και ίσων προσώπων, και αφετέρου, στην ασφάλεια των συναλλαγών, υπό την έκφανση της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης του αντισυμβαλλομένου στην ισχύ όσων αρχικά συμφωνήθηκαν», βλ. Καράκωστα & Βρεττού Χριστίνα, «Ο ανοιχτός...», ό.π. (υποσ. 78), σελ. 1054

⁸⁰ βλ. Καράκωστα Ιωάννη & Βρεττού Χριστίνα, «Ο ανοιχτός...», ό.π. (υποσ. 78), σελ. 1054

⁸¹ βλ. Καράκωστα & Βρεττού Χριστίνα, «Ο ανοιχτός...», ό.π. (υποσ. 78), σελ. 1054 & ΠΠρΠειραιώς 619/2016

⁸² βλ. Καράκωστα & Βρεττού Χριστίνα, «Ο ανοιχτός...», ό.π. (υποσ. 78), σελ. 1054

⁸³ βλ. Καράκωστα & Βρεττού Χριστίνα, «Ο ανοιχτός...», ό.π. (υποσ. 78), σελ. 1054 & ΠΠρΠειραιώς 619/2016

θα πρέπει να ήταν αδύνατο να προβλεφθούν από τους δικαιοπρακτούντες κατά το χρόνο κατάρτισης της σύμβασης, σύμφωνα με τους κανόνες της συνήθους επιμέλειας. Η ως άνω προϋπόθεση συντρέχει και στην περίπτωση που και μεν τα περιστατικά είχαν προβλεφθεί από τα συμβαλλόμενα μέρη, ωστόσο, *«η μετά την επέλευση της μεταβολής εκπλήρωση της παροχής συνεπάγεται υπέρβαση του βάσει της γενομένης προβλέψεως αναληφθέντος κινδύνου»*. Με άλλα λόγια, στην περίπτωση αυτή το απρόβλεπτο υφίσταται ως προς την έκταση της ανατροπής. *«Απλή σκέψη ή υπόθεση των μερών ότι μπορεί να συμβεί το έκτακτο περιστατικό (π.χ. υποτίμηση του νομίσματος) δεν αίρει την προϋπόθεση αυτή, εφόσον η σκέψη ή υπόθεση έμεινε χωρίς επίπτωση στη διαμόρφωση της δικαιοπρακτικής βούλησης και του περιεχομένου της σύμβασης»*⁸⁴.

γ) Εφόσον από τη μεταβολή αυτή η παροχή του συμβαλλόμενου καθίσταται υπέρμετρα επαχθής σε σχέση με την αντιπαροχή⁸⁵. Η διατάραξη της ισορροπίας της σύμβασης θα πρέπει, σύμφωνα με την εν λόγω προϋπόθεση, να είναι τόσο σπουδαία, ώστε να μην είναι δυνατόν να αξιώσει ο δανειστής από τον οφειλέτη την εκπλήρωση της αρχική συμφωνίας. Ειδικότερα, η παροχή του υπόχρεου αποβαίνει υπέρμετρα επαχθής όταν, εξαιτίας εκτάκτων περιστατικών, υφίσταται πλήρης κατάλυση της ισορροπίας μεταξύ παροχής και αντιπαροχής και μάλιστα σε τέτοιο βαθμό, ώστε εάν αυτός προβεί στην εκτέλεση της σύμβασης να βιώνει ουσιώδη και υπερμεγέθη ζημία, η οποία προκλήθηκε εκτάκτως και απροόπτως. Από την άλλη πλευρά, ο δανειστής – αντισυμβαλλόμενος θα πρέπει να ωφελείται υπέρμετρα από την περιουσία του οφειλέτη, ενώ αν δεν υπήρχε ανώμαλη εξέλιξη της σύμβασης, η οικονομική επιβάρυνση θα ήταν συνήθης και αυτή που τα μέρη είχαν προβλέψει. Από τα παραπάνω προκύπτει ότι η ισορροπία μεταξύ παροχής και αντιπαροχής θα πρέπει – εξαιτίας της μεταβολής – να έχει υποστεί σοβαρή διαταραχή, ώστε η εκπλήρωση της παροχής να καθίσταται πλέον για τον οφειλέτη μη ανεκτή (δηλαδή υπέρμετρα επαχθής), χωρίς ωστόσο να είναι απαραίτητη η ολοκληρωτική οικονομική του καταστροφή. *«Το υπέρμετρο της επάχθειας συνιστά το αφετήριο στάδιο κρίσης ως προς την εφαρμογή του άρθρου 388 ΑΚ⁸⁶ και το δικαστήριο θα επέμβει με βάση τα αντικειμενικά κριτήρια, αναπλάσσοντας το περιεχόμενο της σύμβασης και αναπροσαρμόζοντας την παροχή έναντι της αντιπαροχής»*⁸⁷.

Τέλος, θα πρέπει να τονισθεί ότι στην περίπτωση που η σύμβαση έχει εξ ολοκλήρου και ανεπιφύλακτα εκπληρωθεί από τους συμβαλλόμενους, δεν είναι δυνατόν να εφαρμοστεί η ΑΚ 388⁸⁸, διότι η αναδρομική λύση ή αναπροσαρμογή της σύμβασης αντιβαίνει συνήθως στην καλή πίστη.

⁸⁴ βλ. Καράκωστα & Βρεττού Χριστίνα, «Ο ανοιχτός...», ό.π. (υποσ. 78), σελ.1054

⁸⁵ βλ. Καράκωστα & Βρεττού Χριστίνα, «Ο ανοιχτός...», ό.π. (υποσ. 78), σελ. 1054 & ΠΠρΠειραιώς 619/2016

⁸⁶ βλ. άρθρο 388 ΑΚ, ό.π. (υποσ. 70)

⁸⁷ βλ. Καράκωστα & Βρεττού Χριστίνα, «Ο ανοιχτός...», ό.π. (υποσ. 78), σσ. 1054–1055

⁸⁸ βλ. άρθρο 388 ΑΚ, ό.π. (υποσ. 70)

Ωστόσο κάτι τέτοιο δεν υφίσταται όταν ο ένας συμβαλλόμενος επιφυλάχθηκε για τα δικαιώματα του που πηγάζουν από την ανωτέρω διάταξη, ή όταν η σύμβαση έχει εκπληρωθεί μόνο κατά μέρος ή μόνο από το ένα από τα συμβαλλόμενα μέρη⁸⁹.

«*Η διάταξη του άρθρου 409 ΑΚ⁹⁰ αναφέρεται στη μείωση υπέρμετρης ποινικής ρήτηρας*»⁹¹.

2.3.4 Η αρχή της ευθύνης

Σύμφωνα με την αρχή της ευθύνης κάθε πρόσωπο είναι υπεύθυνο για τις συνέπειες των πράξεών του⁹².

Οι μορφές της ευθύνης που απαντώνται στο αστικό δίκαιο είναι οι κάτωθι:

- Η προσυμβατική ευθύνη⁹³.
- Η συμβατική ευθύνη⁹⁴.
- Η ευθύνη από αδικοπραξία⁹⁵.
- Η ευθύνη από αδικαιολόγητο πλουτισμό⁹⁶.

2.4 Περιορισμοί της αρχής της ελευθερίας των συμβάσεων

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται το φαινόμενο όλο και περισσότεροι κανόνες αναγκαστικού δικαίου να επιβάλλονται με ειδικούς νόμους. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα να περιορίζεται συνεχώς η αυτονομία της ιδιωτικής βούλησης. Κατ' αυτόν τον τρόπο δημιουργήθηκε η έννοια της αναγκαστικής σύμβασης και της σύμβασης προσχωρήσεως⁹⁷. Ως προς την αρχή της ελευθερίας των συμβάσεων, υπάρχουν δύο ήδη περιορισμών τα οποία αναλύονται ως εξής:

2.4.1 Περιορισμοί ως προς τη σύναψη της σύμβασης

Το άτομο είναι δυνατόν να υφίσταται περιορισμούς ως προς την πρώτη εκδήλωση της ελευθερίας των συμβάσεων, δηλαδή ως προς την ελευθερία του να αποφασίσει εάν θα προβεί στην κατάρτιση ή μη μιας σύμβασης. Τέτοιου είδους περιορισμοί μπορούν να επιβληθούν από το νόμο (είτε από ειδικές

⁸⁹ βλ. ΠΠρΠειραιώς 619/2016

⁹⁰ βλ. άρθρο 409 ΑΚ, ό.π. (υποσ. 71)

⁹¹ βλ. Αγαλλοπούλου Πηνελόπη, *Βασικές Έννοιες...*, ό.π. (υποσ. 31), σελ. 38

⁹² βλ. Αγαλλοπούλου Πηνελόπη, *Βασικές Έννοιες...*, ό.π. (υποσ. 31), σελ. 38

⁹³ βλ. Αγαλλοπούλου Πηνελόπη, *Βασικές Έννοιες...*, ό.π. (υποσ. 31), σελ. 38

⁹⁴ βλ. Αγαλλοπούλου Πηνελόπη, *Βασικές Έννοιες...*, ό.π. (υποσ. 31), σελ. 38

⁹⁵ βλ. Αγαλλοπούλου Πηνελόπη, *Βασικές Έννοιες...*, ό.π. (υποσ. 31), σελ. 38

⁹⁶ βλ. Αγαλλοπούλου Πηνελόπη, *Βασικές Έννοιες...*, ό.π. (υποσ. 31), σελ. 38

⁹⁷ βλ. Αγαλλοπούλου Πηνελόπη, *Βασικές Έννοιες...*, ό.π. (υποσ. 31), σελ. 35

διατάξεις, είτε από τις γενικές ρήτρες), ο οποίος υποχρεώνει το άτομο να συνάψει σύμβαση. Επιπλέον, σε ορισμένες περιπτώσεις απαγορεύεται η κατάρτιση μιας σύμβασης, είτε απόλυτα και οριστικά, είτε προσωρινά. Στην πρώτη περίπτωση που το άτομο είναι υποχρεωμένο να προβεί στη σύναψη μίας σύμβασης (αναγκαστική σύμβαση), αυτό μπορεί είτε να διατηρεί το δικαίωμα της ελευθερίας επιλογής του προσώπου του αντισυμβαλλομένου του, είτε όχι. Διακρίνουμε λοιπόν εδώ δύο υποπεριπτώσεις: στη μία επιβάλλεται μόνο η κατάρτιση σύμβασης (με οποιονδήποτε ή, έστω, με ένα ανάμεσα σε πλήθος προσώπων) και στη δεύτερη, είναι υποχρεωτική η κατάρτιση με ορισμένο πρόσωπο ⁹⁸.

2.4.2 Περιορισμοί ως προς το περιεχόμενο της σύμβασης

Επιπλέον, υφίστανται περιορισμοί της ελευθερίας καθορισμού του περιεχομένου της σύμβασης. Αυτού του είδους οι περιορισμοί είναι συνηθέστεροι, από εκείνους που περιορίζουν την ελευθερία σύναψης ⁹⁹.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα περιορισμού της ελευθερίας καθορισμού του περιεχομένου της σύμβασης αποτελούν οι συμβάσεις προσχωρήσεως και οι αναγκαστικές συμβάσεις ¹⁰⁰. «Οι έννοιες της αναγκαστικής σύμβασης και της σύμβασης προσχωρήσεως είναι συμπληρωματικές» ¹⁰¹. Ιδιαίτερως, όσον αφορά στις συμβάσεις προσχωρήσεως, αυτές είναι συμβάσεις τυποποιημένες από τη συναλλακτική πρακτική ή συμβάσεις το περιεχόμενο των οποίων καθορίζεται στην ουσία μόνο από τον ένα συμβαλλόμενο. Συγκεκριμένα, στο σύγχρονο συναλλακτικό βίο χρησιμοποιούνται ευρέως ορισμένες συμβάσεις, οι οποίες είναι τυποποιημένες με προδιατυπωμένους όρους, ιδίως συμβάσεις που περιέχουν έντυπους όρους που είναι διατυπωμένοι από πριν ¹⁰².

Επομένως και σύμφωνα με τα ανωτέρω, σύμβαση προσχωρήσεως είναι η σύμβαση της οποίας το περιεχόμενο δεν προσδιορίζεται έπειτα από ατομικές διαπραγματεύσεις των μερών, αλλά ο ένας συμβαλλόμενος το διατυπώνει, ενώ ο έτερος συμβαλλόμενος αποφασίζει εάν θα προσχωρήσει στη σύμβαση ή θα την απορρίψει ¹⁰³. Στην περίπτωση αυτή, «συνήθως την τυποποίηση με προδιατυπωμένους όρους επιβάλλει ο ένας συμβαλλόμενος, όταν για τη σύναψη της σύμβασης απευθύνεται στο κοινό, από το οποίο προέρχεται ο έτερος (μαζικές συναλλαγές)» ¹⁰⁴. Στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας, ενδιαφέρουν οι συμβάσεις προσχωρήσεως.

⁹⁸ βλ. Σταθόπουλο, Μιχαήλ, *Γενικό...*, ό.π. (υποσ. 29), σσ. 253–254

⁹⁹ βλ. Σταθόπουλο Μιχαήλ, *Γενικό...*, ό.π. (υποσ. 29), σελ. 257

¹⁰⁰ βλ. Αγαλλοπούλου Πηνελόπη, *Βασικές Έννοιες...*, ό.π. (υποσ. 31), σελ. 35

¹⁰¹ βλ. Γεωργιάδη Απόστολο, *Γενικές Αρχές...*, ό.π. (υποσ. 27), σελ. 472

¹⁰² βλ. Σταθόπουλο, Μιχαήλ, *Γενικό...*, ό.π. (υποσ. 29), σελ. 261

¹⁰³ βλ. Αγαλλοπούλου Πηνελόπη, *Βασικές Έννοιες...*, ό.π. (υποσ. 31), σελ. 35

¹⁰⁴ βλ. Σταθόπουλο Μιχαήλ, *Γενικό...*, ό.π. (υποσ. 29), σελ. 261

Χαρακτηριστικό γνώρισμα των συμβάσεων προσχωρήσεως είναι, όπως προαναφέρθηκε, το γεγονός ότι το περιεχόμενό τους καθορίζεται από τον ένα συμβαλλόμενο («τον ισχυρότερο, που κατά κανόνα είναι δημόσια επιχείρηση, οργανισμός, τράπεζα ή άλλη, συνήθως μονοπωλιακή ή δεσπόζουσα, επιχείρηση») και ότι η «προσχώρηση» του έτερου συμβαλλόμενου στη σύμβαση πραγματοποιείται χωρίς να του παρέχεται η δυνατότητα μεταβολής του περιεχομένου της. Στην ουσία, ο δεύτερος συμβαλλόμενος διατηρεί μόνο το δικαίωμα της σύναψης (ή μη σύναψης) της σύμβασης. Ωστόσο, και αυτή η δυνατότητα αποδεικνύεται πολλές φορές πρακτικά ανύπαρκτη και ιδιαίτερα στην περίπτωση που το προσφερόμενο αγαθό είναι βασικής ανάγκης, όπως π.χ. ηλεκτρικό ρεύμα, τηλέφωνο, νερό κ.λπ.. Στην τελευταία αυτή περίπτωση είναι προφανές, ότι κανείς δεν μπορεί να στερηθεί αγαθά που καλύπτουν βασικές ανάγκες, με αποτέλεσμα ο συμβαλλόμενος να εξαναγκάζεται να συνάψει τη σύμβαση με την επιχείρηση που το προσφέρει μονοπωλιακά. *«Κυρίως όμως εξαφανίζεται εκ των πραγμάτων για αυτόν, η σε όλους αναγνωριζόμενη ελευθερία (συγκ)καθορισμού του περιεχομένου της σύμβασης. Πέρα από κάποια, σπάνια και πάντως μικρή δυνατότητα επηρεασμού ορισμένων όρων της σύμβασης, το μεγαλύτερο μέρος τους ισχύει, όπως ο ισχυρότερος συμβαλλόμενος τους έχει προκαθορίσει για το κοινό του»*¹⁰⁵.

Τέλος, αναγκαστική σύμβαση, όπως αναφέρθηκε στο κεφάλαιο που πραγματεύεται τους περιορισμούς ως προς τη σύναψη της σύμβασης, είναι εκείνη η σύμβαση που η κατάρτισή της επιβάλλεται υποχρεωτικά από τον νομοθέτη. Για παράδειγμα, ο ιδιοκτήτης ή ο κάτοχος αυτοκινήτου έχει υποχρέωση να συνάψει σύμβαση ασφάλισης αστικής ευθύνης με ασφαλιστική εταιρεία για ζημιές που προκαλεί με το αυτοκίνητό του σε τρίτους βάσει του άρθρου 2 του Ν. 489/1976.

Συνοψίζοντας, τόσο στις αναγκαστικές συμβάσεις όσο και στις συμβάσεις προσχωρήσεως ο προτείνων είναι συνήθως το οικονομικά ασθενέστερο μέρος, το οποίο δεν έχει δικαίωμα να διαπραγματευτεί τους όρους της σύμβασης. Από την άλλη πλευρά, ο αποδεχόμενος είναι το οικονομικά ισχυρότερο μέρος, το οποίο δεν δύναται μεν να αρνηθεί την πρόταση για κατάρτιση της σύμβασης, μπορεί ωστόσο να καθορίζει μόνο του τους όρους της. *«Επιτυγχάνεται έτσι μία κατά το δυνατόν «ισορροπία» μεταξύ των άνισων οικονομικώς συμβαλλομένων»*¹⁰⁶.

*«Βεβαίως είναι δυνατό μια σύμβαση να έχει τα χαρακτηριστικά της σύμβασης προσχωρήσεως, χωρίς να υπάρχει η αντίστοιχη υποχρέωση αποδοχής της προτάσεως», από τον έτερο συμβαλλόμενο, «όπως π.χ. η σύμβαση ασφάλισης που συνάπτει κάποιος με ιδιωτική ασφαλιστική εταιρεία ή η σύμβαση με τράπεζα για άνοιγμα πιστώσεως»*¹⁰⁷.

¹⁰⁵ βλ. Σταθόπουλο, Μιχαήλ, *Γενικό...*, ό.π. (υποσ. 29), σελ. 261

¹⁰⁶ βλ. Γεωργιάδη Απόστολο, *Γενικές Αρχές...*, ό.π. (υποσ. 27), σελ. 472

¹⁰⁷ βλ. Γεωργιάδη Απόστολο, *Γενικές Αρχές...*, ό.π. (υποσ. 27), σελ. 472

Οι προδιατυπωμένοι και χωρίς ατομική διαπραγμάτευση όροι που προαναφέρθηκαν, ονομάζονται «γενικοί όροι των συναλλαγών» (ΓΟΣ). Οι όροι αυτοί, που προσδιορίζονται μονομερώς από τον ένα συμβαλλόμενο, καθίστανται περιεχόμενο της σύμβασης, το οποίο δεσμεύει και τον έτερο συμβαλλόμενο, μόνο στην περίπτωση που ο τελευταίος τους αποδεχθεί. Η αποδοχή των εν λόγω όρων μπορεί να είναι και σιωπηρή¹⁰⁸. Στο σύγχρονο συναλλακτικό βίο, οι ΓΟΣ αντιπροσωπεύουν την πρακτική της μαζικής ή έστω πολλαπλής χρήσης προδιατυπωμένων συμβατικών όρων, που ακολουθούν πλείστες επιχειρήσεις ως αποτέλεσμα της εξέλιξης των τρόπων παραγωγής και διάθεσης των προϊόντων ή προσφοράς των υπηρεσιών σε συνάρτηση με την τάση ευρείας κατανάλωσης που χαρακτηρίζει τις σημερινές κοινωνίες. Η χρήση έντυπων ΓΟΣ που παραδοσιακά παρατηρείτο στους τομείς των μεταφορών, των τραπεζικών συναλλαγών καθώς και των ασφαλειών, έχει πλέον επεκταθεί, με αποτέλεσμα όλοι οι κλάδοι μαζικών συναλλαγών για προϊόντα ή υπηρεσίες που προσφέρονται τόσο από ιδιώτες – εμπόρους ή ανεξάρτητους επιχειρηματίες, όσο και από δημόσιες υπηρεσίες κοινής ωφελείας, να απολαμβάνουν τα πλεονεκτήματα αυτών. Ωστόσο, η εκτεταμένη χρήση προδιατυπωμένων συμβατικών όρων από την πλευρά των προμηθευτών, έχει για τους καταναλωτές, τόσο θετικές όσο και αρνητικές όψεις¹⁰⁹. Τους γενικούς όρους συναλλαγών θα τους αναλύσουμε στο επόμενο κεφάλαιο της παρούσης.

2.5 Τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα από τη χρήση των Γενικών Όρων Συναλλαγών (ΓΟΣ)

Η χρήση των ΓΟΣ στις τυποποιημένες συμβάσεις παρουσιάζει τόσο πλεονεκτήματα όσο και μειονεκτήματα για αμφότερα τα συμβαλλόμενα μέρη. Μεταξύ των πλεονεκτημάτων συγκαταλέγονται η εξοικονόμηση χρόνου και εργασίας με αποτέλεσμα οι συναλλαγές να πραγματοποιούνται με μεγαλύτερη ταχύτητα, «καθώς και λύσεις ενιαίες, ορθολογικές, μελετημένες και από επαγγελματική άποψη σωστά σταθμισμένες». Παρά τα προαναφερθέντα πλεονεκτήματα, η χρήση τυποποιημένων συμβάσεων παρουσιάζει σημαντικά μειονεκτήματα με σοβαρότερο τον κίνδυνο που ενέχουν («ιδίως όταν ο ισχυρότερος συμβαλλόμενος, που επιβάλλει τους όρους του, είναι ιδιωτική επιχείρηση») να επιβαρύνουν τη θέση του ασθενέστερου συμβαλλόμενου υποχρεώνοντάς τον να συμφωνήσει σε εξαιρετικά επαχθείς για αυτόν όρους, εκμεταλλεύοντας τον κ.λπ.. Συνήθως προβλέπονται απαλλακτικές ρήτρες υπέρ του οικονομικά ισχυρότερου ή ρήτρες οι οποίες προσδίδουν αυξημένη ευθύνη στον αντισυμβαλλόμενό του. Η ανάγκη προστασίας του ασθενέστερου μέρους είναι προφανής και επιβεβλημένη. «Ο Ν. 2251/1994 για την προστασία των καταναλωτών προβλέπει ειδικές διατάξεις για την προστασία τους απέναντι σε ΓΟΣ». Σε περιπτώσεις όπου υφίσταται κενό

¹⁰⁸ βλ. Σταθόπουλο, Μιχαήλ, *Γενικό...*, ό.π. (υποσ. 29), σσ. 261–262

¹⁰⁹ βλ. Δέλλιο Γεώργιο, *Προστασία των καταναλωτών και σύστημα του Ιδιωτικού Δικαίου. Ο δικαστικός έλεγχος του περιεχομένου των καταναλωτικών συμβάσεων και τα όριά του (κατά τους Ν. 2251/1994 και Ν. 2741/1999)*, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΑΚΚΟΥΛΑ, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2001, σσ. 10–11

νόμου ή ο νόμος δεν εφαρμόζεται (π.χ. σε ατομικούς όρους), εφαρμόζεται το γενικό δίκαιο ¹¹⁰. Τον Ν. 2251/1994 και ειδικότερα την προστασία που παρέχει στους καταναλωτές – αποδέκτες γενικών όρων συναλλαγών θα τον αναλύσουμε λεπτομερώς στη συνέχεια της παρούσης.

Αναλυτικότερα, τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα των ΓΟΣ είναι τα κάτωθι:

2.5.1 Πλεονεκτήματα από τη χρήση των ΓΟΣ

Η χρήση προκαθορισμένων στερεότυπων όρων από την πλευρά της επιχείρησης προσφέρει αναμφισβήτητα σημαντικότερα οικονομικά πλεονεκτήματα και ιδιαιτέρως εποικοδομητικά ως προς τις συναλλαγές ¹¹¹.

Ειδικότερα, με τη χρήση προδιατυπωμένων γενικών όρων στις κάθε είδους συμβάσεις, επιτυγχάνονται κυρίως τα κάτωθι πλεονεκτήματα ¹¹²:

- 1) Απλοποιούνται οι συναλλαγές. Εξοικονομούνται χρόνος και χρήματα, εφόσον ο επιχειρηματίας αποφεύγει τις διαδικασίες τόσο των συζητήσεων όσο και των διαπραγματεύσεων πάνω σε κάθε λεπτομέρεια που είναι δυνατόν να προκύψει κατά τη σύναψη μιας σύμβασης, διαδικασίες οι οποίες σε διαφορετική περίπτωση αποδεικνύονται χρονοβόρες και κοστοβόρες. Παράλληλα, επιτυγχάνεται ταχύτητα στην κατάρτιση των συμβάσεων. Με αυτόν τον τρόπο, ο επιχειρηματίας μειώνει σημαντικά τα λειτουργικά του έξοδα, τα οποία, όπως εύκολα μπορεί να αντιληφθεί κανείς, θα τα μετακυλούσε στους καταναλωτές ¹¹³.

Ειδικότερα, κάθε διαπραγμάτευση για τη σύναψη μιας σύμβασης συνδέεται αναγκαστικά με κάποια οικονομική, χρονική ή άλλου τύπου επιβάρυνση, μικρότερη ή μεγαλύτερη, όσον αφορά στους συμβαλλομένους. Η εν λόγω επιβάρυνση «*συνίσταται στο κόστος συγκέντρωσης και αξιοποίησης των αναγκαίων πληροφοριών σχετικά με το ισχύον δίκαιο, με τις υφιστάμενες γνωστές ή άγνωστες περιστάσεις, με τη μελλοντική πραγματική και νομική κατάσταση*», με τα νομικά και πραγματικά αποτελέσματα, τα επιθυμητά και ανεπιθύμητα αποτελέσματα που αναμένεται να επιφέρει η συναλλαγή, καθώς και με τους κινδύνους που ελλοχεύουν από τη σύναψη της συμβάσεως όπως π.χ., με τον κίνδυνο να χαρακτηριστεί ένας όρος άκυρος ως αντίθετος στο νόμο ¹¹⁴.

¹¹⁰ βλ. Σταθόπουλο Μιχαήλ, *Γενικό...*, ό.π. (υποσ. 29), σελ. 262

¹¹¹ βλ. Δελούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο του Καταναλωτή, Ενωσιακό και Ελληνικό*, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΑΚΚΟΥΛΑ, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2014, σελ. 51

¹¹² βλ. Δελούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο...*, ό.π. (υποσ. 111), σελ. 51

¹¹³ βλ. Δελούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο...*, ό.π. (υποσ. 111), σελ. 51

¹¹⁴ βλ. Παπαδημητρόπουλο Αντώνιο, «*Κύρος απαλλακτικών ρητρών που συμφωνήθηκαν χωρίς ατομική διαπραγμάτευση: περί των ορίων της κατ' άρθρο 332 παρ. 2 και 334 παρ. 2 ΑΚ ακυρότητας*», ΕφΑΔ, ΕΚΔΟΣΕΙΣ Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, τόμος 6, τεύχος 11 (Νοέμβριος 2013), σσ. 945–975, σελ. 959

Επιπλέον, οι συμβαλλόμενοι «επιβαρύνονται με το κόστος αξιοποίησης των αποκτημένων πληροφοριών για τον καθορισμό του περιεχομένου της σύμβασης σύμφωνα με τις προτιμήσεις, το συμφέρον και τους σκοπούς τους», όπως παρουσιάζονται κατά το χρονικό διάστημα κατάρτισης της σύμβασης αλλά και όπως ενδέχεται να μεταβληθούν στο μέλλον. Η εν λόγω επιβάρυνση, η οποία είναι συνήθως οικονομική, εφόσον τα μέρη πολύ συχνά χρησιμοποιούν εξειδικευμένους επαγγελματίες (ιδίως δικηγόρους), οι οποίοι θα διεξάγουν τις διαπραγματεύσεις προς όφελος του εντολέα τους, αποτελεί τμήμα της γενικότερης επιβάρυνσης που υφίστανται οι συμβαλλόμενοι σχετικά «με την κατάρτιση και τη διεκπεραίωση της συναλλαγής»¹¹⁵.

Από τα ανωτέρω καθίσταται προφανές ότι οι διαπραγματευτικές δαπάνες αποτελούν τη βασική αιτία για την οποία οι συμβαλλόμενοι «δεν εμπλέκονται σε διαπραγματεύσεις για κάθε συναλλαγή που προβαίνουν και για κάθε συμβατικό όρο που συνομολογούν». Το όφελος που προκύπτει από τη διαπραγμάτευση δεν είναι πάντα αυτό που προσδοκούν τα μέρη έτσι ώστε να δικαιολογούνται οι απαραίτητες για τη διεξαγωγή της διαπραγμάτευσης δαπάνες, ειδικότερα στην περίπτωση που η συναλλαγή είναι μικρής σημασίας όπως π.χ. οι μικρές συναλλαγές της καθημερινής ζωής¹¹⁶.

Στη σημερινή εποχή είναι αδιαμφισβήτητο ότι οι ΓΟΣ συμβάλλουν σημαντικά στον εξορθολογισμό της συναλλακτικής δραστηριότητας και γενικότερα στην εξοικονόμηση των συναλλακτικών δαπανών. Ο χρήστης προδιατυπωμένων συμβατικών όρων αποφεύγει τις χρονοβόρες και κοστοβόρες ατομικές διαπραγματεύσεις με κάθε αντισυμβαλλόμενό του, εξοικονομώντας δαπάνες τόσο κατά τη σύναψη της συμβάσεως, όσο και κατά την εκπλήρωση και διεκπεραίωση αυτής¹¹⁷.

2) Ο προμηθευτής αποσαφηνίζει τη νομική του θέση έναντι των καταναλωτών¹¹⁸. Από τη χρήση των ΓΟΣ, εφόσον και στο βαθμό που διευκρινίζονται εξαρχής τα εκατέρωθεν δικαιώματα και οι υποχρεώσεις, εκλείπουν άσκοπες αντιδικίες. Με αυτόν τον τρόπο επιτυγχάνεται διαφάνεια και ασφάλεια δικαίου και όπως εύστοχα επισημαίνεται, η χρήση προδιατυπωμένων συμβατικών όρων «λειτουργεί και ως μηχανισμός αποφυγής δικών»¹¹⁹.

3) Η χρήση των ΓΟΣ διευκολύνει και προάγει το ορθολογικό σχεδιασμό της επιχειρηματικής δραστηριότητας και το μελετημένο προγραμματισμό των πωλήσεων. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τη βελτίωση της αποδοτικότητας και της ανταγωνιστικότητας της επιχείρησης¹²⁰.

¹¹⁵ βλ. Παπαδημητρώπουλο Αντώνιο, «Κύρος...», ό.π. (υποσ. 114), σελ. 959

¹¹⁶ βλ. Παπαδημητρώπουλο Αντώνιο, «Κύρος...», ό.π. (υποσ. 114), σελ. 959

¹¹⁷ βλ. Παπαδημητρώπουλο Αντώνιο, «Κύρος...», ό.π. (υποσ. 114), σελ. 960

¹¹⁸ βλ. Δέλλιο Γεώργιο, Προστασία..., ό.π. (υποσ. 109), σελ. 11

¹¹⁹ βλ. Δελούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, Δίκαιο..., ό.π. (υποσ. 111), σελ. 51

¹²⁰ βλ. Δελούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, Δίκαιο..., ό.π. (υποσ. 111), σελ. 51

- 4) «Ο επιχειρηματικός κίνδυνος σε περίπτωση αντιδικίας καθίσταται προβλέψιμος και ως εκ τούτου δεκτικός ασφαλιστικής κάλυψης»¹²¹. Έτσι, η επιχείρηση του προμηθευτή προσαρμόζεται σε τεχνολογικές και οικονομικές εξελίξεις τις οποίες δεν γνώριζε μέχρι εκείνη τη στιγμή ο νομοθέτης, με όφελος το χαμηλότερο λειτουργικό κόστος και τη μεγαλύτερη ταχύτητα στις συναλλαγές¹²².
- 5) Τέλος, οι ΓΟΣ δεν αφήνουν περιθώρια στον προμηθευτή να εκμεταλλευτεί, ακόμη περισσότερο, «την ειδική περίπτωση ανάγκης ενός συγκεκριμένου πελάτη»¹²³.

Τα ανωτέρω οφέλη συμβάλλουν στην οικονομική ανάπτυξη της επιχείρησης του προμηθευτή ενώ και οι καταναλωτές διαθέτουν και αυτοί σημαντικό μερίδιο σε αυτά. Οι τελευταίοι εξυπηρετούνται με μεγαλύτερη ταχύτητα και αποκτούν τα προϊόντα και τις υπηρεσίες που έχουν ανάγκη σε πολύ χαμηλότερες τιμές. Υπό αυτό το πρίσμα, της ταυτόχρονης προώθησης των συμφερόντων τόσο των προμηθευτών – επιχειρηματιών όσο και των καταναλωτών αλλά και κατ' επέκταση του κοινωνικού συνόλου αντιλαμβάνεται κανείς, καταρχάς¹²⁴, τη θέση όσων υποστηρίζουν την «οικονομική θεώρηση του δικαίου», οι οποίοι χαρακτηρίζουν τους προδιατυπωμένους συμβατικούς όρους ως «συλλογικό αγαθό»¹²⁵.

2.5.2 Μειονεκτήματα από τη χρήση των ΓΟΣ

Οι επιπτώσεις της χρήσης προδιατυπωμένων όρων σε μία σύμβαση δεν εξαντλούνται στην ταυτόχρονη εξυπηρέτηση των συμφερόντων των προμηθευτών – επιχειρηματιών και των καταναλωτών¹²⁶. Παρά τα σημαντικότερα πλεονεκτήματα των ΓΟΣ, δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις που οι επιχειρηματίες – χρήστες των ΓΟΣ εκμεταλλεύονται τη δυνατότητα που τους παρέχεται να καταρτίζουν μονομερώς και να επιβάλλουν τους όρους που επιθυμούν στα οικονομικά ασθενέστερα μέρη. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να απολαμβάνουν υπέρμετρα πλεονεκτήματα οι ίδιοι, μετακυλίνοντας στους καταναλωτές συμβατικούς κινδύνους τους οποίους σύμφωνα πάντα με το ενδοτικό δίκαιο του ΑΚ θα έπρεπε να φέρουν εκείνοι¹²⁷. Ο προμηθευτής μέσω των ΓΟΣ οδηγείται σε μονομερή άσκηση της συμβατικής ελευθερίας και σε ανατροπή της συμβατικής δικαιοσύνης εις βάρος του καταναλωτή¹²⁸.

Με τον τρόπο αυτό, πολύ συχνά οι ΓΟΣ επιβαρύνουν σε υπέρμετρο βαθμό τη θέση του πελάτη – καταναλωτή, εφόσον περιέχουν «ρήτρες αποκλεισμού ή περιορισμού της ευθύνης του προμηθευτή»

¹²¹ βλ. Δελούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο...*, ό.π. (υποσ. 111), σελ. 51

¹²² βλ. Δέλλιο Γεώργιο, *Προστασία...*, ό.π. (υποσ. 109), σελ. 12

¹²³ βλ. Δέλλιο Γεώργιο, *Προστασία...*, ό.π. (υποσ. 109), σελ. 12

¹²⁴ βλ. Δελούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο...*, ό.π. (υποσ. 111), σελ. 51

¹²⁵ βλ. Δέλλιο Γεώργιο, *Προστασία...*, ό.π. (σημ. 109), σελ. 12

¹²⁶ βλ. Δέλλιο Γεώργιο, *Προστασία...*, ό.π. (σημ. 109), σελ. 12

¹²⁷ βλ. Δελούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο...*, ό.π. (υποσ. 111), σελ. 52

¹²⁸ βλ. Δέλλιο Γεώργιο, *Προστασία...*, ό.π. (σημ. 109), σσ. 12–13

καθώς και ρήτρες που επιτάσσουν την ευθύνη του καταναλωτή ή που περιορίζουν τα δικαιώματά του. Ταυτόχρονα, δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις που με τους ΓΟΣ επιβάλλονται πρόσθετες συμφωνίες σε βάρος του καταναλωτή. Με άλλα λόγια, οι ΓΟΣ καθίστανται εκμεταλλεύσιμη πηγή ωφελειών για την επιχείρηση και αναπόφευκτη πηγή κινδύνων για τους πελάτες ¹²⁹.

Επιπροσθέτως, «οι ΓΟΣ είναι όροι που έχουν διατυπωθεί κατά τρόπο οριστικό, ο οποίος δεν επιδέχεται τροποποιήσεων, εκ των προτέρων, δηλαδή πριν από τη σύναψη της σύμβασης, μονομερώς, δηλαδή από το χρήστη (επιχείρηση) ή και από μία τρίτη πλευρά» και χωρίς τη συμμετοχή των καταναλωτών – πελατών ¹³⁰. Επομένως, οι προδιατυπωμένοι αυτοί όροι καταρτίζονται χωρίς να δίνεται η ευκαιρία στους καταναλωτές να υποστηρίξουν τα συμφέροντά τους ¹³¹, χωρίς να υπάρξει καμία ατομική διαπραγμάτευση, χωρίς ο καταναλωτής – αποδέκτης των αγαθών ή υπηρεσιών που προσφέρει ο προμηθευτής να μπορεί να παρέμβει για να επηρεάσει το περιεχόμενό τους και χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι ξεχωριστές – ειδικές περιστάσεις της εκάστοτε περίπτωσης ¹³².

Προσέτι, οι επιχειρηματίες έχουν τη δυνατότητα και το χρόνο να προετοιμάσουν με την ησυχία τους, «κατά το δοκούν» τους γενικούς αυτούς όρους, ενώ για τη διατύπωση των τελευταίων χρησιμοποιούν έμπειρους νομικούς, οικονομικούς και τεχνικούς συμβούλους. Οι καταναλωτές από την άλλη πλευρά, όπως προαναφέρθηκε, καλούνται να δεχτούν τους όρους που τους επιβάλλουν οι προμηθευτές, συνήθως, χωρίς να τους δίνεται καμία δυνατότητα να τους διαπραγματευτούν. Εάν οι καταναλωτές επιθυμούν να αγοράσουν το αγαθό ή να κάνουν χρήση της υπηρεσίας που τους προσφέρουν οι προμηθευτές, θα πρέπει να δεχθούν τους όρους που τους επιβάλλουν οι τελευταίοι ως έχουν, χωρίς διαπραγμάτευση, διαφορετικά δεν μπορούν να προβούν στην κατάρτιση της σύμβασης που τους ενδιαφέρει. Επιπλέον, σε πολλές περιπτώσεις οι προμηθευτές δεν παρέχουν στους καταναλωτές καν τον απαιτούμενο χρόνο να μελετήσουν τους όρους της επιχείρησης, αλλά ακόμα και αν τον παρέχουν, οι προδιατυπωμένοι όροι είναι πολλές φορές τόσο περίπλοκοι και εξειδικευμένοι, έτσι ώστε ένας μέσος καταναλωτής, ο οποίος στερείται των απαιτούμενων νομικών ή τεχνικών γνώσεων, να μην είναι σε θέση να τους κατανοήσει. Από την άλλη πλευρά, «δεν χωρεί αμφιβολία ότι και οι ίδιοι οι καταναλωτές δεν επιδεικνύουν πολλές φορές την ωριμότητα που θα όφειλαν, αμελώντας ή και αδιαφορώντας να αξιοποιήσουν τις έστω και μικρές δυνατότητες αντίδρασής τους». Χαρακτηριστικό δε παράδειγμα είναι το γεγονός ότι τις περισσότερες φορές οι καταναλωτές δεν διαβάζουν καν τους γενικούς όρους τους οποίους θα κληθούν να υπογράψουν, ενώ συνήθως αδιαφορούν όσον αφορά

¹²⁹ βλ. Δελούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο...*, ό.π. (υποσ. 111), σελ. 52

¹³⁰ βλ. Βάρκα – Αδάμη Αλεξάνδρα, *Εισαγωγή στο Δίκαιο Προστασίας Καταναλωτή*, ΕΚΔΟΣΕΙΣ Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2010, σελ. 16

¹³¹ βλ. Δελούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο...*, ό.π. (υποσ. 111), σελ. 52

¹³² βλ. Βάρκα – Αδάμη Αλεξάνδρα, *Εισαγωγή...*, ό.π. (υποσ. 130), σσ. 16–17

στην αναζήτηση εναλλακτικών λύσεων «ακόμα και σε περιπτώσεις απλών και κατανοητών ΓΟΣ όπου με λίγη προσοχή θα μπορούσαν να βρουν ευνοϊκότερους όρους αλλού»¹³³.

Τέλος, οι ΓΟΣ εμπίπτουν στο νομικό τύπο των συμβάσεων προσχωρήσεως για τις οποίες έγινε διεξοδική ανάλυση σε προηγούμενη ενότητα. Όπως αναφέρθηκε, χαρακτηριστικό γνώρισμα των εν λόγω συμβάσεων είναι ο καθορισμός του περιεχομένου τους από τον ένα συμβαλλόμενο, τον οικονομικά ισχυρότερο, και η «προσχώρηση» του έτερου συμβαλλόμενου στη σύμβαση χωρίς να του δίνεται η δυνατότητα διαπραγμάτευσης ή τροποποίησης του περιεχομένου της. «*Η ελευθερία του έτερου αντισυμβαλλόμενου περιορίζεται απλώς στην ελευθερία σύναψης ή μη σύναψης της σύμβασης, που κι αυτή είναι πολλές φορές ανύπαρκτη, όπως όταν πρόκειται για αγαθό βασικής ανάγκης*». Γίνεται κατανοητό, ότι με αυτόν το τρόπο κάμπτεται η θεμελιώδης αρχή της ελευθερίας των συμβάσεων, σύμφωνα με την οποία ο συμβαλλόμενος διαθέτει αφενός την ελευθερία να διαλέξει με ποιον θα συμβληθεί («εξωτερική ελευθερία») και αφετέρου να διαμορφώσει μέσω διαπραγματεύσεων, το περιεχόμενο της σύμβασης («εσωτερική ελευθερία»)¹³⁴.

Στην περίπτωση των ΓΟΣ, ο αντισυμβαλλόμενος εκείνου που τους θέτει, δεν διαθέτει σίγουρα «εσωτερική ελευθερία», ενώ είναι αρκετές οι φορές που δεν διαθέτει ούτε «εξωτερική ελευθερία», εφόσον εκ των πραγμάτων θα αναγκαστεί να προσχωρήσει στη σύμβαση, όταν δεν θα υπάρχουν εναλλακτικές επιλογές και λύσεις. «*Η χωρίς περιορισμούς ελευθερία συμβάσεων μετατρέπεται σε ελευθερία απλά του ισχυρότερου συμβαλλόμενου και προφανώς η σύμβαση δεν είναι σε θέση να επιτελέσει το σκοπό της ως μέσου δίκαιης εξισορρόπησης των εκατέρωθεν συμφερόντων των συμβαλλομένων μερών*»¹³⁵.

¹³³ βλ. Δελοούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο...*, ό.π. (υποσ. 111), σσ. 52–53

¹³⁴ βλ. Δελοούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο...*, ό.π. (υποσ. 111), σελ. 53

¹³⁵ βλ. Δελοούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο...*, ό.π. (υποσ. 111), σσ. 53–54

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: Η ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΗ ΡΥΘΜΙΣΗ ΤΩΝ ΓΟΣ

3.1 Η κοινοτική ρύθμιση των ΓΟΣ: η Οδηγία 93/13/ΕΟΚ

Ένας από τους βασικούς στόχους της Ευρωπαϊκής Ένωσης ήταν η ολοκλήρωση της ενιαίας ή εσωτερικής αγοράς και στη συνέχεια «η μετάβαση από την εσωτερική αγορά στην οικονομική και νομισματική ένωση». Για να καταστεί δυνατή η επίτευξη του ανωτέρου στόχου, κρίθηκε απαραίτητη η εναρμόνιση των εθνικών νομοθεσιών, προκειμένου να υπάρξει ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων, των προϊόντων, των υπηρεσιών και των κεφαλαίων μέσα στα κράτη – μέλη της Ένωσης. Για αυτό το σκοπό και σύμφωνα με το άρθρο 100Α της Συνθήκης (σήμερα 114 ΣΛΕΕ), ο κοινοτικός νομοθέτης θεσπίζει Οδηγίες, οι οποίες εξασφαλίζουν την ύπαρξη διαφάνειας στην αγορά, την ενημέρωση του καταναλωτικού κοινού όσον αφορά στις συνθήκες που επικρατούν σε αυτήν, όπως και την ενίσχυση του υγιούς ανταγωνισμού των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στην Ευρωπαϊκή Ένωση ¹³⁶.

Όσον αφορά στους ΓΟΣ, η χρήση ενιαίων ρητρών κατά την κατάρτιση μιας σύμβασης είναι δυνατόν να αποτελέσει μέσο άσκησης ανταγωνισμού μεταξύ των προμηθευτών. Επιπλέον, το γεγονός ότι οι εθνικές νομοθεσίες διαφέρουν μεταξύ τους ως προς την καταχρηστικότητα των όρων που εμπεριέχονται σε συμβάσεις που συνάπτουν οι προμηθευτές με το καταναλωτικό κοινό, είναι δυνατόν να οδηγήσει σε στρέβλωση των όρων του ανταγωνισμού στο πλαίσιο της εσωτερικής αγοράς. Για αυτό το σκοπό, ο κοινοτικός νομοθέτης, θέσπισε την υπ' αριθμόν 93/13/ΕΟΚ Οδηγία του Συμβουλίου της 5ης Απριλίου 1993, η οποία αναφέρεται στις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτουν οι καταναλωτές με τους προμηθευτές (ΕΕ 21.4.1993 L 95/29). Η εν λόγω Οδηγία περιλαμβάνει 11 άρθρα ¹³⁷ από τα οποία μας ενδιαφέρουν για το σκοπό της παρούσας εργασίας τα άρθρα 1–8, τα οποία έχουν ως κάτωθι:

Το άρθρο 1 περιγράφει το σκοπό της Οδηγίας. Σύμφωνα με το εν λόγω άρθρο, η Οδηγία στοχεύει στην εναρμόνιση των εθνικών νομοθεσιών των κρατών – μελών, ως προς τις καταχρηστικές ρήτρες που εμπεριέχονται στις συμβάσεις που συνάπτει ένας επαγγελματίας με τον καταναλωτή ¹³⁸.

Το άρθρο 2 ορίζει τις έννοιες του επαγγελματία και του καταναλωτή. Έτσι, σύμφωνα με το εν λόγω άρθρο, επαγγελματίας είναι κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο το οποίο ενεργεί στα πλαίσια της

¹³⁶ βλ. Ευθυμίου Αιμιλία, *Η αρχή της διαφάνειας στο δίκαιο των Γ.Ο.Σ.*, ΕΚΔΟΣΕΙΣ Δίκαιο & Οικονομία Π. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑΣ, Αθήνα, 2013, σελ. 1

¹³⁷ βλ. Ευθυμίου Αιμιλία, *Η αρχή...*, ό.π. (υποσ. 136), σσ. 1–2

¹³⁸ βλ. Ευθυμίου Αιμιλία, *Η αρχή...*, ό.π. (υποσ. 136), σελ. 2

επαγγελματικής του δραστηριότητας, ενώ καταναλωτής είναι το φυσικό πρόσωπο το οποίο ενεργεί για σκοπούς άσχετους με την επαγγελματική του δραστηριότητα ¹³⁹.

Το άρθρο 3 περιλαμβάνει τον ορισμό της έννοιας, τις προϋποθέσεις και τα κριτήρια ελέγχου των καταχρηστικών ρητρών. Καταχρηστική είναι μία ρήτρα, η οποία δεν αποτέλεσε αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης και ταυτόχρονα δημιουργεί εις βάρος του καταναλωτικού κοινού και αντίθετα με τα όσα υπαγορεύει η καλή πίστη, σημαντική ανισορροπία ως προς τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των αντισυμβαλλομένων, τα οποία απορρέουν από τη σύμβαση. Επιπλέον, σύμφωνα με το ίδιο άρθρο, οι όροι μιας σύμβασης θεωρούνται πάντοτε ότι δεν αποτέλεσαν αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης όταν, ιδιαίτερα στο πλαίσιο μιας σύμβασης προσχωρήσεως, οι εν λόγω όροι είχαν συνταχθεί εκ των προτέρων και ο καταναλωτής δεν ήταν δυνατόν να διαπραγματευτεί το περιεχόμενό τους ¹⁴⁰.

Στο άρθρο 4 προσδιορίζονται τα στοιχεία εκείνα τα οποία ο εφαρμοστής του δικαίου οφείλει να λαμβάνει υπόψη, για το χαρακτηρισμό ενός όρου ως καταχρηστικού, ήτοι: i) η φύση των προϊόντων ή των υπηρεσιών που αφορά η σύμβαση, ii) όλα τα πραγματικά περιστατικά κατά το χρόνο σύναψης της σύμβασης και iii) όλοι οι λοιποί όροι της ίδιας σύμβασης ή άλλης σύμβασης από την οποία αυτή εξαρτάται. Επιπλέον, στο εν λόγω άρθρο αναφέρονται δύο εξαιρέσεις ως προς το εύρος του δικαστικού ελέγχου ενός όρου. Συγκεκριμένα, ορίζεται ότι ο χαρακτηρισμός ενός όρου ως καταχρηστικού, όταν αυτός είναι διατυπωμένος με τρόπο σαφή και κατανοητό, «δεν αφορά ούτε τον καθορισμό του κυρίου αντικειμένου της σύμβασης, ούτε το ανάλογο ή μη μεταξύ της τιμής και της αμοιβής, αφενός, και των υπηρεσιών ή αγαθών που θα παρασχεθούν ως αντάλλαγμα, αφετέρου» ¹⁴¹.

Στο άρθρο 5 της Οδηγίας, ορίζεται ότι ο επαγγελματίας οφείλει να συντάσσει τους όρους της σύμβασης με τρόπο σαφή και κατανοητό, ενώ σε περίπτωση αμφιβολίας για την έννοια ενός όρου, επικρατεί εκείνη η ερμηνεία η οποία είναι η πιο ευνοϊκή για τον καταναλωτή. Με άλλα λόγια, το εν λόγω άρθρο αποτυπώνει την «αρχή της διαφάνειας». Ωστόσο, ο εν λόγω κανόνας δεν εφαρμόζεται στις συλλογικές δίκες ¹⁴².

Το άρθρο 6 ορίζει ότι, εάν υπάρχει καταχρηστική ρήτρα σε μία σύμβαση, αυτή δεν δεσμεύει τον καταναλωτή, ενώ η σύμβαση, κατά τα λοιπά, εξακολουθεί να δεσμεύει τα συμβαλλόμενα μέρη ¹⁴³.

¹³⁹ βλ. Ευθυμίου Αιμιλία, *Η αρχή...*, ό.π. (υποσ. 136), σελ. 2

¹⁴⁰ βλ. Ευθυμίου Αιμιλία, *Η αρχή...*, ό.π. (υποσ. 136), σελ. 2

¹⁴¹ βλ. Ευθυμίου Αιμιλία, *Η αρχή...*, ό.π. (υποσ. 136), σελ. 3

¹⁴² βλ. Ευθυμίου Αιμιλία, *Η αρχή...*, ό.π. (υποσ. 136), σελ. 3

¹⁴³ βλ. Ευθυμίου Αιμιλία, *Η αρχή...*, ό.π. (υποσ. 136), σελ. 3

Το άρθρο 7 της Οδηγίας καλεί τα κράτη – μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης να λάβουν τα κατάλληλα μέτρα, έτσι ώστε να σταματήσει η χρήση των καταχρηστικών όρων. Με άλλα λόγια, σε αυτό το άρθρο ορίζεται ότι τα κράτη – μέλη οφείλουν να προσδιορίσουν νομοθετικά την ενεργητική και την παθητική νομιμοποίηση όσον αφορά στη δικαστική προστασία του καταναλωτικού κοινού από τη χρήση καταχρηστικών όρων εις βάρος του ¹⁴⁴.

Προσέτι, στο άρθρο 8, υπονοείται ότι η εν λόγω Οδηγία τυγχάνει ελάχιστης εναρμόνισης, υπό την έννοια ότι τα κράτη – μέλη έχουν δικαίωμα να θεσπίζουν ή να διατηρούν αυστηρότερες νομοθετικές διατάξεις όσον αφορά στην προστασία των καταναλωτών από καταχρηστικές ρήτρες ¹⁴⁵.

Τέλος, στο παράρτημα της Οδηγίας 13/93/ΕΟΚ περιέχεται ένας κατάλογος όρων που δύνανται να θεωρηθούν καταχρηστικοί. Ο κατάλογος είναι ενδεικτικός και όχι εξαντλητικός, και περιλαμβάνει εν δυνάμει καταχρηστικές συμβατικές ρήτρες, δηλαδή ρήτρες οι οποίες ανάλογα με τις εκάστοτε συνθήκες μπορούν να χαρακτηριστούν καταχρηστικές ¹⁴⁶.

3.2 Η ελληνική ρύθμιση των ΓΟΣ

3.2.1 Ο Νόμος 1961/1991

Στις 3 Σεπτεμβρίου 1991, δημοσιεύθηκε στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως ο Ν. 1961/991 (ΦΕΚ 132/Α) «για την προστασία του καταναλωτή και άλλες διατάξεις». Ο εν λόγω νόμος ρυθμίζει βασικά θέματα που αφορούν στην προστασία του καταναλωτή, στην ευθύνη του παραγωγού για ελαττωματικά προϊόντα, στην παραπλανητική και αθέμιτη διαφήμιση, στην κατάρτιση συμβάσεων εκτός εμπορικού καταστήματος και στους γενικούς όρους συναλλαγών. Οι γενικοί όροι συναλλαγών περιλαμβάνονται στο πέμπτο κεφάλαιο του Ν. 1961/1991 ¹⁴⁷. Ο νόμος αυτός αποτέλεσε ένα πολύ σημαντικό βήμα προς την κατεύθυνση προστασίας του έλληνα καταναλωτή. Είναι εξάλλου γνωστό, ότι η συνύπαρξη των ανθρώπων μέσα σε μία οργανωμένη κοινωνία χαρακτηρίζεται όχι μόνο από την ύπαρξη διαφορετικών αλλά και αντίθετων συμφερόντων. Η εξισορρόπηση των αντίθετων συμφερόντων κρίνεται αναγκαία για την αποφυγή των συγκρούσεων μεταξύ των μελών της κοινωνίας, γεγονός που επιτυγχάνεται μέσω αμοιβαίων υποχωρήσεων. Όταν οι αμοιβαίες υποχωρήσεις δεν επέρχονται αυτόματα, εκεί επεμβαίνει ο νομοθέτης, ο οποίος, μέσω της θέσπισης σχετικών κανόνων δικαίου, αποτρέπει ή καταστέλλει τις συγκρούσεις, όταν αυτές ήδη έχουν

¹⁴⁴ βλ. Ευθυμίου Αιμιλία, *Η αρχή...*, ό.π. (υποσ. 136), σελ. 3

¹⁴⁵ βλ. Ευθυμίου Αιμιλία, *Η αρχή...*, ό.π. (υποσ. 136), σελ. 3

¹⁴⁶ βλ. Ευθυμίου Αιμιλία, *Η αρχή...*, ό.π. (υποσ. 136), σσ. 3–4

¹⁴⁷ βλ. Καρασή Μαριάνο, *Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 5), σσ. 115–116

εκδηλωθεί¹⁴⁸. Προς την κατεύθυνση της εξισορρόπησης των αντίθετων και αλληλοσυγκρουόμενων συμφερόντων μεταξύ προμηθευτή και καταναλωτή, κινήθηκε και ο νομοθέτης του Ν. 1961/1991, θεσπίζοντας διατάξεις που είχαν ως στόχο την προστασία του οικονομικά ασθενέστερου συμβαλλόμενου, ήτοι του καταναλωτικού κοινού.

Στο κεφάλαιο των γενικών όρων συναλλαγών θεσπίζονται διατάξεις, μέσω των οποίων ο νομοθέτης αποβλέπει στην προστασία των καταναλωτών έναντι της καταχρηστικής δυνατότητας των προμηθευτών να διαμορφώνουν μονομερώς το περιεχόμενο των συμβάσεων που καταρτίζουν με τους τελευταίους¹⁴⁹. Αντικείμενο της νομοθετικής ρυθμίσεως είναι μόνο οι γενικοί όροι συναλλαγών, δηλαδή εκείνοι οι όροι «που έχουν διατυπωθεί εκ των προτέρων για απροσδιόριστο αριθμό συμβάσεων προμηθευτή ή προμηθευτών με καταναλωτές». Με άλλα λόγια, στους γενικούς όρους συναλλαγών και κατ' επέκταση στην προστατευτική ισχύ του Ν. 1961/1991, δεν εμπίπτουν όλοι οι συμβατικοί όροι¹⁵⁰.

Οι διατάξεις του Ν. 1961/1991 δεν περιορίζονται στον έλεγχο των ΓΟΣ μέσω της ερμηνείας αυτών, αλλά επεκτείνουν τον έλεγχο και ως προς το περιεχόμενό τους. Ο έλεγχος του περιεχομένου των ΓΟΣ πραγματοποιείται μέσω μίας γενικής ρήτρας ελέγχου, η οποία λειτουργεί ως γενικό κριτήριο ελέγχου και η οποία συμπληρώνεται από έναν εκτενή κατάλογο συγκεκριμένων καταχρηστικών γενικών όρων συναλλαγών¹⁵¹.

Τέλος, σημαντική καινοτομία του ανωτέρω νόμου αποτελεί η καθιέρωση της συλλογικής αγωγής¹⁵².

3.2.2 Ο Νόμος 2251/1994

Στις 16 Νοεμβρίου 1994, δημοσιεύθηκε στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως ο Ν. 2251/1994 (ΦΕΚ 191/Α), ο οποίος αναφέρεται στην προστασία των καταναλωτών. Ο ανωτέρω νόμος κατήργησε τον Ν. 1961/1991, ο οποίος ίσχυσε μόνο τρία χρόνια και ο οποίος επίσης αφορούσε στην προστασία των καταναλωτών¹⁵³. Ο νέος νόμος μεταξύ άλλων, ρυθμίζει ζητήματα που έχουν να κάνουν με τη χρησιμοποίηση γενικών όρων από τους προμηθευτές, όταν συναλλάσσονται με το καταναλωτικό κοινό. Ο Ν. 2251/1994 και συγκεκριμένα το άρθρο 2 του νόμου, υπό τον τίτλο «Γενικοί όροι συναλλαγών – Καταχρηστικοί γενικοί όροι»¹⁵⁴, ουσιαστικά εναρμονίζεται με την κοινοτική οδηγία

¹⁴⁸ βλ. Παναγόπουλο Κωνσταντίνο, *Εισαγωγή στο δίκαιο και στο αστικό δίκαιο, Διάγραμμα Αστικού Δικαίου*, ΕΚΔΟΣΕΙΣ Δίκαιο & Οικονομία Π. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑΣ, Αθήνα, 1999, Εισαγωγή

¹⁴⁹ βλ. Καρασή Μαριάνο, *Γενικοί...*, ό.π. (σημ. 5), σελ. 116

¹⁵⁰ βλ. Καρασή Μαριάνο, *Γενικοί...*, ό.π. (σημ. 5), σελ. 117

¹⁵¹ βλ. Καρασή Μαριάνο, *Γενικοί...*, ό.π. (σημ. 5), σελ. 118

¹⁵² βλ. Καρασή Μαριάνο, *Γενικοί...*, ό.π. (σημ. 5), σελ. 118

¹⁵³ βλ. Δελούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Ελληνικό και Κοινοτικό Δίκαιο του Καταναλωτή*, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΝΤ. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, Αθήνα – Κομοτηνή, 1998, σελ. 49

¹⁵⁴ βλ. Ευθυμίου Αιμιλία, *Η αρχή...*, ό.π. (υποσ. 136), σελ. 4

1993/13 του Συμβουλίου της ΕΟΚ, σχετικά με τις «καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με τους καταναλωτές»¹⁵⁵. Το δίκαιο των γενικών όρων συναλλαγών έχει ως σκοπό να αποκαταστήσει τη συμβατική ισορροπία και να προσφέρει λύσεις που να προστατεύουν τον οικονομικά ασθενέστερο συμβαλλόμενο, ήτοι τον καταναλωτή. Ο νομοθέτης θέλησε μέσω του ανωτέρω νόμου για την προστασία του καταναλωτή, αφενός να εξασφαλίσει τη γνώση των ΓΟΣ από τον τελευταίο και αφετέρου να εξασφαλίσει μία αποτελεσματική προστασία και ένα ουσιαστικό έλεγχο του περιεχομένου των ΓΟΣ¹⁵⁶.

Όπως αναφέρθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας, το ενοχικό δίκαιο διαπνέεται από τη θεμελιώδη αρχή της ελευθερίας των συμβάσεων (άρθρο 361 ΑΚ¹⁵⁷), σύμφωνα με την οποία τα συμβαλλόμενα μέρη είναι ελεύθερα τόσο να προβαίνουν στη σύναψη ή μη σύναψη μίας σύμβασης όσο και να διαμορφώνουν το περιεχόμενο της εν λόγω σύμβασης, κατόπιν διαπραγματεύσεων. Η αρχή αυτή δεν εφαρμόζεται στις συμβάσεις προσχωρήσεως, στις οποίες ο ένας συμβαλλόμενος, ο οποίος τυγχάνει συνήθως να είναι και ο οικονομικά ισχυρότερος, διατυπώνει εκ των προτέρων τους συμβατικούς όρους, οι οποίοι ονομάζονται γενικοί όροι συναλλαγών. Ο αντισυμβαλλόμενος διαθέτει απλώς την ευχέρεια να προχωρήσει ή να μην προχωρήσει στην κατάρτιση της σύμβασης. Σε ορισμένες περιπτώσεις όμως, δεν υφίσταται ούτε αυτή την ευχέρεια με αποτέλεσμα να αναγκάζεται να προσχωρήσει στη σύμβαση, όταν αυτή αφορά αγαθά και υπηρεσίες που καλύπτουν βασικές ανάγκες και που προσφέρονται από μονοπωλιακού χαρακτήρα επιχειρήσεις¹⁵⁸.

Επιπλέον, όπως ήδη αναπτύχθηκε, «ιστορικά, οι ΓΟΣ κάνουν την εμφάνισή τους σε συμβάσεις ασφαλιστικές, όπου εντοπίζονται συνήθως στην πίσω όψη του ασφαλιστηρίου, μεταφορικές (π.χ. στα αεροπορικά ή ακτοπλοϊκά εισιτήρια) και τραπεζικές (π.χ. δανειακές συμβάσεις και συμβάσεις πιστωτικής κάρτας)»¹⁵⁹.

Σήμερα η χρήση των ΓΟΣ απαντάται σε όλους τους τομείς των μαζικών συναλλαγών και ιδίως¹⁶⁰:

- α) σε συμβάσεις που αφορούν σε κάθε είδους τυποποιημένα προϊόντα¹⁶¹,
- β) σε συμβάσεις που αφορούν στην παροχή υπηρεσιών από ιδιώτες¹⁶²,
- γ) σε συμβάσεις που αφορούν στην παροχή υπηρεσιών από επιχειρήσεις κοινής ωφελείας¹⁶³,

¹⁵⁵ βλ. Δελοούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Ελληνικό...*, ό.π. (υποσ. 153), σελ. 65

¹⁵⁶ βλ. Δελοούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Ελληνικό...*, ό.π. (υποσ. 153), σελ. 64

¹⁵⁷ βλ. άρθρο 361 ΑΚ, ό.π. (υποσ. 44)

¹⁵⁸ βλ. Βάρκα – Αδάμη Αλεξάνδρα, *Εισαγωγή...*, ό.π. (υποσ. 130), σελ. 13

¹⁵⁹ βλ. Βάρκα – Αδάμη Αλεξάνδρα, *Εισαγωγή...*, ό.π. (υποσ. 130), σελ. 13

¹⁶⁰ βλ. Βάρκα – Αδάμη Αλεξάνδρα, *Εισαγωγή...*, ό.π. (υποσ. 130), σελ. 13

¹⁶¹ βλ. Βάρκα – Αδάμη Αλεξάνδρα, *Εισαγωγή...*, ό.π. (υποσ. 130), σελ. 13

¹⁶² βλ. Βάρκα – Αδάμη Αλεξάνδρα, *Εισαγωγή...*, ό.π. (υποσ. 130), σελ. 13

¹⁶³ βλ. Βάρκα – Αδάμη Αλεξάνδρα, *Εισαγωγή...*, ό.π. (υποσ. 130), σελ. 13

δ) στις μισθωτικές συμβάσεις ¹⁶⁴ και σε πολλές άλλες (ασφαλιστικές συμβάσεις, τραπεζικές συμβάσεις κ.λπ.).

«Η σύναψη συμβάσεων που περιέχουν ΓΟΣ αποτελεί πλέον το συνηθέστερο τρόπο πραγματοποίησης εμπορικών συναλλαγών στη σύγχρονη αγορά. Ο επιχειρηματίας με τη χρήση προδιατυπωμένων όρων επιδιώκει: α) να απλοποιήσει και να προγραμματίσει την οργάνωση της επιχειρηματικής του δράσης, β) να μειώσει τα διαχειριστικά του έξοδα και να ελαχιστοποιήσει το χρόνο των διαπραγματεύσεων, αποκλείοντας παράλληλα τυχόν ενδιάμεσα πρόσωπα (αντιπροσώπους, πράκτορες, μεσίτες) και γ) να ρυθμίσει με ενιαίο τρόπο ως προς όλους τους πελάτες του τις συχνά πολύπλοκες συναλλαγές του, έτσι ώστε να ελαχιστοποιήσει τον κίνδυνο πιθανών χρονοβόρων δικών»

¹⁶⁵.

Η απλοποίηση των συναλλαγών, την οποία επιτυγχάνει ο επιχειρηματίας με τη χρήση των ΓΟΣ, έχει παράλληλα σημαντικά πλεονεκτήματα και για τον καταναλωτή, εφόσον ο τελευταίος εξυπηρετείται ταχύτερα και με λιγότερο κόστος. Ωστόσο, παρά τα σημαντικά αυτά πλεονεκτήματα δεν θα πρέπει να μη λαμβάνονται υπόψη οι κίνδυνοι που ελλοχεύουν για τον καταναλωτή, ιδίως για αυτόν που υποχρεούται να προσχωρήσει σε μία ζωτικής σημασίας καταναλωτική σύμβαση. Αλλά και σε κάθε περίπτωση, ο καταναλωτής συνήθως αποδέχεται τους ΓΟΣ, χωρίς να προβάλλει αντιρρήσεις, αφού δεν διαθέτει τις συναλλακτικές και νομικές γνώσεις που απαιτούνται για την κατανόησή τους. Από την άλλη πλευρά, *«ο σύγχρονος επιχειρηματίας, με τη βοήθεια έμπειρων νομικών και τεχνικών συμβούλων καταρτίζει εκ των προτέρων τους ΓΟΣ, προς όφελός του, μετακυλίνοντας δικά του βάρη στον ανίδεο καταναλωτή»* ¹⁶⁶.

Στις περιπτώσεις όπου η σύμβαση δεν μπορεί να επιτελέσει τον σκοπό της, δεν μπορεί δηλαδή να λειτουργήσει ως μέσο δίκαιης εξισορρόπησης των αντιτιθέμενων συμφερόντων των συμβαλλόμενων μερών, προκύπτει η ανάγκη ειδικής νομικής αντιμετώπισης της κλονισμένης συμβατικής ισορροπίας. Την ανάγκη αυτή καλύπτουν οι διατάξεις του Ν. 2251/1994 για τους ΓΟΣ (άρθρο 2), οι οποίες έχουν ως στόχο την προστασία του πιο αδύναμου αντισυμβαλλόμενου από τον κίνδυνο της υπέρμετρης επιβάρυνσης της θέσης του και της αποστέρησης της διαπραγματευτικής του ελευθερίας ¹⁶⁷.

Προσέτι, εκτός από τον Ν. 2251/1994, ο ασθενέστερος συμβαλλόμενος μπορεί να προστατευτεί κάνοντας χρήση των γενικών διατάξεων του Αστικού Κώδικα και ιδίως εκείνων που αναφέρονται στην

¹⁶⁴ βλ. Βάρκα – Αδάμη Αλεξάνδρα, *Εισαγωγή...*, ό.π. (υποσ. 130), σελ. 13

¹⁶⁵ βλ. Βάρκα – Αδάμη Αλεξάνδρα, *Εισαγωγή...*, ό.π. (υποσ. 130), σελ. 14

¹⁶⁶ βλ. Βάρκα – Αδάμη Αλεξάνδρα, *Εισαγωγή...*, ό.π. (υποσ. 130), σελ. 14

¹⁶⁷ βλ. Βάρκα – Αδάμη Αλεξάνδρα, *Εισαγωγή...*, ό.π. (υποσ. 130), σσ. 14–15

καλή πίστη (άρθρο 288 ΑΚ ¹⁶⁸), στην κατάχρηση δικαιώματος (281 ΑΚ ¹⁶⁹) και στα χρηστά ήθη (άρθρο 178 ΑΚ) ¹⁷⁰.

Τέλος, σύμφωνα με την παρ. 10 του άρθρου 2 του ίδιου νόμου, οι προστατευτικές διατάξεις των προηγούμενων παραγράφων εφαρμόζονται και για κάθε όρο σύμβασης, ο οποίος δεν εμπίπτει στην έννοια των ΓΟΣ όπως αυτή αναλύθηκε ανωτέρω και ο οποίος δεν αποτέλεσε αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης, δηλαδή ο καταναλωτής δεν κατάφερε να επηρεάσει το περιεχόμενό του ¹⁷¹.

3.2.3 Άρθρο 2: Γενικοί όροι των συναλλαγών – Καταχρηστικοί γενικοί όροι

Όπως προκύπτει από τον νομοθετικό ορισμό των ΓΟΣ, οι διατάξεις του άρθρου 2 του Ν. 2251/1994 τυγχάνουν εφαρμογής προκειμένου να ελεγχθεί το κύρος των ΓΟΣ στη συμβατική σχέση μεταξύ αφενός του οικονομικά ισχυρότερου συμβαλλόμενου, ήτοι του προμηθευτή, δηλαδή του φυσικού ή νομικού προσώπου που παρέχει αγαθά ή υπηρεσίες κατά την άσκηση της επαγγελματικής ή επιχειρηματικής δραστηριότητάς του και αφετέρου του οικονομικά ασθενέστερου συμβαλλόμενου, ήτοι του καταναλωτή (ο οποίος επίσης μπορεί να είναι και νομικό πρόσωπο), δηλαδή του τελικού αποδέκτη αυτών των αγαθών ή υπηρεσιών που προσφέρονται στην αγορά σύμφωνα με το σχετικό νομοθετικό ορισμό ¹⁷².

Το κείμενο του άρθρου 2 του Ν. 2251/1994 (όπως ισχύει μετά τις τροποποιήσεις του Ν 3587/2007) έχει ως εξής ¹⁷³:

1. *Όροι που έχουν διατυπωθεί εκ των προτέρων για μελλοντικές συμβάσεις (γενικοί όροι των συναλλαγών), δεν δεσμεύουν τον καταναλωτή, εάν κατά την κατάρτιση της σύμβασης τους αγνοούσε ανυπαιτίως, όπως, ιδίως, όταν ο προμηθευτής δεν του υπέδειξε την ύπαρξή τους ή του στέρησε τη δυνατότητα να λάβει πραγματική γνώση του περιεχομένου τους.*
2. *Οι γενικοί όροι συμβάσεων και παρεπόμενων συμφωνιών που καταρτίζονται στην Ελλάδα, διατυπώνονται γραπτώς στην ελληνική γλώσσα, κατά τρόπο σαφή, συγκεκριμένο και εύληπτο, ώστε ο καταναλωτής να μπορεί να αντιληφθεί πλήρως το νόημά τους και εκτυπώνονται με ευανάγνωστους χαρακτήρες σε εμφανές μέρος του εγγράφου της σύμβασης. Οι γενικοί όροι*

¹⁶⁸ βλ. άρθρο 288 ΑΚ, ό.π., (υποσ. 56)

¹⁶⁹ βλ. άρθρο 281 ΑΚ, ό.π. (υποσ. 59)

¹⁷⁰ βλ. Βάρκα – Αδάμη Αλεξάνδρα, *Εισαγωγή...*, ό.π. (υποσ. 130), σελ. 15

¹⁷¹ βλ. Γεωργιάδη Απόστολο, *Γενικές Αρχές...*, ό.π. (υποσ. 27), σσ. 472–473

¹⁷² βλ. Γεωργιάδη Απόστολο, *Γενικές Αρχές...*, ό.π. (υποσ. 27), σελ. 473

¹⁷³ για το κείμενο του νόμου βλ. Συνήγορο του Καταναλωτή, www.synigoroskatanaloti.gr & Αλεξανδρίδου Ελίζα, *Δίκαιο προστασίας καταναλωτή: ελληνικό – κοινοτικό: κατ' άρθρο ερμηνεία του Ν. 2251/1994 όπως ισχύει μετά το Ν. 3587/2007*, ΕΚΔΟΣΕΙΣ Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2008, σελ. 69-72

των διεθνών συναλλαγών που εφαρμόζονται στην ελληνική αγορά αποτυπώνονται υποχρεωτικά και στην ελληνική γλώσσα.

3. Όροι που συμφωνήθηκαν μετά από ατομική διαπραγμάτευση μεταξύ των συμβαλλόμενων μερών (ειδικοί όροι) υπερισχύουν των αντίστοιχων γενικών όρων.
4. Κατά την ερμηνεία των γενικών όρων συναλλαγών λαμβάνεται υπόψη η ανάγκη προστασίας των καταναλωτών. Γενικοί όροι συναλλαγών που διατυπώθηκαν μονομερώς από τον προμηθευτή ή από τρίτον για λογαριασμό του, σε περίπτωση αμφιβολίας ερμηνεύονται υπέρ του καταναλωτή.
5. Ειδικώς, όταν ελέγχεται το περιεχόμενο γενικού όρου συναλλαγών κατά την εφαρμογή των παραγράφων 16α και 2 και 3 των άρθρων 10 και 13α αντίστοιχα, επιλέγεται η δυσμενέστερη για τον καταναλωτή ερμηνευτική εκδοχή, εφόσον οδηγεί σε απαγόρευση διατύπωσης και χρήσης του σχετικού όρου.
6. Γενικοί όροι συναλλαγών που έχουν ως αποτέλεσμα την σημαντική διατάραξη της ισορροπίας των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των συμβαλλομένων σε βάρος του καταναλωτή απαγορεύονται και είναι άκυροι. Ο καταχρηστικός χαρακτήρας γενικού όρου ενσωματωμένου σε σύμβαση κρίνεται αφού ληφθούν υπόψη η φύση των αγαθών ή υπηρεσιών που αφορά η σύμβαση, ο σκοπός της, το σύνολο των ειδικών συνθηκών κατά τη σύναψή της και όλες οι υπόλοιπες ρήτρες της σύμβασης ή άλλης σύμβασης από την οποία αυτή εξαρτάται.
7. Σε κάθε περίπτωση, καταχρηστικοί είναι ιδίως οι όροι που:
 - α) παρέχουν στον προμηθευτή, χωρίς εύλογη αιτία, υπερβολικά μεγάλη προθεσμία αποδοχής της πρότασης του καταναλωτή για σύναψη σύμβασης,
 - β) περιορίζουν τις ανειλημμένες συμβατικές υποχρεώσεις και ευθύνες των προμηθευτών,
 - γ) προβλέπουν προθεσμία καταγγελίας της σύμβασης υπερβολικά σύντομη για τον καταναλωτή ή υπερβολικά μακρά για τον προμηθευτή,
 - δ) συνεπάγονται την παράταση ή ανανέωση της σύμβασης για χρονικό διάστημα υπερβολικά μακρό, αν ο καταναλωτής δεν την καταγγείλει σε ορισμένο χρόνο,

- ε) επιφυλάσσουν στον προμηθευτή το δικαίωμα μονομερούς τροποποίησης ή λύσης της σύμβασης χωρίς ορισμένο, ειδικό και σπουδαίο λόγο, ο οποίος να αναφέρεται στη σύμβαση,
- στ) επιτρέπουν στον προμηθευτή να καταγγείλει σύμβαση αόριστης διάρκειας χωρίς εύλογη προθεσμία,
- ζ) επιφυλάσσουν στον προμηθευτή το δικαίωμα να κρίνει μονομερώς αν η παροχή του είναι σύμφωνη με τη σύμβαση,
- η) επιφυλάσσουν στον προμηθευτή το απεριόριστο δικαίωμα να ορίζει μονομερώς το χρόνο εκπλήρωσης της παροχής του,
- θ) ορίζουν ότι η παροχή δεν είναι υποχρεωτικό να ανταποκρίνεται στις ουσιώδεις, για τον καταναλωτή, προδιαγραφές, στο δείγμα, στις ανάγκες της ειδικής χρήσης, για την οποία την προορίζει ο καταναλωτής και την οποία αποδέχεται ο προμηθευτής ή στο συνηθισμένο προορισμό της,
- ι) επιτρέπουν στον προμηθευτή να μην εκτελέσει τις υποχρεώσεις του χωρίς σπουδαίο λόγο,
- ια) χωρίς σπουδαίο λόγο αφήνουν το τίμημα αόριστο και δεν επιτρέπουν τον προσδιορισμό του με κριτήρια ειδικά καθορισμένα στη σύμβαση και εύλογα για τον καταναλωτή,
- ιβ) περιορίζουν την ευθύνη του προμηθευτή για κρυμμένα ελαττώματα του πράγματος,
- ιγ) αποκλείουν ή περιορίζουν υπέρμετρα την ευθύνη του προμηθευτή,
- ιδ) προβλέπουν τη μετακύληση της ευθύνης του πωλητή, ή του εισαγωγέα αποκλειστικά στον παραγωγό του αγαθού ή σε άλλον,
- ιε) περιορίζουν την υποχρέωση του προμηθευτή να τηρεί τις υποχρεώσεις που έχουν αναλάβει οι εντολοδόχοι του ή εξαρτούν την εκπλήρωση των υποχρεώσεων του από την τήρηση ειδικής τυπικής διαδικασίας,
- ιστ) επιτρέπουν στον προμηθευτή να καταγγέλλει τη σύμβαση κατά την κρίση του, αν η ίδια ευχέρεια δεν αναγνωρίζεται στον καταναλωτή, ή να παρακρατεί τα ποσά που έχουν καταβληθεί για παροχές που δεν έχουν ακόμη εκτελεσθεί από αυτόν, όταν τη σύμβαση καταγγέλλει ο ίδιος,

- ιζ) συνεπάγονται παραίτηση του καταναλωτή από τα δικαιώματα του σε περίπτωση μη εκπλήρωσης ή πλημμελούς εκπλήρωσης της παροχής του προμηθευτή, ακόμη και αν τον προμηθευτή βαρύνει πταίσμα,
- ιη) εμποδίζουν τον καταναλωτή να υπαναχωρήσει (από τη σύμβαση), όταν η αύξηση του τιμήματος σύμφωνα με τους όρους της σύμβασης είναι υπερβολική για αυτόν,
- ιθ) αποκλείουν ή περιορίζουν τη νόμιμη ευχέρεια του καταναλωτή να μην εκτελέσει τη σύμβαση,
- κ) απαγορεύουν στον καταναλωτή να επισχέσει εν όλω ή εν μέρει την καταβολή του τιμήματος, όταν ο προμηθευτής δεν εκπληρώνει τις υποχρεώσεις του,
- κα) επιβάλλουν στον καταναλωτή που πιστώθηκε με το τίμημα των αγαθών ή υπηρεσιών να εκδώσει μεταχρονολογημένη επιταγή,
- κβ) συνεπάγονται παραίτηση του καταναλωτή από τις ενστάσεις του κατά τρίτου που διαδέχεται τον προμηθευτή στη σχέση με τον καταναλωτή,
- κγ) απαγορεύουν στον καταναλωτή να προτείνει σε συμψηφισμό προς υποχρεώσεις του από τη σύμβαση ομοειδείς απαιτήσεις του κατά του προμηθευτή,
- κδ) βεβαιώνουν ότι ο καταναλωτής γνωρίζει ορισμένους όρους της σύμβασης ή την κατάσταση των προμηθευόμενων πραγμάτων ή την ποιότητα των υπηρεσιών, ενώ πραγματικά τα αγνοεί,
- κε) υποχρεώνουν τον καταναλωτή να προκαταβάλει υπερβολικά μεγάλο μέρος του τιμήματος πριν αρχίσει η εκτέλεση της σύμβασης από τον προμηθευτή, μολονότι ο προμηθευτής δεν ανέλαβε την υποχρέωση να εκτελέσει παραγγελία του καταναλωτή με βάση συγκεκριμένες προδιαγραφές ή χαρακτηριστικά ούτε η παροχή του προμηθευτή συνίσταται σε υπηρεσίες με κράτηση,
- κστ) επιτρέπουν στον προμηθευτή να απαιτήσει από τον καταναλωτή υπέρμετρες εγγυήσεις,
- κζ) αναστρέφουν το βάρος της απόδειξης σε βάρος του καταναλωτή ή περιορίζουν υπέρμετρα τα αποδεικτικά του μέσα,
- κη) περιορίζουν υπέρμετρα την προθεσμία, μέσα στην οποία ο καταναλωτής οφείλει να υποβάλει στον προμηθευτή τα παράπονα ή να εγείρει τις αξιώσεις του κατά του προμηθευτή,

κθ) αναθέτουν στον προμηθευτή χωρίς σπουδαίο λόγο την αποκλειστικότητα της συντήρησης και των επισκευών του πράγματος και της προμήθειας των ανταλλακτικών,

λ) επιβάλλουν στον καταναλωτή, σε περίπτωση μη εκπλήρωσης της παροχής του, υπέρμετρη οικονομική επιβάρυνση ή

λα) αποκλείουν την υπαγωγή των διαφορών από σύμβαση στο φυσικό τους δικαστή με την πρόβλεψη αποκλειστικής αλλοδαπής δικαιοδοσίας ή διαιτησίας.

λβ) προβλέπουν την καταβολή αποζημίωσης στον προμηθευτή, χωρίς αυτός να υποχρεούται να επικαλεστεί και να αποδείξει τη ζημία που υπέστη.

8. Ο προμηθευτής δεν μπορεί να επικαλεσθεί την ακυρότητα ολόκληρης της σύμβασης, για το λόγο ότι ένας ή περισσότεροι γενικοί όροι είναι άκυροι ως καταχρηστικοί.

9. [Η παρ. 9 καταργήθηκε με την παρ. 4 του άρθρου 2 του Ν. 3587/2007 (ΦΕΚ Α' 152)]

10. Οι διατάξεις του παρόντος άρθρου εφαρμόζονται και για κάθε όρο σύμβασης που δεν αποτέλεσε αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης. Θεωρείται ότι ο όρος δεν αποτέλεσε αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης, όταν ο καταναλωτής δεν μπόρεσε να επηρεάσει το περιεχόμενό του. Το γεγονός ότι για ορισμένα στοιχεία κάποιου όρου ή για έναν μεμονωμένο όρο υπήρξε ατομική διαπραγμάτευση δεν αποκλείει την εφαρμογή του παρόντος άρθρου στο υπόλοιπο της σύμβασης, εάν από το σύνολο των περιστάσεων προκύπτει ότι πρόκειται για σύμβαση προσχώρησης. Το βάρος απόδειξης ότι υπήρξε ατομική διαπραγμάτευση φέρει ο προμηθευτής.

3.3 Ερμηνεία βασικών εννοιών που αναφέρονται στον Ν. 2251/1994

Προτού προβούμε στην ανάλυση του άρθρου 2 του Ν. 2251/1994 για την προστασία του καταναλωτή, θεωρείται σκόπιμο να εξηγήσουμε κάποιες από τις βασικές έννοιες που εμπεριέχονται στον ανωτέρω νόμο, τις έννοιες του προμηθευτή, του καταναλωτή και των ΓΟΣ, όπως αυτές ορίζονται ρητώς στο κείμενό του.

3.3.1 Ο Προμηθευτής

Σύμφωνα με το άρθρο 1, παρ. 4, περ. β' του Ν. 2251/1994 ως προμηθευτής νοείται «κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο το οποίο, κατά την άσκηση της επαγγελματικής ή επιχειρηματικής δραστηριότητάς

του, προμηθεύει προϊόντα ή παρέχει υπηρεσίες στον καταναλωτή. Προμηθευτής νοείται και ο διαφημιζόμενος»¹⁷⁴. Συνεπώς, σύμφωνα με τον ανωτέρω νόμο, προμηθευτής είναι οποιοσδήποτε αντισυμβαλλόμενος του καταναλωτή, που δεν είναι επίσης καταναλωτής. Επιπλέον, προμηθευτής είναι κι εκείνος που διαφημίζεται. Ο νομοθέτης καθιστά σαφές ότι η έννοια του προμηθευτή συνδέεται με άμεσο και απόλυτο τρόπο με την άσκηση οποιασδήποτε επαγγελματικής ή εν γένει οικονομικής δραστηριότητας, είτε αυτή αφορά στην πώληση αγαθών είτε στην παροχή υπηρεσιών¹⁷⁵.

3.3.2 Ο Καταναλωτής (ευρεία έννοια – στενή έννοια)

«Ο ορισμός της έννοιας του καταναλωτή σύμφωνα με το γράμμα του Ν. 2251/1994 είναι ευρύτατος και σε σημαντικό βαθμό υπερκαλύπτει τον κύκλο των νομιμοποιούμενων ως «καταναλωτών» προσώπων σε σχέση με τον ορισμό του κοινοτικού νομοθέτη, ο οποίος έχει ταχθεί υπέρ της στενής έννοιας του όρου»¹⁷⁶. Ως καταναλωτής λοιπόν σύμφωνα με την ελληνική νομοθεσία, νοείται κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο ή ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα, για τα οποία προορίζονται τα προϊόντα ή οι υπηρεσίες που προσφέρονται στην αγορά ή τα οποία κάνουν χρήση των προϊόντων ή των υπηρεσιών αυτών, εφόσον αποτελούν τον τελικό τους αποδέκτη¹⁷⁷. Καταναλωτής είναι και: αα) «κάθε αποδέκτης διαφημιστικού μηνύματος», ββ) «κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο που εγγυάται υπέρ καταναλωτή, εφόσον δεν ενεργεί στο πλαίσιο της επαγγελματικής ή επιχειρηματικής δραστηριότητάς του»¹⁷⁸.

Από την άλλη πλευρά, η συντριπτική πλειοψηφία των Οδηγιών για την προστασία των καταναλωτών ορίζουν την έννοια του καταναλωτή στενότερα. Ειδικότερα, οι Οδηγίες 85/577/ΕΕ για την προστασία των καταναλωτών κατά τη σύναψη συμβάσεων εκτός εμπορικού καταστήματος, 87/102/ΕΕ (όπως τροποποιήθηκε από την 90/88/ΕΕ) για την καταναλωτική πίστη και 93/13/ΕΕ για τις καταχρηστικές ρήτρες στις συμβάσεις με καταναλωτές, θεωρούν ως καταναλωτή κάθε φυσικό (μόνο) πρόσωπο που επιδιώκει σκοπούς οι οποίοι δεν σχετίζονται με την επαγγελματική του δραστηριότητα. Στα ανωτέρω ευρωπαϊκά νομοθετήματα προστίθεται και η Οδηγία 1999/44/ΕΕ που αφορά σε ορισμένες πτυχές της πώλησης καταναλωτικών αγαθών. Η εν λόγω Οδηγία αποτέλεσε ένα ακόμα βήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως προς την προστασία του καταναλωτικού κοινού. Στο κείμενό της η Οδηγία αυτή ορίζει ως καταναλωτή, κάθε φυσικό πρόσωπο που ενεργεί για σκοπό ο οποίος δεν εντάσσεται στο πλαίσιο της εμπορικής ή επαγγελματικής δραστηριότητας. Επομένως, και η εν λόγω Οδηγία εμμένει στη **στενή** έννοια του καταναλωτή¹⁷⁹.

¹⁷⁴ βλ. άρθρο 1, παρ. 4, περ. β' του Ν. 2251/1994 & Γεωργιάδη Απόστολο, *Γενικές Αρχές...*, ό.π. (υποσ. 27), σελ. 473

¹⁷⁵ βλ. Δελούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Ελληνικό...*, ό.π. (υποσ. 153), σσ. 60–61

¹⁷⁶ βλ. Καράκωστα Ιωάννη, *Γενικοί όροι των τραπεζικών συναλλαγών*, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΝΤ. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, Αθήνα – Κομοτηνή, 2001, σελ. 28

¹⁷⁷ βλ. άρθρο 1 παρ. 4, περ. α' του Ν. 2251/1994 & Καράκωστα Ιωάννη, *Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 176), σελ. 29

¹⁷⁸ βλ. Γεωργιάδη Απόστολο, *Γενικές Αρχές...*, ό.π. (υποσ. 27), σελ. 473

¹⁷⁹ βλ. Καράκωστα Ιωάννη, *Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 176), σσ. 28–29

Ο ελληνικός νόμος για την προστασία του καταναλωτή παρέκκλινε αρκετά από την άποψη του κοινοτικού νομοθέτη για τον εξ ορισμού ασθενέστερο καταναλωτή προβαίνοντας σε αποδέσμευση της καταναλωτικής συναλλαγής από το στοιχείο της ικανοποίησης μη επαγγελματικών αναγκών, στοιχείο που κρίθηκε απαραίτητο σύμφωνα με τις προαναφερθείσες Οδηγίες αλλά και κατά το προηγούμενο δίκαιο (άρθρο 2, αρ.1 του Ν. 1961/1991) ¹⁸⁰, υιοθετώντας την **ευρεία** έννοια του καταναλωτή. Το κριτήριο της ερασιτεχνικής ιδιότητας του τελικού αποδέκτη του αγαθού θεωρείται ότι λείπει, σύμφωνα με την απολύτως κρατούσα άποψη τόσο στη νομολογία όσο και στη θεωρία, μόνο στις περιπτώσεις εκείνες όπου ο αποδέκτης ενός προϊόντος ή μίας υπηρεσίας αποτελεί «ενδιάμεσο κρίκο της εμπορικής αλυσίδας», δηλαδή στην περίπτωση που «αποκτά συναφές με το επάγγελμά του αγαθό με σκοπό να το διαθέσει περαιτέρω στην αγορά ή να παραχωρήσει τη χρήση του σε άλλους» ¹⁸¹. Με άλλα λόγια, το άρθρο 2 του Ν. 2251/1994 εφαρμόζεται τόσο στον ιδιώτη όσο και στον επαγγελματία πελάτη, ο οποίος αγοράζει προϊόντα ή δέχεται υπηρεσίες διάφορες με το σύνηθες αντικείμενο της επαγγελματικής του δραστηριότητας ¹⁸².

3.3.3. Οι ΓΟΣ

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, οι γενικοί όροι συναλλαγών είναι τυποποιημένοι όροι, οι οποίοι προορίζονται να αποτελέσουν περιεχόμενο συνήθως μεγάλου αριθμού ομοιόμορφων συμβάσεων και ιδιαίτερας συμβάσεων προσχωρήσεως. Οι εν λόγω όροι έχουν διαμορφωθεί πριν από την κατάρτιση των συμβάσεων αυτών, από τον κατά τεκμήριο οικονομικά και οργανωτικά ισχυρότερο συμβαλλόμενο. Οι ΓΟΣ είναι δυνατόν να αφορούν είτε τις συμβάσεις που καταρτίζει μία μόνο επιχείρηση με τους πελάτες της (π.χ. εταιρεία τηλεπικοινωνιών κάνει χρήση ΓΟΣ που αποτελούν περιεχόμενο κάθε σύμβασης παροχής τηλεφωνικής συνδέσεως με οποιονδήποτε καταναλωτή – πελάτη), είτε μία ομάδα επιχειρήσεων που παρέχουν στο κοινό παρόμοια προϊόντα ή υπηρεσίες (π.χ. ασφαλιστικές εταιρείες συμφωνούν μεταξύ τους ως προς τη χρήση ΓΟΣ οι οποίοι διαθέτουν ορισμένο περιεχόμενο για όλα τα ασφαλιστήριά τους με αντικείμενο την ασφάλιση αστικής ευθύνης από αυτοκίνητο) ¹⁸³.

Με τον Ν. 2251/1994 που αφορά στην προστασία του καταναλωτή η έννοια των ΓΟΣ ορίζεται νομοθετικά. Σύμφωνα λοιπόν με το άρθρο 2, παρ. 1 του Ν 2251/1994, χαρακτηρίζονται ως γενικοί όροι συναλλαγών εκείνοι οι όροι, οι οποίοι έχουν διατυπωθεί εκ των προτέρων για μελλοντικές συμβάσεις ανάμεσα σε προμηθευτές και καταναλωτές.

¹⁸⁰ βλ. Καράκωστα Ιωάννη, *Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 176), σελ. 29

¹⁸¹ βλ. Δέλλιο Γεώργιο & Βαλτούδη Αναστάσιο, «*Συμβάσεις Δανείων σε ελβετικό φράγκο. Κύρος γενικών όρων και συναφή ζητήματα*» (γνωμ.), *ΕπισκεΔ*, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΑΚΚΟΥΛΑ, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, τεύχος Α&Β (2015), σσ. 89–132, σελ. 94

¹⁸² βλ. Δέλλιο Γεώργιο, *Προστασία...*, ό.π. (υποσ. 109), σελ. 263 & Δέλλιο Γεώργιο, *Γενικοί Όροι Συναλλαγών: ατομική και συλλογική προστασία των καταναλωτών από την έλλειψη ουσιαστικής διαπραγμάτευσης των όρων της σύμβασης. Με ανάλυση νομολογίας*, 2η έκδοση, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΑΚΚΟΥΛΑ, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2013, σσ. 118-119

¹⁸³ βλ. Γεωργιάδη Απόστολο, *Γενικές Αρχές...*, ό.π. (υποσ. 27), σελ 472

3.4 Οι βασικοί στόχοι του άρθρου 2 του νόμου για την προστασία του καταναλωτή

Το άρθρο 2 του Ν.2251/1994, όπως αυτό τροποποιήθηκε από τους Ν. 2741/1999 και Ν. 3587/2007, αναφέρεται σε ζητήματα που έχουν να κάνουν με το δικαστικό έλεγχο όλων των όρων των καταναλωτικών συμβάσεων, οι οποίοι «δεν αποτέλεσαν αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης (άρθρο 2, παρ. 10). Τους κατεξοχήν μη διαπραγματεύσιμους όρους αποτελούν οι προδιατυπωμένοι όροι μαζικής χρήσης, οι λεγόμενοι Γενικοί Όροι Συναλλαγών»¹⁸⁴.

Η ανωτέρω νομοθετική ρύθμιση στοχεύει στην «επίτευξη ορισμένων επιθυμητών αποτελεσμάτων υπέρ την ολόκληρης» όσον αφορά στον έλεγχο του περιεχομένου των ΓΟΣ¹⁸⁵. Τα εν λόγω αποτελέσματα είναι τα κάτωθι:

α) Η απαλλαγή της έννομης τάξης από τη συστηματική χρήση ανεπιεικών ρητρών, εφόσον αυτές συνιστούν καταχρηστική υπεροχή της συμβατικής ελευθερίας έναντι της συμβατικής δικαιοσύνης¹⁸⁶.

β) Η καλλιέργεια αισθήματος ασφάλειας στους καταναλωτές όσον αφορά στις συναλλαγές, υπό την έννοια ότι εφόσον πληρούνται τα κριτήρια του υπό α) αποτελέσματος, οι πολίτες αποκτούν την πεποίθηση ότι υφίσταται έλεγχος της συμβατικής αδικίας, προβαίνουν στη σύναψη συμβάσεων για την κάλυψη των αναγκών τους και με αυτόν τον τρόπο επιτυγχάνεται γενικότερη οικονομική ανάπτυξη¹⁸⁷.

γ) «Η δημιουργία συνείδησης ασφάλειας δικαίου και ευχρηστίας περί την εφαρμογή του». Στα δίκαια του ευρωπαϊκού – ηπειρωτικού χώρου προβλέπονται νομοθετικά οι έννομες συνέπειες της χρήσης καταχρηστικών ΓΟΣ, διευκολύνοντας αποδεικτικά τον αιτούμενο προστασία και καθιστώντας με αυτόν τον τρόπο προβλέψιμη τη δικαιοδοτική κρίση και για κάποιον ο οποίος δεν είναι ειδικός. Ως εκ τούτου δεν υφίστανται περιθώρια ανάλογης προσαρμογής της συμπεριφοράς των συναλλασσομένων εκ των προτέρων¹⁸⁸.

Θα πρέπει να τονισθεί ότι τα ανωτέρω επιθυμητά αποτελέσματα οφείλουν να επιτυγχάνονται με τέτοιο τρόπο, ώστε να μην αναιρείται μία άλλη δικαιοτεχνική επιδίωξη, αυτή «της διατήρησης των ευμενών για το κοινωνικό σύνολο ορθολογικών επιπτώσεων της χρήσης ΓΟΣ». Με άλλα λόγια, η

¹⁸⁴ βλ. Δέλλιο Γεώργιο, «Άρθρο 2 Γενικοί όροι συναλλαγών – Καταχρηστικοί γενικοί όροι», Επιμέλεια: Αλεξανδρίδου Ελίζα, *Δίκαιο προστασίας καταναλωτή: ελληνικό – κοινοτικό: κατ' άρθρο ερμηνεία του Ν. 2251/1994 όπως ισχύει μετά το Ν. 3587/2007*, ΕΚΔΟΣΕΙΣ Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2008, σσ. 79-138, σελ. 79

¹⁸⁵ βλ. Δέλλιο Γεώργιο, *Προστασία...*, ό.π. (υποσ. 109), σελ. 157

¹⁸⁶ βλ. Δέλλιο Γεώργιο, *Προστασία...*, ό.π. (υποσ. 109), σελ. 157

¹⁸⁷ βλ. Δέλλιο Γεώργιο, *Προστασία...*, ό.π. (υποσ. 109), σελ. 157

¹⁸⁸ βλ. Δέλλιο Γεώργιο, *Προστασία...*, ό.π. (υποσ 109), σσ. 157-158

προστασία που παρέχεται στους καταναλωτές από τυχόν καταχρηστικούς ΓΟΣ δεν θα πρέπει να φθάνει σε σημεία υπερβολής, υπό την έννοια ότι οι προμηθευτές δεν θα πρέπει να στερούνται «— υπό τη διαρκή απειλή κατάρρευσης του συμβατικού τους οικοδομήματος —» τα ορθολογικά πλεονεκτήματα που χαρακτηρίζουν τη χρήση των ΓΟΣ ως «συλλογικό αγαθό». Είναι προφανές ότι κάτι τέτοιο θα οδηγούσε στο προηγούμενο καθεστώς των χρονοβόρων, κοστοβόρων και ανεπαρκών εξατομικευμένων διαπραγματεύσεων για την κάλυψη των σύγχρονων συναλλακτικών μορφών, «εξέλιξη που θα ήταν οπωσδήποτε ασύμφορη για όλα τα μέρη και επιβλαβής για την οικονομική ανάπτυξη γενικότερα»¹⁸⁹.

Στο επόμενο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα τρία στάδια του δικαστικού ελέγχου των ΓΟΣ με βάση το άρθρο 2 του Ν. 2251/1994.

¹⁸⁹ βλ. Δέλλιο Γεώργιο, *Προστασία...*, ό.π. (υποσ. 109), σελ. 158

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: Ο ΔΙΚΑΣΤΙΚΟΣ ΕΛΕΓΧΟΣ ΤΩΝ ΓΟΣ

4.1 Ο δικαστικός έλεγχος των ΓΟΣ με βάση το άρθρο 2 του Ν. 2251/1994

Ο δικαστικός έλεγχος των ΓΟΣ σύμφωνα με το άρθρο 2 του Ν. 2251/1994 περιλαμβάνει τρία διαδοχικά στάδια, τα οποία είναι τα κάτωθι:

α) Στο πρώτο στάδιο, ο έλεγχος συνίσταται στο εάν οι επίδικοι όροι ενσωματώθηκαν στη σύμβαση ή δεν αποτελούν τμήμα αυτής ¹⁹⁰.

β) Στο δεύτερο στάδιο ελέγχεται το ακριβές νόημα των επίδικων ΓΟΣ ¹⁹¹.

γ) Στο τρίτο στάδιο ελέγχεται το κύρος των επίμαχων όρων ¹⁹².

Στη συνέχεια της παρούσης θα αναλυθούν τα τρία στάδια του δικαστικού ελέγχου των ΓΟΣ.

4.1.1 Έλεγχος της ενσωμάτωσης των ΓΟΣ στη σύμβαση

4.1.1.1 Εισαγωγή

Για να μπορούμε να μιλάμε για ενσωμάτωση των ΓΟΣ σε μία σύμβαση, θα πρέπει οι τελευταίοι να έχουν καταστεί αντικείμενο ιδιαίτερης συμφωνίας όσον αφορά στην ένταξη τους στην εν λόγω σύμβαση. Με άλλα λόγια, κατά τη σύναψη της σύμβασης, το οικονομικά ασθενέστερο μέρος, ήτοι ο καταναλωτής, θα πρέπει να αποδέχεται ότι ισχύουν οι ρήτρες που προτείνει το οικονομικά ισχυρότερο μέρος, ήτοι ο προμηθευτής, όπως αυτές έχουν προκαθοριστεί από τον τελευταίο, παραιτούμενος από κάθε διαπραγμάτευση. Αντικείμενο λοιπόν της εν λόγω συμφωνίας είναι η ένταξη των ΓΟΣ στη σύμβαση, όπως αυτοί έχουν διαμορφωθεί από τον προμηθευτή. Για να είναι έγκυρη η συμφωνία ένταξης των ΓΟΣ στη σύμβαση θα πρέπει να ισχύουν οι γενικές διατάξεις του αστικού κώδικα περί καταρτίσεως οποιασδήποτε έγκυρης σύμβασης, όπως αυτές διατυπώνονται στα άρθρα 195 ¹⁹³ και 196 ΑΚ ¹⁹⁴ ¹⁹⁵. Επιπλέον, για να είναι έγκυρη η συμφωνία περί ενσωμάτωσης ΓΟΣ είναι απαραίτητη η ύπαρξη πρότασης από τον προμηθευτή και η αποδοχή αυτής από τον καταναλωτή,

¹⁹⁰ βλ. Δελοούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο...*, ό.π. (υποσ. 111), σελ. 60

¹⁹¹ βλ. Δελοούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο...*, ό.π. (υποσ. 111), σελ. 60

¹⁹² βλ. Δελοούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο...*, ό.π. (υποσ. 111), σελ. 60

¹⁹³ βλ. άρθρο 195 ΑΚ: «**Έλλειψη συμφωνίας σε μερικά σημεία.** Σε περίπτωση αμφιβολίας η σύμβαση δεν είναι καταρτισμένη, εφόσον τα μέρη δεν συμφώνησαν σε όλα τα σημεία της».

¹⁹⁴ βλ. άρθρο 196 ΑΚ: «**Αν τα μέρη θεωρούν ότι η σύμβαση έχει συνομολογηθεί αν και δεν έχουν συμφωνήσει σε κάποιο όρο της, ισχύει ό,τι συμφώνησαν, εφόσον συνάγεται ότι η σύμβαση θα καταρτιζόταν και χωρίς τα μέρη να αποφασίσουν για τον όρο αυτόν.**».

¹⁹⁵ βλ. Δελοούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο...*, ό.π. (υποσ. 111), σσ. 60–61

όπως ορίζουν οι διατάξεις 185¹⁹⁶, 186¹⁹⁷, 187¹⁹⁸, 188¹⁹⁹ και 189 ΑΚ^{200 201}. Η ανωτέρω συμφωνία δεν αποτελεί αυτοτελή δικαιοπραξία αλλά τμήμα της κύριας δικαιοπραξίας, στην οποία πρόκειται να ενταχθεί²⁰².

Εκτός όμως από τις ανωτέρω προϋποθέσεις, το γεγονός ότι ο καταναλωτής παραιτείται από κάθε διαπραγματευτική δυνατότητα ως προς τη διαμόρφωση των ΓΟΣ, οδήγησε το νομοθέτη στην επιβολή επιπλέον υποχρεώσεων στον προμηθευτή όσον αφορά στην ένταξη των ΓΟΣ στη σύμβαση. Αυτού του είδους οι ρυθμίσεις περιλαμβάνονται στο άρθρο 2 παρ. 1 και 2 του Ν. 2251/1994 και αναφέρονται τόσο στην εξασφάλιση της «*τυπικής γνώσεως*» όσο και της «*πραγματικής γνώσεως*» των ΓΟΣ από τον καταναλωτή²⁰³, έννοιες οι οποίες αναπτύσσονται στην ενότητα που ακολουθεί.

4.1.1.2 Οι παράγραφοι 1 και 2 του άρθρου 2 του Ν. 2251/1994

Από το **άρθρο 2, παρ. 1 του Ν. 2251/1994** προκύπτει ότι για να καταστούν περιεχόμενο μιας σύμβασης οι ΓΟΣ, θα πρέπει ο προμηθευτής να υποδείξει κατά την κατάρτιση της εν λόγω σύμβασης, την ύπαρξη των προτεινόμενων ΓΟΣ στον καταναλωτή²⁰⁴. Με άλλα λόγια, ο προμηθευτής είναι υποχρεωμένος να εξασφαλίσει στον καταναλωτή τη δυνατότητα να λάβει γνώση των ΓΟΣ κατά την κατάρτιση της σύμβασης (τυπική γνώση), διότι σε διαφορετική περίπτωση οι ΓΟΣ δεν δεσμεύουν τον τελευταίο²⁰⁵. Η υποχρέωση αυτή βαρύνει τον προμηθευτή έστω και αν η πρόταση για σύναψη της σύμβασης δεν προέρχεται από τον ίδιο, αλλά από τον καταναλωτή. Και αυτό διότι η συναλλαγή υπό καθεστώς ΓΟΣ δεν είναι δυνατόν να θεωρηθεί αυτονόητη για τον πελάτη²⁰⁶.

Ο προμηθευτής είναι επίσης υποχρεωμένος να υποδεικνύει με ρητή επισήμανση προς τον καταναλωτή ότι η σύμβαση θα καταρτισθεί με την αποδοχή από αυτόν των προτεινόμενων όρων και μάλιστα, το αργότερο μέχρι το χρονικό σημείο κατάρτισης της σύμβασης. Ρητή και κατηγορηματική

¹⁹⁶ βλ. άρθρο 185 ΑΚ: «**Πρόταση για σύμβαση.** Όποιος προτείνει τη σύναψη σύμβασης δεσμεύεται όλο το χρονικό διάστημα μέσα στο οποίο μπορεί να την αποδεχτεί εκείνος στον οποίο έγινε η πρόταση».

¹⁹⁷ βλ. άρθρο 186 ΑΚ: «**Ανάκληση πρότασης.** Όποιος πρότείνει τη σύναψη μιας σύμβασης έχει το δικαίωμα να ανακαλέσει την πρόταση, αν απέκλεισε τη δέσμευσή του από την πρόταση ή αν από τη φύση της σύμβασης ή από τις ειδικές περιστάσεις συνάγεται ότι αποκλείεται η δέσμευση».

¹⁹⁸ βλ. άρθρο 187 ΑΚ: «**Απόσβεση πρότασης.** Η πρόταση για τη σύναψη σύμβασης αποσβήνεται αν αποκρούστηκε ή αν δεν έγινε αποδεκτή έγκαιρα κατά τις διατάξεις των άρθρων 189 έως 194».

¹⁹⁹ βλ. άρθρο 188 ΑΚ: «**Θάνατος ή ανικανότητα μετά την πρόταση.** Η πρόταση, εφόσον απ' αυτήν δεν συνάγεται το αντίθετο, παραμένει ισχυρή και αν ακόμη, πριν γίνει δεκτή, αυτός που την έκανε ή αυτός στον οποίο απευθύνεται πέθανε ή έγινε ανίκανος για δικαιοπραξία».

²⁰⁰ βλ. άρθρο 189 ΑΚ: «**Αποδοχή της πρότασης.** Η αποδοχή της πρότασης για τη σύναψη σύμβασης απαιτείται να περιέλθει σ' αυτόν που πρότείνει μέσα στην προθεσμία που είχε τάξει. Αν δεν είχε τάξει προθεσμία, η αποδοχή πρέπει να περιέλθει σ' αυτόν έως τη στιγμή που κατά τις περιστάσεις ήταν υποχρεωμένος να την περιμένει».

²⁰¹ βλ. Δελούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο...*, ό.π. (υποσ. 111), σελ. 61

²⁰² βλ. Δελούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο...*, ό.π. (υποσ. 111), σελ. 61

²⁰³ βλ. Δελούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο...*, ό.π. (υποσ. 111), σελ. 61

²⁰⁴ βλ. Δέλλιο Γεώργιο σε Αλεξανδρίδου Ελίζα, «*Άρθρο 2...*», ό.π. (υποσ. 184), σελ. 98

²⁰⁵ βλ. Δελούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο...*, ό.π. (υποσ. 111), σελ. 62

²⁰⁶ βλ. Δέλλιο Γεώργιο σε Αλεξανδρίδου Ελίζα, «*Άρθρο 2...*», ό.π. (υποσ. 184), σελ. 98

είναι η επισήμανση όταν γίνεται με τέτοιο τρόπο, ώστε ένας μέσης πείρας και αντίληψης καταναλωτής να είναι σε θέση να την αντιληφθεί και να μη δύναται με μία πρώτη προσέγγιση να την παραβλέψει²⁰⁷. Η ρητή επισήμανση μπορεί να γίνεται με παραπομπή στο σύνολο των ΓΟΣ, δηλαδή δεν απαιτείται επισήμανση κάθε όρου ξεχωριστά. Με τον τρόπο αυτό ο νομοθέτης διασφαλίζει ότι ο καταναλωτής δεν θα βρεθεί δεσμευμένος από όρους τους οποίους δεν γνώριζε, όταν αποφάσισε να προχωρήσει στην κατάρτιση της σύμβασης²⁰⁸.

Η ρητή επισήμανση δεν είναι απαραίτητο να γίνεται γραπτώς, αρκεί να είναι και προφορική. Συνήθως οι περιστάσεις κάτω από τις οποίες καταρτίζεται μία σύμβαση υπαγορεύουν εάν η ρητή υπόδειξη θα είναι γραπτή ή προφορική. Έτσι, στην περίπτωση προφορικής πρότασης του προμηθευτή για σύναψη σύμβασης υπό καθεστώς ΓΟΣ, είναι σύνηθες η ρητή επισήμανση να γίνεται και αυτή προφορικά. Ζήτημα προκύπτει όταν η σύμβαση πρόκειται να καταρτισθεί εγγράφως. Οι απόψεις σε αυτό το σημείο διίστανται. Κατά μία άποψη αρκεί η αναγραφή του κειμένου των ΓΟΣ στο έγγραφο της σύμβασης ακόμα και στην περίπτωση που στην εμπρόσθια όψη του εγγράφου αυτής, όπου υπάρχει η υπογραφή του πελάτη, υφίσταται σαφής και ευανάγνωστη παραπομπή σε ΓΟΣ που βρίσκονται στην οπίσθια, ανυπόγραφη σελίδα²⁰⁹. Κατά άλλη άποψη, μόνη η αναγραφή του κειμένου των ΓΟΣ στο έγγραφο της σύμβασης δεν αποτελεί ρητή υπόδειξη. Ορθότερη πάντως θεωρείται η άποψη που υποστηρίζει ότι ρητή επισήμανση υφίσταται ακόμα και στην περίπτωση που ο προμηθευτής εγχειρίζεται το έντυπο των ΓΟΣ στον καταναλωτή επισημαίνοντας προφορικά την ύπαρξη τους σε αυτό, αλλά και στην περίπτωση που δεν υπάρχει καν τέτοια προφορική υπόδειξη, ωστόσο ο καταναλωτής από την όλη στάση του προμηθευτή διαπιστώνει σαφώς τη βούληση του τελευταίου για ενσωμάτωση των γενικών όρων στη σύμβαση²¹⁰.

Οφείλουμε ωστόσο να διευκρινίσουμε ότι στην παρ. 1 του άρθρου 2 του Ν. 2251/1994 δεν προβλέπεται αποκλειστικά «ρητή» επισήμανση. Αυτό αποκτά ιδιαίτερη σημασία, αν αναλογιστούμε ότι στις καθημερινές μαζικές μικροσυναλλαγές είναι εξαιρετικά δυσχερής, ακόμα και ανέφικτη η ρητή παραπομπή στους ΓΟΣ για κάθε συγκεκριμένο πελάτη, λόγω ακριβώς της ιδιαίτερης φύσης της σύμβασης η οποία καταρτίζεται με την απουσία της προσωπικής επαφής των συμβαλλομένων²¹¹. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα μιας τέτοιου είδους σύμβασης είναι η αγορά εισιτηρίου μετρό από τον αυτόματο πωλητή. Στις περιπτώσεις αυτές γίνεται δεκτό ότι είναι επιτρεπτή και η μη ρητή επισήμανση των ΓΟΣ από τον προμηθευτή, οπότε αρκεί ο «χρήστης» των ΓΟΣ να προβαίνει σε δημόσια ανακοίνωσή τους, όπως π.χ. σε ανάρτησή τους σε εμφανές σημείο στον τόπο που

²⁰⁷ βλ. Δέλλιο Γεώργιο σε Αλεξανδρίδου Ελίζα, «Άρθρο 2...», ό.π. (υποσ. 184), σελ. 98

²⁰⁸ βλ. Δελούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, Δίκαιο..., ό.π. (υποσ. 111), σελ. 62

²⁰⁹ βλ. Δελούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, Δίκαιο..., ό.π. (υποσ. 111), σελ. 62

²¹⁰ βλ. Δέλλιο Γεώργιο σε Αλεξανδρίδου Ελίζα, «Άρθρο 2...», ό.π. (υποσ. 184), σελ. 99

²¹¹ βλ. Δέλλιο Γεώργιο σε Αλεξανδρίδου Ελίζα, «Άρθρο 2...», ό.π. (υποσ. 184), σελ. 99

πραγματοποιείται η συναλλαγή και κατά τέτοιο τρόπο ώστε να γίνονται αμέσως αντιληπτοί και ο κάθε υποψήφιος πελάτης να είναι σε θέση να λάβει γνώση του περιεχομένου τους²¹².

Επιπλέον, στο άρθρο 2, παρ. 1 του Ν. 2251/1994 ορίζεται ότι οι ΓΟΣ δεν δεσμεύουν τον καταναλωτή στην περίπτωση που αυτός «*κατά την κατάρτιση της σύμβασης τους αγνοούσε ανυπαίτως, όπως, ιδίως, όταν ο προμηθευτής στέρησε (από τον καταναλωτή) τη δυνατότητα να λάβει πραγματική γνώση του περιεχομένου τους*»²¹³. Με άλλα λόγια, απαραίτητη προϋπόθεση για την ένταξη των ΓΟΣ στη σύμβαση δεν είναι μόνο η γνώση αλλά και η ανυπαίτια άγνοια από τον καταναλωτή. Με τον όρο ανυπαίτια άγνοια, ο νομοθέτης «*φωτογραφίζει*» την περίπτωση εκείνη που ο προμηθευτής δεν επεσήμανε την ύπαρξη των ΓΟΣ ή στέρησε κάθε δυνατότητα από τον καταναλωτή να λάβει πραγματική γνώση του περιεχομένου τους²¹⁴. Σύμφωνα με το Δέλλιο, «*η αρνητική διατύπωση του νόμου («στέρησε») στοχεύει στην αναγνώριση θετικής υποχρέωσης του προμηθευτή για εξασφάλιση στον καταναλωτή δυνατότητας γνώσης του περιεχομένου των όρων χωρίς δυσκολία*». Η δυνατότητα γνώσης των ΓΟΣ από την πλευρά του καταναλωτή πρέπει να είναι πραγματική, δηλαδή «*πρακτικά ευχερής, ευκρινής και έγκαιρη*»²¹⁵.

Προσέτι, **το άρθρο 2, παρ. 2 του Ν. 2251/1994** ορίζει ότι: «*Οι γενικοί όροι συμβάσεων και παρεπόμενων συμφωνιών που καταρτίζονται στην Ελλάδα, διατυπώνονται γραπτώς στην ελληνική γλώσσα, κατά τρόπο σαφή, συγκεκριμένο και εύληπτο, ώστε ο καταναλωτής να μπορεί να αντιληφθεί πλήρως το νόημά τους και εκτυπώνονται με ευανάγνωστους χαρακτήρες σε εμφανές μέρος του εγγράφου της σύμβασης. Οι γενικοί όροι των διεθνών συναλλαγών που εφαρμόζονται στην ελληνική αγορά αποτυπώνονται υποχρεωτικά και στην ελληνική γλώσσα*»²¹⁶.

Κατά συνέπεια, από τον συνδυασμό των παρ. 1 και 2 του άρθρου 2 του Ν. 2251/1994, προκύπτουν τα κάτωθι συμπεράσματα:

α) Οι ΓΟΣ πρέπει να τίθενται πράγματι στη διάθεση του καταναλωτή και μάλιστα, με πρόσφορο τρόπο για το είδος της δικαιοπραξίας που πρόκειται να επιχειρηθεί, όπως π.χ. με αποστολή, επίδειξη, ανάρτηση κ.α.. Ακόμη και στην περίπτωση που οι ΓΟΣ έχουν εγκριθεί από διοικητική αρχή, η γνώση τους από τον πελάτη δεν θα πρέπει να θεωρείται αυτονόητη. Για αυτό το λόγο, θα πρέπει καταρχάς αυτοί να εμπεριέχονται στο διατιθέμενο κείμενο, ή τουλάχιστον θα πρέπει να γίνεται σαφής παραπομπή στη σχετική εγκριτική απόφαση με τέτοιο

²¹² βλ. βλ. Δέλλιο Γεώργιο σε Αλεξανδρίδου Ελίζα, «*Άρθρο 2...*», ό.π. (υποσ. 184), σελ. 99 & Δελούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο...*, ό.π. (υποσ. 111), σελ. 63

²¹³ βλ. άρθρο 2, παρ. 1 του Ν. 2251/1994, Δέλλιο Γεώργιο σε Αλεξανδρίδου Ελίζα, «*Άρθρο 2...*», ό.π. (υποσ. 184), σελ. 100 & Δελούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο...*, ό.π. (υποσ. 111), σελ. 64

²¹⁴ βλ. Δελούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο...*, ό.π. (υποσ. 111), σελ. 64

²¹⁵ βλ. Δέλλιο Γεώργιο σε Αλεξανδρίδου Ελίζα, «*Άρθρο 2...*», ό.π. (υποσ. 184), σελ. 100

²¹⁶ βλ. άρθρο 2, παρ. 2 του Ν. 2251/1994

τρόπο ώστε ο καταναλωτής να είναι σε θέση να αντιληφθεί «*άμεσα το μέτρο της σύμβασης*». Εάν όμως ο καταναλωτής έχει λάβει γνώση του περιεχομένου των ΓΟΣ εξαιτίας προηγούμενων συναλλαγών του με τον προμηθευτή, τότε δεν είναι απαραίτητο οι ΓΟΣ να τεθούν υπόψη του εκ νέου. Αντιθέτως, είναι αρκετή η παραπομπή στους ήδη γνωστούς γενικούς όρους συναλλαγών. Σε κάθε περίπτωση, η δυνατότητα γνώσης των ΓΟΣ που παρέχεται από τρίτους, όπως π.χ. από άλλους πελάτες και όχι από τον ίδιο τον προμηθευτή δεν είναι έγκυρη, διότι τότε λείπει η απαιτούμενη πρόταση του προμηθευτή, η οποία αφορά στην ενσωμάτωση των όρων στη σύμβαση ²¹⁷.

β) Οι ΓΟΣ πρέπει να τίθενται στη διάθεση του πελάτη το αργότερο κατά τη σύναψη της σύμβασης, ή κατ' εξαίρεση νωρίτερα, στην περίπτωση που η έκτασή τους είναι τέτοια που να δικαιολογεί την παροχή χρόνου στον υποψήφιο αντισυμβαλλόμενο, ώστε ο τελευταίος να μπορεί να τους μελετήσει και να αποφασίσει έχοντας κατανοήσει όλες τις παραμέτρους, για το εάν θα προβεί στη σύναψη της σύμβασης ή όχι. Η εκ των υστέρων πληροφόρηση του καταναλωτή δεν θεωρείται επαρκής, αφού έτσι αυτός δεν έχει τη δυνατότητα να αξιολογήσει τους ΓΟΣ έγκαιρα και να διαπιστώσει αν τον συμφέρει να αποδεχθεί την ενσωμάτωσή τους και να συνάψει τη σύμβαση με τον εν λόγω προμηθευτή ή να αναζητήσει εναλλακτικές λύσεις από άλλους προμηθευτές με τυχόν ευνοϊκότερους όρους συναλλαγών ή, τέλος, αν θα ματαιώσει την κατάρτιση της σύμβασης. Στις εν λόγω περιπτώσεις, η σύμβαση είναι ισχυρή, χωρίς τους ΓΟΣ ²¹⁸.

γ) Οι ΓΟΣ οφείλουν να είναι διατυπωμένοι κατά τρόπο «*σαφή, συγκεκριμένο και εύληπτο*» ²¹⁹, ώστε ο μέσος καταναλωτής να είναι σε θέση να κατανοήσει πλήρως το νόημά τους ²²⁰, «*πρέπει δηλαδή να ανταποκρίνονται στην αρχή της διαφάνειας και να είναι κατανοητοί από έναν άνθρωπο μέσης εμπειρίας στο συγκεκριμένο είδος συναλλαγής*» ²²¹. Οι ανωτέρω προϋποθέσεις έχουν ιδιαίτερη σημασία αν αναλογιστεί κανείς ότι η σύνταξη των ΓΟΣ ενός προμηθευτή πραγματοποιείται από έμπειρους νομικούς, οι οποίοι χρησιμοποιούν όρους και εκφράσεις συνήθως δυσνόητες και καθαρά νομικές, τις οποίες είναι δύσκολο να τις αντιληφθεί ο εκάστοτε καταναλωτής που δεν διαθέτει νομικές γνώσεις ²²². Με τις εκφράσεις «*εύληπτο*» και «*πλήρως*», ο νομοθέτης επισημαίνει ότι δεν αρκεί οι ΓΟΣ να είναι τυπικά σαφείς αλλά

²¹⁷ βλ. Δέλλιο Γεώργιο σε Αλεξανδρίδου Ελίζα, «*Άρθρο 2...*», *ό.π. (υποσ. 184)*, σελ. 100

²¹⁸ βλ. Δέλλιο Γεώργιο σε Αλεξανδρίδου Ελίζα, «*Άρθρο 2...*», *ό.π. (υποσ. 184)*, σσ. 100-101

²¹⁹ βλ. Δέλλιο Γεώργιο σε Αλεξανδρίδου Ελίζα, «*Άρθρο 2...*», *ό.π. (υποσ. 184)*, σελ. 101

²²⁰ βλ. Δέλλιο Γεώργιο σε Αλεξανδρίδου Ελίζα, «*Άρθρο 2...*», *ό.π. (υποσ. 184)*, σελ. 101 & Δελοούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο...*, *ό.π. (υποσ. 111)*, σελ. 65

²²¹ βλ. Δέλλιο Γεώργιο σε Αλεξανδρίδου Ελίζα, «*Άρθρο 2...*», *ό.π. (υποσ. 184)*, σελ. 101

²²² βλ. Δελοούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο...*, *ό.π. (υποσ. 111)*, σσ. 65–66

ουσιαστικά, υπό την έννοια ότι ο προμηθευτής οφείλει να προβεί σε κάθε πράξη που είναι απαραίτητη ώστε ο πελάτης να είναι σε θέση να αντιληφθεί το νόημα και τη σημασία τους²²³.

δ) Οι ΓΟΣ, στην περίπτωση που είναι έγγραφοι, «*πρέπει να εκτυπώνονται με ευανάγνωστους χαρακτήρες σε εμφανές μέρος του εγγράφου της σύμβασης*»²²⁴. Η εν λόγω διάταξη αφορά στην εξωτερική εμφάνιση των ΓΟΣ καθώς και στη θέση στην οποία αυτοί θα πρέπει αυτοί να εκτίθενται, ώστε ο καταναλωτής να λάβει τυπική γνώση αυτών²²⁵. Έτσι, αν οι γενικοί όροι συναλλαγών είναι δυσανάγνωστοι, κακέκτυποι, αποτυπωμένοι σε κακής ποιότητας φωτοαντίγραφα ή σε περιθωριακό σημείο με αποτέλεσμα να μην γίνονται αντιληπτοί από τον καταναλωτή, δεν πληρούν την ανωτέρω απαίτηση του νόμου²²⁶ και δεν θεωρούνται ότι έγιναν περιεχόμενο της σύμβασης.

Τέλος, όπως ορίζεται στην παρ. 2, εδ. α' του άρθρου 2 του Ν. 2251/1994, οι ΓΟΣ των συμβάσεων που συνάπτονται στην Ελλάδα οφείλουν να είναι διατυπωμένοι στην ελληνική γλώσσα²²⁷. Η διάταξη αυτή έχει ιδιαίτερο νόημα δεδομένου ότι η μητρική γλώσσα των Ελλήνων πολιτών, στους οποίους απευθύνονται οι προμηθευτές και κατ' επέκταση η επίσημη γλώσσα του Ελληνικού Κράτους, είναι η ελληνική. Οι Έλληνες καταναλωτές δεν είναι υποχρεωμένοι να γνωρίζουν άλλες γλώσσες πέραν της μητρικής τους²²⁸. Στην περίπτωση των διεθνών συναλλαγών (άρθρο 2, παρ. 2, εδ. β' του Ν. 2251/1994), ο προμηθευτής είναι υποχρεωμένος να μεταφράζει στην ελληνική γλώσσα τους ΓΟΣ που εντάσσει στη σύμβαση²²⁹. Παράλληλα, από το εδ. α' της παρ. 2 του ίδιου άρθρου και συγκεκριμένα από τη φράση «*να αντιληφθεί πλήρως το νόημά τους*», συμπεραίνουμε ότι ο προμηθευτής οφείλει να προσαρμόζει τους ΓΟΣ στην ελληνική νομική πραγματικότητα, υποχρέωση ιδιαίτερως σημαντική όσον αφορά στους προμηθευτές που προέρχονται από χώρες που εφαρμόζουν το αγγλοσαξονικό νομικό σύστημα²³⁰.

Στην περίπτωση που πληρούνται οι γενικές προϋποθέσεις του Αστικού Κώδικα (πρόταση, αποδοχή, συμφωνία ένταξης)²³¹, όσο και οι ειδικές προϋποθέσεις που ορίζουν οι διατάξεις του άρθρου 2 παρ. 1 & 2 του Ν. 2251/1994, οι ΓΟΣ καθίστανται περιεχόμενο της σύμβασης και δεσμεύουν αμφοτέρους τους συμβαλλομένους. Αντιθέτως, όταν δεν συντρέχει κάποια από τις προϋποθέσεις αυτές, οι ΓΟΣ

²²³ βλ. Δέλλιο Γεώργιο σε Αλεξανδρίδου Ελίζα, «*Άρθρο 2...*», ό.π. (υποσ. 184), σελ. 101

²²⁴ βλ. άρθρο 2, παρ. 2 του Ν. 2251/1994 & Δέλλιο Γεώργιο σε Αλεξανδρίδου Ελίζα, «*Άρθρο 2...*», ό.π. (υποσ. 184), σελ. 101

²²⁵ βλ. Δελοούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο...*, ό.π. (υποσ. 111), σελ. 66

²²⁶ βλ. Δέλλιο Γεώργιο σε Αλεξανδρίδου Ελίζα, «*Άρθρο 2...*», ό.π. (υποσ. 184), σελ. 101 & Δελοούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο...*, ό.π. (υποσ. 111), σελ. 65

²²⁷ βλ. άρθρο 2, παρ. 2, εδ. α' του Ν. 2251/1994 & Δελοούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο...*, ό.π. (υποσ. 111), σελ. 68

²²⁸ βλ. Δελοούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο...*, ό.π. (υποσ. 111), σελ. 68

²²⁹ βλ. άρθρο 2, παρ. 2, εδ. β' του Ν. 2251/1994, Δέλλιο Γεώργιο σε Αλεξανδρίδου Ελίζα, «*Άρθρο 2...*», ό.π. (υποσ. 184), σελ. 101 & Δελοούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο...*, ό.π. (υποσ. 111), σελ. 68

²³⁰ βλ. άρθρο 2, παρ. 2, εδ. α' του Ν. 2251/1994 & Δέλλιο Γεώργιο σε Αλεξανδρίδου Ελίζα, «*Άρθρο 2...*», ό.π. (υποσ. 184), σελ. 101

²³¹ βλ. Δέλλιο Γεώργιο σε Αλεξανδρίδου Ελίζα, «*Άρθρο 2...*», ό.π. (υποσ. 184), σελ. 103

δεν ενσωματώνονται στη σύμβαση ²³², δεν καθίστανται δηλαδή περιεχόμενο αυτής και δεν δεσμεύουν τον καταναλωτή, εφόσον θεωρούνται μη εγγεγραμμένοι και κατά συνέπεια ανίσχυροι, χωρίς ωστόσο να θίγεται το κύρος ολόκληρης της σύμβασης ²³³.

Η μη συνδρομή των προϋποθέσεων ένταξης των ΓΟΣ έχει ως αποτέλεσμα να μη χρειάζεται και περαιτέρω έλεγχος του κύρους του περιεχομένου τους από το αρμόδιο Δικαστήριο. Με άλλα λόγια, εφόσον κριθεί ότι οι επίμαχοι όροι δεν κατέστησαν περιεχόμενο της σύμβασης γιατί δεν πληρούν τις προϋποθέσεις που ορίζουν οι παρ. 1 & 2 του άρθρου 2 του Ν. 2251/1994, το Δικαστήριο δεν προβαίνει σε έλεγχο του κύρους του περιεχομένου τους. Κατά τα λοιπά, όπως προαναφέρθηκε, η σύμβαση παραμένει ισχυρή όσον αφορά στο υπόλοιπο περιεχόμενό της, δηλαδή χωρίς τους ανίσχυρους όρους ²³⁴.

4.1.2 Έλεγχος του ακριβούς νοήματος των επίμαχων ΓΟΣ

4.1.2.1 Εισαγωγή

Ο έλεγχος της ένταξης των ΓΟΣ στη σύμβαση προηγείται της ερμηνείας των ασαφών ΓΟΣ. Εφόσον λοιπόν κριθεί ότι οι επίμαχοι όροι μπορούν πράγματι να αποτελέσουν περιεχόμενο της σύμβασης, έπεται το δεύτερο στάδιο, το οποίο έχει να κάνει με τον έμμεσο έλεγχο των γενικών όρων και πραγματοποιείται μέσω της ερμηνείας αυτών. Στο δεύτερο αυτό στάδιο, το Δικαστήριο προσπαθεί να εξακριβώσει το πραγματικό νόημα των επίμαχων ρητρών. Το εν λόγω στάδιο ενεργοποιείται μόνο στην περίπτωση που υφίσταται ασάφεια ή πολυσημία των ΓΟΣ, διότι σε διαφορετική περίπτωση, το Δικαστήριο θα παραλείψει το εν λόγω στάδιο και θα προχωρήσει κατευθείαν στον έλεγχο του κύρους του περιεχομένου των ΓΟΣ ²³⁵.

Ο έλεγχος του ακριβούς νοήματος των επίμαχων ρητρών πραγματοποιείται μέσω της εφαρμογής των ειδικών ερμηνευτικών κανόνων των παρ. 3 – 5 του άρθρου 2 του Ν. 2251/1994, όπως αυτοί αναπτύσσονται στην ενότητα που ακολουθεί.

4.1.2.2 Οι παράγραφοι 3, 4 και 5 του άρθρου 2 του Ν. 2251/1994

Το **άρθρο 2, παρ. 3 του Ν. 2251/1994** ορίζει ότι «*όροι που συμφωνήθηκαν μετά από ατομική διαπραγμάτευση μεταξύ των συμβαλλόμενων μερών (ειδικοί όροι) υπερισχύουν των αντίστοιχων*

²³² βλ. Δέλλιο Γεώργιο σε Αλεξανδρίδου Ελίζα, «Άρθρο 2...», *ό.π. (υποσ. 184)*, σελ. 103 & Δελούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο...*, *ό.π. (υποσ. 111)*, σελ. 68

²³³ βλ. Δελούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο...*, *ό.π. (υποσ. 111)*, σσ. 68-69

²³⁴ βλ. Δελούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο...*, *ό.π. (υποσ. 111)*, σελ. 69

²³⁵ βλ. Δελούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο...*, *ό.π. (υποσ. 111)*, σελ. 69

γενικών όρων»²³⁶. Σύμφωνα με την εν λόγω παράγραφο του άρθρου 2, σε περίπτωση που υφίσταται αντίφαση μεταξύ ΓΟΣ και ειδικών όρων που συμφωνήθηκαν μετά από ατομική διαπραγμάτευση μεταξύ των συμβαλλόμενων μερών, υπερισχύουν οι ειδικοί όροι, «ενώ οι ΓΟΣ μπορούν και πρέπει να ισχύουν μόνο στο βαθμό που αφήνει γι' αυτούς έδαφος εφαρμογής η ατομική συμφωνία»²³⁷. Ο κανόνας αυτός δεν αποτελεί πρωτοτυπία του Ν. 2251/1994, εφόσον το ελληνικό δίκαιο υπαγορεύει ότι ο ειδικός νόμος επικρατεί του γενικού²³⁸. Η εν λόγω διάταξη έχει ιδιαίτερη σημασία στην περίπτωση που συνυπάρχουν γενικοί και ειδικοί όροι, οι οποίοι είναι μεταξύ τους αντίθετοι και οι ειδικοί όροι έχουν προκύψει ως αποτέλεσμα ατομικής διαπραγμάτευσης μεταξύ προμηθευτή και καταναλωτή. Επομένως, ΓΟΣ που αντιφάσκουν με ειδικούς όρους δεν αποτελούν περιεχόμενο της σύμβασης²³⁹. Το άρθρο 2, παρ. 3 του Ν. 2251/1994 συνδέει την αρχή του προβαδίσματος της ειδικότερης ρύθμισης, με τη διαπίστωση ότι η συμβατική σχέση προμηθευτή – καταναλωτή είναι δυνατόν να ρυθμίζεται όχι μόνο από απρόσωπους κανόνες ΓΟΣ, αλλά και από ατομικές συμφωνίες. Εξάλλου, ενδέχεται στην καθημερινή πρακτική οι συμβαλλόμενοι να συζητούν για το κυρίως περιεχόμενο της συναλλαγής τους και να παραπέμπουν για τα υπόλοιπα ζητήματα στους ΓΟΣ²⁴⁰.

Η εφαρμογή λοιπόν του ανωτέρω ερμηνευτικού κανόνα προϋποθέτει ότι:

α) υφίσταται ατομική συμφωνία μεταξύ των συμβαλλομένων, ανεξαρτήτως του εάν αυτή ωφελεί τον προμηθευτή ή τον καταναλωτή και²⁴¹

β) υπάρχει αντίφαση μεταξύ της ατομικής συμφωνίας και μιας ρήτρας ΓΟΣ. Ακόμα και στην περίπτωση που η αντίφαση είναι συγκαλυμμένη, αυτή δύναται να διαπιστωθεί κατόπιν ερμηνείας του μεν γενικού όρου κατά τους ειδικότερους κανόνες ερμηνείας των ΓΟΣ, του δε ειδικού, κατά τους γενικούς κανόνες ερμηνείας που διέπουν τους συμβατικούς όρους²⁴².

Στο άρθρο 2, παρ. 4, εδ. β' του Ν. 2251/1994, το οποίο εναρμονίζεται με το άρθρο 5 της οδηγίας 93/13, ορίζεται ότι γενικοί όροι συναλλαγών «που διατυπώθηκαν μονομερώς από τον προμηθευτή ή από τρίτο για λογαριασμό του προμηθευτή, σε περίπτωση αμφιβολίας ερμηνεύονται υπέρ του καταναλωτή»²⁴³. «Η αμφιβολία μπορεί να συνίσταται είτε σε δυνατότητα υποστήριξης δύο ή περισσότερων ερμηνευτικών εκδοχών για την ίδια ρήτρα (διφορούμενη ρήτρα, αμφισήμαντη ή

²³⁶ βλ. άρθρο 2, παρ. 3 του Ν. 2251/1994

²³⁷ βλ. Δέλλιο Γεώργιο σε Αλεξανδρίδου Ελίζα, «Άρθρο 2...», ό.π. (υποσ. 184), σελ. 105

²³⁸ βλ. Δελούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο...*, ό.π. (υποσ. 111), σσ. 69–70

²³⁹ βλ. Δελούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο...*, ό.π. (υποσ. 111), σελ. 70

²⁴⁰ βλ. Δέλλιο Γεώργιο σε Αλεξανδρίδου Ελίζα, «Άρθρο 2...», ό.π. (υποσ. 184), σελ. 105

²⁴¹ βλ. Δέλλιο Γεώργιο σε Αλεξανδρίδου Ελίζα, «Άρθρο 2...», ό.π. (υποσ. 184), σελ. 105

²⁴² βλ. Δέλλιο Γεώργιο σε Αλεξανδρίδου Ελίζα, «Άρθρο 2...», ό.π. (υποσ. 184), σελ. 105

²⁴³ βλ. άρθρο 2, παρ. 4, εδ. β' του Ν. 2251/1994, Δέλλιο Γεώργιο σε Αλεξανδρίδου Ελίζα, «Άρθρο 2...», ό.π. (υποσ. 184), σελ. 106 & Δελούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο...*, ό.π. (υποσ. 111), σελ. 70

πολυσήμαντη) είτε σε αντίφαση μεταξύ δύο ή περισσότερων ρητρών των ίδιων ΓΟΣ (αντιφατικές ρήτρες)»²⁴⁴. Με άλλα λόγια, η ανωτέρω διάταξη καλύπτει τις περιπτώσεις εκείνες που οι ρήτρες ΓΟΣ επιδέχονται δύο ή περισσότερες διαφορετικές ερμηνευτικές προσεγγίσεις ή υπάρχει αντίφαση μεταξύ περισσότερων ρητρών των ίδιων ΓΟΣ. Ο εν λόγω κανόνας υπαγορεύει τον τρόπο με τον οποίο θα εξαλειφθεί τυχόν ασάφεια των ΓΟΣ²⁴⁵. Και στις δύο περιπτώσεις ο νομοθέτης ορίζει ότι προτιμάται μεταξύ των όποιων ερμηνευτικών εκδοχών, η ευνοϊκότερη για τον καταναλωτή εκδοχή ή ρήτρα²⁴⁶.

Ο ανωτέρω κανόνας έχει τις ρίζες του στο ρωμαϊκό δίκαιο²⁴⁷. Έτσι, με το άρθρο 2, παρ. 4, εδ. β' του Ν. 2251/1994, αναβιώνει μία παλαιότερη αρχή του δικαίου σύμφωνα με την οποία η ασάφεια ως προς το νόημα κάποιας συμβατικής ρύθμισης ερμηνεύεται εις βάρος εκείνου που τη συνέταξε και προς όφελος του αντισυμβαλλομένου του, εφόσον ο πρώτος μπορούσε και όφειλε να έχει εκφραστεί σαφέστερα²⁴⁸. «Πρόσθετη δικαιολογητική βάση για τον κανόνα αυτόν παρέχει η συστοιχία κινδύνων και ωφελειών»: Εφόσον το οικονομικά ισχυρότερο συμβαλλόμενο μέρος, ήτοι ο προμηθευτής, είναι εκείνος που διαμορφώνει και χρησιμοποιεί τους ΓΟΣ προς δικό του αποκλειστικό όφελος, ενώ το οικονομικά ασθενέστερο, ήτοι ο καταναλωτής, δεν συμμετέχει στη διαμόρφωση των τελευταίων, είναι εύλογο, τον επιχειρηματικό κίνδυνο να τον φέρει εκείνος που πορίζεται την ωφέλεια (δηλαδή ο προμηθευτής). «Με το περιεχόμενο αυτό ο κανόνας ερμηνείας της ασαφούς ρήτρας οδηγεί σε διατήρηση της σύμβασης, με ευνοϊκό για τον καταναλωτή περιεχόμενο»²⁴⁹.

Τέλος θα πρέπει να τονισθεί, ότι η εφαρμογή του άρθρου 2, παρ. 4, εδ. β' του Ν. 2251/1994 προϋποθέτει ότι η ρήτρα των ΓΟΣ είναι πράγματι ασαφής, υπό την έννοια ότι ο μέσος καταναλωτής αντιλαμβάνεται δύο τουλάχιστον ερμηνευτικές εκδοχές ως προς αυτήν ή ότι αυτή έρχεται σε αντίφαση με άλλη ρήτρα των ίδιων ΓΟΣ. Αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία σε περιπτώσεις «κατασκευής απίθανων ερμηνευτικών εκδοχών ή ανακάλυψης ανύπαρκτων αμφιβολιών». Σε αυτού του είδους τις περιπτώσεις, η εν λόγω διάταξη δεν πρέπει να εφαρμόζεται²⁵⁰.

Το **άρθρο 2, παρ. 5 του Ν 2251/1994** εισάγει μία εξαίρεση από τους προαναφερθέντες κανόνες οι οποίοι κάμπτονται στην περίπτωση άσκησης της συλλογικής αγωγής ή στην περίπτωση επιβολής διοικητικών κυρώσεων από τον Υπουργό Ανάπτυξης²⁵¹. Για τη συλλογική αγωγή θα μιλήσουμε αναλυτικότερα σε επόμενο κεφάλαιο της παρούσης. Συγκεκριμένα, διαφορά παρατηρείται σε σχέση με τους κανόνες ερμηνείας: «*Ειδικώς, όταν ελέγχεται το περιεχόμενο γενικού όρου συναλλαγών κατά*

²⁴⁴ βλ. Δέλλιο Γεώργιο σε Αλεξανδρίδου Ελίζα, «Άρθρο 2...», ό.π. (υποσ. 184), σελ. 106

²⁴⁵ βλ. Δελοούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο...*, ό.π. (υποσ. 111), σελ. 70

²⁴⁶ βλ. Δέλλιο Γεώργιο σε Αλεξανδρίδου Ελίζα, «Άρθρο 2...», ό.π. (υποσ. 184), σελ. 106 & Δελοούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο...*, ό.π. (υποσ. 111), σ. 70–71

²⁴⁷ βλ. Δελοούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο...*, ό.π. (υποσ. 111), σελ. 71

²⁴⁸ βλ. Δέλλιο Γεώργιο σε Αλεξανδρίδου Ελίζα, «Άρθρο 2...», ό.π. (υποσ. 184), σελ. 106 & Δελοούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο...*, ό.π. (υποσ. 111), σελ. 71

²⁴⁹ βλ. Δέλλιο Γεώργιο σε Αλεξανδρίδου Ελίζα, «Άρθρο 2...», ό.π. (υποσ. 184), σελ. 106

²⁵⁰ βλ. Δέλλιο Γεώργιο σε Αλεξανδρίδου Ελίζα, «Άρθρο 2...», ό.π. (υποσ. 184), σελ. 107

²⁵¹ βλ. Δελοούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο...*, ό.π. (υποσ. 111), σελ. 71

την εφαρμογή των παραγράφων 16α και 2 και 3 των άρθρων 10 και 13α αντίστοιχα, επιλέγεται η δυσμενέστερη για τον καταναλωτή ερμηνευτική εκδοχή, εφόσον οδηγεί σε απαγόρευση διατύπωσης και χρήσης του σχετικού όρου». Η παρ. 16, περ. α' του άρθρου 10 αφορά στη συλλογική δικαστική προστασία ²⁵². Η ιδιαιτερότητα της ανωτέρω διάταξης έγκειται στο γεγονός ότι σε δίκη συλλογικής αγωγής, την οποία έχει ασκήσει ένωση καταναλωτών κατά ενός προμηθευτή, σκοπός δεν είναι η προστασία ενός συγκεκριμένου καταναλωτή σε μία συγκεκριμένη περίπτωση, αλλά του συνόλου των καταναλωτών από τις καταχρηστικές ρήτρες που περιλαμβάνει και χρησιμοποιεί στις συμβάσεις του ο εναγόμενος προμηθευτής ²⁵³. «Το γεγονός ότι για τη συλλογική αγωγή δεν είναι απαραίτητη η ένταξη του αμφιλεγόμενου όρου σε συγκεκριμένη σύμβαση σημαίνει ότι στη συλλογική δίκη ενδέχεται να αποτελούν αντικείμενο ερμηνείας και ρήτρες για τις οποίες στην ατομική διαφορά δεν ανακύπτει ερμηνευτικό ζήτημα» ²⁵⁴.

Ενώ λοιπόν το Δικαστήριο της ατομικής διαφοράς αναζητά βάσει του άρθρου 2, παρ. 4 εδ. β' την ευνοϊκότερη για τον καταναλωτή ερμηνεία με σκοπό να του παράσχει ατομική προστασία, ο Δικαστής της συλλογικής αγωγής θα πρέπει να προσπαθήσει να συλλάβει τη χειρότερη δυνατή ερμηνευτική εκδοχή, ώστε εξαιτίας της να καταλήξει ευκολότερα στην απαγόρευση του όρου, εξυγιαίνοντας τις συναλλαγές, για χάρη της ολότητας. Η αντιστροφή αυτή του κανόνα, ότι σε περίπτωση αμφιβολίας οι ασαφείς ΓΟΣ ερμηνεύονται υπέρ του καταναλωτή, θεωρείται επιβεβλημένη στη δίκη της συλλογικής αγωγής. Και αυτό, διότι αν εφαρμοζόταν και στη συλλογική δίκη ο εν λόγω κανόνας, ο εφαρμοστής του δικαίου θα επέλεγε μία ερμηνευτική εκδοχή, η οποία θα άμβλυνε ή και θα αναιρούσε την καταχρηστικότητα του περιεχομένου του ασαφούς όρου, έτσι ώστε δεν θα υφίστατο πλέον νόμιμος λόγος για απαγόρευση της χρήσης του. Κατά συνέπεια, οι προμηθευτές δεν θα είχαν τίποτα να χάσουν με τη συνέχιση της χρήσης ασαφών ρητρών στις συμβάσεις, «οπότε θα ναυαγούσε και ο προληπτικός στόχος του θεσμού της συλλογικής αγωγής». Για τον ίδιο λόγο και η Οδηγία 93/13 μέσω του άρθρου 5 εδ. III «εξαιρεί ρητά τη συλλογική δίκη από το πεδίο εφαρμογής του κανόνα της υπέρ του καταναλωτή άρσης των ερμηνευτικών αμφιβολιών» ²⁵⁵.

4.1.2.3 Η αρχή της διαφάνειας

Την αρχή της διαφάνειας όσον αφορά στους ΓΟΣ, την ενσωμάτωσε ο έλληνας νομοθέτης στο εθνικό μας δίκαιο με τις παρ. 1–3 του άρθρου 2 του Ν. 2251/1994 καθώς και με τις περ. ε', ζ' η' και κα' της παρ. 7 του ιδίου άρθρου ²⁵⁶. Όπως προαναφέρθηκε, οι ΓΟΣ που χρησιμοποιεί ο προμηθευτής θα πρέπει να είναι διατυπωμένοι με τρόπο σαφή, συγκεκριμένο και εύληπτο – κατανοητό, έτσι ώστε ο

²⁵² βλ. Δέλλιο Γεώργιο σε Αλεξανδρίδου Ελίζα, «Άρθρο 2...», ό.π. (υποσ. 184), σελ. 107

²⁵³ βλ. Δελοούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο...*, ό.π. (υποσ. 111), σελ. 71

²⁵⁴ βλ. Δέλλιο Γεώργιο σε Αλεξανδρίδου Ελίζα, «Άρθρο 2...», ό.π. (υποσ. 184), σελ. 107

²⁵⁵ βλ. Δέλλιο Γεώργιο σε Αλεξανδρίδου Ελίζα, «Άρθρο 2...», ό.π. (υποσ. 184), σελ. 108

²⁵⁶ βλ. Δελοούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο...*, ό.π. (υποσ. 111), σελ. 67

καταναλωτής να είναι σε θέση να αντιληφθεί εκ των προτέρων βασικά στοιχεία ή μεγέθη της σύμβασης, όπως για παράδειγμα τη χρονική διάρκεια της σύμβασης καθώς και τα μεγέθη που περικλείονται στη βασική σχέση παροχής – αντιπαροχής²⁵⁷. Μόνο με αυτό τον τρόπο ο καταναλωτής μπορεί να αποφασίσει εάν θα θελήσει να δεσμευτεί από τους προδιατυπωμένους όρους του προμηθευτή²⁵⁸. Για παράδειγμα, δεν μπορεί να θεωρηθεί κατανοητή για τον καταναλωτή μία ρήτρα η οποία παραπέμπει αριθμητικά σε άρθρο νόμου, χωρίς περαιτέρω εξήγηση, δεδομένου ότι ο μέσος συναλλασσόμενος, ο οποίος δεν διαθέτει νομικό υπόβαθρο, δεν μπορεί να αντιληφθεί σε τι ακριβώς αφορά η συγκεκριμένη παραπομπή²⁵⁹.

Η αρχή της διαφάνειας που διέπει τους ΓΟΣ δεν ταυτίζεται απλά και μόνο με την κατανόηση από την πλευρά του καταναλωτή της τυπικής και γραμματικής τους διατύπωσης αλλά αφορά κυρίως στη λειτουργία τους, υπό την έννοια ότι ο τελευταίος δύναται να εκτιμήσει με σαφή και κατανοητά κριτήρια τις οικονομικές συνέπειες και μεταβολές που κάθε συμβατικός όρος συνεπάγεται για τον ίδιο. Κατά συνέπεια και σύμφωνα με τα ανωτέρω, η αρχή της διαφάνειας έχει σχέση με τις νομικές συνέπειες μίας ρήτρας, δηλαδή με τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του καταναλωτή²⁶⁰. «*Η διαφάνεια, λοιπόν, αφορά στη σαφή και κατανοητή διατύπωση, στην αρχή του ορισμένου και του οριστού περιεχομένου και στην αρχή της προβλεψιμότητας της ύπαρξης των όρων*». Με άλλα λόγια, το περιεχόμενο των ΓΟΣ πρέπει να είναι ορισμένο ή έστω οριστό (αρχή του ορισμένου ή οριστού περιεχομένου) και ταυτόχρονα πρέπει να είναι πλήρες και ακριβές, έτσι ώστε το καταναλωτικό κοινό να μπορεί να αντιληφθεί εκ των προτέρων την έννομη θέση του, δηλαδή τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του απέναντι στον προμηθευτή, ενώ ο τελευταίος, απαγορεύεται να χρησιμοποιεί απροσδόκητες ή αιφνιδιαστικές ρήτρες (αρχή της προβλεψιμότητας)²⁶¹. Οι αδιαφανείς ρήτρες που αποκρύπτουν την πραγματική, νομική και οικονομική κατάσταση ενέχουν κίνδυνο για τον καταναλωτή, εφόσον ο τελευταίος είναι δυνατόν να απέχει από ορισμένες ενέργειες, δηλαδή από την άσκηση κάποιων δικαιωμάτων του ή να υποκύψει σε αξιώσεις, που κατά το φαινόμενο, έχει ο προμηθευτής²⁶². Προσέτι, ο προμηθευτής δεν επιτρέπεται να χρησιμοποιεί ασαφείς ή πολυσήμαντες ρήτρες που έχουν ως στόχο την ενίσχυση της οικονομικής του θέσης έναντι του καταναλωτικού κοινού²⁶³.

Ειδικότερα, ως προς τις δυσμενείς οικονομικές συνέπειες και επιβαρύνσεις, αυτές οφείλουν να είναι ευκρινείς, υπό την έννοια ότι θα πρέπει να μπορούν να καταστούν άμεσα αντιληπτές από το μέσο

²⁵⁷ βλ. Δέλλιο Γεώργιο & Βαλτουδή Αναστάσιο, «*Συμβάσεις...*», ό.π. (υποσ. 181), σελ. 99, ΠΠρΑθηνών 334/2016, ΠΠρΑλεξανδρούπολης 26/2015, ΠΠρΠειραιά 619/2016 & ΕφΘεσσαλονίκης 312/2010

²⁵⁸ βλ. Δέλλιο Γεώργιο & Βαλτουδή Αναστάσιο, «*Συμβάσεις...*», ό.π. (υποσ. 181), σελ. 99

²⁵⁹ βλ. Ευθυμίου Αιμιλία, *Η αρχή...*, ό.π. (υποσ. 136), σσ. 32–33

²⁶⁰ βλ. ΠΠρΑθηνών 334/2016, ΠΠρΑλεξανδρούπολης 26/2015 & ΠΠρΠειραιά 619/2016

²⁶¹ βλ. Ευθυμίου Αιμιλία, *Η αρχή...*, ό.π. (υποσ. 136), σελ. 33

²⁶² βλ. ΠΠρΑθηνών 334/2016, ΠΠρΑλεξανδρούπολης 26/2015 & ΠΠρΠειραιά 619/2016

²⁶³ βλ. ΠΠρΑθηνών 334/2016, ΠΠρΑλεξανδρούπολης 26/2015, ΠΠρΙωαννίνων 46/2016 & ΠΠρΠειραιά 619/2016

καταναλωτή, ο οποίος δεν διαθέτει ειδικές νομικές ή οικονομικές γνώσεις ²⁶⁴. Με άλλα λόγια, η ακρίβεια και σαφήνεια μίας ρήτρας κρίνεται με βάση το πρότυπο του μέσου καταναλωτή του τύπου της σύμβασης που τον αφορά, δηλαδή του καταναλωτή που δεν διαθέτει εξειδικευμένο νομικό ή οικονομικό υπόβαθρο. Εξάλλου, αυτό που ενδιαφέρει είναι εάν ο εκάστοτε επίμαχος ΓΟΣ έχει διατυπωθεί με τέτοιο τρόπο, ώστε ο συνήθως απρόσεκτος όσον αφορά στην ενημέρωσή του καταναλωτής, ο οποίος ωστόσο διαθέτει τη μέση αντίληψη, κατά το σχηματισμό της δικαιοπρακτικής του απόφασης, αντιλαμβάνεται τις συμβατικές του υποχρεώσεις και ιδιαίτερα τη σχέση παροχής – αντιπαροχής ²⁶⁵.

Ως αδιαφανείς όροι θεωρούνται γενικά οι ΓΟΣ, των οποίων η διατύπωση ή το περιεχόμενο αντίκειται στην αρχή της διαφάνειας. Στις αδιαφανείς ρήτρες εντάσσονται, μεταξύ άλλων, ρήτρες οι οποίες είναι ασαφείς, δηλαδή ρήτρες οι οποίες δεν έχουν διατυπωθεί με σαφήνεια, αόριστες ρήτρες, δηλαδή ρήτρες που το περιεχόμενό τους δεν είναι ορισμένο ή οριστό, διφορούμενες ή πολυσήμαντες ρήτρες, δηλαδή ρήτρες των οποίων η ασάφεια συνίσταται στη δυνατότητα υποστήριξης δύο ή περισσότερων ερμηνευτικών εκδοχών, αντιφατικές ρήτρες, δηλαδή ρήτρες των οποίων η ασάφεια συνίσταται στο γεγονός ότι μεταξύ δύο όρων της ίδιας σύμβασης διαπιστώνεται αντίφαση και τέλος, ακατανόητες ρήτρες, δηλαδή ρήτρες των οποίων το περιεχόμενο είναι ακατάληπτο ²⁶⁶. Επιπλέον, είναι αδιαμφισβήτητο, ότι στην έννοια των αδιαφανών ρητρών ανήκουν και οι ΓΟΣ που συνομολογήθηκαν χωρίς να έχει προηγηθεί επαρκής ενημέρωση του καταναλωτή ή κατά τρόπο κεκαλυμμένο ²⁶⁷.

Τέλος, στην έννοια των αδιαφανών ρητρών εντάσσονται και δύο ειδικές κατηγορίες όρων: οι αιφνιδιαστικές ή απροσδόκητες ρήτρες καθώς και οι σωστικές ρήτρες. Ως αιφνιδιαστικές και απροσδόκητες ρήτρες, θεωρούνται οι ρήτρες οι οποίες δεν συνηθίζεται να χρησιμοποιούνται στο συγκεκριμένο συμβατικό τύπο στον οποίο εμπεριέχονται, με αποτέλεσμα, ο καταναλωτής να μην είναι σε θέση να πιθανολογήσει την ύπαρξή τους. Ως σωστικές ρήτρες θεωρούνται οι ρήτρες, οι οποίες αφενός είναι άδικες για τον πελάτη ως προς το περιεχόμενό τους και αφετέρου περιέχουν αόριστη επιφύλαξη ως προς την ισχύ τους, με στόχο τη σωτηρία τους. Οι εν λόγω όροι είναι αδιαφανείς διότι η αόριστη επιφύλαξη που περιέχουν δεν καθιστά σαφές για τον καταναλωτή τι εν τέλει ισχύει ²⁶⁸.

Η αρχή της διαφάνειας δεν αποτελεί «κατασκευάσμα» του έλληνα νομοθέτη, αλλά προβλέπεται ρητά και στο κοινοτικό δίκαιο και συγκεκριμένα στην Οδηγία 93/13 «για τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές». Σύμφωνα με την εν λόγω Οδηγία, οι ΓΟΣ θα πρέπει

²⁶⁴ βλ. ΠΠρΑθηνών 334/2016, ΠΠρΑλεξανδρούπολης 26/2015, ΠΠρΚοζάνης 38/2015 & ΠΠρΠειραιά 619/2016

²⁶⁵ βλ. Δέλλιο Γεώργιο & Βαλτούδη Αναστάσιο, «Συμβάσεις...», *ό.π. (υποσ. 181)*, σσ. 100–101

²⁶⁶ βλ. Ευθυμίου Αιμιλία, *Η αρχή...*, *ό.π. (υποσ. 136)*, σσ. 33–34

²⁶⁷ βλ. Δέλλιο Γεώργιο & Βαλτούδη Αναστάσιο, «Συμβάσεις...», *ό.π. (υποσ. 181)*, σελ. 100

²⁶⁸ βλ. Ευθυμίου Αιμιλία, *Η αρχή...*, *ό.π. (υποσ. 136)*, σελ. 34

να διατυπώνονται πάντα με σαφή και κατανοητό τρόπο και να παρέχεται πράγματι η δυνατότητα στο καταναλωτικό κοινό να λάβει γνώση αυτών. Ομοίως, οι ΓΟΣ που ρυθμίζουν το κύριο αντικείμενο της συμβάσεως ή τη σχέση παροχής – αντιπαροχής θα πρέπει να έχουν συνταχθεί με τρόπο σαφή και κατανοητό, μολονότι δεν υπόκεινται σε έλεγχο καταχρηστικότητας²⁶⁹.

4.1.3 Ο έλεγχος του κύρους του περιεχομένου των ΓΟΣ

4.1.3.1 Εισαγωγή

Εφόσον το Δικαστήριο διαπιστώσει την εγκυρότητα των σταδίων ένα (έλεγχος της ενσωμάτωσης των ΓΟΣ στη σύμβαση) και δύο (έλεγχος του ακριβούς νοήματος των ασαφών ΓΟΣ), όπως αυτά αναλύθηκαν ανωτέρω, ακολουθεί το τρίτο και τελευταίο στάδιο δικαστικού ελέγχου που αφορά στον έλεγχο του κύρους του περιεχομένου των ΓΟΣ. Το τελευταίο αυτό στάδιο θεωρείται το σπουδαιότερο, διότι η κρίση του Δικαστηρίου επικεντρώνεται στο κατά πόσο έκαστος από τους επιμέρους υπό αμφισβήτηση ΓΟΣ είναι θεμιτός, επομένως και έγκυρος, ή καταχρηστικός και κατά συνέπεια άκυρος. Το γεγονός ότι ο καταναλωτής γνωρίζει το πραγματικό περιεχόμενο των όρων που εμπεριέχονται στη σύμβαση στην οποία προσχώρησε, δεν συνεπάγεται ότι ο προμηθευτής δεν τον εκμεταλλεύτηκε, θέτοντας για τον εαυτό του ευνοϊκότερους όρους. Εξάλλου, όπως ήδη έχουμε διαπιστώσει, αφενός μεν ο καταναλωτής εμφανίζει πολύ συχνά έλλειμμα ορθολογικής συμπεριφοράς, εφόσον δεν διαβάσει τους ΓΟΣ που υπογράφει²⁷⁰, αφετέρου δε, δεν διαθέτει τις απαραίτητες νομικές ή οικονομικές γνώσεις με αποτέλεσμα να μην είναι σε θέση να αντιληφθεί εάν οι όροι που υπογράφει τίθενται προς το συμφέρον του ή το αντίθετο. Με βάση λοιπόν τα ανωτέρω, το Δικαστήριο θα πρέπει να προβεί σε έλεγχο τυχόν καταχρηστικότητας των ΓΟΣ.

Ο έλεγχος της καταχρηστικότητας του περιεχομένου των ΓΟΣ πραγματοποιείται σύμφωνα με τις αναγκαστικού δικαίου διατάξεις των παραγράφων 6 και 7 του άρθρου 2 του Ν. 2251/1994 και αποτελεί «μία δραστικότερη μορφή προστασίας, καθώς η επαπειλούμενη έννομη συνέπεια είναι η ακυρότητα των ΓΟΣ», τους οποίους ο Δικαστής κρίνει ως καταχρηστικούς²⁷¹.

Στην αρχή προτάσσεται η γενική ρήτρα της παραγράφου 6, σύμφωνα με την οποία απαγορεύεται η συνομολόγηση καταχρηστικών ΓΟΣ και προσδιορίζεται το γενικό κριτήριο ελέγχου της καταχρηστικότητας μίας ρήτρας. Με βάση λοιπόν την παράγραφο 6, ο Δικαστής δύναται να αποφανθεί αν κάποια ρήτρα είναι καταχρηστική ή όχι²⁷².

²⁶⁹ βλ. Δέλλιο Γεώργιο & Βαλτούδη Αναστάσιο, «Συμβάσεις...», ό.π. (υποσ. 181), σελ. 101

²⁷⁰ βλ. Δελούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο...*, ό.π. (υποσ. 111), σελ. 73

²⁷¹ βλ. Δελούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο...*, ό.π. (υποσ. 111), σελ. 73

²⁷² βλ. Δελούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο...*, ό.π. (υποσ. 111), σελ. 73

Στη συνέχεια, παρατίθεται ένας ενδεικτικός κατάλογος, ο οποίος περιλαμβάνει τριάντα δύο όρους και οι οποίοι εφόσον έχουν ενσωματωθεί σε σύμβαση, ανεξαρτήτως του είδους αυτής, θεωρούνται καταχρηστικοί και απαγορεύονται ²⁷³.

4.1.3.2 Οι παράγραφοι 6 και 7 του άρθρου 2 του Ν. 2251/1994

Αφού λοιπόν το Δικαστήριο διαπιστώσει την ενσωμάτωση των ΓΟΣ στη σύμβαση και προσδιορίσει μέσω της ερμηνείας τους το ακριβές περιεχόμενό τους ²⁷⁴, έπεται ο άμεσος έλεγχος του κύρους του περιεχομένου τους, σύμφωνα τις διατάξεις του άρθρου 2 παρ. 6 και 7 του Ν. 2251/1994. Ο έλεγχος του κύρους του περιεχομένου των ΓΟΣ αφορά, όπως προαναφέρθηκε, το εάν η ρύθμιση που περιέχει καθένας από τους επίδικους όρους είναι θεμιτή και έγκυρη ή καταχρηστική και, κατά συνέπεια, άκυρη ²⁷⁵. «Κατά τούτο διακρίνεται το στάδιο αυτό και από το δικαίωμα ακύρωσης των ΓΟΣ λόγω πλάνης ή λόγω εξαπάτησης του πελάτη σε σχέση με το περιεχόμενό τους» ²⁷⁶. Επιπλέον, «στα όρια μεταξύ του σταδίου της ερμηνείας και του ελέγχου κύρους των ΓΟΣ», τίθεται το ζήτημα της λεγόμενης «ερμηνείας προς διατήρηση του κύρους των ΓΟΣ», δηλαδή της συσταλτικής ερμηνείας των ΓΟΣ που παρουσιάζουν κάποια ασάφεια στη διατύπωσή τους, με τέτοιο τρόπο ώστε αυτοί να μην καταλαμβάνονται από κανόνες αναγκαστικού δικαίου οι οποίοι απαγορεύουν τη σύναψή τους. Η συσταλτική ερμηνεία των ΓΟΣ επιτρέπει τη διατήρησή τους εφόσον με αυτόν τον τρόπο περισώζει το κύρος τους. Ωστόσο, «αν αναλογισθεί κανείς ότι οι κύριες διατάξεις αναγκαστικού δικαίου που απαγορεύουν τη σύναψη καταχρηστικών όρων είναι αυτές του άρθρου 2 παρ. 6–7 Ν. 2251/1994, γίνεται φανερό ότι ενδεχόμενη αποδοχή της ερμηνευτικής τάσης για διατήρηση του κύρους των ΓΟΣ θα καταργούσε ουσιαστικά τον έλεγχο του περιεχομένου των ασαφώς διατυπωμένων όρων, λόγος για τον οποίο ορθά η κρατούσα γνώμη τον απορρίπτει». Τέλος, απαραίτητη κρίνεται η διάκριση του ελέγχου κύρους και από την ένσταση της καταχρηστικής επίκλησης ενός έγκυρου όρου από την πλευρά του προμηθευτή όπως συμβαίνει π.χ. όταν ο προμηθευτής προτρέπει τον καταναλωτή να παραβεί μία έγκυρη συμβατικά υποχρέωση. Σε αυτή την περίπτωση δεν πρόκειται για έλεγχο του περιεχομένου της συμφωνίας αλλά για έλεγχο «άσκησης δικαιώματος». Ο έλεγχος κύρους του περιεχομένου των ΓΟΣ στην ανωτέρω περίπτωση θα πρέπει εύλογα να προηγείται, προκειμένου να διαπιστωθεί εάν ο όρος είναι έγκυρος και, κατά συνέπεια, ότι υφίσταται δικαίωμα επίκλησής του ²⁷⁷.

Στο α' εδ. της παρ. 6 του άρθρου 2 του Ν 2251/1994 ορίζεται ότι: «Γενικοί όροι των συναλλαγών που έχουν ως αποτέλεσμα τη σημαντική διατάραξη της ισορροπίας των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των συμβαλλομένων σε βάρος του καταναλωτή απαγορεύονται και είναι άκυροι». Στο

²⁷³ βλ. Δελοούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο...*, ό.π. (υποσ. 111), σελ. 73

²⁷⁴ βλ. Δελοούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο...*, ό.π. (υποσ. 111), σελ. 73

²⁷⁵ βλ. Δέλλιο Γεώργιο σε Αλεξανδρίδου Ελίζα, «Άρθρο 2...», ό.π. (υποσ. 184), σελ. 108 & Δελοούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο...*, ό.π. (υποσ. 111), σελ. 73

²⁷⁶ βλ. Δέλλιο Γεώργιο σε Αλεξανδρίδου Ελίζα, «Άρθρο 2...», ό.π. (υποσ. 184), σελ. 108–109

²⁷⁷ βλ. Δέλλιο Γεώργιο σε Αλεξανδρίδου Ελίζα, «Άρθρο 2...», ό.π. (υποσ. 184), σελ. 109

β' εδ. ο νομοθέτης περιγράφει ένα πλαίσιο κριτηρίων τα οποία το Δικαστήριο θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη του για τη διάγνωση της καταχρηστικότητας: «Ο καταχρηστικός χαρακτήρας γενικού όρου ενσωματωμένου σε σύμβαση κρίνεται αφού ληφθούν υπόψη η φύση των αγαθών ή υπηρεσιών που αφορά η σύμβαση, ο σκοπός της, το σύνολο των ειδικών συνθηκών κατά τη σύναψή της και όλες οι υπόλοιπες ρήτρες της σύμβασης ή άλλης σύμβασης από την οποία αυτή εξαρτάται»²⁷⁸.

Ο ανωτέρω νομοθετικός ορισμός των καταχρηστικών ΓΟΣ του **εδ. α' της παρ. 6 του άρθρου 2** του νόμου για την προστασία του καταναλωτή, ουσιαστικά εξειδικεύει το βασικό κανόνα του άρθρου 281 ΑΚ²⁷⁹, ο οποίος αναφέρεται στην απαγόρευση της καταχρηστικής άσκησης ενός δικαιώματος²⁸⁰ καθώς και του άρθρου 288 ΑΚ²⁸¹ «για τη συναλλακτική καλή». Υπό αυτή την έννοια, αποκλείεται η ύπαρξη κάποιου όρου ο οποίος θεωρείται άκυρος κατά τις γενικές διατάξεις του αστικού κώδικα και έγκυρος κατά το άρθρο 2 παρ. 6 του Ν. 2251/1994²⁸².

Καταχρηστική και, κατά συνέπεια, άκυρη είναι κάθε συμβατική ρήτρα, η οποία «χωρίς επαρκή και εύλογη αιτία αποκλίνει από ουσιώδεις και βασικές αξιολογήσεις του ενδοτικού δικαίου, δηλαδή από τις τυπικές και συναλλακτικά δικαιολογημένες προσδοκίες του πελάτη». Η καθοδηγητική λειτουργία του ενδοτικού δικαίου διαταράσσεται στην περίπτωση που με το περιεχόμενο του γενικού όρου συναλλαγών μεταλλάσσεται η εικόνα που έχει διαμορφώσει ο συμβαλλόμενος σύμφωνα με τους κανόνες του ενδοτικού δικαίου, όσον αφορά στο συγκεκριμένο τύπο σύμβασης. Επιπλέον, ο έλεγχος για καταχρηστικότητα μίας ρύθμισης ενός ΓΟΣ θεωρείται επιβεβλημένος, όταν αυτή περιορίζει τα θεμελιώδη δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που προκύπτουν από τη φύση της σύμβασης, κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να απειλείται η ματαίωση του σκοπού της²⁸³.

Ειδικότερα, «ως προς την έννοια της ισορροπίας των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων»²⁸⁴ των συμβαλλόμενων μερών διακρίνονται τα εξής: Για να κριθεί ένας ΓΟΣ ως καταχρηστικός, θα πρέπει να προκαλεί διατάραξη της συμβατικής ισορροπίας του ασθενέστερου συμβαλλόμενου, ήτοι του καταναλωτή. Επιπλέον, η διατάραξη της συμβατικής ισορροπίας του καταναλωτή θα πρέπει να είναι σημαντική. Υπό αυτό το πρίσμα, οποιαδήποτε διατάραξη δεν συνεπάγεται ότι ο υπό κρίση ΓΟΣ είναι καταχρηστικός, παρά μόνο εφόσον αυτή είναι σημαντική. Κατά συνέπεια, θα πρέπει καταρχάς να προσδιορισθεί τι θα συνιστούσε **ισορροπία** των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των μερών

²⁷⁸ βλ. άρθρο 2, παρ. 6 του Ν. 2251/1994 & Δέλλιο Γεώργιο σε Αλεξανδρίδου Ελίζα, «Άρθρο 2...», ό.π. (υποσ. 184), σελ. 109

²⁷⁹ βλ. άρθρο 281 ΑΚ, ό.π. (υποσ. 59)

²⁸⁰ βλ. Δέλλιο Γεώργιο σε Αλεξανδρίδου Ελίζα, «Άρθρο 2...», ό.π. (υποσ. 184), σελ. 110, ΠΠρΧαλκιδικής 83/2013 & ΕφΑθηνών 2057/2010

²⁸¹ βλ. άρθρο 288 ΑΚ, ό.π., (υποσ. 56)

²⁸² βλ. Δέλλιο Γεώργιο σε Αλεξανδρίδου Ελίζα, «Άρθρο 2...», ό.π. (υποσ. 184), σελ. 110

²⁸³ βλ. ΠΠρΑθηνών 334/2016

²⁸⁴ βλ. Δέλλιο Γεώργιο σε Αλεξανδρίδου Ελίζα, «Άρθρο 2...», ό.π. (υποσ. 184), σελ. 110

στην επίδικη σύμβαση και, περαιτέρω, σε ποιες περιπτώσεις αυτή διαταράσσεται **σημαντικά**. Θα πρέπει με άλλα λόγια, να αναζητηθεί ο βαθμός, το μέγεθος δηλαδή της διατάραξης ²⁸⁵.

Με βάση λοιπόν τα ανωτέρω, ο έλεγχος της καταχρηστικότητας ενός όρου διέρχεται από δύο στάδια. Αρχικά θα πρέπει να διαπιστώνεται ότι δεν εξασφαλίζεται δίκαιη κατανομή των εκατέρωθεν δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των συμβαλλόμενων μερών και ότι διαψεύδονται οι δικαιολογημένα αξίες προστασίας προσδοκίες του καταναλωτή. Στη συνέχεια θα πρέπει να διαπιστώνεται ο βαθμός της εν λόγω διατάραξης. Μία απλή και συνηθισμένη στις συναλλαγές απόκλιση, δεν υπερβαίνει τα όρια που επιβάλλει η καλή πίστη και κατά συνέπεια είναι ανεκτή καταρχάς από την έννομη τάξη. Το βασικότερο λοιπόν στοιχείο που θα πρέπει να διερευνηθεί στο δεύτερο στάδιο, *«είναι ο βαθμός απόκλισης από τους κανόνες ενδοτικού δικαίου ή από τις αντικειμενικά δικαιολογημένες προσδοκίες του καταναλωτή»* ²⁸⁶.

Πιο συγκεκριμένα, για να προσδιορίσει το βαθμό της απόκλισης, ο εφαρμοστής του δικαίου θα πρέπει να προσφύγει στη ρύθμιση εκείνη με την οποία το ενδοτικό δίκαιο επιτυγχάνει την ισορροπία μεταξύ των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των μερών ως προς ζητήματα θεμελιώδους σημασίας. *«Σε περίπτωση που το ζήτημα στο οποίο αναφέρονται οι υπό κρίση ΓΟΣ δεν ρυθμίζεται από κανόνες του ενδοτικού δικαίου (όπως συμβαίνει συχνά σε μικτές ή άτυπες συμβάσεις), το μέτρο της ισορροπίας των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των μερών θα αναζητηθεί στη φύση και το σκοπό της σύμβασης, δηλαδή στα στοιχεία εκείνα που δημιουργούν εύλογες προσδοκίες στον καταναλωτή»*. Ολόκληρη αυτή η διαδικασία, θα πρέπει να πραγματοποιείται πάντοτε υπό το πρίσμα της αρχής της συναλλακτικής καλής πίστης, εφόσον όλες οι θεμελιώδεις διατάξεις του ενδοτικού δικαίου αποτελούν εξειδικεύσεις της αρχής αυτής. Επιπλέον, *«η ίδια αυτή αρχή, μέσω της συμπληρωματικής ερμηνείας της σύμβασης από τον δικαστή, υποδεικνύει τελικά την εύλογη ρύθμιση του κάθε νέου ή άτυπου συμβατικού μορφώματος της σύγχρονης οικονομικής ζωής. Από αυτήν ακριβώς τη ρύθμιση δεν επιτρέπεται να αποκλίνουν οι ΓΟΣ του προμηθευτή, αν δεν συντρέχει προς τούτο επαρκής και εύλογη αιτία. Και τούτο διότι η ρύθμιση αυτή αντικατοπτρίζει τις συναλλακτικά δικαιολογημένες προσδοκίες του καταναλωτή, οι οποίες δεν είναι σωστό να διαψεύδονται με την επιβολή καταχρηστικών όρων εκ μέρους του προμηθευτή»* ²⁸⁷.

Το **άρθρο 2, παρ. 6, εδ. β' Ν. 2251/1994** επαναλαμβάνει τον κανόνα του άρθρου 4 Ι της Οδηγίας 93/13, περιγράφοντας ένα πλαίσιο κριτηρίων, τα οποία το Δικαστήριο θα πρέπει να συνεκτιμά και τα οποία χρησιμεύουν όχι μόνο ως προς την αναζήτηση των όρων προστασίας των προσδοκιών του οικονομικά ασθενέστερου συμβαλλόμενου μέρους αλλά και στη διαπίστωση της τυχόν επαρκούς και

²⁸⁵ βλ. Δελούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο...*, ό.π. (υποσ. 111), σελ. 76

²⁸⁶ βλ. Δελούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο...*, ό.π. (υποσ. 111), σελ. 78

²⁸⁷ βλ. Δέλλιο Γεώργιο σε Αλεξανδρίδου Ελίζα, *«Άρθρο 2...»*, ό.π. (υποσ. 184), σσ. 110–111

εύλογης αιτίας, η οποία είναι δυνατόν να δικαιολογεί αποκλίσεις από τις εν λόγω προσδοκίες. «Ως τέτοια κριτήρια καταγράφονται στο νόμο η φύση των αγαθών ή υπηρεσιών που αφορά η σύμβαση, ο σκοπός της, το σύνολο των ειδικών συνθηκών κατά τη σύναψή της καθώς και όλες οι υπόλοιπες ρήτρες της σύμβασης ή άλλης σύμβασης από την οποία αυτή εξαρτάται». Η απαρίθμηση των προαναφερθέντων κριτηρίων είναι ενδεικτική, έτσι ώστε το Δικαστήριο να μπορεί να λαμβάνει υπόψη και άλλες παραμέτρους, όπως π.χ. τα συναλλακτικά ήθη. «Η συνεκτίμηση οποιασδήποτε από τις παραμέτρους αυτές, όμως, δεν μπορεί καταρχήν να καταστήσει έγκυρη κάποια από τις περιπτώσεις του καταλόγου απαγορευμένων όρων της παρ. 7 του άρθρου 2». Τούτο διευκρινίσθηκε ρητά από το νομοθέτη με τη φράση «σε κάθε περίπτωση...», η οποία προστέθηκε στην αρχή της παρ. 7 με τον Ν. 2741/1999. «Εξαίρεση αποτελούν οι περιπτώσεις όπου ο νομοθέτης προβλέπει ρητά ένα τέτοιο ενδεχόμενο ή εκεί όπου ο ίδιος καθορίζει την αιτία που δικαιολογεί την απόκλιση»²⁸⁸.

Αναλυτικά, τα λοιπά συνεκτιμητέα κριτήρια καθορίζονται από τις κάτωθι παραμέτρους:

α. Από τη φύση των αγαθών ή υπηρεσιών που αφορά η σύμβαση

Το είδος των αγαθών ή υπηρεσιών που παρέχει ένας προμηθευτής συμπροσδιορίζει αδιαμφισβήτητα το σκοπό και τη φύση της σύμβασης και, ως εκ τούτου, έχει άμεση επίδραση όσον αφορά στον καθορισμό των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων, τα οποία ανταποκρίνονται στις δικαιολογημένες προσδοκίες των συμβαλλομένων. Για παράδειγμα, το εύρος της ευθύνης του προμηθευτή για πραγματικά ελαττώματα εξαρτάται από το αν το παρεχόμενο αγαθό είναι καινούριο ή μεταχειρισμένο. Αυτονόητο είναι ότι όσο περισσότερο απομακρύνεται το πραγματικό της σύμβασης από τις επονομαζόμενες «επώνυμες» συμβάσεις, δηλαδή από τα συμβατικά πρότυπα που ρυθμίζουν οι διατάξεις του ενοχικού δικαίου του αστικού κώδικα, τόσο το εν λόγω κριτήριο αποκτά μεγαλύτερη αξία όσον αφορά στον καθορισμό της συμβατικής ισορροπίας, «μέσω της συμπληρωματικής ερμηνείας της σύμβασης από το δικαστή»²⁸⁹.

β. Από το σκοπό της σύμβασης

Ο σκοπός της σύμβασης προστέθηκε ως συνεκτιμώμενο κριτήριο με το άρθρο 10, παρ. 24, στοιχ. β' του Ν. 2741/1999. Το εν λόγω κριτήριο καλύπτει τις περιπτώσεις εκείνες όπου υφίστανται όροι στη σύμβαση, οι οποίοι ματαιώνουν ή θέτουν σε κίνδυνο την επίτευξη του σκοπού της, όπως π.χ. «ορισμένες ρήτρες που προβλέπουν εκτεταμένες απαλλαγές του ασφαλιστή από τις υποχρεώσεις του, εύλογα θα κριθούν καταχρηστικοί». Σε περιπτώσεις άτυπων ή μικτών τύπων συμβάσεων, το ανωτέρω κριτήριο «συμβάλλει αποφασιστικά στον καθορισμό των εύλογα αναμενόμενων δικαιωμάτων

²⁸⁸ βλ. Δέλλιο Γεώργιο σε Αλεξανδρίδου Ελίζα, «Άρθρο 2...», ό.π. (υποσ. 184), σελ. 114

²⁸⁹ βλ. Δέλλιο Γεώργιο σε Αλεξανδρίδου Ελίζα, «Άρθρο 2...», ό.π. (υποσ. 184), σσ. 114–115

και υποχρεώσεων των μερών», εφόσον υποδεικνύει π.χ. «τον κύριο ή παρεπόμενο χαρακτήρα ενός τυπικού στοιχείου της όλης παροχής, έναντι άλλου», και υποδηλώνει «έτσι τους κανόνες που ανταποκρίνονται στην ισορροπία δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των μερών της συγκεκριμένης συναλλαγής»²⁹⁰.

γ. Από το σύνολο των ειδικών περιστάσεων κατά την κατάρτιση της σύμβασης

Τυχόν ειδικές περιστάσεις κατά την κατάρτιση της σύμβασης είναι πιθανό να δημιουργούν εύλογες προσδοκίες στον καταναλωτή, ενώ αν αυτές εν τέλει διαψευστούν, διαταράσσεται σε σημαντικό βαθμό η συμβατική ισορροπία. Υπό αυτή την έννοια, είναι δυνατό να θεωρηθεί αιφνιδιαστικός και κατά συνέπεια καταχρηστικός ένας ΓΟΣ, ο οποίος σε άλλη περίπτωση θα κρινόταν μη επιλήψιμος. Είναι όμως δυνατό να συμβεί και το αντίθετο, δηλαδή οι προφορικές διευκρινίσεις του προμηθευτή να εξαλείφουν την αδιαφάνεια ενός όρου, ο οποίος, χωρίς αυτές, θα έπρεπε να θεωρηθεί καταχρηστικός. «Για παράδειγμα, ο όρος που προβλέπει είσπραξη προμήθειας ή εξόδων φακέλλου στεγαστικού δανείου από την Τράπεζα, ενώ *in abstracto* είχε κριθεί ως καταχρηστικός σε δίκες επί συλλογικών αγωγών, κρίθηκε έγκυρος σε ορισμένες ατομικές διαφορές, ακριβώς λόγω των προφορικών διευκρινίσεων που είχαν παρασχεθεί στους δανειολήπτες κατά τη σύναψη της σύμβασης». Σε γενικές γραμμές, διακρίνονται τρεις κατηγορίες συνεκτιμητέων ειδικών περιστάσεων: η πρώτη κατηγορία περιλαμβάνει στις προσωπικές ιδιότητες των συμβαλλόμενων μερών, η δεύτερη καλύπτει τυχόν ιδιαιτερότητες που συνοδεύουν την σύναψη της σύμβασης και η τρίτη αναφέρεται στα τυχόν εξωτερικευθέντα ιδιαίτερα συμφέροντα του οικονομικά ασθενέστερου συμβαλλομένου, ήτοι του καταναλωτή. Τέλος, θα πρέπει να τονισθεί, ότι ο νομοθέτης αναφέρει ρητά στο νόμο, ότι οι ειδικές συνθήκες που συνεκτιμώνται είναι εκείνες που συντρέχουν κατά την κατάρτιση της σύμβασης και όχι συνθήκες που ίσως δημιουργήθηκαν αργότερα από τη σύναψη αυτής. Με άλλα λόγια, «μεταγενέστερη μεταβολή των συνθηκών δεν μπορεί να μετατρέψει μια αφεαυτής έγκυρη ρήτρα σε άκυρη ή το αντίστροφο»²⁹¹.

δ. Από τις υπόλοιπες ρήτρες της ίδιας ή άλλης συναρτώμενης σύμβασης

Στο άρθρο 2, παρ. 6, εδ. β' Ν. 2251/1994 ορίζεται ότι συνεκτιμητέες θεωρούνται όλες οι υπόλοιπες ρήτρες της σύμβασης ή άλλης σύμβασης από την οποία αυτή εξαρτάται. Ο προσδιορισμός **όλες** έχει ιδιαίτερη σημασία εφόσον καθίσταται σαφές ότι «δεν συνεκτιμώνται μόνο ρήτρες ΓΟΣ αλλά και κάθε άλλος όρος, προδιατυπωμένος ή μη, προοριζόμενος για πολλαπλή ή ατομική χρήση, διαπραγματευμένος ή όχι». Ως μοναδικός περιορισμός, παρότι δεν αναφέρεται ρητά στο κείμενο του νόμου, θεωρείται η αυτονόητη προϋπόθεση ότι «η κρινόμενη και η συνεκτιμώμενη ρήτρα πρέπει να

²⁹⁰ βλ. Δέλλιο Γεώργιο σε Αλεξανδρίδου Ελίζα, «Άρθρο 2...», ό.π. (υποσ. 184), σελ. 115

²⁹¹ βλ. Δέλλιο Γεώργιο σε Αλεξανδρίδου Ελίζα, «Άρθρο 2...», ό.π. (υποσ. 184), σσ. 115–116

είναι μεταξύ τους νοηματικά και λειτουργικά συναφείς, έτσι ώστε να είναι δυνατή η συνεργασία τους μέσα στο όλο συμβατικό οικοδόμημα». «Η διαδικασία της συνεκτίμησης των υπολοίπων ρητρών μπορεί να έχει άλλοτε ενισχυτική και άλλοτε εξισοροπητική επίδραση στην κρίση της καταχρηστικότητας». Ένας μεμονωμένα κρινόμενος ως έγκυρος όρος έχει ενισχυτικό αποτέλεσμα, στην περίπτωση που υποκρύπτει καταχρηστικό χαρακτήρα, εφόσον συνδυαστεί με το περιεχόμενο μίας ή περισσότερων ρητρών της ίδιας σύμβασης. Ομοίως, ένας μεμονωμένα κρινόμενος ως καταχρηστικός όρος έχει εξισοροπητικό αποτέλεσμα, όταν συμψηφίζει τα μειονεκτήματά του με πλεονεκτήματα που παρέχουν στον πελάτη άλλοι όροι της σύμβασης. Για παράδειγμα, η ρήτρα που υποχρεώνει τον καταναλωτή να καταβάλλει αποζημίωση στο πιστωτικό ίδρυμα, στην περίπτωση που προβεί σε πρόωγη εξόφληση του στεγαστικού του δανείου, κρίνεται ως καταχρηστική, εφόσον συνδυασθεί με ρήτρα κυμαινόμενου επιτοκίου και αντιθέτως, ως έγκυρη, εφόσον συνδυασθεί με σταθερό επιτόκιο, χωρίς ωστόσο να προκύπτει υπερβολική επιβάρυνση του καταναλωτή στην εν λόγω περίπτωση ²⁹².

Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να διευκρινίσουμε ότι η συνεκτίμηση των ρητρών άλλης σύμβασης από την οποία εξαρτάται η σύμβαση στην οποία εμπεριέχεται ο κρινόμενος όρος, «αναφέρεται κυρίως σε περιπτώσεις κύριας και παρεπόμενης σύμβασης (λ.χ. παρεπόμενη σύμβαση παροχής προσωπικής ή εμπράγματης ασφάλειας προς εξασφάλιση της κύριας δανειακής σχέσης) ή σε περιπτώσεις επιμέρους συμβάσεων που υλοποιούν ένα ευρύτερο πλαίσιο συμφωνιών». Οι δύο συμβάσεις δεν είναι απαραίτητο να έχουν καταρτιστεί με τον ίδιο προμηθευτή. Για παράδειγμα, «θεωρείται ότι υπάρχει η απαιτούμενη εξάρτηση, όταν ο πωλητής στη σύμβασή του με τον καταναλωτή παραπέμπει στους όρους της εγγυητικής σύμβασης που συνάπτει ο τελευταίος απευθείας με τον παραγωγό του προϊόντος» ²⁹³.

Στο άρθρο 2, παρ. 7 του Ν. 2251/1994 απαριθμούνται μια σειρά από περιπτώσεις καταχρηστικών και κατά συνέπεια άκυρων όρων, με ενδεικτικό χαρακτήρα, όπως προκύπτει από τη λέξη «ιδίως» που υπάρχει στο κείμενο του νόμου. Η ενδεικτική απαρίθμηση δίνει τη δυνατότητα στον εφαρμοστή του δικαίου να κρίνει και άλλες ρήτρες ως καταχρηστικές, μέσω του άρθρου 2, παρ. 6 ²⁹⁴. Έτσι, ο Δικαστής, όταν καλείται να αποφασίσει για την καταχρηστικότητα ενός ΓΟΣ, θα πρέπει πρώτα από όλα να ελέγξει εάν η επίδικος όρος εμπίπτει σε κάποια από τις τριάντα δύο περιπτώσεις που αναφέρονται στην παρ. 7 του άρθρου 2 του Ν. 2251/1994 ²⁹⁵.

Ως προς τη δεσμευτικότητα των απαγορεύσεων του καταλόγου αυτού υφίσταται διαφορά μεταξύ του ελληνικού νόμου και της Οδηγίας 93/13, η οποία στο άρθρο 3 III αναφέρεται στο δικό της αντίστοιχο

²⁹² βλ. Δέλλιο Γεώργιο σε Αλεξανδρίδου Ελίζα, «Άρθρο 2...», ό.π. (υποσ. 184), σελ. 116–117

²⁹³ βλ. Δέλλιο Γεώργιο σε Αλεξανδρίδου Ελίζα, «Άρθρο 2...», ό.π. (υποσ. 184), σελ. 117–118

²⁹⁴ βλ. Δέλλιο Γεώργιο σε Αλεξανδρίδου Ελίζα, «Άρθρο 2...», ό.π. (υποσ. 184), σελ. 118

²⁹⁵ βλ. Δελούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, Δίκαιο..., ό.π. (υποσ. 111), σελ. 81

κατάλογο, απαριθμώντας μία σειρά από ρήτρες που είναι δυνατόν να χαρακτηρισθούν καταχρηστικές (γκρίζα λίστα). Ο Ν. 2251/1994 υιοθετεί ένα αυστηρότερο σύστημα θεωρώντας ως κατ' αμάχητο τεκμήριο καταχρηστικές τις ρήτρες του καταλόγου (μαύρη λίστα). Με άλλα λόγια, ο Δικαστής δεν δύναται αλλά υποχρεούται να θεωρήσει τους όρους του συγκεκριμένου καταλόγου ως καταχρηστικούς, ενώ δεν υπάρχει κανένα περιθώριο διαφορετικής εκτίμησής τους σύμφωνα με τα κριτήρια του άρθρου 2, παρ. 6. Κατά συνέπεια και σύμφωνα με τα ανωτέρω, ούτε ο προμηθευτής μπορεί καταρχάς να αμφισβητήσει, ούτε ο καταναλωτής πρέπει να αποδείξει τον καταχρηστικό χαρακτήρα των όρων του εν λόγω καταλόγου ²⁹⁶. Μόνο στην περίπτωση που η επίδικη ρήτρα δεν εμπίπτει σε μία από τις περιπτώσεις του καταλόγου, το Δικαστήριο θα συνεχίσει τη διερεύνηση σχετικά με το εάν πληρούνται ή όχι τα κριτήρια εφαρμογής της παρ. 6 του άρθρου 2 ²⁹⁷. Θεωρείται αυτονόητο, ότι παραμένει στην ευχέρεια του Δικαστηρίου η κρίση για το αν μία επίδικη ρήτρα εμπίπτει ή όχι στον *ex lege* κατάλογο με τις ενδεικτικές περιπτώσεις καταχρηστικών όρων ²⁹⁸.

Από τα ανωτέρω λοιπόν, προκύπτει ότι η εξέταση της υπαγωγής μίας ρήτρας σε μία από τις περιπτώσεις του άρθρου 2 παρ. 7 προηγείται καταρχάς του ελέγχου που πραγματοποιείται με βάση την παρ. 6 του άρθρου 2 του ίδιου νόμου, γεγονός που αποδέχεται και η κρατούσα γνώμη. «*Στερεότυπη έκφραση του σκεπτικού πολλών δικαστικών αποφάσεων αποτελεί, ότι κατά τον έλεγχο του κύρους του περιεχομένου ενός ΓΟΣ εξετάζεται σε πρώτη φάση αν αντίκειται σε απαγορευτική ρήτρα που συγκαταλέγεται στην ενδεικτική απαρίθμηση του καταλόγου του άρθρου 2 παρ. 7 Ν. 2251/1994, (και μόνο) σε περίπτωση του αρνητικού αποτελέσματος ελέγχεται κατά πόσο ο συγκεκριμένος ΓΟΣ περιέχει απόκλιση από ουσιώδεις αξιολογήσεις καθοδηγητικού χαρακτήρα του ενδοτικού δικαίου (σύμφωνα με την παρ. 6 του άρθρου 2)*» ²⁹⁹. Παρά ταύτα, σωρευτική εφαρμογή των παρ. 6 και 7 του Ν. 2251/1994 δεν αποκλείεται ³⁰⁰. Όπως εύλογα έχει παρατηρηθεί, οι επιμέρους περιπτώσεις καταχρηστικών όρων που περιλαμβάνονται στον κατάλογο της παρ. 7, αποτελούν στην ουσία μεμονωμένες νομοθετικές εξειδικεύσεις της γενικής ρήτρας της παρ. 6 και κατά συνέπεια, περαιτέρω νομοθετικές εξειδικεύσεις της διάταξης 281 ΑΚ ³⁰¹. «*Σύμφωνα με την νομολογία, η νομοθετική καταγραφή των κρίσιμων αυτών όρων αφενός μεν παρέχει έναν ασφαλή προσανατολισμό σκέψης στο δικαστή, αφετέρου δε καθιστά τα αποτελέσματα του ελέγχου σε σημαντικό βαθμό προβλέψιμα, αφού οι τυχόν εναπομένοντες υπαγωγικοί συλλογισμοί είναι σχετικά απλοί*». Παρόλα αυτά δεν υφίσταται πάντοτε ολοσχερής κατάργηση του υπαγωγικού συλλογισμού ³⁰². Αυτό συμβαίνει διότι η διατύπωση πολλών από τις νομοθετημένες απαγορεύσεις του άρθρου 2, παρ. 7 χρήζουν περαιτέρω εξειδίκευσης, εφόσον σε αυτές περιλαμβάνονται πολλές αόριστες νομικές έννοιες, που

²⁹⁶ βλ. Δέλλιο Γεώργιο σε Αλεξανδρίδου Ελίζα, «Άρθρο 2...», *ό.π.* (υποσ. 184), σελ. 118

²⁹⁷ βλ. Δελούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο...*, *ό.π.* (υποσ. 111), σελ. 81

²⁹⁸ βλ. Δελούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο...*, *ό.π.* (υποσ. 111), σελ. 82

²⁹⁹ βλ. Δέλλιο Γεώργιο σε Αλεξανδρίδου Ελίζα, «Άρθρο 2...», *ό.π.* (υποσ. 184), σελ. 118

³⁰⁰ βλ. Δελούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο...*, *ό.π.* (υποσ. 111), σελ. 82

³⁰¹ βλ. άρθρο 281 ΑΚ, *ό.π.* (υποσ. 59)

³⁰² βλ. Δέλλιο Γεώργιο σε Αλεξανδρίδου Ελίζα, «Άρθρο 2...», *ό.π.* (υποσ. 184), σσ. 118-119

μόνον εκτιμητικά μπορούν να εξειδικευθούν από το Δικαστή, λ.χ. «εύλογη αιτία» (περ. α'), «υπερβολικά μεγάλη προθεσμία», (περ. α'), «εύλογα κριτήρια» (περ. α'), «υπέρμετρος προσδιορισμός των αποδεικτικών μέσων» (περ. κζ'), «σπουδαίος λόγος» (περ. ε', ι', ια'), «υπέρμετρη οικονομική επιβάρυνση» (περ. λ'), «εύλογη προθεσμία» (περ. στ') κ.α.³⁰³. Η ανάγκη εκτιμητικής αναζήτησης του κρίσιμου μέτρου με στόχο την εξειδίκευση των αόριστων νομικών εννοιών της παρ. 7 βρίσκει λύση στο γενικό κριτήριο της σημαντικής διατάραξης της παρ. 6, εδ. α' καθώς και στα συνεκτιμητέα κριτήρια της παρ. 6, εδ. β', του άρθρου 2 του Ν. 2251/1994, τα οποία καταρχάς, αποκλείονται από την αξιολόγηση των περιπτώσεων της παρ. 7³⁰⁴.

Οι περιπτώσεις του καταλόγου της παρ. 7 θα μπορούσαν να κατηγοριοποιηθούν ως κάτωθι:

α) Σε ρήτρες που αναφέρονται στον τρόπο σύναψης της σύμβασης. Σε αυτή την κατηγορία εντάσσεται η περίπτωση α' του καταλόγου σύμφωνα με την οποία «όροι που παρέχουν στον προμηθευτή, χωρίς εύλογη αιτία, υπερβολικά μεγάλη προθεσμία αποδοχής της πρότασης του καταναλωτή για σύναψη της σύμβασης» είναι καταχρηστικοί³⁰⁵.

β) Σε ρήτρες που έχουν να κάνουν με την τροποποίηση, τη διάρκεια, την ανανέωση ή τη λύση της σύμβασης. Σε αυτή την κατηγορία περιλαμβάνονται οι περιπτώσεις γ' έως στ' καθώς και η περίπτωση ιστ'³⁰⁶.

γ) Σε ρήτρες που επιτρέπουν στο οικονομικά ισχυρότερο συμβαλλόμενο μέρος, ήτοι στον προμηθευτή, να διαμορφώνει μονομερώς το περιεχόμενο της σύμβασης. Σε αυτή την κατηγορία περιλαμβάνονται οι περιπτώσεις η' και ια'³⁰⁷.

δ) Σε απαλλακτικές ρήτρες, δηλαδή σε ρήτρες που αποκλείουν ή περιορίζουν την ευθύνη ή τις υποχρεώσεις του προμηθευτή που προκύπτουν από τη σύμβαση. Σε αυτή την κατηγορία εντάσσονται οι περιπτώσεις β', ζ', θ', ι', ιβ' έως ιε'³⁰⁸.

ε) Σε ρήτρες που αναιρούν ή περιορίζουν τα δικαιώματα του καταναλωτή. Σε αυτή την κατηγορία περιλαμβάνονται οι περιπτώσεις ιζ' έως κ', κβ' έως κε', κη' και κθ'³⁰⁹.

³⁰³ βλ. Δέλλιο Γεώργιο σε Αλεξανδρίδου Ελίζα, «Άρθρο 2...», ό.π. (υποσ. 184), σελ. 119 & Δελούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο...*, ό.π. (υποσ. 111), σελ. 82

³⁰⁴ βλ. Δέλλιο Γεώργιο σε Αλεξανδρίδου Ελίζα, «Άρθρο 2...», ό.π. (υποσ. 184), σελ. 119

³⁰⁵ βλ. Δελούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο...*, ό.π. (υποσ. 111), σελ. 82

³⁰⁶ βλ. Δελούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο...*, ό.π. (υποσ. 111), σελ. 82

³⁰⁷ βλ. Δελούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο...*, ό.π. (υποσ. 111), σελ. 82

³⁰⁸ βλ. Δελούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο...*, ό.π. (υποσ. 111), σελ. 82

³⁰⁹ βλ. Δελούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο...*, ό.π. (υποσ. 111), σελ. 83

στ) Σε ρήτρες που αυξάνουν τις υποχρεώσεις ή μειοδοποιούν την ευθύνη του καταναλωτή. Σε αυτή την κατηγορία περιλαμβάνονται οι περιπτώσεις κα', κοτ' και λ' ³¹⁰.

ζ) Σε ρήτρες που σχετίζονται με την υποβολή παραπόνων από την πλευρά του καταναλωτή καθώς και το δικαίωμα του τελευταίου να ζητήσει δικαστική προστασία. Σε αυτή την κατηγορία εντάσσονται οι περιπτώσεις κζ', λα' και λβ' ³¹¹.

Συνοψίζοντας λοιπόν, η μέθοδος που ακολουθείται από το Δικαστήριο προκειμένου αυτό να ελέγξει το κύρος του περιεχομένου των ΓΟΣ θα πρέπει να πραγματοποιείται σε δύο στάδια:

α) Στο πρώτο στάδιο ο Δικαστής ελέγχει εάν η επίδικη ρήτρα εμπίπτει σε μία ή περισσότερες από τις απαγορευτικές ρήτρες που περιλαμβάνονται στην παράγραφο 7 του άρθρου 2 του Ν. 2251/1994. Στην περίπτωση που διαπιστώσει ότι πράγματι η επίδικη ρήτρα εμπίπτει σε κάποια από τις απαριθμούμενες τριάντα δύο περιπτώσεις της παραγράφου 7, αυτή θεωρείται καταχρηστική και κατά συνέπεια άκυρη. Άπαξ λοιπόν και το Δικαστήριο διαπιστώσει την καταχρηστικότητα ενός ΓΟΣ με βάση την παράγραφο 7 του άρθρου 2 του Ν. 2251/1994, απαλλάσσεται από περαιτέρω έρευνα ως προς τη συνδρομή των προϋποθέσεων της γενικής ρήτρας της παραγράφου 6 ³¹².

β) Το δεύτερο στάδιο ελέγχου του κύρους του περιεχομένου των ΓΟΣ πραγματοποιείται μόνο στην περίπτωση που η έρευνα της καταχρηστικότητας του επίδικου όρου με βάση το πρώτο στάδιο αποβεί άκαρπη. Με άλλα λόγια, στην περίπτωση που ο υπό εξέταση ΓΟΣ δεν εμπίπτει σε μία από τις τριάντα δύο απαγορευτικές ρήτρες του καταλόγου της παραγράφου 7, τότε το Δικαστήριο θα εξετάσει εάν αυτή αποκλίνει από τη γενική απαγορευτική ρήτρα της παραγράφου 6 του άρθρου 2 του Ν. 2251/1994. Η γενική ρήτρα της παραγράφου 6, καλύπτει όλες εκείνες τις περιπτώσεις που ο νομοθέτης δεν μπόρεσε ή δεν ήταν σε θέση να προβλέψει και να συμπεριλάβει στον κατάλογο των απαγορευτικών ρητρών της παραγράφου 7 ³¹³.

Επιπροσθέτως, όπως έχει ήδη αναφερθεί και αναλυθεί ανωτέρω, δεν αποκλείεται και σωρευτική εφαρμογή των παραγράφων 6 και 7, οπότε «η θεμελίωση της καταχρηστικότητας θα είναι διπλή» ³¹⁴.

Τέλος, στην παράγραφο 8 του άρθρου 2 του Ν. 2251/1994 αναφέρονται «ζητήματα μερικής ή ολικής ακυρότητας» ³¹⁵. Συγκεκριμένα από την ως άνω διάταξη συνάγεται ότι η ακυρότητα ενός

³¹⁰ βλ. Δελοούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο...*, ό.π. (υποσ. 111), σελ. 83

³¹¹ βλ. Δελοούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο...*, ό.π. (υποσ. 111), σελ. 83

³¹² βλ. Δελοούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο...*, ό.π. (υποσ. 111), σελ. 74

³¹³ βλ. Δελοούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο...*, ό.π. (υποσ. 111), σελ. 74

³¹⁴ βλ. Δελοούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο...*, ό.π. (υποσ. 111), σελ. 74

καταχρηστικού όρου ΓΟΣ επιφέρει τη μερική ακυρότητα της σύμβασης. Με άλλα λόγια, η ακυρότητα της επίδικης ρήτρας δεν έχει επίδραση στο κύρος ολόκληρης της συμβάσεως, αλλά άκυρος θεωρείται μόνο ο συγκεκριμένος καταχρηστικός όρος. Σύμφωνα με τη θέση που ακολουθεί η ελληνική νομολογία και θεωρία, η πλήρωση του κενού που προκαλείται από την ακυρότητα του καταχρηστικού ΓΟΣ πραγματοποιείται μέσω της εφαρμογής των κανόνων ενδοτικού δικαίου, εφόσον βέβαια υφίσταται σχετική ρύθμιση. Σε διαφορετική περίπτωση, το κενό καλύπτεται μέσω της συμπληρωματικής ερμηνείας της σύμβασης κατά το άρθρο 200 ΑΚ³¹⁶, υπό το πρίσμα της καλής πίστης, αφού ληφθούν υπόψη και τα συναλλακτικά ήθη³¹⁷. Ο τρόπος κάλυψης του κενού που δημιουργείται εξαιτίας της καταχρηστικότητας ενός ΓΟΣ αναλύεται στο κεφάλαιο 4,3 της παρούσας εργασίας.

4.2 Ο δικαστικός έλεγχος των ΓΟΣ με βάση τις διατάξεις του Αστικού Κώδικα

Στις περιπτώσεις εκείνες που δεν μπορούν να τύχουν εφαρμογής οι ειδικές διατάξεις του Ν. 2251/1994 για τους ΓΟΣ, διότι δεν πληρούνται μία ή περισσότερες από τις προβλεπόμενες προϋποθέσεις, ο έλεγχος των συμβατικών όρων είναι δυνατόν να πραγματοποιηθεί μέσω ορισμένων διατάξεων του Αστικού Κώδικα. *«Οι διατάξεις του ΑΚ ελέγχουν ευθέως το κύρος των γενικών όρων στις συναλλαγές εκείνες που δεν υπάγονται στο πεδίο εφαρμογής του Ν. 2251/1994, αλλά και διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στην εξειδίκευση τόσο της γενικής ρήτρας του άρθρου 2 παρ. 6, όσο και αόριστων εννοιών των επιμέρους περιπτώσεων του ενδεικτικού καταλόγου του άρθρου 2 παρ. 7»* του ίδιου νόμου³¹⁸.

4.2.1 Έλεγχος με βάση τα άρθρα 288 και 281 ΑΚ

Το άρθρο 288 ΑΚ³¹⁹ αναφέρεται στην καλή πίστη, έννοια που έχει αναπτυχθεί εκτενώς στο δεύτερο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας. Υπενθυμίζουμε ότι η καλή πίστη ταυτίζεται με την ευθύτητα και την εντιμότητα όσον αφορά στη συναλλακτική συμπεριφορά, με κριτήριο τις κρατούσες κοινωνικές αντιλήψεις³²⁰. Με βάση λοιπόν την ΑΚ 288³²¹ η ενοχική σχέση αποκτά κοινωνικό προσανατολισμό, δηλαδή οι συμβαλλόμενοι θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τους και τα συμφέροντα των αντισυμβαλλομένων. Με άλλα λόγια, η συνεργασία μεταξύ των συμβαλλομένων για την ομαλή εξέλιξη

³¹⁵ βλ. Δελούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο...*, ό.π. (υποσ. 111), σελ. 74

³¹⁶ βλ. άρθρο 200 ΑΚ, ό.π. (υποσ. 60)

³¹⁷ βλ. Καράκωστα & Βρεππού Χριστίνα, *«Ο ανοιχτός...»*, ό.π. (υποσ. 78), σσ. 1050–1051

³¹⁸ βλ. Βάρκα – Αδάμη Αλεξάνδρα, *Εισαγωγή...*, ό.π. (υποσ. 130), σελ. 37

³¹⁹ βλ. άρθρο 288 ΑΚ, ό.π., (υποσ. 56)

³²⁰ βλ. Βάρκα – Αδάμη Αλεξάνδρα, *Εισαγωγή...*, ό.π. (υποσ. 130), σελ. 38 & Καράκωστα Ιωάννη, *Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 176), σελ. 56

³²¹ βλ. άρθρο 288 ΑΚ, ό.π., (υποσ. 56)

της σχέσης είναι επιβεβλημένη, ώστε να εκπληρωθεί ο σκοπός της σύμβασης και να επέλθει ικανοποίηση αμφότερων των μερών ³²².

Σύμφωνα λοιπόν με τα ανωτέρω, όροι αντιτιθέμενοι στην καλή πίστη ή στα χρηστά ήθη κρίνονται άκυροι με βάση τη γενική αρχή της καλής πίστης (ΑΚ 288 ³²³) ή τη γενική απαγόρευση της κατάχρησης του δικαιώματος και των φυσικών ελευθεριών (ΑΚ 281 ³²⁴). Η 288 ΑΚ ³²⁵ εφαρμόζεται σε κάθε ενοχή, είτε πρόκειται για ετεροβαρή σύμβαση ³²⁶, είτε για αμφοτεροβαρή ³²⁷ ή άλλου είδους δικαιοπραξία, είτε πηγάζει ευθέως από το νόμο, εκτός εάν υφίσταται πρόβλεψη για άλλη ανάλογη ειδική προστασία ή συντρέχουν οι προϋποθέσεις για την εφαρμογή της διάταξης 388 ΑΚ ³²⁸, η οποία ως ειδικότερη κατισχύει της εφαρμογής του άρθρου 288 ΑΚ ³²⁹. Η διάταξη του άρθρου 288 ΑΚ παρέχει τη δυνατότητα στο Δικαστήριο, όταν εξαιτίας της συνδρομής ειδικών περιστάσεων, η εμμονή ως προς την εκπλήρωση της παροχής έρχεται σε αντίθεση με την ευθύτητα και την εντιμότητα που πρέπει να διέπουν τις συναλλακτικές σχέσεις και δεν συνάδει με τις αρχές που έχουν επικρατήσει και χαρακτηρίζουν τις συναλλαγές, να την επεκτείνει ή να την περιορίσει (την παροχή) βάσει αντικειμενικών κριτηρίων, τα οποία σύμφωνα με τις αντιλήψεις κρατούν τις τελευταίες στο επίπεδο εκείνο που συμβαδίζει με τις απαιτήσεις της συναλλακτικής πίστης. Το Δικαστήριο λοιπόν, οφείλει πρώτα να διαπιστώσει εάν μεταξύ της οφειλόμενης παροχής και εκείνης η οποία είναι δυνατόν να επιτευχθεί υπό το καθεστώς ελεύθερης σύμβασης, υφίσταται διαφορά τόσο σημαντική που να επιβάλλει την αναπροσαρμογή της οφειλόμενης παροχής εκ μέρους του Δικαστηρίου, στο μέτρο εκείνο που εξαλείφει τη δυσανάλογη σύμφωνα με την αρχή της καλής πίστης και αφού ληφθούν υπόψη τα συναλλακτικά ήθη ³³⁰.

Με βάση λοιπόν τα ανωτέρω, για την αναπροσαρμογή της δυσανάλογης παροχής σύμφωνα με το άρθρο 288 ΑΚ ³³¹, απαιτείται:

α) να υφίσταται μόνιμη μεταβολή των περιστάσεων κατά το χρονικό διάστημα από την κατάρτιση της σύμβασης και τον αρχικό συμβατικό προσδιορισμό της παροχής ή από το χρόνο τυχόν μεταγενέστερης αναπροσαρμογής αυτής, νόμιμης ή συμβατικής, έως το χρόνο

³²² βλ. Καράκωστα Ιωάννη, *Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 176), σσ. 56–57

³²³ βλ. άρθρο 288 ΑΚ, ό.π., (υποσ. 56)

³²⁴ βλ. άρθρο 281 ΑΚ, ό.π. (υποσ. 59)

³²⁵ βλ. άρθρο 288 ΑΚ, ό.π., (υποσ. 56)

³²⁶ Ετεροβαρής σύμβαση «είναι η σύμβαση που δημιουργεί στον ένα συμβαλλόμενο υποχρέωση και στον άλλο δικαίωμα», βλ. Αγαλλοπούλου Πηνελόπη, *Βασικές Έννοιες...*, ό.π. (υποσ. 31), σελ. 102

³²⁷ Αμφοτεροβαρής σύμβαση «είναι η σύμβαση που δημιουργεί δικαιώματα και υποχρεώσεις υπέρ και εις βάρος και των δύο συμβαλλομένων», βλ. Αγαλλοπούλου Πηνελόπη, *Βασικές Έννοιες...*, ό.π. (υποσ. 31), σελ. 102

³²⁸ βλ. άρθρο 388 ΑΚ, ό.π. (υποσ. 70) & 2ο κεφάλαιο της παρούσης, σσ. 22-25

³²⁹ βλ. άρθρο 288 ΑΚ, ό.π., (υποσ. 56)

³³⁰ βλ. ΠΠρωτανίνων 161/2015

³³¹ βλ. άρθρο 288, ό.π. (υποσ. 56)

κατά τον οποίο ασκείται το ένδικο βοήθημα της αγωγής, ανεξάρτητα από το υπαίτιο, το έκτακτο ή το απρόβλεπτο των συνθηκών που οδήγησαν στην εν λόγω μεταβολή³³²,

β) να υφίσταται ουσιώδης απόκλιση (η οποία μπορεί να συνίσταται είτε σε αύξηση είτε σε μείωση) κατά το χρόνο ασκήσεως της αγωγής ανάμεσα στην παροχή που επιβάλλουν οι αρχές της καλής πίστης αφού ληφθούν υπόψη τα συναλλακτικά ήθη και σε εκείνη που συνομολογήθηκε ή αναπροσαρμόστηκε κατά τέτοιο τόπο ώστε η εμμονή σε αυτήν να επιφέρει ζημία στον οφειλέτη *«η οποία υπερβαίνει τον αναλαμβανόμενο, με τον αρχικό ή μετά από αναπροσαρμογή ορισμό της παροχής κίνδυνο»*³³³ και

γ) να υφίσταται αιτιώδης σύνδεσμος – συνάφεια ανάμεσα στις περιστάσεις που μεταβλήθηκαν και την ουσιώδη απόκλιση της παροχής με αποτέλεσμα αν εκλείπει η πρώτη (δηλαδή η αιτιώδης συνάφεια), η αναπροσαρμογή να αποκλείεται, εφόσον η απόκλιση θα επερχόταν και χωρίς να μεταβληθούν οι συνθήκες³³⁴.

Η διάταξη 288 ΑΚ³³⁵ είναι καθοριστικής σημασίας διότι η επίκληση και η εφαρμογή αυτής καθιστά εφικτή την παρέκκλιση από την αρχική ρύθμιση της συμβατικής σχέσης και έχει ως αποτέλεσμα την αναπροσαρμογή των καταχρηστικών – επαχθών συμβατικών όρων με στόχο να αμβλυυνθεί η συναλλακτική ανισότητα των μερών. Με την επίκληση της ΑΚ 288³³⁶ ο οφειλέτης ζητάει από το δικαστή να υπεισέλθει στη θέση του και να επαναπροσδιορίσει σύμφωνα με την καλή πίστη και τα συναλλακτικά ήθη τους όρους και τις συνθήκες της παροχής, δηλαδή τους ΓΟΣ, έτσι ώστε να επέλθει ισόνομη και ισόρροπη ανακατανομή των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων μεταξύ των συμβαλλομένων³³⁷.

Επιπλέον, όπως γίνεται ευρέως δεκτό, *«η εφαρμογή του γενικού κανόνα της ΑΚ 281³³⁸ στη συμβατική ελευθερία αποτελεί το θεμέλιο για τον έλεγχο όχι μόνο των ΓΟΣ αλλά και κάθε άλλου συμβατικού όρου καθώς απαγορεύει τη μετατροπή της συμβατικής ελευθερίας από μηχανισμό συνδιαμόρφωσης της έννομης σχέσης των συμβαλλομένων, σύμφωνα με την αρχή της ιδιωτικής αυτονομίας, σε μηχανισμό αυθαίρετης επιβολής της βούλησης του διαπραγματευτικά ισχυρότερου συμβαλλόμενου εις βάρος του ασθενέστερου»*³³⁹. Στην περίπτωση του χρήστη των ΓΟΣ, αυτός επιβάλλει καταπλεονεκτικές ρήτρες, όταν με αυτές δημιουργεί τις κατάλληλες προϋποθέσεις για την εκμετάλλευση του αδύναμου αντισυμβαλλομένου του. Με την επιβολή τέτοιου είδους όρων, ο

³³² βλ. ΠΠρωαννίνων 161/2015

³³³ βλ. ΠΠρωαννίνων 161/2015

³³⁴ βλ. ΠΠρωαννίνων 161/2015

³³⁵ βλ. άρθρο 288 ΑΚ, ό.π., (υποσ. 56)

³³⁶ βλ. άρθρο 288 ΑΚ, ό.π., (υποσ. 56)

³³⁷ βλ. Καρακωστα Ιωάννη, *Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 176), σελ. 57

³³⁸ βλ. άρθρο 281 ΑΚ, ό.π. (υποσ. 59)

³³⁹ βλ. Γεωργιάδη Απόστολο, *Γενικές Αρχές...*, ό.π. (υποσ. 27), σελ. 479

χρήστης των ΓΟΣ υπερβαίνει προφανώς τον κοινωνικό και οικονομικό σκοπό της συμβατικής ελευθερίας, ήτοι της εξισορρόπησης των αντίρροπων συμφερόντων μέσω της ανταποδοτικής συναλλακτικής σχέσης³⁴⁰.

Ως εκ τούτου, η επιβολή από το διαπραγματευτικά ισχυρότερο μέρος (προμηθευτή ή μη) συμβατικών όρων με τρόπο που έρχεται σε αντίθεση με τα χρηστά ήθη, την καλή πίστη ή τον οικονομικό και κοινωνικό σκοπό της συμβατικής ελευθερίας έχει ως συνέπεια οι εν λόγω όροι να είναι άκυροι, ανεξαρτήτως του εάν αυτοί πληρούν τις προϋποθέσεις που θέτει το άρθρο 2 του Ν. 2251/1994 για να χαρακτηρισθούν ως ΓΟΣ. Για παράδειγμα, σύμφωνα με την ΑΚ 281³⁴¹, είναι άκυρη η ρήτρα σε σύμβαση εμπορικής αντιπροσωπείας μεταξύ γερμανικής βιομηχανίας αυτοκινήτων και Έλληνα αντιπροσώπου σύμφωνα με την οποία, στην περίπτωση που τα αυτοκίνητα εμφανίζουν οποιοδήποτε πραγματικό ελάττωμα, η ευθύνη της πρώτης περιορίζεται μόνο στην αντικατάσταση του ελαττωματικού αυτοκινήτου, ενώ ο αντιπρόσωπος φέρει αποκλειστικώς την ευθύνη για τυχόν ζημίες που προκαλούνται σε τρίτους εξαιτίας του ελαττώματος³⁴².

«Η ΑΚ 281³⁴³ μπορεί να αξιοποιηθεί στο πλαίσιο ελέγχου ΓΟΣ εφόσον γίνει δεκτή η επέκταση του πεδίου εφαρμογής της στις γενικότερες εξουσίες και φυσικές ευχέρειες (ελευθερίες) και, επομένως, και στη συμβατική ελευθερία». Υπό αυτή και μόνο την εκδοχή δύναται η γενική αυτή ρήτρα να αποτελέσει μέσο ελέγχου όσον αφορά στο περιεχόμενο των ΓΟΣ, εφόσον η εκμετάλλευση από τον οικονομικά ισχυρότερο συμβαλλόμενο της οικονομικής ή διανοητικής κατωτερότητας του αντισυμβαλλόμενου του, με σκοπό να επιβάλει μονομερώς γενικούς όρους που έρχονται σε αντίθεση με θεμελιώδεις νομοθετικές επιλογές, τόσο σε επίπεδο θεμελιώδους νόμου, όσο και σε επίπεδο κοινού δικαίου, χωρίς κάτι τέτοιο να δικαιολογείται από τις ειδικές συνθήκες της συγκεκριμένης συναλλακτικής σχέσης, «συνιστά θεσμική κατάχρηση στην άσκηση της συμβατικής ελευθερίας και όχι καταχρηστική άσκηση δικαιώματος υπό στενή έννοια»³⁴⁴.

Η κατάχρηση στην άσκηση της συμβατικής ελευθερίας του χρήστη των ΓΟΣ βρίσκει έρεισμα στο ότι η επιβολή επαχθών – καταχρηστικών όρων στον οικονομικά ασθενέστερο συμβαλλόμενο *«υπερβαίνει προφανώς τα όρια που επιβάλλουν η συναλλακτική (αντικειμενικά) καλή πίστη και ο κοινωνικός και οικονομικός σκοπός του θεσμού της συμβατικής ελευθερίας»*, ο οποίος είναι πρωτίστως *«η εξίσωση των αντίρροπων συμφερόντων μέσω της ανταποδοτικής συναλλακτικής σχέσης των συμβαλλόμενων μερών»*. Με βάση λοιπόν τα ανωτέρω, καταχρηστικοί είναι εκείνοι οι ΓΟΣ οι οποίοι προκαλούν

³⁴⁰ βλ. Βάρκα – Αδάμη Αλεξάνδρα, *Εισαγωγή...*, ό.π. (υποσ. 130), σελ. 38

³⁴¹ βλ. άρθρο 281 ΑΚ, ό.π. (υποσ. 59)

³⁴² βλ. Γεωργιάδη Απόστολο, *Γενικές Αρχές...*, ό.π. (υποσ. 27), σσ. 479–480

³⁴³ βλ. άρθρο 281 ΑΚ, ό.π. (υποσ. 59)

³⁴⁴ βλ. Καρακώστα Ιωάννη, *Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 176), σσ. 57–58

ανατροπή της συμβατικής ισορροπίας και δημιουργούν ευνοϊκές προϋποθέσεις εκμεταλλεύσεως του συναλλακτικά μειονεκτούντος³⁴⁵.

Η ΑΚ 281³⁴⁶ παρέχει ένα πολύ γενικό κριτήριο ελέγχου του κύρους του περιεχομένου των ΓΟΣ, γεγονός που έχει ως αποτέλεσμα να απαιτείται περαιτέρω εξειδίκευσή του. Η διαδικασία ελέγχου του κύρους του περιεχομένου των γενικών συμβατικών ρητρών με σκοπό να διαπιστωθεί κατά πόσο η εφαρμογή τους προκαλεί ανατροπή της συμβατικής ισορροπίας των συγκεκριμένων συναλλασσομένων διέρχεται από δύο στάδια. Στο πρώτο στάδιο πραγματοποιείται διάκριση των ΓΟΣ σε δύο κατηγορίες: στην πρώτη κατηγορία ΓΟΣ, κριτήριο ελέγχου τυχόν διατάραξης της συμβατικής ισορροπίας αποτελεί η διερεύνηση της ύπαρξης αποκλίσεως της εισαγόμενης με τους επίδικους ΓΟΣ ρύθμισης από εκείνη του ενδοτικού δικαίου. *«Πρόκειται για έλεγχο με βάση τη λεγόμενη καθοδηγητική (κατευθυντήρια) λειτουργία του ενδοτικού δικαίου που στηρίζεται στο ότι οι διατάξεις του ενδοτικού δικαίου αποτελούν συγκεκριμενοποίηση της αρχής της εξισωτικής συμβατικής δικαιοσύνης και απηχούν τις αρχές της καλής πίστης και των χρηστών ηθών, καθώς και στην αντίληψη ότι αποδίδουν μια δίκαια και γενόμενη από το νομοθέτη in abstracto στάθμιση των εκατέρωθεν τυπικών συμφερόντων και δημιουργούν μία εικόνα συμβάσεως που ανταποκρίνεται στη δίκαιη και φυσική τάξη των βασικών συμβατικών τύπων»*³⁴⁷.

Στη δεύτερη κατηγορία ΓΟΣ ρυθμίζονται πρόσθετα στοιχεία τα οποία δεν δύνανται να αντιμετωπισθούν από διατάξεις ενδοτικού δικαίου. Σε αυτή την κατηγορία κριτήριο ελέγχου είναι το εάν μέσω των όρων αυτών περιορίζονται θεμελιώδη δικαιώματα και υποχρεώσεις που απορρέουν από τη φύση της σύμβασης, γεγονός που έχει ως αποτέλεσμα τον κίνδυνο της ματαίωσης του σκοπού της. *«Ως σκοπός της σύμβασης νοείται ο μέσω της εκπληρώσεως επιδιωκόμενος οικονομικός και γενικότερα συναλλακτικός σκοπός στο πλαίσιο συγκεκριμένων κοινωνικών και ιστορικών συγκυριών»*³⁴⁸.

Εφόσον το συμπέρασμα από την υπαγωγή της ελεγχόμενης γενικής ρήτρας σε ένα από τα προαναφερθέντα κριτήρια αποβεί θετικό ακολουθεί το δεύτερο στάδιο ελέγχου της συμβατικής ισορροπίας, το οποίο συνίσταται στην αξιολογική στάθμιση των εκατέρωθεν συμφερόντων και εκτίμηση των ιδιαίτερων περιστάσεων. Στην προκειμένη περίπτωση κατευθυντήρια αρχή είναι η αρχή της αναλογικότητας³⁴⁹ και μάλιστα και υπό τις τρεις εκφάνσεις της, δηλαδή ως αρχή της αναγκαιότητας, της προσφορότητας και της αναλογικότητας *stricto sensu*³⁵⁰.

³⁴⁵ βλ. Καράκωστα Ιωάννη, *Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 176), σελ. 58

³⁴⁶ βλ. άρθρο 281 ΑΚ, ό.π. (υποσ. 59)

³⁴⁷ βλ. Καράκωστα Ιωάννη, *Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 176), σελ. 59

³⁴⁸ βλ. Καράκωστα Ιωάννη, *Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 176), σελ. 59

³⁴⁹ Αρχή της αναλογικότητας: *«Η αρχή της αναλογικότητας αποτελεί συνταγματικό περιορισμό των νομοθετικών περιορισμών των συνταγματικών θεμελιωδών δικαιωμάτων, που επιτάσσει ότι μεταξύ του νόμιμου σκοπού που επιδιώκει ένας περιορισμός του δικαιώματος και του συγκεκριμένου περιορισμού πρέπει να υπάρχει εύλογη σχέση»*, βλ.

4.2.2 Έλεγχος με βάση τα άρθρα 178 και 179 ΑΚ

Σύμφωνα με το άρθρο 178 ΑΚ (**δικαιοπραξία αντίθετη προς τα χρηστά ήθη**) «*Δικαιοπραξία που αντιβαίνει στα χρηστά ήθη είναι άκυρη*»³⁵¹, ενώ σύμφωνα με το άρθρο 179 ΑΚ «*Άκυρη ως αντίθετη προς τα χρηστά ήθη είναι ιδίως η δικαιοπραξία με την οποία δεσμεύεται υπερβολικά η ελευθερία του προσώπου ή η δικαιοπραξία με την οποία εκμεταλλεύεται κάποιος την ανάγκη, την κουφότητα ή την απειρία του άλλου και πετυχαίνει έτσι να συνομολογήσει ή να πάρει για τον εαυτό του ή τρίτο, για κάποια παροχή, περιουσιακά ωφελήματα, που, κατά τις περιστάσεις, βρίσκονται σε φανερή δυσαναλογία προς την παροχή*»³⁵². Η έννοια των χρηστών ηθών είναι μια έννοια νομικά αόριστη, την οποία κάθε φορά ο Δικαστής τη συγκεκριμενοποιεί με βάση αξιολογικά κριτήρια. «*Τα κριτήρια αυτά είναι αντικειμενικά και λαμβάνουν υπόψη τις ιδέες του εκάστοτε κατά τη γενικήν αντίληψιν χρηστώς και εμφρόνως σκεπτόμενου και κοινωνικού ανθρώπου*»³⁵³. Η αντίθεση στα χρηστά ήθη, η οποία καθιστά τη δικαιοπραξία άκυρη, κρίνεται από το περιεχόμενο της σύμβασης καθώς και από το σύνολο των περιστάσεων και των συνθηκών που τη συνοδεύουν και όχι μεμονωμένα από την αιτία που οδήγησε τα συμβαλλόμενα μέρη να την καταρτίσουν ή από το σκοπό που εκείνα επεδίωκαν με αυτήν. Από το συνδυασμό των ανωτέρω άρθρων καθώς και των άρθρων 174³⁵⁴ και 180³⁵⁵ ΑΚ προκύπτει ότι για να χαρακτηριστεί μία δικαιοπραξία ως αισχροκερδής – καταπλεονεκτική και κατά συνέπεια άκυρη ως αντίθετη στα χρηστά ήθη, θα πρέπει να υφίστανται σωρευτικά οι κάτωθι προϋποθέσεις³⁵⁶:

α) φανερή δυσαναλογία μεταξύ παροχής και αντιπαροχής³⁵⁷,

β) ανάγκη, κουφότητα ή απειρία ενός εκ των δικαιοπρακτούντων³⁵⁸ και

γ) εκμετάλλευση από τον ένα συμβαλλόμενο της εν γνώση του ανάγκης, κουφότητας ή απειρίας του έτερου συμβαλλόμενου³⁵⁹.

Βασιλακάκη Γεώργιο, «*Η αρχή της αναλογικότητας. Ο αναιρετικός έλεγχος της εφαρμογής της από τον Άρειο Πάγο επί χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης*», Νομικά Χρονικά, Ε.ΝΟ.Β.Ε. – ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΑΚΚΟΥΛΑ, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, τεύχος 50, (Ιούλιος – Αύγουστος 2008), www.nomikaxronika.gr

³⁵⁰ βλ. Καράκωστα Ιωάννη, *Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 176), σελ. 60

³⁵¹ βλ. άρθρο 178 ΑΚ

³⁵² βλ. άρθρο 179 ΑΚ, ό.π. (υποσ. 69)

³⁵³ βλ. Καράκωστα Ιωάννη, *Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 176), σσ. 55-56

³⁵⁴ βλ. άρθρο 174 ΑΚ: «**Δικαιοπραξία απαγορευμένη.** Δικαιοπραξία που αντιβαίνει σε απαγορευτική διάταξη του νόμου, αν δεν συνεπάγεται κάτι άλλο, είναι άκυρη».

³⁵⁵ βλ. άρθρο 180 ΑΚ: «**Έννοια της ακυρότητας.** Η άκυρη δικαιοπραξία θεωρείται σαν να μην έγινε».

³⁵⁶ βλ. ΠΠρωταννίων 161/2015

³⁵⁷ βλ. ΠΠρωταννίων 161/2015

³⁵⁸ βλ. ΠΠρωταννίων 161/2015

³⁵⁹ βλ. ΠΠρωταννίων 161/2015

Η απειρία ταυτίζεται με την έλλειψη της συνηθισμένης πείρας όσον αφορά στα οικονομικά δεδομένα και μεγέθη, στις τιμές και στις συναλλαγές. Η κουφότητα αναφέρεται στην αδιαφορία ως προς τις συνέπειες και τη σημασία των πράξεων ενώ η ανάγκη στην οποία περιλαμβάνεται και η έννοια της οικονομικής ανάγκης, αρκεί να είναι άμεση και επιτακτική. «*Η δυσαναλογία παροχής και αντιπαροχής πρέπει να είναι εμφανής*». Η εκμετάλλευση υφίσταται όταν ο συμβαλλόμενος, ο οποίος αντιλαμβάνεται την ανάγκη, την κουφότητα ή την απειρία του αντισυμβαλλομένου του, επωφελείται από αυτές και με τις κατάλληλες ενέργειες πετυχαίνει προφανώς μειωμένη αντιπαροχή ³⁶⁰.

Ο έλεγχος των ΓΟΣ με βάση τις διατάξεις 178 ΑΚ και 179 ³⁶¹ ΑΚ περ. α' (ακυρότητα σύμβασης που δεσμεύει υπερβολικά την ελευθερία), δεν έχει πρακτική σημασία όσον αφορά τις ρήτρες εκείνες που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 2 του Ν. 2251/1994. Και αυτό διότι οι διατάξεις του νόμου για την προστασία του καταναλωτή, ως ειδικότερες, παρέχουν ευρύτερη προστασία σε σχέση με τα ανωτέρω δύο άρθρα του Αστικού Κώδικα. Είναι αδιαμφισβήτητο ότι ρήτρες που αντίκεινται στα χρηστά ήθη ή δεσμεύουν υπερβολικά την ελευθερία του καταναλωτή είναι άκυρες ως καταχρηστικές με βάση το άρθρο 2 παρ. 6 του Ν. 2251/1994. Ωστόσο, η περ. β' της ΑΚ 179 ³⁶² (ακυρότητα καταπλεονεκτικής δικαιοπραξίας) έχει πρακτική σημασία όσον αφορά στον έλεγχο των ΓΟΣ, στην περίπτωση που γίνει δεκτή η άποψη ότι το άρθρο 2, παρ. 6 του Ν. 2251/1994 δεν εφαρμόζεται προκειμένου να ελεγχθεί αν υφίσταται δυσαναλογία μεταξύ της κύριας συμβατικής παροχής και αντιπαροχής. Η άποψη όμως αυτή δεν θεωρείται ορθή, καθώς στο σημείο αυτό ο έλληνας νομοθέτης δεν υιοθέτησε την αντίστοιχη διάταξη της Οδηγίας 93/13/ΕΟΚ, με αποτέλεσμα να διευρύνει θεμιτώς την προστασία του καταναλωτή ³⁶³. Παρά ταύτα, οι διατάξεις των ΑΚ 178 και 179 ³⁶⁴ διατηρούν τη σημασία τους όσον αφορά σε όρους, οι οποίοι δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 2 του Ν. 2251/1994 ³⁶⁵.

4.2.3 Έλεγχος με βάση τα άρθρα 140, 141 και 143 ΑΚ

Σύμφωνα με τις διατάξεις 140 ³⁶⁶ και 141 ³⁶⁷ ΑΚ, εάν κατά την κατάρτιση μιας δικαιοπραξίας η δήλωση του δικαιοπρακτούντος δεν συμφωνεί με τη βούλησή του εξαιτίας ουσιώδους πλάνης, αυτός

³⁶⁰ βλ. ΠΠρωταννίων 161/2015

³⁶¹ βλ. άρθρο 179 ΑΚ, ό.π. (υποσ. 69)

³⁶² βλ. άρθρο 179 ΑΚ, ό.π. (υποσ. 69)

³⁶³ Επιπλέον, σύμφωνα και με τον Καράκωστα: «Όσον αφορά την ΑΚ 179 περίπτωση β' (καταπλεονεκτική δικαιοπραξία) κρίνεται ότι δεν είναι ιδιαίτερος πρόσφορη για τον έλεγχο του περιεχομένου των ΓΟΣ. Προκειμένου να εφαρμοστεί η συγκεκριμένη διάταξη θα έπρεπε να διαγνωσθεί και το δυσσπόδεικτο υποκειμενικό στοιχείο της εκμετάλλευσης εκ μέρους του χρήστη των ΓΟΣ, καθώς και η ανάγκη, απειρία ή κουφότητα του πελάτη», βλ. Καράκωστα Ιωάννη, *Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 176), σελ. 56

³⁶⁴ βλ. άρθρο 179 ΑΚ, ό.π. (υποσ. 69)

³⁶⁵ βλ. Γεωργιάδη Απόστολο, *Γενικές Αρχές...*, ό.π. (υποσ. 27), σελ. 480

³⁶⁶ βλ. άρθρο 140 ΑΚ: «**Δήλωση από πλάνη.** Αν κάποιος καταρτίζει δικαιοπραξία και η δήλωσή του δεν συμφωνεί, από ουσιώδη πλάνη, με τη βούλησή του, έχει δικαίωμα να ζητήσει την ακύρωση της δικαιοπραξίας».

³⁶⁷ βλ. άρθρο 141: «**Πλάνη ουσιώδης.** Η πλάνη είναι ουσιώδης όταν αναφέρεται σε σημείο τόσο σπουδαίο για την όλη δικαιοπραξία, ώστε, αν το πρόσωπο γνώριζε την πραγματική κατάσταση, δεν θα επιχειρούσε τη δικαιοπραξία».

δικαιούται να ζητήσει την ακύρωση της δικαιοπραξίας. Πλάνη υφίσταται στην περίπτωση που ο δηλών εννοούσε τη δήλωσή του με διαφορετικό νόημα από εκείνο που έχει από το νόμο, ή στην περίπτωση που δεν γνώριζε τις έννομες συνέπειες της δήλωσής του. Η εν λόγω άγνοια πρέπει να είναι ανεπίγνωτη και όχι συνειδητή, διότι εκείνος που αντιλαμβάνεται ότι βρίσκεται σε άγνοια ή που αμφιβάλει ως προς την αλήθεια ορισμένης κατάστασης και παρά ταύτα ενεργεί, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι βρίσκεται σε πλάνη ³⁶⁸.

Επιπλέον, σύμφωνα με τη διάταξη 143 ΑΚ ³⁶⁹, η πλάνη που αφορά αποκλειστικά στα παραγωγικά αίτια της βούλησης, δεν θεωρείται ουσιώδης πλάνη, με αποτέλεσμα να μην υφίσταται νόμιμος λόγος για την ακύρωση της δικαιοπραξίας. Αντιθέτως όμως, στην περίπτωση που τα παραγωγικά αίτια της βούλησης τέθηκαν ως αίρεση ή που «*συζητήθηκαν πριν από την κατάρτιση της δικαιοπραξίας και αποτέλεσαν βάση ή προϋπόθεση αυτής*» σύμφωνα με τη θέληση αμφοτέρων των δικαιοπρακτούντων και με βάση τα όσα επιβάλουν η καλή πίστη και τα συναλλακτικά ήθη, η εν λόγω πλάνη θεωρείται ουσιώδης και είναι δυνατόν να επιφέρει ακύρωση της δικαιοπραξίας, όταν τα περιστατικά στα οποία βασίστηκαν οι συμβαλλόμενοι για την κατάρτιση της σύμβασης και τα οποία αποτέλεσαν δικαιοπρακτικό θεμέλιο αυτής, δεν συνέτρεχαν ή ανατράπηκαν εκ των υστέρων ³⁷⁰.

4.2.4 Έλεγχος με βάση το άρθρο 332 ΑΚ

Μία ακόμη διάταξη η οποία είναι δυνατόν να συμβάλει στον έλεγχο της καταχρηστικότητας των ΓΟΣ είναι εκείνη του άρθρου 332, παρ. 2 ΑΚ (**συμφωνία για μη ευθύνη από ππαίσμα**). Στο εν λόγω άρθρο ορίζεται ότι «*Άκυρη είναι επίσης η εκ των προτέρων συμφωνία ότι δεν θα ευθύνεται ο οφειλέτης και για ελαφριά ακόμη αμέλεια, αν ο δανειστής βρίσκεται στην υπηρεσία του οφειλέτη ή η ευθύνη προέρχεται από την άσκηση επιχείρησης για την οποία προηγήθηκε παραχώρηση της αρχής. Το ίδιο ισχύει και αν η απαλλακτική ρήτρα περιέχεται σε όρο της σύμβασης που δεν αποτέλεσε αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης ή αν με τη ρήτρα απαλλάσσεται ο οφειλέτης από την ευθύνη για προσβολή αγαθών που απορρέουν από την προσωπικότητα και ιδίως της ζωής, της υγείας, της ελευθερίας ή της τιμής*» ³⁷¹. Στο εδ. β' του εν λόγω άρθρου προβλέπεται η ακυρότητα των απαλλακτικών ρητρών που συνομολογήθηκαν χωρίς να έχει προηγηθεί ατομική διαπραγμάτευση. Τέτοιες απαλλακτικές ρήτρες θεωρούνται συνήθως οι ΓΟΣ, ωστόσο, μπορεί να είναι και ειδικοί όροι μιας σύμβασης. Κριτήριο για την ένταξη τους σε κάποια από τις ανωτέρω κατηγορίες, είναι ο συναλλασσόμενος να τις αποδέχτηκε μη μπορώντας να επηρεάσει το περιεχόμενό τους και να

³⁶⁸ βλ. ΠΠρωαννίνων 161/2015

³⁶⁹ βλ. άρθρο 143 ΑΚ: «**Πλάνη ως προς τα παραγωγικά αίτια**. Εφόσον ο νόμος δεν ορίζει διαφορετικά, πλάνη που αναφέρεται αποκλειστικά στα παραγωγικά αίτια της βούλησης δεν είναι ουσιώδης».

³⁷⁰ βλ. ΠΠρωαννίνων 161/2015 & άρθρο 142 ΑΚ: «*Η πλάνη που αναφέρεται σε ιδιότητες του προσώπου ή του πράγματος θεωρείται ουσιώδης, αν κατά τη συμφωνία των μερών ή με βάση την καλή πίστη και τα συναλλακτικά ήθη, οι ιδιότητες αυτές ήταν τόσο σπουδαίες για την όλη δικαιοπραξία, ώστε αν το πρόσωπο γνώριζε την πραγματική κατάσταση, δεν θα επιχειρούσε τη δικαιοπραξία*».

³⁷¹ βλ. άρθρο 332, παρ. 2 ΑΚ

προσχώρησε στη σύμβαση. Για παράδειγμα, περίπτωση απαγορευμένης απαλλακτικής ρήτρας υφίσταται, όταν σε σύμβαση πωλήσεως, ο πωλητής απαλλάσσει τον εαυτό του από την ευθύνη του για ελαφρά αμέλεια, αν ο ασθενέστερος συμβαλλόμενος δεν συναίνεσε στην εν λόγω απαλλαγή. «Σε ένα περιβάλλον όπου οι συναλλακτικές σχέσεις χαρακτηρίζονται από τον όγκο, τη συχνότητα, τη διαφορετικότητα και την πολυπλοκότητα, ήταν αναγκαία η νομοθετική απαγόρευση των απαλλακτικών ρητρών, δεδομένου ότι κάθε συμβαλλόμενος πρέπει να απολαμβάνει κάποια ελάχιστα εχέγγυα προστασίας»³⁷².

Το πεδίο εφαρμογής της διάταξης ΑΚ 332 είναι ευρύτερο από το αντίστοιχο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 2 του Ν. 2251/1994, εφόσον δεν είναι απαραίτητο η απαλλακτική ρήτρα να είναι διατυπωμένη πριν από τη σύναψη της σύμβασης, ούτε να προορίζεται για ομοιόμορφη χρήση σε μελλοντικές συμβάσεις³⁷³.

Στο άρθρο 332 ΑΚ περιλαμβάνονται και οι όροι που διατυπώνονται σε συμβάσεις τόσο μεταξύ επαγγελματιών όσο και μεταξύ ιδιωτών, όπως για παράδειγμα, η πώληση προϊόντος μέσω μικρής αγγελίας, στην οποία συμφωνείται ότι ο ένας εκ των συμβαλλομένων θα αναλάβει να συντάξει το έγγραφο της σύμβασης, ή η αγοραπωλησία ακινήτου, στην οποία οι όροι της σύμβασης διατυπώνονται πριν την κατάρτιση αυτής από το συμβολαιογράφο και αναγιγνώσκονται ενώπιον των συμβαλλόμενων μερών³⁷⁴.

Στο άρθρο 332 ΑΚ δεν υφίσταται πρόβλεψη όσον αφορά στο γεγονός ότι οι απαλλακτικές ρήτρες οφείλουν να περιέχουν ρυθμίσεις υπέρ του προμηθευτή για να καλύπτονται από το πεδίο εφαρμογής της διάταξης. Φαίνεται λοιπόν η ανωτέρω διάταξη να προβλέπει την ακυρότητα και των απαλλακτικών ρητρών που περιέχουν ρυθμίσεις υπέρ του καταναλωτικού κοινού. «Αυτή όμως η τελευταία κατηγορία απαλλακτικών ρητρών (που προβλέφθηκαν χωρίς διαπραγμάτευση) υπέρ του καταναλωτή μπορεί να παραβιάζει τη βασική αρχή του κοινοτικού δικαίου περί απαγόρευσης του υποβιβασμού του επιπέδου προστασίας του καταναλωτή»³⁷⁵.

4.2.5 Έλεγχος με βάση τα άρθρα 371, 372 και 373 ΑΚ

Το άρθρο 371 ΑΚ (**αοριστία παροχής**) ορίζει ότι «Αν ο προσδιορισμός της παροχής ανατέθηκε σε έναν από τους συμβαλλομένους ή σε τρίτον, σε περίπτωση αμφιβολίας θεωρείται ότι ο προσδιορισμός πρέπει να γίνει με δίκαιη κρίση. Αν δεν έγινε με δίκαιη κρίση ή βραδύνει, γίνεται από το Δικαστήριο», το άρθρο 372 ΑΚ ορίζει ότι «Σύμβαση στην οποία ο προσδιορισμός της παροχής ανατίθεται στην

³⁷² βλ. Βάρκα – Αδάμη Αλεξάνδρα, *Εισαγωγή...*, ό.π. (υποσ. 130), σελ. 39

³⁷³ βλ. Βάρκα – Αδάμη Αλεξάνδρα, *Εισαγωγή...*, ό.π. (υποσ. 130), σελ. 39

³⁷⁴ βλ. Βάρκα – Αδάμη Αλεξάνδρα, *Εισαγωγή...*, ό.π. (υποσ. 130), σελ. 39

³⁷⁵ βλ. Βάρκα – Αδάμη Αλεξάνδρα, *Εισαγωγή...*, ό.π. (υποσ. 130), σσ. 39–40

απόλυτη κρίση ενός από τους συμβαλλόμενους είναι άκυρη» και τέλος, το άρθρο 373 ΑΚ ορίζει ότι «Αν ο προσδιορισμός της παροχής ανατέθηκε από τους συμβαλλομένους στην απόλυτη κρίση τρίτου και αυτός αδυνατεί ή αρνείται ή βραδύνει, η σύμβαση είναι άκυρη»³⁷⁶.

Το κύρος των ΓΟΣ είναι δυνατόν να ελεγχθεί με βάση τις οι ανωτέρω διατάξεις, για την εφαρμογή των οποίων είναι αναγκαία αφενός η κατάφωρη παραβίαση της «δίκαιης κρίσης» κατά τον προσδιορισμό της παροχής ή άλλων όρων της σύμβασης και αφετέρου, η πιο αδύναμη θέση εκείνου ο οποίος αποδέχεται τον παραπάνω μονομερή προσδιορισμό. Κρίσιμη στο σημείο αυτό θεωρείται η εξειδίκευση της έννοιας «δίκαιη κρίση». Παραβίαση λοιπόν της «δίκαιης κρίσης» υπάρχει στην περίπτωση που ο χρήστης των γενικών όρων συναλλαγών υπερβαίνει τα όρια που καθορίζουν τα άρθρα 3³⁷⁷, 174³⁷⁸, 178, 179³⁷⁹, 281³⁸⁰ και 288 ΑΚ³⁸¹ και «προβαίνει σε κατάχρηση της ευχέρειας που του παρέχει ο μηχανισμός της σύμβασης»³⁸².

Η επιχειρούμενη αναλογική εφαρμογή των διατάξεων 371 και 372 ΑΚ δικαιολογείται από το γεγονός ότι για την ενσωμάτωση των ΓΟΣ στη σύμβαση, προϋπόθεση αποτελεί μεν τυπικώς η σύμπτωση των δηλώσεων βουλήσεως των συμβαλλομένων, ουσιαστικώς όμως η ενσωμάτωση επιτυγχάνεται με τη μονομερή δήλωση του συντάκτη – χρήστη αυτών, ο οποίος υποχρεώνει τον έτερο συμβαλλόμενο να προσχωρήσει στη σύμβαση, προσδιορίζοντας στην πραγματικότητα μονομερώς το περιεχόμενό της. Η μόνη διαφορά έγκειται στο γεγονός ότι ως προς τους ΓΟΣ, ο μονομερής προσδιορισμός πραγματοποιείται πριν από τη σύναψη της συμβάσεως, ενώ στο πραγματικό της ΑΚ 371 πραγματοποιείται μετά την κατάρτιση αυτής. Αυτό έχει ως συνέπεια, οι ΓΟΣ που περιλαμβάνονται σε συμβάσεις προσχωρήσεως και το περιεχόμενο των οποίων δεν έχει προσδιοριστεί κατά δίκαιη κρίση, να μην είναι δεσμευτικοί³⁸³.

4.3 Η ακυρότητα ως συνέπεια της καταχρηστικότητας των ΓΟΣ

Σύμφωνα με το άρθρο 2, παρ. 6, εδ. α' του Ν. 2251/1994 σε συνδυασμό με το άρθρο 174 ΑΚ³⁸⁴, αν ένας ΓΟΣ ο οποίος περιλαμβάνεται σε σύμβαση, ανήκει σε κάποια από τις περιπτώσεις του άρθρου 2, παρ. 7 του Ν. 2251/1994 ή αν έρχεται σε αντίθεση με τη γενική απαγορευτική ρήτρα όπως αυτή διατυπώνεται στο άρθρο 2, παρ. 6 του ίδιου νόμου, απαγορεύεται και είναι άκυρος, ως αντίθετος στο

³⁷⁶ βλ. άρθρα 371, 372 & 373 ΑΚ

³⁷⁷ βλ. άρθρο 3 ΑΚ: «Κανόνες δημόσιας τάξης. Η ιδιωτική βούληση δεν μπορεί να αποκλείσει την εφαρμογή κανόνων δημόσιας τάξης»

³⁷⁸ βλ. άρθρο 174 ΑΚ, ό.π. (υποσ. 354)

³⁷⁹ βλ. άρθρο 179 ΑΚ, ό.π. (υποσ. 69)

³⁸⁰ βλ. άρθρο 281 ΑΚ, ό.π. (υποσ. 59)

³⁸¹ βλ. άρθρο 288 ΑΚ, ό.π., (υποσ. 56)

³⁸² βλ. Βάρκα – Αδάμη Αλεξάνδρα, *Εισαγωγή...*, ό.π. (υποσ. 130), σελ. 38

³⁸³ βλ. Καράκωστα Ιωάννη, *Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 176), σελ. 60

³⁸⁴ βλ. άρθρο 174 ΑΚ, ό.π. (υποσ. 354)

νόμο. Κατά συνέπεια και σύμφωνα με τα ανωτέρω αν ένας ΓΟΣ κριθεί καταχρηστικός είναι άκυρος. Τα ελληνικά δικαστήρια αντιλαμβανόμενα την ανάγκη για αποτελεσματική προστασία των καταναλωτών, εξετάζουν αυτεπαγγέλτως την απόλυτη ακυρότητα των καταχρηστικών ΓΟΣ μιας σύμβασης ³⁸⁵. Με άλλα λόγια, ο διάδικος δεν είναι υποχρεωμένος να υποβάλει ένσταση καταχρηστικότητας κάποιου ΓΟΣ κατά την εξέταση της επίδικης διαφοράς.

Το ερώτημα που προκύπτει εφόσον κριθεί ένας ΓΟΣ καταχρηστικός, είναι τι θα ισχύσει στη θέση του εν λόγω όρου ο οποίος απαλείφεται εξαιτίας της ακυρότητας του, δηλαδή, με ποιο τρόπο θα καλυφθεί το κενό που δημιουργείται από την εξάλειψη του επίδικου καταχρηστικού – άκυρου ΓΟΣ. Την απάντηση έρχεται να δώσει ο νομοθέτης μέσω των κανόνων ενδοτικού δικαίου, οι οποίοι εξισορροπούν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των συμβαλλόμενων μερών. Για να είναι εφικτή η εφαρμογή του κατάλληλου κανόνα ενδοτικού δικαίου, θα πρέπει ο επίμαχος όρος να αναφέρεται σε ζήτημα που ρυθμίζεται από έναν τέτοιο κανόνα. Σε αντίθετη περίπτωση, όπως προαναφέρθηκε, στην περίπτωση δηλαδή που δεν υφίσταται κανόνας ενδοτικού δικαίου που να μπορεί να καλύψει το κενό που δημιουργείται από την εξάλειψη του άκυρου ΓΟΣ, ο Δικαστής θα πρέπει να προβεί στην πλήρωση του κενού λαμβάνοντας υπόψη του το άρθρο 200 ΑΚ ³⁸⁶ σύμφωνα με το οποίο οι συμβάσεις ερμηνεύονται όπως απαιτεί η καλή πίστη αφού ληφθούν υπόψη και τα συναλλακτικά ήθη ³⁸⁷.

Ο τρόπος με τον οποίο καλύπτεται το κενό που προκαλεί η ακυρότητα ενός καταχρηστικού ΓΟΣ δεν αποτελεί μία φορμαλιστική διαδικασία, αλλά, αντιθέτως, αποτελεί μία διαδικασία η οποία χαρακτηρίζεται πρωτίστως τελολογική. Στόχος της εν λόγω διαδικασίας είναι μέσω της χρησιμοποίησεως απαραίτητων και εύλογων μέσων να οδηγήσει σε αποτελέσματα που όχι μόνο θα είναι προς όφελος του καταναλωτή αλλά και που ταυτόχρονα θα αποτρέψουν τον προμηθευτή από το να κάνει χρήση στο μέλλον παρόμοιων καταχρηστικών ρητρών ³⁸⁸. Στο πλαίσιο της συμπληρωτικής ερμηνείας ο εφαρμοστής του δικαίου αναζητά την υποθετική βούληση των μερών, με βάση την καλή πίστη, ώστε να προβεί σε πλήρωση του αρρυθμιστού σημείου, με κριτήρια τα οποία αντλεί από την κατάσταση συμφερόντων και την οικονομία της συγκεκριμένης σύμβασης. Με άλλα λόγια, αναζητεί τη ρύθμιση στην οποία θα προέβαιναν οι συμβαλλόμενοι, εάν κατά το χρόνο κατάρτισης της δικαιοπραξίας γνώριζαν το κενό. Η ύπαρξη κενού σημαίνει ότι υφίσταται ορισμένη ατέλεια στη δικαιοπρακτική ρύθμιση, η οποία έγκειται στο γεγονός ότι κάποιο σημείο της δικαιοπραξίας, το οποίο θεωρείται κρίσιμο για την εκπλήρωση του σκοπού που επιδιώκεται με την κατάρτιση αυτής, παρέμεινε αρρυθμιστο. Κάτι τέτοιο είναι δυνατόν να συμβαίνει «*είτε διότι τα συμβαλλόμενα μέρη δεν έλαβαν υπόψη τους το εν λόγω σημείο κατά την κατάρτιση της δικαιοπραξίας*

³⁸⁵ βλ. Βάρκα – Αδάμη Αλεξάνδρα, *Εισαγωγή...*, ό.π. (υποσ. 130), σελ. 40

³⁸⁶ βλ. άρθρο 200 ΑΚ, ό.π. (υποσ. 60)

³⁸⁷ βλ. Βάρκα – Αδάμη Αλεξάνδρα, *Εισαγωγή...*, ό.π. (υποσ. 130), σσ. 40–41

³⁸⁸ βλ. Δέλλιο Γεώργιο & Βαλτουόδη Αναστάσιο, «*Συμβάσεις...*», ό.π. (υποσ. 181), σελ. 125

είτε διότι το σχετικό με αυτό ζήτημα ανέκυψε μεταγενέστερα, ήτοι κατά τη λειτουργία της δικαιοπραξίας ως συνέπεια μιας απρόβλεπτης μεταβολής των συνθηκών, ως συμβαίνει και στην περίπτωση κενού ρύθμισης που αφήνουν οι άκυροι όροι»³⁸⁹.

Τα ανωτέρω ισχύουν στην περίπτωση που ένας ΓΟΣ χαρακτηρίζεται ως καταχρηστικός καθ' ολοκληρίαν, με αποτέλεσμα όπως προαναφέρθηκε την απόλυτη ακυρότητά του. Τι συμβαίνει όμως στην περίπτωση ρήτρας της οποίας μέρος μόνο κρίνεται καταχρηστικό σύμφωνα με το άρθρο 2, παρ. 6 και 7 του Ν. 2251/1994; Μπορεί η ακυρότητα να είναι μερική, ή αυτή καταλαμβάνει το σύνολο του περιεχομένου του όρου και κατά συνέπεια έχουμε και σε αυτή την περίπτωση απόλυτη ακυρότητα; Με άλλα λόγια, μπορούμε να προβούμε σε ανάλογη εφαρμογή του άρθρου 182 ΑΚ (**μετατροπή**) σύμφωνα με το οποίο «Όταν η άκυρη δικαιοπραξία περιέχει τα στοιχεία άλλης δικαιοπραξίας, αυτή ισχύει εφόσον συνάγεται ότι τα μέρη θα την ήθελαν, αν ήξεραν την ακυρότητα» και να μετατρέψουμε έναν άκυρο ΓΟΣ σε έγκυρο, εάν αυτός περιέχει έναν ελάχιστο «έγκυρο» πυρήνα; Η απάντηση στο παραπάνω ερώτημα είναι αρνητική, αφενός μεν διότι ο μέσος καταναλωτής δεν είναι σε θέση να διαθέτει την απαιτούμενη σύμφωνα με το άρθρο 182 ΑΚ «υποθετική βούληση» έτσι ώστε να είναι δυνατόν να διατηρηθεί σε ισχύ μέρος της δυσμενούς για τον ίδιο ρήτρας και αφετέρου διότι ο Ν. 2251/1994 έχει ως στόχο να προστατεύσει το ασθενέστερο μέρος, ήτοι τον καταναλωτή έναντι του προμηθευτή, υπό την έννοια ότι ο τελευταίος, δεν επιτρέπεται να προβαίνει στη χρήση μιας «εκτεταμένης» καταπλεονεκτικής ρήτρας, έχοντας «δεύτερες» σκέψεις, ότι δηλαδή στην περίπτωση που τεθεί μία μερικώς άκυρη ρήτρα στην κρίση του Δικαστηρίου, αυτό θα δεχθεί τη μερική ακυρότητα και η επίδικη ρήτρα θα παραμείνει με αυτόν τον τρόπο ως προς τουλάχιστον ένα τμήμα της έγκυρη. Εάν τα δικαστήρια δεχόντουσαν την μερική ακυρότητα των ΓΟΣ, τότε είναι βέβαιο ότι η χρήση καταχρηστικών ΓΟΣ θα δικαιωνιζόταν. Εξάλλου, αυτός είναι και ο προστατευτικός σκοπός του νόμου, να στερεί δηλαδή από το οικονομικά ισχυρότερο μέρος το σύνολο των ευνοϊκών για αυτό ρυθμίσεων του καταχρηστικού ΓΟΣ³⁹⁰.

Ένα άλλο ζήτημα που προκύπτει όσον αφορά στις έννομες συνέπειες της καταχρηστικότητας των ΓΟΣ, είναι εάν τα συμβαλλόμενα μέρη μπορούν να επικαλεσθούν ακυρότητα ολόκληρης της σύμβασης ως συνέπεια της ακυρότητας ενός ή περισσότερων ΓΟΣ. Το άρθρο 181 ΑΚ ορίζει ότι κατ' εξαίρεση «Η ακυρότητα μέρους συνεπιφέρει την ακυρότητα ολόκληρης της δικαιοπραξίας, αν συνάγεται ότι δεν θα είχε επιχειρηθεί χωρίς το άκυρο μέρος». Με βάση λοιπόν το ανωτέρω άρθρο, ισχύει η ερμηνευτική εκδοχή υπέρ της μερικής ακυρότητας, ενώ στην περίπτωση που ένας συμβαλλόμενος επικαλείται την ολική ακυρότητα της σύμβασης εξαιτίας της ύπαρξης σε αυτήν μίας ή περισσότερων καταχρηστικών ρητρών, θα πρέπει να αποδείξει ότι δεν θα προέβαινε στην κατάρτιση

³⁸⁹ βλ. Καράκωστα & Βρεττού Χριστίνα, «Ο ανοιχτός...», ό.π. (υποσ. 78), σελ. 1052

³⁹⁰ βλ. άρθρο 182 ΑΚ & Βάρκα – Αδάμη Αλεξάνδρα, *Εισαγωγή...*, ό.π. (υποσ. 130), σελ. 41

της, εάν σε αυτή δεν είχε συμπεριληφθεί το άκυρο μέρος ³⁹¹. Όπως εξ' αντιδιαστολής συνάγεται από την παρ. 8 του άρθρου 2 του Ν. 2251/1994, εάν κατ' εξαίρεση «ο ίδιος ο καταναλωτής επικαλεστεί και αποδείξει» ότι ολόκληρη η σύμβαση είναι άκυρη σύμφωνα με τους όρους του άρθρου 181 ΑΚ, τότε η μερική ακυρότητα καθίσταται ολική ακυρότητα ³⁹².

Θα πρέπει ασφαλώς να τονιστεί ότι ακόμα και αν υφίσταται λόγος ολικής ακυρότητας της σύμβασης κατ' άρθρο 181 ΑΚ, την ακυρότητα αυτή δεν μπορεί να την επικαλεστεί το συμβαλλόμενο μέρος το οποίο γνώριζε ή όφειλε να γνωρίζει τη μερική ακυρότητα κατά την κατάρτιση αυτής. Σε κάθε περίπτωση και σύμφωνα με τη ρητή επισήμανση της παρ. 8 του άρθρου 2 του Ν. 2251/1994, ο προμηθευτής δεν δύναται να επικαλεσθεί την ακυρότητα ολόκληρης της σύμβασης για το λόγο ότι ένας ή περισσότεροι ΓΟΣ είναι άκυροι ως καταχρηστικοί. Η ειδικότερη διάταξη του Ν. 2251/1994 υπερισχύει της γενικότερης του άρθρου 181 ΑΚ, με αποτέλεσμα, αν συντρέχει λόγος μερικής ακυρότητας κατά τον αστικό κώδικα, αυτή είναι σχετική υπέρ του καταναλωτή ³⁹³.

Τέλος, αξίζει να αναφερθεί εδώ η πρόσφατη απόφαση 3789/2015 του ΠΠρΑθηνών, που αφορούσε στεγαστικό δάνειο με ρήτρα ελβετικού φράγκου και στην οποία έγινε δεκτή από το Δικαστήριο η ακύρωση ολόκληρης της σύμβασης, βάσει της διάταξης 181 ΑΚ ³⁹⁴.

³⁹¹ βλ. άρθρο 181 ΑΚ & Βάρκα – Αδάμη Αλεξάνδρα, *Εισαγωγή...*, ό.π. (υποσ. 130), σελ. 42

³⁹² βλ. Δέλλιο Γεώργιο & Βαλτούδη Αναστάσιο, «*Συμβάσεις...*», ό.π. (υποσ. 181), σελ. 125

³⁹³ βλ. άρθρο 181 ΑΚ & Βάρκα – Αδάμη Αλεξάνδρα, *Εισαγωγή...*, ό.π. (υποσ. 130), σελ. 42

³⁹⁴ βλ. ΠΠρΑθηνών 3789/2015

5.1 Η Συλλογική Αγωγή

Η συλλογική αγωγή αποτελεί σημαντική καινοτομία του Ν. 2251/1994³⁹⁵, διότι με αυτή δίνεται η δυνατότητα σε ενώσεις καταναλωτών, οι οποίες πληρούν τις ειδικότερες προϋποθέσεις που θέτει ο νόμος, να ασκούν κάθε είδους αγωγή για την προστασία των γενικότερων συμφερόντων των καταναλωτών³⁹⁶. Συγκεκριμένα, ο Ν. 2251/1994 μέσω του άρθρου 10, παρ. 15, νομιμοποιεί κάθε ένωση καταναλωτών να ζητεί για τα συμφέροντα των μελών της ως καταναλωτών έννομη προστασία, είτε δικαστικής φύσεως είτε διοικητικής φύσεως, οποιασδήποτε μορφής. Με άλλα λόγια, η παρ. 15 του ανωτέρω άρθρου αναγνωρίζει το δικαίωμα στις ενώσεις καταναλωτών να ασκούν δικαστικώς τις ατομικές αξιώσεις των μελών τους³⁹⁷. Όπως ρητά αναφέρεται στο κείμενο του νόμου, οι ενώσεις καταναλωτών μπορούν να ασκούν ιδίως «αγωγή, αίτηση ασφαλιστικών μέτρων, αίτηση ακύρωσης ή προσφυγή κατά διοικητικών πράξεων» και να παρίστανται ως πολιτική αγωγή. Επιπλέον, «Κάθε ένωση καταναλωτών δικαιούται να παρεμβαίνει προσθέτως σε εκκρεμείς δίκες μελών της για την υποστήριξη των δικαιωμάτων τους ως καταναλωτών»³⁹⁸. Στο ανωτέρω άρθρο, όπως αυτό αντικαταστάθηκε με το άρθρο 13, παρ. 15 του Ν. 3587/2007, θεσπίζεται η συλλογική με την ευρεία έννοια – *lato sensu* – αγωγή. Η συλλογική αγωγή εν ευρεία έννοια, αποτελεί ένδικο βοήθημα για την παροχή δικαστικής προστασίας όσον αφορά στην ικανοποίηση ατομικών δικαιωμάτων ή αξιώσεων των μελών μίας ένωσης καταναλωτών, έναντι συγκεκριμένων προμηθευτών ή παραγωγών (εδ. α' και β')³⁹⁹.

«Διαφορετική δομή, ωστόσο, εμφανίζει η εν στενή έννοια – *stricto sensu* – αγωγή, που ρυθμίζεται στο άρθρο 10, παρ. 16 περ. α' κατά το πρότυπο, της σωματειακής αγωγής του γερμανικού και του γαλλικού Δικαστηρίου»⁴⁰⁰. «Τη σημαντικότερη θέση μεταξύ των αγωγών αυτών καταλαμβάνουν οι καταψηφιστικές αγωγές για παράλειψη παράνομης συμπεριφοράς εκ μέρους προμηθευτών καθώς και για χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης»⁴⁰¹. Η άσκηση της συλλογικής αγωγής με τη στενή έννοια, όπως αυτή περιγράφεται στο προαναφερθέν άρθρο, παρέχει το δικαίωμα στις ενώσεις καταναλωτών να ζητήσουν από το Δικαστήριο «...την παράλειψη της παράνομης συμπεριφοράς του

³⁹⁵ Η συλλογική αγωγή καθιερώθηκε στον προγενέστερο νόμο, τον Ν. 1961/991, ωστόσο οι ρυθμίσεις που την αφορούσαν ήταν γενικευμένες, με αποτέλεσμα η αναμόρφωσή τους μέσω του Ν. 2251/1994 να κρίνεται επιβεβλημένη. βλ. Εισηγητική Έκθεση – Βουλή των Ελλήνων, Πρακτικά της Διαρκούς Επιτροπής Παραγωγής και Εμπορίου στο σχέδιο νόμου του Υπουργείου Εμπορίου «Προστασία των καταναλωτών», www.hellenicparliament.gr

³⁹⁶ βλ. Γεωργιάδη Απόστολο, *Γενικές Αρχές...*, ό.π. (υποσ. 27), σελ 481 & Πουλιάδη Αθανάσιο, «Η συλλογική δικαστική προστασία των καταναλωτών στην εθνική και στην κοινοτική έννομη τάξη», Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών Ισοκράτης, www.dsanet.gr

³⁹⁷ βλ. Καράκωστα Ιωάννη, *Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 176), σελ. 102

³⁹⁸ βλ. άρθρο 2, παρ. 15 του Ν. 2251/1994

³⁹⁹ βλ. ΠΠρΑθηνών 334/2016

⁴⁰⁰ βλ. ΠΠρΑθηνών 334/2016

⁴⁰¹ βλ. Πουλιάδη Αθανάσιο, *Η συλλογική...*, ό.π. (υποσ. 396)

προμηθευτή...» (περ. α'), και ιδιαίτερα στην περίπτωση που η παράνομη ενέργεια σχετίζεται με τη διατύπωση και τη χρήση καταχρηστικών ΓΟΣ, χωρίς ωστόσο να αποκλείεται και η σώρευση αιτήματος για την καταβολή ποσού ως χρηματικής ικανοποίησης ένεκα ηθικής βλάβης του ζημιωθέντος ⁴⁰² (περ β').

Μέσω της θεσμοθέτησης του ένδικου βοηθήματος της συλλογικής αγωγής, ο νομοθέτης απέβλεψε στη δυνατότητα αποτελεσματικότερης προστασίας του καταναλωτή, ο οποίος συνήθως δεν διαθέτει τα απαραίτητα μέσα ώστε να προβεί στην επιδίωξη της δικαστικής προστασίας των συμφερόντων του ⁴⁰³. Σύμφωνα με την παράγραφο 16 του άρθρου 10 του Ν. 2251/1994 όπως αυτό διαμορφώθηκε με το άρθρο 13 του Ν. 3587/2007 «*Ένωση καταναλωτών που έχει τουλάχιστον πεντακόσια (500) ενεργά μέλη και έχει εγγραφεί στο μητρώο ενώσεων καταναλωτών πριν από ένα τουλάχιστον έτος, μπορεί να ασκεί, κάθε είδους αγωγή για την προστασία των γενικότερων συμφερόντων του καταναλωτικού κοινού (συλλογική αγωγή). Η αγωγή του προηγούμενου εδαφίου μπορεί να ασκηθεί και όταν η παράνομη συμπεριφορά προσβάλλει τα συμφέροντα τριάντα (30), τουλάχιστον, καταναλωτών*» ⁴⁰⁴.

Επιπλέον, όπως ρητά ορίζει ο νόμος, η ένωση καταναλωτών νομιμοποιείται να ασκήσει τη συλλογική αγωγή του άρθρου 10, παρ. 16 περ. α' και β', όχι για λογαριασμό συγκεκριμένου καταναλωτή, αλλά για να προστατεύσει τα γενικότερα συμφέροντα του καταναλωτικού κοινού. Η εν λόγω αγωγή, λοιπόν, «*αποβλέπει, ως εκ τούτου, στη διαφύλαξη του διάχυτου καταναλωτικού συμφέροντος και δεν αναφέρεται σε ατομικά θιγόμενους καταναλωτές, όπως η εν ευρεία έννοια συλλογική αγωγή του άρθρου 10 παρ. 15 Ν. 2251/1994*». Στόχος της συλλογικής αγωγής εν στενή έννοια είναι να αναγνωρισθεί η συμπεριφορά του εναγόμενου προμηθευτή ως αντικαταναλωτική, παράνομη ή/ και καταχρηστική και να εξαναγκαστεί ο τελευταίος να προβεί σε συγκεκριμένη πράξη ή παράλειψη, με την οποία αφενός θα αίρεται η αθέμιτη πρακτική και αφετέρου θα ανατρέπεται η δυνατότητα επανάληψής της στο μέλλον ⁴⁰⁵.

5.2 Το αίτημα της συλλογικής αγωγής

Σύμφωνα με το άρθρο 10, παρ. 16 του Ν. 2251/1994, η συλλογική αγωγή μπορεί να έχει ως αιτήματα τα κάτωθι:

⁴⁰² βλ. ΠΠρΑθηνών 334/2016

⁴⁰³ βλ. Γεωργιάδη Απόστολο, *Γενικές Αρχές...*, ό.π. (υποσ. 27), σελ 481

⁴⁰⁴ βλ. άρθρο 10, παρ. 16 του Ν. 2251/1994

⁴⁰⁵ βλ. ΠΠρΑθηνών 334/2016

α) «Την παράλειψη παράνομης συμπεριφοράς του προμηθευτή, ακόμη και πριν αυτή εκδηλωθεί»⁴⁰⁶. Όπως προκύπτει από το ανωτέρω άρθρο, οι ενώσεις καταναλωτών μπορούν να ζητήσουν από τον προμηθευτή την παράλειψη της παράνομης ενέργειάς του ακόμα και πριν αυτή εκδηλωθεί και ιδιαίτερα στην περίπτωση που αυτή αφορά τη χρήση καταχρηστικών γενικών όρων συναλλαγών μέσα στη σύμβαση⁴⁰⁷.

Στην ελληνική έννομη τάξη, το ισχύον ιδιωτικό δίκαιο περιέχει κανόνες νομικής συμπεριφοράς, οι οποίοι κατευθύνουν τη δράση του ατόμου με τέτοιο τρόπο ώστε να αποτρέπονται ή να μη διατηρούνται κίνδυνοι, οι οποίοι υπερβαίνουν το γενικώς αποδεκτό και κοινωνικά πρόσφορο μέτρο και προσβάλλουν ατομικά συμφέροντα τα οποία προστατεύει ο νόμος. Οι κανόνες ιδιωτικού δικαίου διαθέτουν μηχανισμούς, τους οποίους τα άτομα δύνανται να χρησιμοποιήσουν ώστε να εξασφαλίσουν «σε περίπτωση απειλούμενης προσβολής έννομων αγαθών την άμεση υποχρεωτική τήρηση των ήδη προς την κατεύθυνση της πρόληψης επιβαλλόμενων κανόνων συμπεριφοράς». Αυτό επιτυγχάνεται κυρίως μέσω των λεγόμενων γενικών αξιώσεων παραλείψεως ή άρσεως της προσβολής⁴⁰⁸.

Οι γενικές αυτές αξιώσεις παραλείψεως ή άρσεως της προσβολής που ισχύουν στο ατομικό επίπεδο έννομης προστασίας αξιοποιούνται και στο συλλογικό επίπεδο⁴⁰⁹. Στο πλαίσιο αξιοποίησής τους στη συλλογική δίκη, δεν ενδιαφέρει η προσβολή ή η απειλή προσβολής συγκεκριμένων καταναλωτών, αλλά εξετάζεται το κατά πόσο δημιουργούνται κίνδυνοι, από την παράνομη συμπεριφορά του προμηθευτή, για αόριστο αριθμό προσώπων, όσον αφορά στα οικονομικά τους συμφέροντα⁴¹⁰. Με άλλα λόγια, αίτημα της συλλογικής αγωγής μπορεί να είναι όπως ρητά υπαγορεύεται στον Ν. 2251/1994 «η παράλειψη της παράνομης συμπεριφοράς του προμηθευτή, ακόμη και πριν αυτή εκδηλωθεί», όπως για παράδειγμα η παράλειψη χρήσης καταχρηστικών ΓΟΣ ή παραπλανητικής διαφήμισης. «Αλλά και η γενική προληπτική αξίωση άρσεως της προσβολής εξυπακούεται λογικά ως μέσο συλλογικής προστασίας». Στην περίπτωση που οι κίνδυνοι έχουν ήδη εκδηλωθεί, εξαιτίας της παράνομης συμπεριφοράς του προμηθευτή, αίτημα της συλλογικής αγωγής θα είναι η απομάκρυνσή τους. Η αξίωση άρσεως της προσβολής αποβλέπει στην απομάκρυνση της εστίας των κινδύνων, στην ανατροπή δηλαδή της παράνομης προσβολής και είναι δυνατόν να αξιοποιηθεί στο πλαίσιο της συλλογικής δίκης. Και στην περίπτωση αυτή, το αίτιο της παράνομης διαταράξεως κρίνεται βέβαια όχι σε σχέση με μεμονωμένα άτομα, αλλά με βάση τα γενικότερα συμφέροντα των καταναλωτών. «Η συλλογική αξίωση παραλείψεως αντιθέτως αποβλέπει, σύμφωνα

⁴⁰⁶ βλ. άρθρο 10, παρ. 16, περ. α' του Ν. 2251/1994

⁴⁰⁷ βλ. Γεωργιάδη Απόστολο, *Γενικές Αρχές...*, ό.π. (υποσ. 27), σελ. 481 & Καράκωστα Ιωάννη, *Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 176), σελ. 99

⁴⁰⁸ βλ. Πουλιάδη Αθανάσιο, *Η συλλογική...*, ό.π. (υποσ. 396)

⁴⁰⁹ βλ. Πουλιάδη Αθανάσιο, *Η συλλογική...*, ό.π. (υποσ. 396)

⁴¹⁰ βλ. Καράκωστα Ιωάννη, *Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 176), σελ. 100

με τη διατύπωση του νόμου, στην παράλειψη της εκδήλωσης της ίδιας της συμπεριφοράς, η οποία προκαλεί την παράνομη διατάραξη, είτε στο μέλλον είτε όταν αυτή απειλείται για πρώτη φορά»⁴¹¹.

Αναλυτικότερα, ως προς τις δύο αυτές γενικές αξιώσεις σε συλλογικό επίπεδο ισχύουν τα κάτωθι:

Η αξίωση παραλείψεως της προσβολής αποτελεί μέσο προληπτικής αστικής προστασίας, το οποίο έχει ως στόχο να αποτρέψει την απειλούμενη προσβολή, η οποία είναι αντικειμενικά παράνομη, δηλαδή δεν απαιτείται η ύπαρξη υπαιτιότητας από την πλευρά του προμηθευτή⁴¹². Προϋποθέτει ότι υφίσταται προηγούμενη παράνομη συμπεριφορά, η οποία προσβάλλει τα γενικότερα συμφέροντα των καταναλωτών και βάσιμος κίνδυνος, ότι η εν λόγω παράνομη συμπεριφορά θα επαναληφθεί και στο μέλλον. Ωστόσο, η αξίωση παραλείψεως της προσβολής δύναται να ασκηθεί και προληπτικά, πριν δηλαδή την εκδήλωση της παράνομης συμπεριφοράς του προμηθευτή, όπως εξάλλου ρητά αναφέρει ο νομοθέτης στο υπό εξέταση άρθρο. «*Η παράλειψη μπορεί να επιτευχθεί και με τη θετική ενέργεια της απομάκρυνσης των κινδύνων*»⁴¹³.

«*Με την αξίωση άρσεως της προσβολής επιδιώκεται η ανατροπή του αιτίου της παράνομης προσβολής, η απομάκρυνση της πηγής των κινδύνων*»⁴¹⁴. Η αξίωση άρσεως της προσβολής προϋποθέτει υφιστάμενες παράνομες συμπεριφορές, οι οποίες αντιτίθενται στα συλλογικά συμφέροντα του καταναλωτικού κοινού. Και σε αυτή την περίπτωση, δεν απαιτείται υπαιτιότητα από την πλευρά του προμηθευτή⁴¹⁵.

Ειδικότερα, ως προς τους γενικούς όρους συναλλαγών, οι ενώσεις καταναλωτών δικαιούνται να ζητήσουν από το Δικαστήριο την απαγόρευση χρησιμοποίησης καταχρηστικών ρητρών. Ο Δικαστής στην περίπτωση αυτή διαπιστώνει την ακυρότητά τους και υποχρεώνει τον προμηθευτή να μην τους χρησιμοποιεί στις συμβάσεις που συνάπτει με τους καταναλωτές, ενώ αν οι επίδικοι όροι έχουν είδη ενσωματωθεί στη σύμβαση, υποχρεώνει τον προμηθευτή να τους ανακαλέσει. Προϋπόθεση της αξίωσης της ένωσης καταναλωτών είναι απλώς να γνωρίζουν ότι ο προμηθευτής χρησιμοποιεί ή πρόκειται να χρησιμοποιήσει κάποια καταχρηστική ρήτρα⁴¹⁶.

Τέλος, σύμφωνα με το ίδιο άρθρο, παρ. 16, περ. α' του Ν. 2251/1994, «*όταν η παράνομη συμπεριφορά εκδηλώνεται μετά από σύσταση ή υπόδειξη ενώσεων των προμηθευτών ή εφόσον οι*

⁴¹¹ βλ. Πουλιάδη Αθανάσιο, *Η συλλογική...*, ό.π. (υποσ. 396)

⁴¹² βλ. Καράκωστα Ιωάννη, *Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 176), σελ. 99

⁴¹³ βλ. Καράκωστα Ιωάννη, *Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 176), σελ. 100

⁴¹⁴ βλ. Καράκωστα Ιωάννη, *Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 176), σελ. 99

⁴¹⁵ βλ. Καράκωστα Ιωάννη, *Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 176), σελ. 100

⁴¹⁶ βλ. Καράκωστα Ιωάννη, *Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 176), σελ. 100

ενώσεις αυτές προβαίνουν σε παράνομη συμπεριφορά, στην περίπτωση αυτή μπορεί να ζητηθεί και από αυτές η παύση της εν λόγω συμπεριφοράς»⁴¹⁷.

β) «Χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης. Για τον καθορισμό της χρηματικής ικανοποίησης, το Δικαστήριο λαμβάνει υπόψιν, ιδίως, την ένταση της προσβολής της έννομης τάξης που συνιστά η παράνομη συμπεριφορά, το μέγεθος της εναγόμενης επιχείρησης του προμηθευτή και κυρίως, τον ετήσιο κύκλο εργασιών της, καθώς και τις ανάγκες της γενικής και της ειδικής πρόληψης»⁴¹⁸.

Στις ενώσεις καταναλωτών αναγνωρίζεται επίσης η δυνατότητα να αξιώσουν χρηματική ικανοποίηση ένεκα ηθικής βλάβης, μέσω της παρ. 16, περ. β' του άρθρου 10 του Ν. 2251/1994⁴¹⁹. Για τον καθορισμό του ύψους της χρηματικής ικανοποίησης ο Δικαστής λαμβάνει κυρίως υπόψη την ένταση της προσβολής της έννομης τάξης ως αποτέλεσμα της παράνομης συμπεριφοράς, το μέγεθος της εναγόμενης επιχείρησης του προμηθευτή και ιδίως τον ετήσιο κύκλο εργασιών της, όπως επίσης και τις ανάγκες της γενικής και της ειδικής πρόληψης⁴²⁰. Η χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης παρέχεται από το Δικαστήριο μόνο μία φορά, ενώ το ποσό που επιδικάζεται διατίθεται για κοινωφελείς σκοπούς σχετικούς με την προστασία του καταναλωτικού κοινού⁴²¹.

«Η χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης έχει κατά κύριο λόγο αποκαταστατικό χαρακτήρα». Το γεγονός ότι με βάση τον ανωτέρω νόμο οι ενώσεις καταναλωτών διαθέτουν ίδιο δικαίωμα να αξιώσουν ικανοποίηση της ηθικής βλάβης που προκάλεσε η παράνομη ενέργεια του προμηθευτή όχι για συγκεκριμένους καταναλωτές ατομικά, αλλά αντιθέτως, για το σύνολο του καταναλωτικού κοινού, δεν αναιρεί την αποκαταστατική λειτουργία της χρηματικής ικανοποίησης. Όπως προαναφέρθηκε οι ενώσεις καταναλωτών ασκούν τη συλλογική αγωγή με στόχο την προστασία των γενικότερων συλλογικών συμφερόντων των καταναλωτών. Ο λόγος ύπαρξης των ενώσεων αυτών έγκειται στην προστασία των εννόμων αγαθών και των συμφερόντων των καταναλωτών κάθε φορά που αυτά απειλούνται ή προσβάλλονται από τον εκάστοτε προμηθευτή, σύμφωνα με τις προϋποθέσεις που ορίζει ο νόμος⁴²².

Η χρηματική ικανοποίηση στο πλαίσιο της συλλογικής αγωγής λειτουργεί κατ' ανάλογη εφαρμογή του άρθρου 297 ΑΚ⁴²³ το οποίο αναφέρεται στην επαναφορά των πραγμάτων στην προτέρα κατάσταση, δηλαδή στην προηγούμενη ηθική και κοινωνική τους ισορροπία, η οποία διαταράχθηκε από την

⁴¹⁷ βλ. άρθρο 10, παρ. 16, περ. α' του Ν. 2251/1994

⁴¹⁸ βλ. άρθρο 10, παρ. 16, περ. β' του Ν. 2251/1994.

⁴¹⁹ βλ. άρθρο 10, παρ. 16, περ. β' του Ν. 2251/1994 & Καράκωστα Ιωάννη, *Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 176), σσ. 101-102

⁴²⁰ βλ. Καράκωστα Ιωάννη, *Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 176), σελ. 102

⁴²¹ βλ. άρθρο 10, παρ. 22 του Ν. 2251/2016 & Καράκωστα Ιωάννη, *Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 176), σσ. 102 & 107

⁴²² βλ. Καράκωστα Ιωάννη, *Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 176), σσ. 102-103

⁴²³ βλ. άρθρο 297 ΑΚ: «**Διαφέρων.** Ο υπόχρεος σε αποζημίωση οφείλει να την παράσχει σε χρήμα. Αντί για χρηματική αποζημίωση το Δικαστήριο μπορεί, εκτιμώντας τις ειδικές περιστάσεις, να διατάξει την αποκατάσταση της προηγούμενης κατάστασης, εφόσον η αποζημίωση με τον τρόπο αυτό δεν προσκρούει στο συμφέρον του δανειστή».

προσβλητική συμπεριφορά. Με άλλα λόγια, ο αποκαταστατικός χαρακτήρας της χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης έγκειται στην καταβολή ενός χρηματικού ποσού, το οποίο χρησιμεύει ως μέσο αποκατάστασης της κοινωνικής αναταραχής και της πληγείσας εμπιστοσύνης του καταναλωτικού κοινού στη διασαλευθείσα έννομη τάξη και κατά συνέπεια αποκαθιστά την πληγείσα κοινωνική ισορροπία με την επαναφορά των πραγμάτων στην προηγούμενη ηθική και κοινωνική τους ισορροπία. Επιπλέον, η χρηματική ικανοποίηση χρησιμεύει και ως μέσο προστασίας της προσωπικότητας υπό την έννοια ότι αντισταθμίζει στο μέτρο του εφικτού τη βλάβη στην ηθική πλευρά της προσωπικότητας, ενισχύοντας *«την προστατευτική ασπίδα που προτάσσει το δίκαιο κατά των ανθρώπινων παρεμβάσεων στον άβατο χώρο του προσώπου»*. Με βάση λοιπόν τα ανωτέρω, η χρηματική ικανοποίηση λειτουργεί αποκαταστατικά και προστατευτικά. Όχι τιμωρητικά ή κυρωτικά. Εξάλλου, ο στόχος της γενικής ή ειδικής πρόληψης στις οποίες ρητά αναφέρεται ο νομοθέτης δεν είναι η απόδοση προσωπικής μομφής, αλλά η εξυπηρέτηση της αρχής της επανορθωτικής δικαιοσύνης. Ο στόχος αυτός υλοποιείται εφόσον από τον δράστη της παράνομης συμπεριφοράς αφαιρείται ένα χρηματικό ποσό, το οποίο αποδίδεται στο θύμα, προς αποκατάσταση της ηθικής βλάβης που το τελευταίο υπέστη και με τον τρόπο αυτό επιτυγχάνεται η επαναφορά των πραγμάτων – κατά το δυνατό – στην προτέρα κατάσταση. Ομοίως, το μέγεθος της εναγόμενης επιχείρησης του προμηθευτή λειτουργεί ως κριτήριο προσδιορισμού του ύψους της αποζημίωσης που αυτός θα καταβάλει, με βάση την αρχή της επιείκειας και δεν έχει κυρωτικό ή τιμωρητικό χαρακτήρα ούτε αποσκοπεί στον οικονομικό αφανισμό του υπόχρεου ⁴²⁴.

Η αποκαταστατική λειτουργία της χρηματικής ικανοποίησης και συγκεκριμένα ο αποζημιωτικός – προστατευτικός χαρακτήρα της συνάδει προς το βασικό σκοπό της αστικής ευθύνης στην οποία εντάσσεται, σε αντίθεση με τον κολασμό που δεν χαρακτηρίζει την αστική αλλά την ποινική ευθύνη. Επιπλέον, η άσκηση της αξίωσης χρηματικής ικανοποίησης δεν προϋποθέτει την ύπαρξη υπαιτιότητας από την πλευρά του προμηθευτή, σε αντίθεση με ό,τι ισχύει στην περίπτωση του άρθρου 914 ⁴²⁵ ΑΚ σύμφωνα με το οποίο η υπαιτιότητα συνιστά απαραίτητο στοιχείο για τον καταλογισμό της παραμονής συμπεριφοράς στο δράστη. Με άλλα λόγια, η ευθύνη του προμηθευτή και κατά συνέπεια και η αξίωση χρηματικής ικανοποίησης της ένωσης καταναλωτών, δεν περιλαμβάνει το υποκειμενικό στοιχείο της υπαιτιότητας, *«δηλαδή τον ψυχικό σύνδεσμο του δράστη σε σχέση με την διατύπωση π.χ. των καταχρηστικών ΓΟΣ»*. Το γεγονός ότι η χρηματική ικανοποίηση αποσυνδέεται πλήρως από την ύπαρξη υπαιτιότητας ενισχύει τον αποζημιωτικό – προστατευτικό της σκοπό και απαγορεύει την αναγνώριση κυρωτικής – τιμωρητικής χροιάς ⁴²⁶.

⁴²⁴ βλ. Καράκωστα Ιωάννη, *Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 176), σσ. 103–104

⁴²⁵ βλ. άρθρο 914 ΑΚ: *«Έννοια. Όποιος ζημιώσει άλλον παράνομα και υπαίτια έχει υποχρέωση να τον αποζημιώσει»*.

⁴²⁶ βλ. Καράκωστα Ιωάννη, *Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 176), σελ. 104

Ο αποκαταστατικός χαρακτήρας της αξίωσης της χρηματικής ικανοποίησης έχει ιδιαίτερη σημασία και στην περίπτωση του υπολογισμού της αποζημίωσης για μη περιουσιακή ζημία. Ο προσδιορισμός του ποσού της αποζημίωσης σε αυτή την περίπτωση πραγματοποιείται *«με βάση τα εκάστοτε θιγόμενα αγαθά και τα απαιτούμενα μέσα, όπως αυτά αποτιμώνται σε χρήμα, για την επαναφορά των πραγμάτων στην προτέρα κατάσταση»*. Ο Δικαστής προσδιορίζει τα αγαθά που θίγονται από την παράνομη συμπεριφορά του προμηθευτή, όπως είναι π.χ. η πίστη, η εμπιστοσύνη, η ελευθερία αυτοπροσδιορισμού της προσωπικότητας, η έκταση της προσβολής κ.α. και στη συνέχεια καθορίζει το αναγκαίο χρηματικό μέσο για την επαναφορά των πραγμάτων στην προηγούμενη κατάσταση ⁴²⁷.

Κατά συνέπεια και σύμφωνα με τα ανωτέρω, όσον αφορά στο ποσό της χρηματικής ικανοποίησης που θα επιδικαστεί, ο Δικαστής δεν αποφασίζει ανέλεγκτα αλλά η κρίση του εντάσσεται και εξυπηρετεί τον αποκαταστατικό σκοπό της χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης, όπως αυτός εξειδικεύεται με βάση τα πραγματικά περιστατικά της εκάστοτε υπό εξέταση περίπτωσης ⁴²⁸.

γ) *«Τη λήψη ασφαλιστικών μέτρων εξασφάλισης των απαιτήσεων του καταναλωτικού κοινού για την παράλειψη της παράνομης συμπεριφοράς ή την χρηματική ικανοποίηση μέχρι την έκδοση εκτελεστής απόφασης»* ⁴²⁹.

Μία τρίτη δυνατότητα έννομης προστασίας που παρέχει στις ενώσεις καταναλωτών ο Ν. 2251/1994, είναι αυτή της κατάθεσης αιτήσεως ασφαλιστικών μέτρων ⁴³⁰. Η λήψη ασφαλιστικών μέτρων σύμφωνα με τον ανωτέρω νόμο, έχει ως στόχο να εξασφαλίσει τις απαιτήσεις του καταναλωτικού κοινού για την παράλειψη της παράνομης ενέργειας του προμηθευτή ή την χρηματική ικανοποίηση μέχρι την έκδοση εκτελεστής απόφασης ⁴³¹. Ασφαλιστικά μέτρα μπορούν να ζητηθούν από τις ενώσεις καταναλωτών για οποιαδήποτε αξίωση, η οποία είναι δυνατόν να ασκηθεί με το ένδικο βοήθημα της συλλογικής αγωγής. Επιπλέον, για τη λήψη ασφαλιστικών μέτρων θα πρέπει να συντρέχουν οι προϋποθέσεις των άρθρων 682 ⁴³² και 692 ⁴³³ ΚΠολΔ, υπό την έννοια ότι στο

⁴²⁷ βλ. Καράκωστα Ιωάννη, *Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 176), σσ. 104–105

⁴²⁸ βλ. Καράκωστα Ιωάννη, *Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 176), σσ. 105–106

⁴²⁹ βλ. άρθρο 10, παρ. 16, περ. γ' του Ν. 2251/1994.

⁴³⁰ βλ. Καράκωστα Ιωάννη, *Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 176), σελ. 109

⁴³¹ βλ. άρθρο 10, παρ. 16, περ. γ' του Ν. 2251/1994 & Καράκωστα Ιωάννη, *Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 176), σελ. 109

⁴³² βλ. άρθρο 682 ΚΠολΔ: *«Πότε διατάσσονται. 1. Κατά την ειδική διαδικασία των άρθρων 683 έως 703 τα δικαστήρια, σε επείγουσες περιπτώσεις ή για να αποτραπεί επικείμενος κίνδυνος, μπορούν να διατάζουν ασφαλιστικά μέτρα για την εξασφάλιση ή διατήρηση ενός δικαιώματος ή τη ρύθμιση μιας κατάστασης και να τα μεταρρυθμίζουν ή να τα ανακαλούν. Το δικαίωμα είναι δυνατό να εξαρτάται από αίτηση ή προθεσμία. 2. Τα ασφαλιστικά μέτρα μπορούν να διαταχθούν και κατά τη διάρκεια της δίκης που αφορά την κύρια υπόθεση»*.

⁴³³ βλ. άρθρο 692 ΚΠολΔ: *«Ευχέρεια του δικαστηρίου. 1. Το Δικαστήριο διατάζει τα ασφαλιστικά μέτρα που κατά την κρίση του αρμόζουν σε κάθε περίπτωση, και δεν έχει υποχρέωση να διατάξει το μέτρο που ζητείται. 2. Για την εξασφάλιση ή τη διατήρηση του ίδιου δικαιώματος μπορούν να διαταχθούν περισσότερα ασφαλιστικά μέτρα, αν είναι αναγκαίο. 3. Περισσότερα ασφαλιστικά μέτρα από όσα είναι αναγκαία για να αποφευχθεί επικείμενος κίνδυνος ή για να ρυθμιστεί επείγουσα περίπτωση δεν πρέπει να διατάσσονται και ανάμεσα σε περισσότερα πρέπει να προτιμάται εκείνο που είναι το λιγότερο πιεστικό. 4. Τα ασφαλιστικά μέτρα δεν πρέπει να συνίστανται στην ικανοποίηση του δικαιώματος του οποίου ζητείται η εξασφάλιση ή η διατήρηση. 5. Τα ασφαλιστικά μέτρα δεν πρέπει να προσβάλλουν δικαιώματα τρίτων, ιδίως αν το ασφαλιζόμενο δικαίωμα εξαρτάται από αίτηση ή προθεσμία»*.

δικόγραφο της αίτησης θα πρέπει να αναφέρεται εκτός από το ουσιαστικό δικαίωμα, η επείγουσα περίπτωση ή ο επικείμενος κίνδυνος⁴³⁴.

δ) «την αναγνώριση του δικαιώματος αποκατάστασης της ζημίας που υφίστανται οι καταναλωτές από την παράνομη συμπεριφορά»⁴³⁵.

5.3 Η έκταση ισχύος της απόφασης επί συλλογικής αγωγής

Σύμφωνα με το άρθρο 10, παρ. 20 του Ν 2251/1994: «*Συλλογικές αγωγές των περιπτώσεων α' και β' της παραγράφου 16 δικάζονται κατά τη διαδικασία της εκούσιας δικαιοδοσίας, στη συντομότερη δυνατή δικάσιμο. Το Δικαστήριο μπορεί να διατάξει την προσωρινή εκτέλεση της απόφασης. Οι έννομες συνέπειες που προκύπτουν από την απόφαση αυτή ισχύουν έναντι πάντων, και αν δεν ήταν διάδικοι....*»⁴³⁶. Το γεγονός ότι στον νόμο αναφέρεται ότι «*η απόφαση παράγει τα αποτελέσματά της έναντι πάντων, κι αν δεν ήταν διάδικοι*» δημιούργησε πρόβλημα όσον αφορά στην «*έκταση της erga omnes ισχύος της απόφασης*»⁴³⁷.

Η έκταση της ισχύος της απόφασης εξαρτάται από το εάν η τελευταία απορρίπτει την αγωγή που ασκήθηκε από ένωση καταναλωτών με αίτημα την αναγνώριση ενός όρου ως καταχρηστικού, ή από το εάν δέχεται την εν λόγω αγωγή. Εφόσον ο νόμος τέθηκε σε ισχύ αποβλέποντας στην προστασία του καταναλωτή, η erga omnes ισχύς της απόφασης αφορά την περίπτωση που αυτή καταφάσκει την καταχρηστικότητα. Η απόφαση που το Δικαστήριο εκδίδει υπέρ του καταναλωτικού κοινού δεν πρέπει να αμφισβητηθεί εκ νέου διαμέσου της δικαστικής οδού. Η ανωτέρω διάταξη με τον όρο «*απόφαση*» εννοεί εκείνη που αναγνωρίζει ότι μία ρήτρα είναι καταχρηστική και που, εάν φυσικά έχει ζητηθεί μέσω του ένδικου βοηθήματος, διατάσσει την παράλειψη της εν λόγω ρήτρας ή δέχεται άλλο καταψηφιστικό αίτημα. Σε αυτού του είδους την απόφαση ο νομοθέτης θέλησε να προσδώσει αυξημένη ισχύ ως προς τα υποκειμενικά της όρια. Στην αντίθετη περίπτωση, δηλαδή στην περίπτωση που το Δικαστήριο απορρίπτει τη συλλογική αγωγή, οι ζημιούμενοι από την απόφαση μη διάδικοι δεν δεσμεύονται από αυτήν, υπό την έννοια ότι μπορούν να ζητήσουν την παροχή έννομης προστασίας από την ελληνική δικαιοσύνη και να διεκδικήσουν τα δικαιώματά ή τα συμφέροντά τους. Διαφορετικά, η ανωτέρω διάταξη θα ήταν αντισυνταγματική εφόσον θα έθιγε το συνταγματικό δικαίωμα κάθε συναλλασσόμενου – πολίτη να προσφύγει στην Ελληνική Δικαιοσύνη^{438 439 440}.

⁴³⁴ βλ. Καράκωστα Ιωάννη, *Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 176), σελ. 109

⁴³⁵ βλ. άρθρο 10, παρ. 16, περ. δ' του Ν. 2251/1994

⁴³⁶ βλ. άρθρο 10, παρ. 20 του Ν. 2251/1994

⁴³⁷ βλ. Σταθόπουλο Μιχαήλ, «*Καταχρηστικές ρήτρες στις καταναλωτικές συμβάσεις – Ισχύς της απόφασης επί συλλογικής αγωγής*», Επιμέλεια: Εθνική Σχολή Δικαστικών Λειτουργιών, *Σύγχρονα προβλήματα και θέσεις της νομολογίας στις Νέες Μορφές Συμβάσεων στο Δίκαιο Ανταγωνισμού και της Προστασίας του Καταναλωτή*, Συλλογικός Τόμος, ΕΚΔΟΣΕΙΣ Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2010, σσ. 277–296, σελ. 293

⁴³⁸ βλ. άρθρο 20, παρ. 1 του Συντ.: «*1. Καθένας έχει δικαίωμα στην παροχή έννομης προστασίας από τα δικαστήρια και μπορεί να αναπτύξει σ' αυτά τις απόψεις του για τα δικαιώματά ή συμφέροντά του, όπως νόμος ορίζει*».

«Το αποτέλεσμα τούτο επιβεβαιώνεται, αν ακολουθήσουμε την πράγματι ορθή γνώμη, ότι η δικαστική απόφαση (εκδιδόμενη κατά τη διαδικασία της εκουσίας δικαιοδοσίας) δεν παράγει δεδικασμένο, αλλά βεβαιώνοντας απλώς αυθεντικά ένα νομικό γεγονός ή διαπλάσσοντας μια νομική κατάσταση λαμβάνει ένα μέτρο που εδώ αναπτύσσει την ισχύ του έναντι πάντων». Η ισχύς έναντι πάντων υφίσταται μόνο στην περίπτωση που το μέτρο λήφθηκε και όχι και στην αντίθετη, στην περίπτωση δηλαδή που το Δικαστήριο απέρριψε τη συλλογική αγωγή ⁴⁴¹.

Εφόσον η συλλογική αγωγή έχει ως σκοπό να προστατεύσει συλλογικά συμφέροντα, δεν νοείται με αυτή να επιδιώκεται η προστασία ατομικών συμφερόντων, είτε αυτά αφορούν τα μέλη της ενάγουσας ένωσης, είτε τρίτους καταναλωτές. Βεβαίως, η απόφαση επί συλλογικής αγωγής είναι δυνατόν να αποτελέσει αντικείμενο επίκλησης από μεμονωμένους καταναλωτές σε τυχόν ατομικές διαφορές με τον ίδιο προμηθευτή. Ωστόσο, κάτι τέτοιο δεν σημαίνει ότι είναι δυνατόν με αυτή να επιδιώκεται η παροχή ατομικής ένδικης προστασίας, ακόμη και στην περίπτωση που το αίτημα για παροχή ένδικης προστασίας αφορά ευρύτερη ομάδα προσώπων. Με άλλα λόγια, κάθε αίτημα που δεν διασφαλίζει γενικά καταναλωτικά συμφέροντα, αλλά ατομικά, μέσω ατομικών κριτηρίων, τα οποία ανάγονται σε προσωπικές καταστάσεις, εκτιμήσεις, ικανότητες, προβλέψεις, επιδιώξεις και διακινδυνεύσεις των αντισυμβαλλομένων, «δεν μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο – βάση της συλλογικής αγωγής». Τούτο γίνεται κατανοητό, αν αναλογιστούμε ότι με τη συλλογική αγωγή το Δικαστήριο καλείται να διατάξει ρυθμιστικά μέτρα υπερατομικού χαρακτήρα, εφόσον αντικείμενο της τελευταίας είναι αφενός η δικαστική διαπίστωση ορισμένης νομικής ή πραγματικής κατάστασης ως αντικαταναλωτικής και αφετέρου η επιβολή αντίρροπων ρυθμιστικών ή διαπλαστικών μέτρων, τα οποία είναι ικανά να οδηγήσουν στην ανατροπή ή αποτροπή της παράνομης αυτής κατάστασης και να προστατεύσουν το γενικό συμφέρον του καταναλωτικού κοινού ⁴⁴².

Η απόφαση που δέχεται ως καταχρηστικό ένα γενικό συναλλακτικό όρο και η οποία διατάσσει την παράλειψη της χρήσης του, δεσμεύει τον προμηθευτή έναντι οποιασδήποτε άλλης καταναλωτικής ένωσης. Αυτό έχει ως συνέπεια, ότι η εξενεχθείσα κρίση του Δικαστηρίου δεσμεύει και το Δικαστήριο κάθε νέας συλλογικής αγωγής. Αντιθέτως, στην περίπτωση της ατομικής δίκης αναπτύσσει μια ιδιόμορφη δεσμευτικότητα, που ισχύει έναντι πάντων. Παρά ταύτα, η απόφαση που δέχεται τη συλλογική αγωγή δεν αναγνωρίζει δικαιώματα ή υποχρεώσεις ούτε αποκαθιστά τη συμβατική ισορροπία, αλλά διαπιστώνει την αντικαταναλωτική συμπεριφορά του προμηθευτή. Για αυτούς τους λόγους, δεν μπορεί να προσδοθεί στην εν λόγω απόφαση, η δεσμευτική ενέργεια του δεδικασμένου, όπως προαναφέρθηκε, υπό την έννοια ότι δεν μπορεί να έχει ως συνέπεια την ακυρότητα όλων των

⁴³⁹ βλ. άρθρο 10, παρ. 20§3, εδ. β' του Ν. 2251/1994: «Το δικαίωμα άσκησης ατομικής αγωγής των καταναλωτών δεν επηρεάζεται από την απόρριψη του αιτήματος αγωγής της ένωσης καταναλωτών κατά τα οριζόμενα στην παράγραφο 16».

⁴⁴⁰ βλ. Σταθόπουλο Μιχαήλ, «Καταχρηστικές...», ό.π. (υποσ. 437), σελ. 293

⁴⁴¹ βλ. Σταθόπουλο Μιχαήλ, «Καταχρηστικές...», ό.π. (υποσ. 437), σσ. 293–294

⁴⁴² βλ. ΠΠρΑθηνών 334/2016

αντίστοιχων όρων οι οποίοι έχουν ενσωματωθεί σε ατομικές συμβάσεις που έχουν καταρτιστεί με συγκεκριμένους καταναλωτές, ακόμη και αν αυτοί είναι μέλη της ένωσης, που άσκησε την αγωγή. Εξάλλου, η ακυρότητα ή μη των ενσωματωμένων όρων σε ατομικές συμβάσεις αποτελεί έργο της αποκαταστατικής λειτουργίας της δικαιοσύνης, την οποία τα δικαστήρια επιτελούν στο πλαίσιο της αμφισβητούμενης δικαιοδοσίας τους και όχι στο πλαίσιο της εκουσίας δικαιοδοσίας που ακολουθείται στη συλλογική αγωγή⁴⁴³.

Κατά συνέπεια, το πραγματικό νόημα της προαναφερθείσας διάταξης είναι ότι οποιοδήποτε ευνοϊκό αποτέλεσμα της εκδοθείσας απόφασης επί της συλλογικής αγωγής μπορεί να καταστεί αντικείμενο επίκλησης, τόσο από τα μέλη της ενάγουσας ένωσης καταναλωτών, η οποία ήταν διάδικος στην εν λόγω δίκη, όσο και από άλλους καταναλωτές, έστω και αν αυτοί δεν είναι μέλη της ένωσης, στην περίπτωση που διατηρούν μελλοντικές αξιώσεις έναντι του ίδιου εναγόμενου προμηθευτή⁴⁴⁴. Εξάλλου, όπως έχει ήδη αναφερθεί, η παρ. 20 του άρθρου 10 του Ν. 2251/1994 έχει τεθεί υπέρ των καταναλωτών. Η ένωση καταναλωτών που καταθέτει τη συλλογική αγωγή εκπροσωπεί τα συμφέροντα όλων των καταναλωτών. Η θετική έκβαση της συλλογικής αγωγής πρέπει να ωφελεί όλους τους καταναλωτές, ακόμα και αυτούς που έχουν καταθέσει ατομικές αγωγές, έστω κι αν δεν ήταν διάδικοι στη δίκη. Με άλλα λόγια, η απόφαση που καταφάσκει την καταχρηστικότητα ενός όρου ισχύει πλην της ενάγουσας ένωσης και έναντι άλλων καταναλωτικών ενώσεων αλλά και μεμονωμένων καταναλωτών, που δεν ήταν διάδικοι στη δίκη και που έχουν συνάψει συμβάσεις με όμοιους ΓΟΣ, όπως αυτοί που κρίθηκαν καταχρηστικοί. *«Αυτό είναι το κατά την κρινόμενη διάταξη βεληνεκές της «έναντι πάντων» ισχύος. Η επέκταση αυτή της ισχύος και στους λοιπούς καταναλωτές, είτε δρουν συλλογικά είτε ατομικά, είναι αυτή που κυρίως δίνει νόημα και πεδίο εφαρμογής»*⁴⁴⁵ στην παρ. 20, εδ. γ'. Στον αντίποδα, προμηθευτές οι οποίοι δεν ήταν διάδικοι στη δίκη και δεν μπόρεσαν να ακουστούν δεν δεσμεύονται από την απόφαση που καταφάσκει την καταχρηστικότητα ΓΟΣ⁴⁴⁶.

5.4 Η εξώδικη προστασία των καταναλωτών σύμφωνα με τον Ν. 2251/1994

Ο Ν. 2251/1994 παρέχει τη δυνατότητα εξώδικης ικανοποίησης στους καταναλωτές, έτσι ώστε οι τελευταίοι να απολαμβάνουν αποτελεσματική κατασταλτική και προληπτική προστασία, όταν η προσφυγή στα δικαστήρια δεν αποδεικνύεται ιδιαίτερα συμφέρουσα, όπως π.χ. στην περίπτωση εκείνη όπου τα έξοδα που συνεπάγεται μία δίκη είναι περισσότερα από ότι το τυχόν ευνοϊκό αποτέλεσμα αυτής. Στο πλαίσιο της εξώδικης προστασίας των καταναλωτών, ο νομοθέτης, μέσω του ανωτέρου νόμου, θεσμοθέτησε τρία όργανα αρωγής του καταναλωτικού κοινού, την Επιτροπή

⁴⁴³ βλ. ΠΠρΑθηνών 334/2016

⁴⁴⁴ βλ. ΠΠρΑθηνών 334/2016

⁴⁴⁵ βλ. Σταθόπουλο Μιχαήλ, «Καταχρηστικές...», ό.π. (υποσ. 437), σελ. 294

⁴⁴⁶ βλ. Σταθόπουλο Μιχαήλ, «Καταχρηστικές...», ό.π. (υποσ. 437), σελ. 295

Φιλικού Διακανονισμού, το Εθνικό Συμβούλιο Καταναλωτή και Αγοράς και την Επιτροπή Προστασίας των Καταναλωτών Δημοσίων Επιχειρήσεων και Οργανισμών ⁴⁴⁷.

5.5 Η εξώδικη προστασία των καταναλωτών με βάση το κοινό δίκαιο

Στον ΚΠολΔ περιέχονται διατάξεις που αναφέρονται στη συμβιβαστική επίλυση των διαφορών (άρθρα 208 – 214 ΚΠολΔ). Η διαδικασία είναι απλή και ταχεία. Μέχρι τις 31/12/2015 δεν υπήρχε καμία κύρωση για την περίπτωση που ο αρμόδιος Δικαστής, ήτοι ο Ειρηνοδίκης δεν προέβαινε αυτεπαγγέλτως σε απόπειρα συμβιβασμού, παρότι ήταν υποχρεωμένος ^{448 449}. Με τον Ν. 4335/2015 ο οποίος επέφερε τροποποιήσεις στον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, από 01/01/2016 καταργήθηκε το άρθρο 208 και κατά συνέπεια και η υποχρέωση του ειρηνοδίκη να επιδιώξει συμβιβασμό ⁴⁵⁰.

Επιπλέον, ο ΚΠολΔ, στα άρθρα 867 επ., παρέχει τη δυνατότητα στους ενδιαφερομένους να προσφύγουν στο θεσμό της διαιτησίας για την επίλυση των ιδιωτικών διαφορών τους. *«Η προσφυγή σε όργανα διαιτησίας εξασφαλίζει ταχύτερη και απλούστερη διαδικασία, χωρίς τις διατυπώσεις που απαιτούνται για τη διαδικασία ενώπιον των δικαστηρίων»*. Ωστόσο, ο εν λόγω θεσμός δεν αποδεικνύεται ιδιαίτερα εύχρηστος ως προς τους ιδιώτες, καθότι το σύνολο των διατάξεων του ΚΠολΔ που αναφέρονται στη διαιτησία, αρμόζει περισσότερο στην επίλυση διαφορών μεταξύ επαγγελματιών και κυρίως εμπόρων ⁴⁵¹.

⁴⁴⁷ βλ. Καράκωστα Ιωάννη, *Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 176), σελ. 119

⁴⁴⁸ βλ. άρθρο 208 ΚΠολΔ, παρ. 1: *«Υποχρέωση του ειρηνοδίκη για απόπειρα συμβιβασμού. 1. Ο ειρηνοδίκης είναι υποχρεωμένος κατά την συζήτηση στο ακροατήριο οποιασδήποτε υπόθεσης που δικάζει και πριν από κάθε συζήτηση να προσπαθήσει να συμβιβάσει τους διαδίκους. Η συζήτηση της υπόθεσης προχωρεί μόνο αν αποτύχει η απόπειρα συμβιβασμού. Η παράλειψή της δεν προκαλεί απαράδεκτο ή ακυρότητα»*.

⁴⁴⁹ βλ. Καράκωστα Ιωάννη, *Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 176), σελ. 123

⁴⁵⁰ βλ. Ν. 4335/2015, ΦΕΚ 87 Α/ 23 Ιουλίου 2015, σελ. 798

⁴⁵¹ βλ. Καράκωστα Ιωάννη, *Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 176), σελ. 123

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ: ΟΙ ΓΟΣ ΣΤΙΣ ΤΡΑΠΕΖΙΚΕΣ ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ

6.1 Εισαγωγή

Οι γενικοί όροι συναλλαγών, όπως προαναφέρθηκε σε προηγούμενα κεφάλαια της παρούσης, συντάσσονται με την προϋπόθεση ότι θα ισχύουν γενικώς και ενιαίως ως συμβατικοί όροι. Για αυτό το λόγο καθορίζονται εκ των προτέρων, με σκοπό να αποτελέσουν τυπικό και ομοιόμορφο περιεχόμενο ενός μεγάλου και απροσδιόριστου αριθμού μελλοντικών συμβάσεων. Όσον αφορά στις τραπεζικές συμβάσεις, οι ΓΟΣ διαθέτουν τα κάτωθι τρία χαρακτηριστικά γνωρίσματα ⁴⁵²:

α) *«Είναι συμβατικοί όροι με την έννοια ότι προορίζονται για να αποτελέσουν περιεχόμενο της υπό κατάρτιση σύμβασης»* μεταξύ της τράπεζας και του υποψήφιου πελάτη ⁴⁵³. Στις τραπεζικές συμβάσεις οι ΓΟΣ είναι συνήθως προδιατυπωμένοι έντυποι όροι οι οποίοι χαρακτηρίζουν όλες τις συναλλαγές μεταξύ συγκεκριμένης τράπεζας και των πελατών αυτής. Επιπλέον, οι ΓΟΣ τραπεζικών συμβάσεων είναι δυνατόν να αποτελούν *«πάγιο περιεχόμενο έντυπων ατομικών συμβάσεων προσχώρησης»*. Και στις δύο αυτές περιπτώσεις συμβάσεων με ΓΟΣ, τα περιθώρια ατομικής διαπραγμάτευσης των επιμέρους όρων της υπό σύναψη σύμβασης καθώς της συνδιαμόρφωσης του περιεχομένου αυτής από κοινού, μεταξύ καταναλωτή και πιστωτικού ιδρύματος, είναι ελάχιστα ⁴⁵⁴.

«Ως συνήθεις ΓΟΣ τραπεζικών συμβάσεων εμφανίζονται, μεταξύ άλλων, όροι που προβλέπουν τον αποκλεισμό ή τον περιορισμό της ευθύνης (ενδοσυμβατικής ή αδικοπρακτικής) της τράπεζας από πταίσμα του προσωπικού της (απαλλακτικές ρήτρες), όροι περί ποσοτικού περιορισμού της προς αποζημίωση ευθύνης της τράπεζας, ρήτρες που παρέχουν στην τράπεζα δικαίωμα μονομερούς τροποποίησης ή καταγγελίας της σύμβασης κατά την απόλυτη κρίση της, όροι περί αποκλεισμού ή περιορισμού της δυνατότητας του αντισυμβαλλομένου να προβάλει κατά της τράπεζας τυχόν ένσταση του μη εκπληρωθέντος συναλλάγματος (ΑΚ 374 επ.), συμψηφισμού (ΑΚ 440 επ.), επίσχεσης (ΑΚ 325)» ⁴⁵⁵ κ.α..

β) Οι ΓΟΣ των τραπεζικών συμβάσεων είναι αποτέλεσμα της τυποποιημένης μαζικής συναλλαγής ⁴⁵⁶. Όπως όλοι οι ΓΟΣ, ομοίως, διαμορφώνονται και καθορίζονται εκ των προτέρων με στόχο να αποτελέσουν τυπικό και ομοιόμορφο περιεχόμενο ενός μεγάλου και

⁴⁵² βλ. Καράκωστα Ιωάννη, *Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 176), σελ. 17

⁴⁵³ βλ. Καράκωστα Ιωάννη, *Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 176), σελ. 17

⁴⁵⁴ βλ. Καράκωστα Ιωάννη, *Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 176), σελ. 18

⁴⁵⁵ βλ. Καράκωστα Ιωάννη, *Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 176), σελ. 18

⁴⁵⁶ βλ. Καράκωστα Ιωάννη, *Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 176), σελ. 20

απροσδιόριστου αριθμού συμβάσεων⁴⁵⁷. Το γεγονός ότι υφίσταται τυπική ομοιομορφία του περιεχομένου των ΓΟΣ καθιστά φανερό ότι ο χρήστης – τράπεζα επιθυμεί να επιβάλει όρους ανεξάρτητα από τις συνθήκες που επικρατούν στην εκάστοτε ατομική περίπτωση. Ωστόσο, η τυπική ομοιομορφία του περιεχομένου των ΓΟΣ δεν ταυτίζεται και με λεκτική ταυτότητα του περιεχομένου, υπό την έννοια ότι αρκεί το βασικό περιεχόμενο των ΓΟΣ να είναι όμοιο κατά τα ουσιώδη στοιχεία του⁴⁵⁸.

Επιπλέον, οι ΓΟΣ μπορεί να είναι είτε γραπτοί είτε προφορικοί. Συνήθως, όπως προαναφέρθηκε στο υπό α) στοιχείο, οι τράπεζες χρησιμοποιούν έντυπους ΓΟΣ⁴⁵⁹. Τέλος, η σύνταξη των ΓΟΣ είναι δυνατόν να πραγματοποιηθεί, είτε από την ίδια την τράπεζα είτε από κάποιον τρίτο, όπως είναι η Ένωση Ελληνικών Τραπεζών⁴⁶⁰.

γ) Τους ΓΟΣ προτείνει ο ένας συμβαλλόμενος (χρήστης) στον αντισυμβαλλόμενό του (πελάτη) κατά τη σύναψη της σύμβασης. Στους ΓΟΣ των τραπεζικών συμβάσεων η έννοια του χρήστη αποδίδεται στην τράπεζα, η οποία εκμεταλλεύεται τη διαπραγματευτική της δύναμη και τη συναλλακτική της υπεροχή επιβάλλοντας μονομερώς τους όρους της στο οικονομικά ασθενέστερο μέρος, δηλαδή στον πελάτη – καταναλωτή, χωρίς να προηγηθούν διαπραγματεύσεις⁴⁶¹.

Η συναλλακτική σχέση μεταξύ πελάτη – καταναλωτή και χρηματοπιστωτικού ιδρύματος δημιουργεί υποχρεώσεις για το τελευταίο, τόσο γενικής όσο και ειδικής φύσεως. Αυτό συμβαίνει κυρίως για τους κάτωθι λόγους⁴⁶²:

i) η τράπεζα είναι επαγγελματίας, γνωρίζει την αγορά χρήματος και διαθέτει ευρύτατη πληροφόρηση στο χρηματοπιστωτικό τομέα. Λόγω των ιδιαίτερων αυτών χαρακτηριστικών, είναι δυνατόν να προκύψει υποχρέωσή της να παρέχει στον πελάτη της ορισμένες πληροφορίες ή να τον συμβουλεύσει⁴⁶³,

ii) από τον τρόπο που συμπεριφέρεται η τράπεζα εξαρτάται πολλές φορές ακόμη και η οικονομική κατάσταση του πελάτη της⁴⁶⁴,

⁴⁵⁷ βλ. Καράκωστα Ιωάννη, *Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 176), σελ. 19

⁴⁵⁸ βλ. Καράκωστα Ιωάννη, *Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 176), σελ. 21

⁴⁵⁹ βλ. Καράκωστα Ιωάννη, *Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 176), σελ. 21

⁴⁶⁰ βλ. Καράκωστα Ιωάννη, *Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 176), σελ. 22

⁴⁶¹ βλ. Καράκωστα Ιωάννη, *Γενικοί...*, ό.π. (υποσ. 176), σελ. 23

⁴⁶² βλ. ΠΠρΙωαννίνων 161/2015

⁴⁶³ βλ. ΠΠρΙωαννίνων 161/2015

⁴⁶⁴ βλ. ΠΠρΙωαννίνων 161/2015

iii) το γεγονός ότι η τράπεζα γνωρίζει πολλά προσωπικά και ενδεχομένως απόρρητα δεδομένα του πελάτη της δημιουργεί μια σχέση εμπιστοσύνης με ιδιαίτερα ευαίσθητο χαρακτήρα ⁴⁶⁵,

iv) οι τράπεζες δεν θεωρούνται απλές εμπορικές επιχειρήσεις. Αντιθέτως, επιτελούν ιδιαίτερα σημαντική λειτουργία ως προς την ανάπτυξη της εθνικής οικονομίας κάθε χώρας, αφού χρηματοδοτούν τη βιομηχανία και την κατανάλωση. Η θέση λοιπόν που κατέχουν τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα στην οικονομία μιας χώρας, επιβάλλει να συνεργάζονται ομαλά και καλόπιστα με τους πελάτες τους ⁴⁶⁶ και

v) κατά κανόνα, η τράπεζα βρίσκεται σε πλεονεκτικότερη οικονομική θέση σε σχέση με τον πελάτη της ⁴⁶⁷.

Από τα ανωτέρω συμπεραίνουμε ότι η θέση ισχύος της τράπεζας έναντι των πελατών της δημιουργεί αυξημένη υποχρέωση της πρώτης ως προς την προστασία των συμφερόντων των τελευταίων. Η εν λόγω προστασία εξειδικεύεται σύμφωνα με τις ειδικές συνθήκες της εκάστοτε περίπτωσης. Και αυτό διότι, μεταξύ του πιστωτικού ιδρύματος και του πελάτη δημιουργείται μία εξειδικευμένη σχέση εμπιστοσύνης καθώς και τρόπον τινά μία σχέση εξάρτησης του πελάτη, καθότι όπως προαναφέρθηκε, το πρώτο, διαθέτει πλήθος πληροφοριών και ειδικών γνώσεων ως προς τον τρόπο με τον οποίο λειτουργεί η αγορά. Από τη γενική αυτή υποχρέωση της τράπεζας προκύπτουν ειδικότερες υποχρεώσεις. Αφενός η τράπεζα οφείλει να μην προτάσσει μονομερώς τα ατομικά της συμφέροντα, ενώ η παροχή της εν ευρεία εννοία θα πρέπει να βρίσκεται σε αναλογία με την αντιπαροχή που ζητεί ο πελάτης της και αφετέρου οφείλει να ενημερώνει και να παρέχει συμβουλές στον τελευταίο ανάλογα με τις συγκεκριμένες συνθήκες και το επίπεδο των γνώσεων που αυτός διαθέτει. Έτσι, το χρηματοπιστωτικό ίδρυμα έχει ιδιαίτερη υποχρέωση, όταν είναι προφανές ότι ο συγκεκριμένος πελάτης δεν είναι σε θέση να αντιληφθεί τους κινδύνους από τη σκοπούμενη συναλλαγή, ή όταν η τράπεζα είναι γνώστης ορισμένων γεγονότων, τα οποία εάν τα γνώριζε ο πελάτης, το πιθανότερο είναι ότι δεν θα προέβαινε στην κατάρτιση της συμβάσεως ⁴⁶⁸.

Τέλος, σύμφωνα με την υπ' αριθμ. 2501/31.10.2002 Πράξη του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος προσδιορίστηκαν οι υποχρεώσεις των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων, που αφορούν στην ενημέρωση όσων συναλλάσσονται με αυτά. Συγκεκριμένα, μεταξύ άλλων, οι τράπεζες οφείλουν ⁴⁶⁹:

⁴⁶⁵ βλ. ΠΠρωαννίνων 161/2015

⁴⁶⁶ βλ. ΠΠρωαννίνων 161/2015

⁴⁶⁷ βλ. ΠΠρωαννίνων 161/2015

⁴⁶⁸ βλ. ΠΠρωαννίνων 161/2015

⁴⁶⁹ βλ. ΠΠρωαννίνων 161/2015

α) να ενημερώνουν κατάλληλα τους καταναλωτές σχετικά με τη φύση και τα χαρακτηριστικά των προϊόντων και των υπηρεσιών που προσφέρουν και γενικότερα όσον αφορά στους όρους και τις προϋποθέσεις που χαρακτηρίζουν τις τραπεζικές συναλλαγές ⁴⁷⁰. Ειδικότερα, ως προς τις χορηγήσεις δανείων με κυμαινόμενο επιτόκιο κρίθηκε ότι ελάχιστη ενημέρωση αποτελεί η «πληροφόρηση σχετικά με βασικούς παράγοντες, η ενδεχόμενη μεταβολή των οποίων θα επηρεάσει το συνολικό κόστος του αντίστοιχου δανείου». Επιπλέον, κρίθηκε ότι η πληροφόρηση αφορά «τον κίνδυνο από ενδεχόμενη διακύμανση της συναλλαγματικής ισοτιμίας στην περίπτωση δανείων σε συνάλλαγμα ή με ρήτρα συναλλάγματος». Οι ως άνω υποχρεώσεις εξειδικεύτηκαν περαιτέρω, από την υπ' αριθμ. 484/19.03.2007 Σύσταση της ΤτΕ και από την υπ' αριθμ. 457/23.04.2013 Εγκύκλιο της ΤτΕ, σύμφωνα με τις οποίες «στις περιπτώσεις δανειακών συμβάσεων σε ξένο νόμισμα ... για τη διευκόλυνση ... της κατανόησης των επιπτώσεων στις δόσεις του δανείου από ενδεχόμενη μεταβολή της συναλλαγματικής ισοτιμίας ή του επιτοκίου, τα πιστωτικά ιδρύματα θα πρέπει να δίνουν παραδείγματα στα οποία, για τον υπολογισμό της δόσης αποπληρωμής του δανείου (κεφάλαιο και τόκοι), θα λαμβάνει: α) ως ισοτιμία, η μέγιστη τιμή της αρνητικής διακύμανσης κατά την τελευταία τριετία μεταξύ των νομισμάτων που προσδιορίζουν την οφειλή του δανειολήπτη, β) ως επιτόκιο αναφοράς, το υψηλότερο επιτόκιο της τελευταίας τριετίας» ⁴⁷¹.

β) Να εκπαιδεύουν κατάλληλα τους υπαλλήλους που είναι επιφορτισμένοι με την παροχή εξειδικευμένων πληροφοριών προς τους υποψήφιους πελάτες – καταναλωτές ⁴⁷²,

γ) να ενημερώνουν περιοδικά και εγγράφως τους πελάτες τους καθόλη τη διάρκεια που ισχύει και λειτουργεί η σύμβαση, όσον αφορά στον τρόπο εφαρμογής των όρων που έχουν συμφωνηθεί ⁴⁷³,

δ) να ενημερώνουν τους πελάτες τους σχετικά με τους κινδύνους που ενέχει η χορήγηση σε συνάλλαγμα εξαιτίας ενδεχόμενης διακύμανσης της συναλλαγματικής ισοτιμίας, έτσι ώστε οι πρώτοι να είναι σε θέση να σχηματίσουν σαφή εικόνα πριν από την κατάρτιση της σύμβασης για τα προσφερόμενα προϊόντα και υπηρεσίες, στην περίπτωση που αυτά δεν αποτελούν αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης ⁴⁷⁴ και

⁴⁷⁰ βλ. Δέλλιο Γεώργιο & Βαλτούδη Αναστάσιο, «Συμβάσεις...», ό.π. (υποσ. 181), σελ. 113, ΠΠρΑθηνών 334/2016 & ΠΠρΙωαννίνων 161/2015

⁴⁷¹ βλ. Δέλλιο Γεώργιο & Βαλτούδη Αναστάσιο, «Συμβάσεις...», ό.π. (υποσ. 181), σελ. 113

⁴⁷² βλ. ΠΠρΑθηνών 334/2016

⁴⁷³ βλ. ΠΠρΙωαννίνων 161/2015

⁴⁷⁴ βλ. ΠΠρΑθηνών 334/2016 & ΠΠρΙωαννίνων 161/2015

ε) να γνωστοποιούν στους πελάτες πριν από την κατάρτιση της συμβάσεως, όλους τους όρους που διέπουν τη μεταξύ τους συναλλακτική σχέση καθώς και να παραδίδουν σε αυτούς πλήρες αντίγραφο της συμβάσεως μετά τη σύναψή της ⁴⁷⁵.

Ως προς τον τρόπο με τον οποίο θα πραγματοποιείται η ενημέρωση, η ΠΔ/ΤΕ δεν διατυπώνει ρητά «μία ειδική, δια ζώσης και προσανατολισμένη στον ορίζοντα κατανόησης του πελάτη ενημέρωση», παρά θεωρεί επαρκή την ενημέρωση μέσω φυλλαδίων ⁴⁷⁶.

«Ωστόσο, οι υποχρεώσεις διαφώτισης, ενημέρωσης και προειδοποίησης της ΠΔ/ΤΕ του 2002 δεν αποτελούν παρά θετικού δικαίου αποτύπωση σε ουσιαστικό κανόνα δικαίου μιας ειδικής έκφανσης της υποχρέωσης πίστης και πρόνοιας ή – κατ' άλλη διατύπωση – πρόνοιας και προστασίας που έχει, υπό προϋποθέσεις, η Τράπεζα». Στη γενική αυτή υποχρέωση των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων εμπεριέχεται μεταξύ άλλων, όπως προαναφέρθηκε, η υποχρέωση ενημέρωσης, προειδοποίησης και, κατόπιν προϋποθέσεων και η παροχή συμβουλών και καθοδήγησης του καταναλωτή – πελάτη. Η τράπεζα μεν μπορεί να μην είναι υποχρεωμένη να πληροφορεί, να ενημερώνει και να διαφωτίζει τους πελάτες της για όλες τις πτυχές των τραπεζικών συναλλαγών τους, παρά ταύτα, μπορεί υπό προϋποθέσεις, να υπέχει τέτοιες υποχρεώσεις, στο μέτρο που απαιτεί η καλή πίστη και ιδίως στην περίπτωση εκείνη όπου η ίδια γνωρίζει κινδύνους, τους οποίους αγνοούν οι πελάτες, ή στην περίπτωση που μία τραπεζική συναλλαγή με την εν λόγω τράπεζα ενέχει κίνδυνο δημιουργίας ιδιαίτερα επικίνδυνων συνθηκών. Τέτοια περίπτωση συντρέχει χωρίς αμφιβολία και στην περίπτωση κατάρτισης σύμβασης στεγαστικού δανείου σε ξένο νόμισμα και της διαχείρισης οφειλών σε συνάλλαγμα, όπου το μεν χρηματοπιστωτικό ίδρυμα διαθέτει εξειδικευμένες γνώσεις και εμπειρία σε τέτοιου είδους συναλλαγές, ενώ ο πελάτης – καταναλωτής, είναι συνήθως παντελώς αδαής και χρήζει προστασίας ⁴⁷⁷.

Όσον αφορά στους γενικούς όρους συναλλαγών των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων, στην ελληνική έννομη τάξη δεν υφίστανται νομοθετικές διατάξεις σχετικά με τις προϋποθέσεις και την έκταση ελέγχου τους ⁴⁷⁸. Το ανωτέρω νομοθετικό κενό έρχεται να καλύψει ο Ν. 2251/1994. Ο Ν. 2251/1994 εφαρμόζεται κατά τον έλεγχο των τραπεζικών συμβάσεων και ιδιαιτέρως στις περιπτώσεις εκείνες όπου υφίσταται ανισομέρεια στη διαπραγματευτική ισχύ μεταξύ του πελάτη – καταναλωτή και της τράπεζας ⁴⁷⁹.

⁴⁷⁵ βλ. ΠΠρωταννίνων 161/2015

⁴⁷⁶ βλ. Γιοβαννόπουλο Ρήγα, «Προστασία δανειολήπτη στα δάνειο σε αλλοδαπό νόμισμα», *ΕπισκεΔ*, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΑΚΚΟΥΛΑ, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, τεύχος Δ (Οκτώβριος–Νοέμβριος–Δεκέμβριος 2014), σσ. 647–682, σελ. 669

⁴⁷⁷ βλ. Γιοβαννόπουλο Ρήγα, «Προστασία...», *ό.π.* (υποσ. 476), σσ. 669–671

⁴⁷⁸ βλ. Καρακώστα Ιωάννη, *Γενικοί...*, *ό.π.* (υποσ. 176), σσ. 23–24

⁴⁷⁹ βλ. Βάρκα – Αδάμη Αλεξάνδρα, *Εισαγωγή...*, *ό.π.* (υποσ. 130), σελ. 43

Η ελληνική νομολογία έχει να επιδείξει πλήθος όρων οι οποίοι, κρίθηκαν και αξιολογήθηκαν ως καταχρηστικοί (στο πλαίσιο συγκεκριμένων συμβατικών σχέσεων). Μερικά παραδείγματα τέτοιων όρων είναι τα κάτωθι:

- ότι η τράπεζα δύναται να καταγγείλει τη σύμβαση εντός προθεσμίας υπερβολικά μεγάλης ⁴⁸⁰,
- ότι ο καταναλωτής δικαιούται να καταγγείλει τη σύμβαση εντός προθεσμίας υπερβολικά μικρής ⁴⁸¹,
- ότι η σύμβαση παρατείνεται ή ανανεώνεται για υπερβολικά μεγάλο διάστημα, στην περίπτωση που ο καταναλωτής δεν την καταγγείλει εντός ορισμένης προθεσμίας ⁴⁸²,
- ότι η τράπεζα δικαιούται να κλείσει αλληλόχρεο λογαριασμό οποιαδήποτε στιγμή και για οποιαδήποτε αιτία ⁴⁸³,
- ότι σε περίπτωση που πελάτης καταγγείλει πρόωρα τη δανειακή σύμβαση, δεν δικαιούται να ζητήσει να του επιστραφούν οι ανάλογοι τόκοι που έχουν ήδη καταβληθεί ⁴⁸⁴,
- ότι η τράπεζα δικαιούται να προχωρήσει σε μονομερή αύξηση του επιτοκίου υπερημερίας ⁴⁸⁵,
- ότι οι ετήσιοι τόκοι υπολογίζονται βάσει 360 και όχι 365 ημερών ⁴⁸⁶,
- ότι σε αλληλόχρεο λογαριασμό η τράπεζα και μόνο αυτή καθορίζει το ύψος της πίστωσης ⁴⁸⁷,
- ότι το βάρος της απόδειξης το οποίο σύμφωνα με το νόμο φέρει η τράπεζα, επιρρίπτεται στον πιστούχο ⁴⁸⁸,
- ότι αποκλείεται τυχόν αδικοπρακτική ευθύνη της τράπεζας ⁴⁸⁹,
- ότι ο εγγυητής παραιτείται από την ευνοϊκή για αυτόν ρύθμιση του άρθρου 855 ΑΚ (ένσταση διζήσεως) ^{490 491},
- ότι η τράπεζα δικαιούται να επεξεργάζεται τα προσωπικά δεδομένα των πελατών της χωρίς προηγούμενη συγκατάθεσή τους ⁴⁹²,
- ότι σε περίπτωση αντιδικίας της τράπεζας με πελάτη της προβλέπεται αποκλειστική αρμοδιότητα των Δικαστηρίων στην περιφέρεια των οποίων βρίσκεται η έδρα της τράπεζας ⁴⁹³,

⁴⁸⁰ βλ. Βάρκα – Αδάμη Αλεξάνδρα, *Εισαγωγή...*, ό.π. (υποσ. 130), σελ. 44

⁴⁸¹ βλ. Βάρκα – Αδάμη Αλεξάνδρα, *Εισαγωγή...*, ό.π. (υποσ. 130), σελ. 44

⁴⁸² βλ. Βάρκα – Αδάμη Αλεξάνδρα, *Εισαγωγή...*, ό.π. (υποσ. 130), σελ. 45

⁴⁸³ βλ. Βάρκα – Αδάμη Αλεξάνδρα, *Εισαγωγή...*, ό.π. (υποσ. 130), σελ. 45

⁴⁸⁴ βλ. Βάρκα – Αδάμη Αλεξάνδρα, *Εισαγωγή...*, ό.π. (υποσ. 130), σελ. 45

⁴⁸⁵ βλ. Βάρκα – Αδάμη Αλεξάνδρα, *Εισαγωγή...*, ό.π. (υποσ. 130), σελ. 45

⁴⁸⁶ βλ. Βάρκα – Αδάμη Αλεξάνδρα, *Εισαγωγή...*, ό.π. (υποσ. 130), σελ. 45

⁴⁸⁷ βλ. Βάρκα – Αδάμη Αλεξάνδρα, *Εισαγωγή...*, ό.π. (υποσ. 130), σελ. 45

⁴⁸⁸ βλ. Βάρκα – Αδάμη Αλεξάνδρα, *Εισαγωγή...*, ό.π. (υποσ. 130), σελ. 46

⁴⁸⁹ βλ. Βάρκα – Αδάμη Αλεξάνδρα, *Εισαγωγή...*, ό.π. (υποσ. 130), σελ. 46

⁴⁹⁰ βλ. Βάρκα – Αδάμη Αλεξάνδρα, *Εισαγωγή...*, ό.π. (υποσ. 130), σελ. 46

⁴⁹¹ βλ. άρθρο 855 ΑΚ: «**Ένσταση διζήσης.** Ο εγγυητής έχει δικαίωμα να αρνηθεί την καταβολή της οφειλής, ωστόσο ο δανειστής επιχειρήσει αναγκαστική εκτέλεση εναντίον του πρωτοφειλέτη και αυτή αποβεί άκαρπη (ένσταση διζήσης)».

⁴⁹² βλ. Βάρκα – Αδάμη Αλεξάνδρα, *Εισαγωγή...*, ό.π. (υποσ. 130), σελ. 46

⁴⁹³ βλ. Βάρκα – Αδάμη Αλεξάνδρα, *Εισαγωγή...*, ό.π. (υποσ. 130), σελ. 47

- ότι η τράπεζα επιβάλλει χρέωση σε λογαριασμούς καταθέσεων που δεν παρουσιάζουν κίνηση ⁴⁹⁴,
- ότι σε περίπτωση που απολεσθεί το βιβλιάριο καταθέσεων, η τράπεζα δεν ευθύνεται από πταίσμα (δόλο ή βαριά αμέλεια) εάν κατέβαλε χρήματα σε μη δικαιούχο ⁴⁹⁵,
- ότι η τράπεζα βαρύνει τον πελάτη με έξοδα τήρησης λογαριασμού σε περίπτωση που ο τελευταίος δεν υπερβαίνει ένα ελάχιστο μέσο μηνιαίο υπόλοιπο ⁴⁹⁶.

Στη συνέχεια της παρούσης θα παρουσιασθεί και θα αναλυθεί ένα σημαντικό πρόβλημα που έχει ανακύψει τα τελευταία χρόνια, αυτό της χορήγησης δανείων από τράπεζες σε συνάλλαγμα και συγκεκριμένα σε ελβετικό φράγκο. Δανειακές συμβάσεις σε ελβετικό φράγκο έχουν πολλάκις καταστεί αντικείμενο επιδικίας με στόχο την αναγνώριση της εν λόγω ρήτρας από τα Ελληνικά Δικαστήρια, ως καταχρηστικής και κατά συνέπεια άκυρης.

6.2 Η προβληματική των δανείων σε ελβετικό φράγκο

6.2.1 Σύντομο ιστορικό

Περίπου 70.000 είναι οι δανειολήπτες στην Ελλάδα, οι οποίοι έχουν σήμερα εκκρεμείς δανειακές συμβάσεις, συνήθως συμβάσεις στεγαστικού δανείου, σε ελβετικό νόμισμα. Οι προαναφερθείσες δανειακές συμβάσεις καταρτίστηκαν με δέλεαρ για το δανειολήπτη την εξασφάλιση χαμηλού διατραπεζικού επιτοκίου και συγκεκριμένα του επιτοκίου Libor (London Interbank Offered Rate). Το ελκυστικό εκείνο επιτόκιο μεταφραζόταν σε χαμηλότερη μηνιαία τοκοχρεωλυτική δόση, με αποτέλεσμα ο δανειολήπτης σε ελβετικό νόμισμα να αισθάνεται τυχερός και ευνοημένος από τη συναλλαγή, εφόσον το ποσό της μηνιαίας δόσης που κατέβαλε ήταν σημαντικά κατώτερο από εκείνο που θα καλούνταν να καταβάλει, εάν είχε λάβει ισόποσο και ίσης χρονικής διάρκειας δάνειο σε ευρώ. Η συναλλαγματική ισοτιμία του ευρώ με το ελβετικό φράγκο το 2006 ήταν 1 ευρώ/ 1,65 chf. Πρακτικά αυτό σήμαινε ότι εάν το ποσό του δανείου ήταν 161.000 chf, ο δανειολήπτης όφειλε 100.000 ευρώ. Παρά ταύτα, τον Αύγουστο του 2011, η συναλλαγματική ισοτιμία του ευρώ με το ελβετικό φράγκο είχε ήδη μειωθεί σε 1 ευρώ/ 1,08 chf. Έτσι, στο προαναφερθέν παράδειγμα, η μείωση της συναλλαγματικής ισοτιμίας είχε ως αποτέλεσμα για τα 161.000 chf που είχε δανειστεί ο δανειολήπτης το 2006, αν υποθεθεί ότι στο μεσοδιάστημα δεν έχουν πραγματοποιηθεί καταβολές τοκοχρεωλυτικών δόσεων και ανατοκισμοί, να πρέπει να επιστρέψει στην τράπεζα 149.079 ευρώ το 2011, δηλαδή

⁴⁹⁴ βλ. Βάρκα – Αδάμη Αλεξάνδρα, *Εισαγωγή...*, ό.π. (υποσ. 130), σελ. 47

⁴⁹⁵ βλ. Βάρκα – Αδάμη Αλεξάνδρα, *Εισαγωγή...*, ό.π. (υποσ. 130), σελ. 47

⁴⁹⁶ βλ. Βάρκα – Αδάμη Αλεξάνδρα, *Εισαγωγή...*, ό.π. (υποσ. 130), σελ. 47

49.079 ευρώ περισσότερα από ότι εάν η συναλλαγματική ισοτιμία είχε διατηρηθεί στα ίδια επίπεδα με αυτή του 2006 ⁴⁹⁷.

Κατόπιν των ανωτέρω, οι δανειολήπτες άρχισαν να διαπιστώνουν ότι τα οφέλη που προσδοκούσαν από το επιτόκιο Libor και τη χαμηλή τοκοχρεωλυτική μηνιαία δόση του δανείου τους εξανεμίστηκαν, λόγω της μεταβολής της συναλλαγματικής ισοτιμίας και κατ' επέκταση και του άληκτου κεφαλαίου της οφειλής τους. Το κεφάλαιο το οποίο έλαβαν σε ελβετικό νόμισμα και που καλούνταν να αποπληρώσουν αντιστοιχούσε σε περισσότερα υποτιμηθέντα ευρώ από ότι στο παρελθόν. Κατά συνέπεια, πολλοί δανειολήπτες διαπίστωσαν ότι παρότι επί έτη κατέβαλαν αδιαλείπτως τη μηνιαία τοκοχρεωλυτική δόση του δανείου τους, κατέληξαν να οφείλουν στην τράπεζα περισσότερα χρήματα σε ευρώ, σε σχέση με τα χρήματα που είχαν αρχικά δανειστεί, εκφραζόμενα σε ευρώ ⁴⁹⁸.

Η Κεντρική Τράπεζα της Ελβετίας προσπάθησε να μετριάσει το πρόβλημα, διατηρώντας σταθερή τη συναλλαγματική ισοτιμία ευρώ/ ελβετικού φράγκου στο 1,20. Ωστόσο μια τέτοια λύση αποδείχθηκε προσωρινή, εφόσον στη συνέχεια απελευθερώθηκε πλήρως η συναλλαγματική ισοτιμία ⁴⁹⁹.

Η πρόσφατη αυτή εμπειρία των καταναλωτών που προτίμησαν στεγαστικό δάνειο σε ελβετικό νόμισμα, ανέδειξε, με τον πλέον κυνικό τρόπο, τους κινδύνους που ενέχουν τα δάνεια που καταρτίζονται σε συνάλλαγμα. Η επιδείνωση της συναλλαγματικής ισοτιμίας του ευρώ με το ελβετικό φράγκο χειροτέρευσε την οικονομική θέση δεκάδων χιλιάδων δανειοληπτών, αφού όχι μόνο δεν κατάφεραν να έχουν εν τέλει στα χρόνια που ακολούθησαν τις χαμηλές τοκοχρεολυτικές δόσεις που τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα τους είχαν υποσχεθεί, ή τις οποίες υπολόγιζαν ότι θα έχουν κατά τη χορήγηση των εν λόγω δανείων, αλλά και – *«παρά την μακρόχρονη εξυπηρέτηση των δανείων αυτών»* – το κεφάλαιο που παραμένει ανεξόφλητο βρίσκεται στο ίδιο επίπεδο με αυτό της αρχικής εκταμίευσης του δανείου, αν όχι και σε υψηλότερο επίπεδο. Οι ανωτέρω δανειολήπτες αισθάνονται ότι έχουν βρεθεί αντιμέτωποι με συνέπειες και κινδύνους για τους οποίους οι τράπεζες δεν τους είχαν προειδοποιήσει κατά τη σύναψη της δανειακής σύμβασης ⁵⁰⁰.

Τα δάνεια σε συνάλλαγμα είναι τελείως διαφορετικά από τα παραδοσιακά δάνεια. Βασικό γνώρισμά τους είναι, ότι το κόστος δανεισμού δεν είναι εκ των προτέρων γνωστό για το δανειολήπτη, αλλά διακατέχεται από αοριστία. Η προαναφερθείσα αοριστία δεν οφείλεται στη διακύμανση του επιτοκίου, το οποίο εξάλλου μπορεί να οριοθετηθεί με βάση το επιτόκιο αναφοράς. Αντιθέτως, το πρόβλημα εντοπίζεται στο γεγονός ότι υφίσταται διακύμανση του θεμελίου της παροχής, δηλαδή του ίδιου του

⁴⁹⁷ βλ. Γιοβαννόπουλο Ρήγα, *«Προστασία...»*, ό.π. (υποσ. 476), σσ. 647–648

⁴⁹⁸ βλ. Γιοβαννόπουλο Ρήγα, *«Προστασία...»*, ό.π. (υποσ. 476), σελ. 648

⁴⁹⁹ βλ. Γιοβαννόπουλο Ρήγα, *«Προστασία...»*, ό.π. (υποσ. 476), σελ. 648

⁵⁰⁰ βλ. Σπυράκο Δημήτριο, *«Δάνεια σε συνάλλαγμα και προστασία του οφειλέτη»*, *Δίκαιο Επιχειρήσεων και Εταιριών*, ΕΚΔΟΣΕΙΣ Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, τεύχος 8-9 (Αύγουστος – Σεπτέμβριος 2015), σσ. 825-839, σελ. 825

κεφαλαίου που οφείλει να επιστρέψει ο δανειολήπτης. «*Το τελευταίο, όμως, αποσυνδεδεμένο από την αξία χρήσης του*». Με άλλα λόγια, το κεφάλαιο που έλαβε ο δανειολήπτης και το οποίο επένδυσε για την αγορά της κατοικίας του, δεν είναι το ίδιο με εκείνο που καλείται να επιστρέψει και μάλιστα εντόκως. Το ποσό του κεφαλαίου είναι άγνωστο, καθώς αυτό διαμορφώνεται από παράγοντες, τους οποίους ο καταναλωτής δεν μπορεί να προβλέψει. Οι μη προβλέψιμοι παράγοντες είναι δυνατόν να ανατρέπουν οποιαδήποτε αναλογία μεταξύ της σχέσεως παροχής – αντιπαροχής, με αποτέλεσμα το πραγματικό κόστος του δανείου να καθίσταται ανυπέρβλητο ⁵⁰¹.

6.2.2 Ο τρόπος που αντιμετώπισαν το πρόβλημα τα ελληνικά δικαστήρια

Αρκετές είναι οι αποφάσεις των Ελληνικών Δικαστηρίων, οι οποίες έχουν κρίνει ότι ο επίδικος όρος, ο οποίος είχε προδιατυπωθεί από το σύνολο των ελληνικών τραπεζών και ανήκει στους ΓΟΣ, χωρίς προηγουμένως να έχει αποτελέσει αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης μεταξύ του πιστωτικού ιδρύματος και του δανειολήπτη, είναι αόριστος και ασαφής και κατά συνέπεια καταχρηστικός και άκυρος, εφόσον η τράπεζα παραβιάζει την υποχρέωση σαφήνειας και διαφάνειας των ΓΟΣ. Η ασάφεια και η αοριστία, συνίσταται στο γεγονός ότι «*δεν διατυπώνεται ευκρινώς ο τρόπος λειτουργίας της συναλλαγματικής ισοτιμίας, η μέθοδος και οι ιδιαιτερότητες του μηχανισμού μετατροπής του εγχώριου σε ξένο νόμισμα*» ⁵⁰².

Περαιτέρω, έχει κριθεί από τα Ελληνικά Δικαστήρια, ότι η υπογραφή και παραλαβή από τον πελάτη προδιατυπωμένων συμβάσεων κι επιστολών, μεταξύ των οποίων και η επιστολή για την ενημέρωση συναλλαγματικού κινδύνου, δεν μπορεί να θεωρηθεί πλήρης και ορθή εκτέλεση των προσυμβατικών υποχρεώσεων των πιστωτικών ιδρυμάτων για επαρκή πληροφόρηση ⁵⁰³.

Όλα τα ανωτέρω οδήγησαν στην ακυρότητα του επίδικου όρου και την αναπλήρωσή του σύμφωνα με την αρχή της καλής πίστης και όπως επιβάλλουν τα συναλλακτικά ήθη, έτσι ώστε οι καταβολές που πραγματοποιούν οι δανειολήπτες σε ευρώ να πρέπει να υπολογίζονται από τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα σε ελβετικά φράγκα, με βάση την συναλλαγματική ισοτιμία μεταξύ των δύο νομισμάτων, όπως αυτή ίσχυε κατά την ημέρα εκταμίευσης των δανείων ⁵⁰⁴.

Το έναυσμα για τη συζήτηση σχετικά με την προβληματική των δανείων που χορηγήθηκαν σε ελβετικό νόμισμα έδωσε κυρίως η απόφαση 23/2014 που εξέδωσε το Πολυμελές Πρωτοδικείο Ξάνθης. Με την εν λόγω απόφαση το Δικαστήριο έκρινε καταχρηστικό όρο που είχε το εξής

⁵⁰¹ βλ. Σπυράκο Δημήτριο, «*Δάνεια...*», *ό.π.* (υποσ. 500), σσ. 825–826

⁵⁰² βλ. Επαγγελματικό Επιμελητήριο Αθηνών, «*Έκδοση ευνοϊκών αποφάσεων για δάνεια σε ελβετικό φράγκα*», Αύγουστος 2016, www.eea.gr

⁵⁰³ βλ. ΠΠρΠειραιώς 619/2016

⁵⁰⁴ βλ. Επαγγελματικό Επιμελητήριο Αθηνών, «*Έκδοση...*», *ό.π.* (υποσ. 502)

περιεχόμενο: «Εφόσον το δάνειο ή οποιοδήποτε τμήμα αυτού έχει χορηγηθεί σε συνάλλαγμα, ο οφειλέτης υποχρεούται να εκπληρώσει τις εντεύθεν υποχρεώσεις του προς την τράπεζα είτε στο νόμισμα χορήγησης, είτε σε ευρώ με βάση την τρέχουσα τιμή πώλησης του νομίσματος χορήγησης την ημέρα της καταβολής». Ο ενάγων – δανειολήπτης προέβαλε μεταξύ άλλων, ότι ο ανωτέρω προδιατυπωμένος όρος ήταν αόριστος και ακατάληπτος και ότι ο ίδιος ουδέποτε ενημερώθηκε από τους υπαλλήλους της τράπεζας για το συναλλαγματικό κίνδυνο που αναλάμβανε κατά τη χορήγηση σε αυτόν του δανείου, αλλά ούτε και για τις επιπτώσεις που θα επέφερε τυχόν σοβαρή υποτίμηση του ευρώ έναντι του ελβετικού φράγκου, όσον αφορά στο ύψος των μηνιαίων τοκοχρεωλυτικών δόσεων αλλά και στο ποσό του κεφαλαίου ⁵⁰⁵.

Πράγματι, ο γενικός όρος συναλλαγών ως προς το μέρος που ρυθμίζει την ισοτιμία σύμφωνα με την οποία θα μετατρέπονται σε ελβετικό νόμισμα τυχόν καταβολές σε ευρώ, τις οποίες πραγματοποιεί ο ενάγων – δανειολήπτης για την αποπληρωμή του δανείου του, θεωρήθηκε από το Πολυμελές Πρωτοδικείο Ξάνθης αδιαφανής και κατά συνέπεια καταχρηστικός και άκυρος, καθώς στη σύμβαση, τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις των αντισυμβαλλόμενων – διαδίκων δεν παρουσιάζονται με σαφή και ορισμένο τρόπο. Το Δικαστήριο θεμελίωσε το έλλειμμα διαφάνειας στο ότι «δεν διατυπώνεται ευκρινώς ο τρόπος λειτουργίας της συναλλαγματικής ισοτιμίας, η μέθοδος και οι ιδιαιτερότητες του μηχανισμού μετατροπής του εγχώριου νομίσματος σε ξένο νόμισμα, καθώς, επίσης, και η σχέση μεταξύ του μηχανισμού αυτού και των τυχόν άλλων, που προβλέπουν έτερες ρήτρες σχετικά με την αποδέσμευση και την αποπληρωμή δανείων, ούτως ώστε ο καταναλωτής και, εν προκειμένω, ο ενάγων, ο οποίος από κανένα στοιχείο δεν αποδείχθηκε πως διέθετε ιδιαίτερες γνώσεις αναφορικά με τους νομισματικούς κανόνες, τις συνθήκες της αγοράς και το κόστος του χρήματος, να μπορεί να εκτιμήσει τις οικονομικές συνέπειες, που θα μπορούσε να έχει για τον ίδιο ο παραπάνω όρος, και, συγκεκριμένα, να διαγνώσει, εκ των προτέρων, τόσο το ύψος των μηνιαίων τοκοχρεωλυτικών δόσεων, που θα καλούνταν να καταβάλει για την αποπληρωμή του δανείου του, όσο και το ύψος του ανεξόφλητου κεφαλαίου του τελευταίου, σε περίπτωση που η ισοτιμία μεταξύ ευρώ και ελβετικού φράγκου διαφοροποιούνταν σε βάρος του πρώτου» ⁵⁰⁶.

Το Δικαστήριο λοιπόν με βάση τα προαναφερθέντα αποφάνθηκε ότι ο καταναλωτής δεν μπορούσε εκ των προτέρων να γνωρίζει τις συμβατικές υποχρεώσεις τις οποίες αναλάμβανε. Επιπλέον και σύμφωνα με το ίδιο, η ακυρότητα του όρου συνεπάγεται ένα κενό στη σύμβαση, το οποίο αφορά στον τρόπο υπολογισμού του ύψους των μηνιαίων τοκοχρεωλυτικών δόσεων. Την ύπαρξη του εν λόγω κενού δεν δέχτηκε να την καλύψει με εφαρμογή του άρθρου 291 ΑΚ ⁵⁰⁷ εφόσον θεώρησε ότι η

⁵⁰⁵ βλ. ΠΠρΞάνθης 23/2014

⁵⁰⁶ βλ. ΠΠρΞάνθης 23/2014

⁵⁰⁷ βλ. άρθρο 291 ΑΚ: «**Παροχή σε ξένο νόμισμα.** Όταν πρόκειται για χρηματική οφειλή σε ξένο νόμισμα που πρέπει να πληρωθεί στην Ελλάδα, ο οφειλέτης, αν δεν συμφωνήθηκε το αντίθετο, έχει δικαίωμα να πληρώσει σε εγχώριο νόμισμα με βάση την τρέχουσα αξία του ξένου νομίσματος στο χρόνο και τον τόπο της πληρωμής».

εφαρμογή της ανωτέρω διάταξης ταυτίζεται με εκείνη του επίδικου όρου και εν τέλει θα οδηγούσε στο ίδιο αποτέλεσμα. Αντιθέτως, επεδίωξε να καλύψει το κενό που δημιουργήθηκε από την ακυρότητα της επίδικης ρήτρας με συμπληρωτική, κατ' άρθρο 200 ΑΚ⁵⁰⁸, ερμηνεία της σύμβασης, έτσι ώστε η εν λόγω ρήτρα «να ανταποκρίνεται πλέον στις αρχές της καλής πίστης και των συναλλακτικών ηθών». Ερμηνεύοντας τη σύμβαση όπως απαιτούν η καλή πίστη και τα συναλλακτικά ήθη, το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η τράπεζα οφείλει να εφαρμόζει τη συναλλαγματική ισοτιμία που ίσχυε κατά την εκταμίευση του δανείου και άρα να υπολογίζει τις καταβολές σε ευρώ με βάση την αρχική ισοτιμία⁵⁰⁹.

Ακόμα μία απόφαση η οποία δικαιώνει τους δανειολήπτες ελβετικού φράγκου, είναι η 619/2016, την οποία εξέδωσε το Πολυμελές Πρωτοδικείο Πειραιώς. Η εν λόγω απόφαση αφορά δύο δανειολήπτες, οι οποίοι, κατά τα έτη 2006 και 2007 έλαβαν τρία στεγαστικά δάνεια συνολικού ύψους 180.287,87 ευρώ. Το έτος 2011, όταν οι ανωτέρω δανειολήπτες διαπίστωσαν ότι οι μηνιαίες τοκοχρεωλυτικές δόσεις των δανείων τους είχαν αυξηθεί σημαντικά, προσέτρεξαν στους υπαλλήλους της τράπεζας, ζητώντας τους τη ρύθμιση των δόσεων τους σε μικρότερα ποσά, αλλά εκείνοι τους διαβεβαίωναν ότι η αύξηση των δόσεων εξαιτίας της αλλαγής της ισοτιμίας ήταν παροδική. Ωστόσο, τον Οκτώβριο του 2014 το άληκτο κεφάλαιο αυτών ανερχόταν 185.725,42 ευρώ, δηλαδή 5.437,55 ευρώ περισσότερα από εκείνα που είχαν δανειστεί πριν από 7 έτη, παρόλο που κατέβαλαν εμπρόθεσμα και κανονικά τις μηνιαίες τοκοχρεωλυτικές δόσεις των δανείων τους. Οι εν λόγω δανειολήπτες αντιλήφθηκαν ότι η τράπεζα, διαμέσου των υπαλλήλων της, τους είχε παρασύρει στην κατάρτιση δανειακών συμβάσεων, χωρίς να τους επιστήσει την προσοχή, ως όφειλε, ότι ο υπολογισμός του άληκτου κεφαλαίου του δανείου θα πραγματοποιείτο κάθε φορά με βάση την τρέχουσα συναλλαγματική ισοτιμία ευρώ – ελβετικού φράγκου κατά το χρόνο της πληρωμής και όχι με βάση τη συναλλαγματική ισοτιμία των προαναφερθέντων νομισμάτων όπως αυτή ίσχυε κατά το χρόνο της εκταμίευσης του δανείου. Επιπλέον και με βάση τα ανωτέρω αντιλήφθηκαν ότι οι δόσεις τους δεν ήταν εξαρχής υπολογισμένες όπως η τράπεζα είχε υπονοήσει, κατά την κατάρτιση των συμβάσεων, αλλά αόριστες και απροσδιόριστες, εφόσον εξαρτώνταν πλήρως από τη συναλλαγματική ισοτιμία που υφίστατο κατά το χρόνο της καταβολής τους⁵¹⁰.

Κατόπιν τούτων, οι δανειολήπτες απευθύνθηκαν εκ νέου στην τράπεζα, στέλνοντας εξώδικη δήλωση – διαμαρτυρία και ζητώντας τον υπολογισμό των μηνιαίων δόσεών τους και του δανείου τους με βάση τη συναλλαγματική ισοτιμία ευρώ – ελβετικού φράγκου κατά την ημέρα εκταμίευσης, για να λάβουν αρνητική απάντηση από την πλευρά του χρηματοπιστωτικού ιδρύματος, ότι γνώριζαν ότι η εξόφληση των δανείων τους και ο υπολογισμός του άληκτου κεφαλαίου αυτών θα πραγματοποιείτο

⁵⁰⁸ βλ. άρθρο 200 ΑΚ, ό.π. (υποσ. 60)

⁵⁰⁹ βλ. ΠΠρΞάνθης 23/2014

⁵¹⁰ βλ. ΠΠρΠειραιώς 619/2016

με βάση τη συναλλαγματική ισοτιμία των δύο νομισμάτων κατά την ημερομηνία των εκάστοτε πληρωμών, σύμφωνα με προδιατυπωμένο όρο που περιλαμβάνετο στις συμβάσεις, αλλά και σύμφωνα με επιστολή που τους είχαν αποστείλει κατά το χρόνο σύναψης κάθε σύμβασης. Εν τέλει, οι δανειολήπτες άσκησαν αγωγή ενώπιον του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Πειραιά ζητώντας μεταξύ άλλων να αναγνωρισθεί η ακυρότητα του προδιατυπωμένου γενικού όρου συναλλαγών που περιλαμβάνετο στις δανειακές τους συμβάσεις, σύμφωνα με τον οποίο *«εφόσον το δάνειο ή οποιοδήποτε τμήμα αυτού έχει χορηγηθεί σε συνάλλαγμα, ο δανειολήπτης υποχρεούται να εκπληρώσει τις εντεύθεν υποχρεώσεις του προς την Τράπεζα είτε στο νόμισμα χορήγησης, είτε σε ευρώ με βάση την τρέχουσα τιμή πώλησης του νομίσματος χορήγησης την ημέρα της καταβολής»*⁵¹¹.

Το Δικαστήριο αναγνώρισε τον επίδικο όρο ως καταχρηστικό και κατά συνέπεια άκυρο υποχρεώνοντας την τράπεζα να υπολογίζει σε ελβετικό φράγκο τις καταβολές που πραγματοποιούνται εκ μέρους των δανειοληπτών σε ευρώ, με βάση τη συναλλαγματική ισοτιμία μεταξύ των δύο νομισμάτων όπως αυτή ίσχυε κατά το χρόνο εκταμίευσης των δανείων⁵¹².

Απόφαση – σταθμό, αποτελεί η πρόσφατη απόφαση που εξέδωσε το Πολυμελές Πρωτοδικείο Αθηνών, το Μάιο του 2016 επί συλλογικής αγωγής. Συγκεκριμένα, το Δικαστήριο, έκανε δεκτή τη συλλογική αγωγή που είχαν καταθέσει η Γενική Ομοσπονδία Καταναλωτών Ελλάδας, οι ενώσεις καταναλωτών Κρήτης και Αιτωλοακαρνανίας, και στην οποία είχε παρέμβει ο Σύλλογος Δανειοληπτών Ελβετικού Φράγκου⁵¹³. Οι επίδικες δανειακές συμβάσεις περιείχαν μεταξύ άλλων, τους κάτωθι γενικούς όρους συναλλαγών:

- 1) *«Εφόσον το δάνειο ή οποιοδήποτε τμήμα αυτού έχει χορηγηθεί σε συνάλλαγμα, ο/οι οφειλέτης/ες υποχρεούται/νται να εκπληρώσει/ουν τις εντεύθεν υποχρεώσεις του/τους προς την τράπεζα είτε στο νόμισμα της χορήγησης είτε σε ευρώ με βάση την τρέχουσα τιμή πώλησης του νομίσματος την ημέρα της καταβολής»*⁵¹⁴,
- 2) *«Εφόσον το Δάνειο χορηγήθηκε κατά ένα μέρος σε Euro και κατά το υπόλοιπο σε συνάλλαγμα, το ποσό των κάθε μορφής εισπράξεων σε εξόφληση των από το δάνειο υποχρεώσεων, σε περίπτωση αμφιβολίας, φέρεται σε εξόφληση των Euro και συναλλαγματικών υποχρεώσεων με την ίδια αναλογία Euro/συναλλαγματικής χρήσης»*⁵¹⁵,

⁵¹¹ βλ. ΠΠρΠειραιώς 619/2016

⁵¹² βλ. ΠΠρΠειραιώς 619/2016

⁵¹³ βλ. Καραγεωργίου Έφη, «Ξαναγράφουν τους όρους στα δάνεια σε ελβετικό φράγκο», Έθνος, Ιούνιος 2016, www.ethnos.gr

⁵¹⁴ βλ. ΠΠρΑθηνών 334/2016

⁵¹⁵ βλ. ΠΠρΑθηνών 334/2016

3) «Σε περίπτωση καταγγελίας, σύμφωνα με το αμέσως προηγούμενο άρθρο, η τράπεζα δικαιούται να μετατρέψει το σύνολο της απαίτησης σε ισότιμη οφειλή Euro με βάση την τιμή πώλησης, που ισχύει κατά την ημέρα της καταγγελίας»⁵¹⁶.

Οι προαναφερθείσες καταναλωτικές ενώσεις ζήτησαν από το Δικαστήριο τα κάτωθι:

α) να απαγορεύσει στο εναγόμενο χρηματοπιστωτικό ίδρυμα να διατυπώνει στο μέλλον, να επικαλείται και να χρησιμοποιεί, με τη μορφή γενικών όρων συναλλαγών, δανειακές ρήτρες, σύμφωνα με τις οποίες οι δανειολήπτες οφείλουν να αποπληρώσουν τις τοκοχρεωλυτικές δόσεις και να υπολογίσουν το άληκτο κεφάλαιο του δανείου τους, με βάση την τρέχουσα συναλλαγματική ισοτιμία ευρώ – ελβετικού φράγκου, όπως αυτή διαμορφώνεται κατά το χρόνο της πληρωμής⁵¹⁷,

β) να απαγορεύσει στην εναγόμενη τραπεζική εταιρεία να απαιτεί από τους δανειολήπτες την καταβολή των τοκοχρεωλυτικών δόσεων με βάση την τρέχουσα συναλλαγματική ισοτιμία ευρώ – ελβετικού νομίσματος, όπως αυτή ισχύει κατά την ημέρα της πληρωμής⁵¹⁸,

γ) να απαγορεύσει στην εναγόμενη τράπεζα να αποκρούει τις καταβολές των δόσεων που πραγματοποιούν οι δανειολήπτες σε ελβετικό νόμισμα στο ισόποσό τους σε ευρώ, σύμφωνα με τη συναλλαγματική ισοτιμία των δύο νομισμάτων όπως αυτή ίσχυε κατά το χρόνο εκταμίευσης των δανείων και της χορήγησής τους σε ευρώ⁵¹⁹,

δ) να απαγορεύσει στην εναγόμενη τράπεζα να καταγγέλλει τις δανειακές συμβάσεις όταν οι δανειολήπτες καταβάλλουν τις τοκοχρεωλυτικές τους δόσεις σε ελβετικό φράγκο στο ισόποσό τους σε ευρώ, με βάση τη συναλλαγματική ισοτιμία των δύο νομισμάτων όπως αυτή ίσχυε κατά το χρόνο εκταμίευσης των δανείων και της χορήγησής τους σε ευρώ⁵²⁰,

ε) να υποχρεώσει την εναγόμενη τράπεζα να ανέχεται και να μην επιδιώκει καταβολές εξόφλησης των δανειακών συμβάσεων, είτε μερικώς, είτε ολικώς από την πλευρά των δανειοληπτών, μετατρέποντας το καταβαλλόμενο από τους τελευταίους ποσό σε ελβετικό νόμισμα, με βάση τη συναλλαγματική ισοτιμία όπως αυτή είχε διαμορφωθεί κατά την ημερομηνία εκταμίευσης του δανείου⁵²¹,

⁵¹⁶ βλ. ΠΠρΑθηνών 334/2016

⁵¹⁷ βλ. ΠΠρΑθηνών 334/2016

⁵¹⁸ βλ. ΠΠρΑθηνών 334/2016

⁵¹⁹ βλ. ΠΠρΑθηνών 334/2016

⁵²⁰ βλ. ΠΠρΑθηνών 334/2016

⁵²¹ βλ. ΠΠρΑθηνών 334/2016

στ) να παραλείπει το εναγόμενο χρηματοπιστωτικό ίδρυμα να μετατρέπει τυχόν προκύπτον χρεωστικό υπόλοιπο σε ευρώ, με βάση την τρέχουσα τιμή πώλησης του ελβετικού νομίσματος κατά την ημέρα καταγγελίας της σύμβασης ⁵²²,

ζ) να σταματήσει η εναγόμενη τράπεζα να χρησιμοποιεί και να εκδίδει αποσπάσματα εμπορικών βιβλίων και αντιγράφων λογαριασμών, στα οποία υπολογίζονται οι δόσεις και οι τόκοι αφού πραγματοποιηθεί μετατροπή του ελβετικού φράγκου σε ευρώ, με βάση άλλη συναλλαγματική ισοτιμία από αυτή που είχε διαμορφωθεί κατά την ημέρα εκταμίευσης του δανείου ⁵²³,

η) να υποχρεώσει την εναγόμενη τράπεζα να προβεί σε συμψηφισμό όλων των χρεώσεων, τόκων δόσεων και καταβολών εκ μέρους των δανειοληπτών, που πραγματοποιήθηκαν κατόπιν μετατροπής του ελβετικού φράγκου σε ευρώ, βάσει της συναλλαγματικής ισοτιμίας των δύο νομισμάτων όπως αυτή ίσχυε κατά το χρόνο εκταμίευσης του εκάστοτε δανείου, διαφορετικά, με βάση το ποσό των ευρώ που εκταμιεύτηκε και το συμβατικό επιτόκιο ⁵²⁴,

θ) να απέχει το εναγόμενο χρηματοπιστωτικό ίδρυμα από την είσπραξη των απαιτήσεων με κάθε τρόπο, αλλά και από την καταγγελία των δανειακών συμβάσεων της ανωτέρω κατηγορίας, μέχρι να προβεί στο σωστό επανυπολογισμό και ενημερώσει τους δανειολήπτες, επιδίδοντάς τους εξώδικη δήλωση με δικαστικό επιμελητή ⁵²⁵,

ι) να απαγορεύσει στο εναγόμενο χρηματοπιστωτικό ίδρυμα να προβαίνει σε κάθε είδους χρήση των εγγράφων των ρυθμίσεων και μειώσεων δόσεων σε τρίτους, τόσο όσον αφορά στα δάνεια της επίδικης κατηγορίας όσο και στα κάθε είδους και φύσης δάνειά της, τα οποία περιέχουν γενικούς όρους συναλλαγών, σύμφωνα με τους οποίους ο καταναλωτής – πελάτης αναγνωρίζει την οφειλή του έναντι της τράπεζας ως νόμιμη καθώς και να επικαλείται τη συμφωνία αναγνώρισης του χρέους ⁵²⁶ και τέλος,

κ) να απειληθεί σε βάρος της εναγόμενης τράπεζας χρηματική ποινή ύψους 100.000 ευρώ για κάθε μία επιμέρους και ανά καταναλωτή αλλά και κατά ημέρα παραβίαση του διατακτικού της απόφασης που πρόκειται να εκδοθεί για κάθε μία υποχρέωση που περιγράφεται ανωτέρω ⁵²⁷.

⁵²² βλ. ΠΠρΑθηνών 334/2016

⁵²³ βλ. ΠΠρΑθηνών 334/2016

⁵²⁴ βλ. ΠΠρΑθηνών 334/2016

⁵²⁵ βλ. ΠΠρΑθηνών 334/2016

⁵²⁶ βλ. ΠΠρΑθηνών 334/2016

⁵²⁷ βλ. ΠΠρΑθηνών 334/2016

Το Πολυμελές Πρωτοδικείο Αθηνών αποφάνθηκε ότι οι επίδικοι όροι που περιείχαν οι ατομικές συμβάσεις που είχαν καταρτίσει καταναλωτές με την εναγόμενη τράπεζα, είναι αδιαφανείς, υπό την έννοια δεν προσδιόριζαν *«τον ακριβή τρόπο λειτουργίας του ως άνω μηχανισμού της συναλλαγματικής ισοτιμίας, τις ιδιαιτερότητες του μηχανισμού μετατροπής του ξένου νομίσματος, καθώς και της σχέσης μεταξύ του μηχανισμού αυτού και του μηχανισμού, που προβλέπουν άλλες ρήτρες σχετικά με την αποδέσμευση του δανείου»*, ώστε να είναι σε θέση ο καταναλωτής, ο οποίος είναι συνήθως απρόσεκτος ως προς την ενημέρωση του, αλλά που διαθέτει μέση αντίληψη κατά τον σχηματισμό της δικαιοπρακτικής του απόφασης *«να προβλέψει βάσει ευδιάκριτων κριτηρίων τη βαρύτητα του συναλλαγματικού – οικονομικού κινδύνου, που συνοδεύει τα επίμαχα δάνεια, ιδίως για συμβάσεις μεγάλης χρονικής διάρκειας»*. Επιπλέον, το Δικαστήριο έκρινε ότι οι επίδικοι ΓΟΣ δεν καθιστούν σαφές για τους καταναλωτές ότι αναλαμβάνουν το βάρος τυχόν ανατιμήσεων ή υποτιμήσεων του ευρώ έναντι του ελβετικού νομίσματος, εφόσον τόσο η μηνιαία τοκοχρεωλυτική δόση όσο και το άληκτο κεφάλαιο του δανείου τους εξαρτώνται από τις τιμές αγοράς και πώλησης δύο νομισμάτων, τα οποία με τη σειρά τους συναρτώνται άμεσα από οικονομικούς παράγοντες που δεν δύνανται να προβλεφθούν. Προσέτι, το Δικαστήριο δέχθηκε, ότι οι καταναλωτές δεν ήταν σε θέση να αντιληφθούν με σαφήνεια τις συμβατικές δεσμεύσεις που αναλάμβαναν με τους επίδικους συναλλακτικούς γενικούς όρους, σε σχέση με το ύψος του κεφαλαίου και της μηνιαίας τοκοχρεωλυτικής δόσης. Τέλος, το Πρωτοδικείο έκρινε ότι η εναγόμενη τράπεζα δεν παρείχε ουσιώδεις πληροφορίες, οι οποίες ήταν απαραίτητες για τη λήψη ορθών αποφάσεων από την πλευρά ενός μέσου καταναλωτή, ενώ παράλληλα διέψευσε την εμπιστοσύνη του καλόπιστου καταναλωτή⁵²⁸.

Οι επίδικοι γενικοί όροι συναλλαγών κρίθηκαν από το Δικαστήριο αδιαφανείς, επειδή διαταράσσουν σημαντικά την ισορροπία μεταξύ των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων, εις βάρος των καταναλωτών, εφόσον διαψεύδουν τη δικαιολογημένη προσδοκία των τελευταίων όσον αφορά στη φύση της παρεχόμενης υπηρεσίας, το σκοπό και το περιεχόμενο της σύμβασης. Μάλιστα, σύμφωνα με το Δικαστήριο, οι ανωτέρω ΓΟΣ, συνιστούν απροσδόκητες και αιφνιδιαστικές ρήτρες, υπό την έννοια ότι μεταβάλλουν την εικόνα, που δικαιολογημένα είχε δημιουργηθεί στο δανειολήπτη, όσον αφορά στο ύψος του τιμήματος και στην έκταση της κύριας παροχής, δηλαδή του κεφαλαίου. Επιπλέον, οι επίδικοι ΓΟΣ ανατρέπουν την πεποίθηση που έχει ο καταναλωτής ότι όσο αποπληρώνει το δάνειό του, τόσο θα μειώνεται το χρέος του⁵²⁹.

Κατόπιν τούτων, το Πολυμελές Πρωτοδικείο Αθηνών δικαίωσε τις ενώσεις καταναλωτών, καταλήγοντας στο συμπέρασμα, ότι οι τράπεζες θα πρέπει να αποδέχονται την αποπληρωμή των δόσεων των δανείων που είχαν συναφθεί σε ελβετικό νόμισμα, με βάση την αρχική ισοτιμία, δηλαδή,

⁵²⁸ βλ. ΠΠρΑθηνών 334/2016

⁵²⁹ βλ. ΠΠρΑθηνών 334/2016

με βάση την ισοτιμία ευρώ/ chf που ίσχυε την ημέρα κατάρτισης της δανειακής σύμβασης, καθότι οι επίδικες ρήτρες ήταν καταχρηστικές και κατά συνέπεια άκυρες, εφόσον δεν περιέγραφαν με τρόπο σαφή και κατανοητό τους κινδύνους που αναλαμβάνουν οι δανειολήπτες με τη σύναψη του δανείου τους σε ξένο νόμισμα, δεν ανταποκρίνονταν δηλαδή στην αρχή της διαφάνειας ⁵³⁰.

Μεταξύ άλλων η απόφαση του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Αθηνών, στο διατακτικό της αναφέρει ότι:

– «Απαγορεύει στην εναγομένη για το μέλλον να διατυπώνει, να επικαλείται και να χρησιμοποιεί στις συναλλαγές της με καταναλωτές και στο πλαίσιο συμβάσεων δανείων σε ελβετικό φράγκο ή με ρήτρα ελβετικού φράγκου ΓΟΣ, που εμπεριέχεται σε κάθε ρύθμιση οφειλής ή μείωση δόσης δανείου με το ακόλουθο περιεχόμενο «Ο Οφειλέτης με αιτία τη Σύμβαση οφείλει στην Τράπεζα ληξιπρόθεσμα ποσά ανερχόμενα σήμερα σε ποσό ΕΛΒΕΤΙΚΩΝ ΦΡΑΓΚΩΝ (CHF..) (εφεξής «Ληξιπρόθεσμη Οφειλή»), καθώς και το ποσό ΕΛΒΕΤΙΚΩΝ ΦΡΑΓΚΩΝ (CHF) (εφεξής «Ενήμερη Οφειλή»). Οι εδώ συμβαλλόμενοι αναγνωρίζουν και αποδέχονται τα ανωτέρω ποσά ως νόμιμα και ακριβή» ⁵³¹,

– «Απαγορεύει στην εναγομένη να αποκρούει την εκ μέρους των δανειοληπτών καταβολή των τοκοχρεωλυτικών δόσεων σε CHF στο ισόποσο τους σε ευρώ βάσει της ισοτιμίας ευρώ/ CHF κατά τον χρόνο εκταμίευσης του δανείου και χορήγησης σε ευρώ » ⁵³²,

– «Απαγορεύει στην εναγομένη την καταγγελία των συμβάσεων των δανείων, εάν οι δανειολήπτες καταβάλουν τα ποσά των τοκοχρεωλυτικών δόσεων σε CHF στο ισόποσο τους σε ευρώ βάσει της ισοτιμίας ευρώ/ CHF κατά τον χρόνο εκταμίευσης του δανείου και χορήγησης σε ευρώ» ⁵³³,

– «Υποχρεώνει την εναγομένη να ανέχεται εκ μέρους των καταναλωτών την καταβολή των τοκοχρεωλυτικών δόσεων ή την καταβολή εξόφλησης μερικώς ή εφάπαξ του δανείου σε CHF στο ισόποσο τους σε ευρώ βάσει της ισοτιμίας ευρώ/ CHF κατά τον χρόνο εκταμίευσης του δανείου και χορήγησης σε ευρώ» ⁵³⁴,

– «Υποχρεώνει την εναγομένη σε περίπτωση καταγγελίας της σύμβασης, να παραλείπει να μετατρέψει το όποιο προκύπτει χρεωστικό υπόλοιπο σε ευρώ, με βάση την τρέχουσα τιμή πώλησης του ελβετικού φράγκου την ημέρα της καταγγελίας» ⁵³⁵.

⁵³⁰ βλ. ΠΠρΑθηνών 334/2016

⁵³¹ βλ. ΠΠρΑθηνών 334/2016

⁵³² βλ. ΠΠρΑθηνών 334/2016

⁵³³ βλ. ΠΠρΑθηνών 334/2016

⁵³⁴ βλ. ΠΠρΑθηνών 334/2016

⁵³⁵ βλ. ΠΠρΑθηνών 334/2016

Αν και η ανωτέρω απόφαση είναι πρωτόδικη, εντούτοις αποτελεί την πρώτη απόφαση Ελληνικού Δικαστηρίου που δικαιώνει σε συλλογικό επίπεδο καταναλωτές που έλαβαν δάνειο, το οποίο είτε χορηγήθηκε εξ αρχής σε ελβετικό νόμισμα, είτε μετατράπηκε η αρχική σύμβαση, η οποία είχε συναφθεί σε ευρώ, σε ελβετικό φράγκο, σε αντίθεση με τις μέχρι πρότινος αποφάσεις που αφορούσαν μεμονωμένες – ατομικές περιπτώσεις.

Τέλος θα πρέπει να αναφερθεί ότι και η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει λάβει μέτρα όσον αφορά στις συμβάσεις που έχουν συναφθεί σε ξένο συνάλλαγμα.

Το 2010, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, στην έκδοσή της με τίτλο «*Financial Stability Review*», έδωσε ιδιαίτερη έμφαση στους τυχόν συστημικούς κινδύνους που ελλοχεύει η επικράτηση δανεισμού σε συνάλλαγμα σε ορισμένα κράτη – μέλη, ενώ τόνισε ότι υφίσταται ανάγκη παρακολούθησης και επίλυσης του προβλήματος, με στόχο να αποτραπεί περαιτέρω αύξηση του υπολοίπου των δανείων που καταρτίστηκαν σε συνάλλαγμα. Η Ε.Κ.Τ. προέβει σε συσχέτιση του συναλλαγματικού κινδύνου, στον οποίο έτσι κι αλλιώς βρίσκεται εκτεθειμένο το τραπεζικό σύστημα, με τον πιστωτικό κίνδυνο στην περίπτωση των δανειακών συμβάσεων που συνάπτονται σε ξένο νόμισμα, «ο οποίος με τη σειρά του εκθέτει την οικονομία σε σημαντικούς μακροοικονομικούς κινδύνους». Κατόπιν των ανωτέρω, η Ε.Κ.Τ. απαίτησε από τα κράτη – μέλη να λάβουν τα κατάλληλα μέτρα, ώστε να αποφευχθεί ο κίνδυνος της υπέρμετρης έκθεσης του χρηματοπιστωτικού συστήματος στη συγκεκριμένη μορφή δανεισμού ⁵³⁶.

Επιπροσθέτως, το νεοσυσταθέν το 2010 Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Συστημικού Κινδύνου, στα καθήκοντα του οποίου ανάγεται η μακροληπτική επίβλεψη του χρηματοοικονομικού συστήματος στην Ευρωπαϊκή Ένωση, στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Συστήματος Χρηματοοικονομικής Εποπτείας, κινήθηκε στο ίδιο μήκος κύματος με την Ε.Κ.Τ., προβαίνοντας στις 21/09/2011, στην έκδοση ενός κειμένου συστάσεων, όσον αφορά στη σύναψη δανείων σε συνάλλαγμα, το οποίο απηύθυνε στις εθνικές εποπτικές αρχές του χρηματοπιστωτικού συστήματος και στα κράτη – μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης ⁵³⁷.

Επιπλέον, η Οδηγία 2014/17/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου «*σχετικά με τις συμβάσεις πίστωσης για καταναλωτές για ακίνητα που προορίζονται για κατοικία*», η οποία όπως διαφαίνεται από τον τίτλο της αφορά στη στεγαστική πίστη, περιλαμβάνει μέτρα που προστατεύουν τους καταναλωτές από τους κινδύνους που ενέχει ένα στεγαστικό δάνειο το οποίο καταρτίζεται σε συνάλλαγμα ⁵³⁸.

⁵³⁶ βλ. Γιοβαννόπουλο Ρήγα, «*Προστασία...*», ό.π. (υποσ. 476), σελ. 649

⁵³⁷ βλ. Γιοβαννόπουλο Ρήγα, «*Προστασία...*», ό.π. (υποσ. 476), σσ. 649–650

⁵³⁸ βλ. Γιοβαννόπουλο Ρήγα, «*Προστασία...*», ό.π. (υποσ. 476), σσ. 650

Συγκεκριμένα, στο άρθρο 11, παρ. 2, στοιχ. ι', η προαναφερθείσα Οδηγία απαιτεί να παρέχονται στον καταναλωτή ήδη από το προσυμβατικό στάδιο τυποποιημένες πληροφορίες, οι οποίες θα προσδιορίζουν με τρόπο σαφή, συνοπτικό και εμφανή τυχόν διακυμάνσεις της συναλλαγματικής ισοτιμίας που θα μπορούσαν να μεταβάλλουν το ποσό το οποίο καλείται να καταβάλει ο τελευταίος. Επιπλέον, στο άρθρο 13, επιβάλλει στα κράτη – μέλη να λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα, έτσι ώστε να διασφαλίζεται ότι τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, ή οι συνδεδεμένοι μεσίτες πιστώσεων ή οι εντεταλμένοι αντιπρόσωποί τους, χορηγούν σαφείς και κατανοητές γενικές πληροφορίες όσον αφορά στις συμβάσεις πιστώσεως, οι οποίες μεταξύ άλλων περιλαμβάνουν «...επεξήγηση των επιπτώσεων για τον καταναλωτή, όταν η πίστωση είναι εκφρασμένη σε ξένο νόμισμα». Τέλος το άρθρο 23 απαιτεί από τα κράτη – μέλη να «...μεριμνούν, ώστε, όταν μία σύμβαση πίστωσης αφορά δάνειο σε ξένο νόμισμα, τη στιγμή που συνάπτεται η σύμβαση να υπάρχει το κατάλληλο κανονιστικό πλαίσιο ώστε να διασφαλίζεται τουλάχιστον ότι: α) ο καταναλωτής έχει το δικαίωμα να μετατρέψει τη σύμβαση πίστωσης σε εναλλακτικό νόμισμα υπό ορισμένες προϋποθέσεις, ή β) υπάρχουν άλλες ρυθμίσεις που περιορίζουν τον συναλλαγματικό κίνδυνο στον οποίο είναι εκτεθειμένος ο καταναλωτής βάσει της σύμβασης πίστωσης». «Με άλλα λόγια, η τάση σε ενωσιακό επίπεδο είναι να προκριθεί το προληπτικό – πληροφοριακό πρότυπο αυτόνομης προστασίας του δανειολήπτη – καταναλωτή αντί του ετερόνομου απαγορευτικού προτύπου»⁵³⁹.

⁵³⁹ βλ. Γιοβαννόπουλο Ρήγα, «Προστασία...», ό.π. (υποσ. 476), σσ. 650–651

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η διπλωματική αυτή εργασία, εστίασε το ερευνητικό ενδιαφέρον της στην εξελικτική διαδικασία και την ιστορική διαδρομή που ακολούθησε η χρήση των γενικών όρων συναλλαγών. Παρουσιάστηκε και αναλύθηκε, το νομοθετικό πλαίσιο που διέπει τους ΓΟΣ στη χώρα μας, το οποίο βασίστηκε στην Οδηγία 13/93/ΕΟΚ και διαμορφώθηκε σύμφωνα με τις ανάγκες της ελληνικής κοινωνίας και οικονομίας. Επιπλέον, παρουσιάστηκαν και αναλύθηκαν τα τρία στάδια του δικαστικού ελέγχου των ΓΟΣ με βάση τον Ν. 2251/1994 καθώς και οι δυνατότητες που παρέχει ο νόμος ως προς τη δικαστική προστασία του καταναλωτικού κοινού. Τέλος, μέσω συγκεκριμένων δικαστικών αποφάσεων, επιχειρήθηκε μία πρώτη επαφή του αναγνώστη με ΓΟΣ, οι οποίοι κρίθηκαν καταχρηστικοί και κατά συνέπεια άκυροι.

Η σημασία των ΓΟΣ στη σύγχρονη οικονομική πραγματικότητα είναι αδιαμφισβήτητη. Η Οικονομία του 21ου αι. επιβάλλει την εξοικονόμηση χρόνου, χρημάτων και εργασίας, την απλοποίηση των διαδικασιών και την ταχύτητα στις συναλλαγές. Η χρήση προδιατυπωμένων συμβατικών όρων χωρίς ατομική διαπραγμάτευση βοηθάει προς αυτή την κατεύθυνση, ωστόσο ενέχει αρκετούς κινδύνους για το καταναλωτικό κοινό. Ο Έλληνας νομοθέτης, μέσω του Ν. 2251/1994, θέσπισε διατάξεις με σκοπό να προστατεύσει τον καταναλωτή από καταχρηστικές συμβατικές ρήτρες που πολλές φορές επιβάλλουν οι προμηθευτές ως οικονομικά ισχυρότεροι συμβαλλόμενοι και να άρει τυχόν ανισότητες που δημιουργούνται ως προς τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις αμφοτέρων των μερών.

Χωρίς αμφιβολία, ο ανωτέρω νόμος έχει συμβάλλει σε σημαντικό βαθμό στη βελτίωση της προστασίας των καταναλωτών σε εθνικό επίπεδο. Παρά ταύτα, καταχρηστικοί όροι συνεχίζουν να χρησιμοποιούνται ευρέως στις συμβάσεις που καταρτίζουν οι τελευταίοι, γεγονός που αποδεικνύεται από το ότι τα ελληνικά δικαστήρια επί καθημερινής σχεδόν βάσεως ασχολούνται με ζητήματα που άπτονται των ΓΟΣ. Εξάλλου, ο καταναλωτής δεν είναι σε θέση να προστατεύσει ο ίδιος τον εαυτό του γι' αυτό και επιδιώκει την αποκατάσταση της διαταραχθείσας συμβατικής ισορροπίας μέσω του θεσμού της δικαιοσύνης. Ο εφαρμοστής του δικαίου καλείται να δώσει λύσεις και να διασφαλίσει αφενός μεν την αξιοπιστία των συναλλαγών και αφετέρου την προώθηση των συμφερόντων του καταναλωτικού κοινού, εξασφαλίζοντας με αυτόν τον τρόπο ένα υψηλό επίπεδο προστασίας.

Ωστόσο, αξίζει να αναφερθεί ότι Ν. 2251/1994 αν και από την ψήφισή του μέχρι σήμερα έχει υποστεί αρκετές τροποποιήσεις, είναι ένας νόμος ο οποίος μετράει ήδη 22 χρόνια στην ελληνική έννομη τάξη. Μέσα σε αυτό το χρονικό διάστημα, ο τρόπος με τον οποίο πραγματοποιούνται οι συναλλαγές έχει αλλάξει άρδην, ιδίως μετά την έλευση του διαδικτύου στη ζωή των καταναλωτών. Η έλευση του διαδικτύου, είχε ως αποτέλεσμα η παρουσία του καταναλωτή – πελάτη στο φυσικό κατάστημα να υποχωρεί έναντι της δυνατότητας που του παρέχεται να ικανοποιήσει τις ανάγκες του αγοράζοντας

προϊόντα και υπηρεσίες μέσω των ηλεκτρονικών καταστημάτων και κερδίζοντας με αυτόν τον τρόπο χρόνο και πολλές φορές και χρήματα, εφόσον τα καταναλωτικά αγαθά που προσφέρονται μέσω του διαδικτύου είναι κατά κανόνα φθηνότερα από αυτά που πωλούνται στα εμπορικά καταστήματα. Στα περισσότερα ηλεκτρονικά καταστήματα υφίστανται καταγεγραμμένοι ΓΟΣ, ωστόσο, τις περισσότερες φορές ο καταναλωτής δεν μπαίνει καν στη διαδικασία όχι μόνο να τους διαβάσει και να ενημερωθεί για τους όρους της σύμβασης αλλά και να τους αναζητήσει. Επιπλέον, έχει παρατηρηθεί το φαινόμενο οι ΓΟΣ των ηλεκτρονικών καταστημάτων να μην βρίσκονται σε εμφανές σημείο, γεγονός που δυσχεραίνει την όποια προσπάθεια από την πλευρά του καταναλωτή να λάβει γνώση αυτών, ιδιαίτερα στην περίπτωση που ο ίδιος δεν είναι δεινός χρήστης ηλεκτρονικού υπολογιστή.

Προσέτι, αν και ο Ν.2251/1194 προβλέπει την εξωδικαστική επίλυση τυχόν διαφορών που ανακύπτουν μεταξύ του προμηθευτή και του καταναλωτικού κοινού, στην πράξη πολύ σπάνια επιλέγεται μία τέτοια λύση, όπως άλλωστε συμβαίνει και με τις δυνατότητες επίλυσης εξωδικαστικών διαφορών που προβλέπει ο Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να συσσωρεύονται οι υποθέσεις στα ελληνικά δικαστήρια, να επιβραδύνεται η απονομή της δικαιοσύνης και να δημιουργείται η πεποίθηση στους καταναλωτές ότι ο θεσμός υπολειτουργεί. Στις περιπτώσεις όπου η συμβιβαστική λύση ενδείκνυται ως περισσότερο πρόσφορη από την επίλυση των διαφορών μέσω της δικαστικής οδού, ο καταναλωτής θα πρέπει να επιλέγει και να απευθύνεται στα αρμόδια όργανα, για την προστασία των συμφερόντων του. Ταυτόχρονα και η πολιτεία, θα πρέπει να λάβει όλα τα κατάλληλα μέτρα, έτσι ώστε ο έλληνας καταναλωτής να ενημερωθεί για όλες τις δυνατότητες που του παρέχει ο νόμος όσον αφορά στην επίλυση των διαφορών του.

Σήμερα και κατόπιν των ανωτέρω, η επικαιροποίηση του Ν. 2251/1994 «για την προστασία του καταναλωτή» φαντάζει ίσως πιο επιβεβλημένη από ποτέ.

I. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αγαλλοπούλου Πηνελόπη, *Βασικές Έννοιες Αστικού Δικαίου, III. Ενοχικό Δίκαιο*, τρίτη έκδοση, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΝΤ. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, Αθήνα – Κομοτηνή, 1997

Αλεξανδρίδου Ελίζα, *Δίκαιο προστασίας Καταναλωτή, Ελληνικό και Κοινοτικό*, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΑΚΚΟΥΛΑ, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 1996

Αλεξανδρίδου Ελίζα (επιμέλεια), *Δίκαιο προστασίας Καταναλωτή (Ελληνικό – Ενωσιακό)*, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ, Αθήνα, 2015

Βάρκα – Αδάμη Αλεξάνδρα, *Εισαγωγή στο Δίκαιο Προστασίας Καταναλωτή*, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ, Αθήνα, 2010

Γεωργιάδης Απόστολος, *Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου*, τέταρτη έκδοση, ΕΚΔΟΣΕΙΣ Δίκαιο & Οικονομία Π.Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑΣ, Αθήνα, 2012

Γεωργιάδης Απόστολος, *Ενοχικό Δίκαιο*, 2^η έκδοση, ΕΚΔΟΣΕΙΣ Δίκαιο & Οικονομία Π.Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑΣ, Αθήνα, 2015

Γκόρτσος Χρήστος, «*Προστασία του καταναλωτή στις χρηματοοικονομικές υπηρεσίες*», Επιμέλεια: Εθνική Σχολή Δικαστικών Λειτουργών, *Σύγχρονα προβλήματα και θεσεις της νομολογίας στις Νέες Μορφές Συμβάσεων στο Δίκαιο Ανταγωνισμού και της Προστασίας του Καταναλωτή*, Συλλογικός Τόμος, ΕΚΔΟΣΕΙΣ Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2010, σσ. σελ. 297–324

Δέλλιος Γεώργιος, *Προστασία των καταναλωτών και σύστημα του Ιδιωτικού Δικαίου. Ο δικαστικός έλεγχος του περιεχομένου των καταναλωτικών συμβάσεων και τα όριά του (κατά τους Ν. 2251/1994 και Ν. 2741/1999)*, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΑΚΚΟΥΛΑ, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2001

Δέλλιος Γεώργιος, *Προστασία των καταναλωτών και σύστημα του Ιδιωτικού Δικαίου I*, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΑΚΚΟΥΛΑ, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2005

Δέλλιος Γεώργιος, «*Άρθρο 2 Γενικοί όροι συναλλαγών – Καταχρηστικοί γενικοί όροι*», Επιμέλεια: Αλεξανδρίδου Ελίζα, *Δίκαιο προστασίας καταναλωτή: ελληνικό – κοινοτικό: κατ' άρθρο ερμηνεία του Ν. 2251/1994 όπως ισχύει μετά το Ν. 3587/2007*, ΕΚΔΟΣΕΙΣ Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2008, σσ. 79–138

Δέλλιος Γεώργιος, *Γενικοί Όροι Συναλλαγών: ατομική και συλλογική προστασία των καταναλωτών από την έλλειψη ουσιαστικής διαπραγμάτευσης των όρων της σύμβασης. Με ανάλυση νομολογίας*, 2η έκδοση, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΑΚΚΟΥΛΑ, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2013

Δελούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Η προστασία του καταναλωτή στα κράτη – μέλη της ΕΟΚ και του Συμβουλίου της Ευρώπης*, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΝΤ. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, Αθήνα – Κομοτηνή, 1991

Δελούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Ελληνικό και Κοινοτικό Δίκαιο του Καταναλωτή*, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΝΤ. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, Αθήνα – Κομοτηνή, 1998

Δελούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, *Δίκαιο του Καταναλωτή, Ενωσιακό και Ελληνικό*, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΑΚΚΟΥΛΑ, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2014

Δελούκας Νικόλαος, *Οι Γενικοί Όροι Συναλλαγών. Το πρόβλημα των Συμβάσεων Προσχωρήσεως*, Εκδ. Οικ. «ΤΟ ΝΟΜΙΚΟΝ», ΝΙΚ. Α. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, Αθήνα, 1952

Δούβλης Βασίλειος & Μπώλος Άγγελος, *Δίκαιο Προστασίας του Καταναλωτή*, ΕΚΔΟΣΕΙΣ Δίκαιο & Οικονομία Π. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑΣ, 2008

Ευθυμίου Αιμιλία, *Η αρχή της διαφάνειας στο δίκαιο των Γ.Ο.Σ.*, ΕΚΔΟΣΕΙΣ Δίκαιο & Οικονομία Π. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑΣ, Αθήνα, 2013

Καράκωστας Ιωάννης, *Γενικοί όροι των τραπεζικών συναλλαγών*, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΝΤ. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, Αθήνα – Κομοτηνή, 2001

Καράκωστας Ιωάννης, *Δίκαιο προστασίας καταναλωτή (Ν 2251/1994 όπως ισχύει μετά το Ν 3587/2007)*, ΕΚΔΟΣΕΙΣ Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2008

Καράκωστας Ιωάννης, *Δίκαιο του Καταναλωτή*, ΕΚΔΟΣΕΙΣ Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2016

Καράσης Μαριάνος, *Γενικοί Όροι Συναλλαγών, Δικαστικός Έλεγχος*, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΑΚΚΟΥΛΑ, Θεσσαλονίκη, 1992

Λιακόπουλος Αθανάσιος, Χριστιανός Βασίλειος & Μιχαλόπουλος Γεώργιος, *Δίκαιο προστασίας του καταναλωτή*, ΕΚΔΟΣΕΙΣ Αφοί Π. Σάκκουλα, Αθήνα, 1993

Παναγόπουλος Κωνσταντίνος, *Εισαγωγή στο δίκαιο και στο αστικό δίκαιο, Διάγραμμα Αστικού Δικαίου*, ΕΚΔΟΣΕΙΣ Δίκαιο & Οικονομία Π. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑΣ, Αθήνα, 1999

Παπανικολάου Παναγιώτης, *Η απαλλακτική ρήτρα για την ευθύνη της τράπεζας στην υπόθεση του «μεγάλου ριφιφι»*, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΝΤ. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, Αθήνα – Κομοτηνή, 1995

Παπανικολάου Παναγιώτης, *Μελέτες Αστικού Δικαίου (Συλλογή Μελετών)*, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΝΤ. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, Αθήνα – Κομοτηνή, 2013

Παπαρσενίου Παρασκευή, *«Το ζήτημα των καταχρηστικών όρων συναλλαγών»*, Τιμητικός Τόμος Μιχαήλ Σταθόπουλου, τόμος II, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΝΤ. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, Αθήνα – Κομοτηνή, 2010, σσ. 2097–2122

Ρήγας Κωνσταντίνος, *Απαλλακτικές ρήτρες, Κύρος κατά τον ΑΚ και το Ν 2251/1994*, ΕΚΔΟΣΕΙΣ Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2012

Σταθόπουλος Μιχαήλ, *Γενικό Ενοχικό Δίκαιο*, τρίτη έκδοση, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΝΤ. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, Αθήνα – Κομοτηνή, 1997

Σταθόπουλος Μιχαήλ, *«Καταχρηστικές ρήτρες στις καταναλωτικές συμβάσεις – Ισχύς της απόφασης επί συλλογικής αγωγής»*, Επιμέλεια: Εθνική Σχολή Δικαστικών Λειτουργιών, *Σύγχρονα προβλήματα και θεσεις της νομολογίας στις Νέες Μορφές Συμβάσεων στο Δίκαιο Ανταγωνισμού και της Προστασίας του Καταναλωτή*, Συλλογικός Τόμος, ΕΚΔΟΣΕΙΣ Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2010, σσ. 277–296

Φίλιος Παύλος, *Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου*, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΝΤ. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, Αθήνα – Κομοτηνή, 2006

Φλάμπουρας Διονύσιος, *Εισαγωγή στο Αστικό Δίκαιο*, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΝΤ. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, Αθήνα – Κομοτηνή, 2009

II. ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

Βασιλακάκη Γεώργιο, *«Η αρχή της αναλογικότητας. Ο αναιρετικός έλεγχος της εφαρμογής της από τον Άρειο Πάγο επί χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης»*, *Νομικά Χρονικά*, Ε.ΝΟ.Β.Ε. – ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΑΚΚΟΥΛΑ, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, τεύχος 50, (Ιούλιος – Αύγουστος 2008)

Γιοβαννόπουλος Ρήγας, «Προστασία δανειολήπτη στα δάνειο σε αλλοδαπό νόμισμα», *ΕπισκεΔ*, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΑΚΚΟΥΛΑ, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, τεύχος Δ (Οκτώβριος–Νοέμβριος–Δεκέμβριος 2014), σσ. 647–682

Γκόρτσος Χρήστος, «Δίκαιο προστασίας του καταναλωτή χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών: περιεχόμενο και ιδιαιτερότητες», *ΧρηΔικ*, ΕΚΔΟΣΕΙΣ Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, τεύχος 2 (2007), σσ. 161–180

Δέλλιος Γεώργιος & Βαλτούδης Αναστάσιος, «Συμβάσεις Δανείων σε ελβετικό φράγκο. Κύρος γενικών όρων και συναφή ζητήματα» (γνωμ.), *ΕπισκεΔ*, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΑΚΚΟΥΛΑ, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, τεύχος Α&Β (2015), σσ. 89–132

Επαγγελματικό Επιμελητήριο Αθηνών, «Έκδοση ευνοϊκών αποφάσεων για δάνεια σε ελβετικό φράγκο», Αύγουστος 2016

Καραγεωργίου Έφη, «Ξαναγράφουν τους όρους στα δάνεια σε ελβετικό φράγκο», *Έθνος*, Ιούνιος 2016

Καράκωστας Ιωάννης & Βρεπού Χριστίνα, «Ο ανοιχτός έλεγχος των ΓΟΣ στις δανειακές συμβάσεις σε ελβετικό φράγκο (γνωμ.)», *ΕφαΔ*, ΕΚΔΟΣΕΙΣ Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, τεύχος 12 (Δεκέμβριος 2015), σσ. 1043–1064

Παντελίδου Καλλιρρόη, «Η ευθύνη του παρέχοντος υπηρεσίες και οι Γενικοί Όροι Συναλλαγών», *ΕλλΔνη*, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΝΤ. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, Αθήνα – Κομοτηνή, 2011, σσ. 52 επ.

Παπαδημητρόπουλος Αντώνιος, «Κύρος απαλλακτικών ρητρών που συμφωνήθηκαν χωρίς ατομική διαπραγμάτευση: περί των ορίων της κατ' άρθρο 332 παρ. 2 και 334 παρ. 2 ΑΚ ακυρότητας», *ΕφαΔ*, ΕΚΔΟΣΕΙΣ Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, τόμος 6, τεύχος 11 (Νοέμβριος 2013), σσ. 945–975

Παπανικολάου Παναγιώτης, «Δύο ανοικτά ακόμη ζητήματα του δικαστικού ελέγχου της καταχρηστικότητας συμβατικών όρων», 1ο Συνέδριο της Ένωσης Ελλήνων Αστικολόγων, 1995

Παπανικολάου Παναγιώτης & Καραμπατζός Αντώνιος, «Η ρήτρα «non-reliance» στην πώληση επιχειρήσεως ως «ρήτρα κινδύνου» – Απάτη και «συνειδητή άγνοια» στο πεδίο εντάσεως μεταξύ δικαιοπρακτικής αυτοδιαθέσεως και αυτοευθύνης του προσώπου», *ΧρΙΔ*, ΕΚΔΟΣΕΙΣ Δίκαιο & Οικονομία Π. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑΣ, Αθήνα, Ιούνιος – Ιούλιος 2010, σσ. 401–413

Πουλιιάδης Αθανάσιος, «*Η συλλογική δικαστική προστασία των καταναλωτών στην εθνική και στην κοινοτική έννομη τάξη*», Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών Ισοκράτης

Σπυράκος Δημήτριος, «*Δάνεια σε συνάλλαγμα και προστασία του οφειλέτη*», *Δίκαιο Επιχειρήσεων και Εταιριών*, ΕΚΔΟΣΕΙΣ Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, τεύχος 8–9 (Αύγουστος – Σεπτέμβριος 2015), σσ. 825–839

III. ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ

Αστικός Κώδικας: άρθρα 3, 140, 141, 142, 143, 174, 178, 179, 180, 181, 182, 185, 186, 187, 188, 189, 195, 196, 200, 281, 288, 291, 297, 332 παρ. 2, 361, 371, 372, 373, 388, 409, 855 & 914

Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας: άρθρα 208 παρ. 1, 682 & 692

Σύνταγμα της Ελλάδος: άρθρα 2 παρ. 1, 5 παρ. 1 & 20 παρ. 1

Ν. 489/1976, ΦΕΚ 331 Α' / 11 Δεκεμβρίου 1976, περί υποχρεωτικής ασφαλίσεως των εξ ατυχημάτων αυτοκινήτων αστικής ευθύνης

Ν. 2251/1994, ΦΕΚ 191 Α' / 16 Νοεμβρίου 1994 για την προστασία των καταναλωτών (με τις τροποποιήσεις)

Ν. 4335/2015, ΦΕΚ 87 Α' / 23 Ιουλίου 2015, επείγοντα μέτρα εφαρμογής του ν. 4334/2015 (Α' 80)

IV. ΔΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ

ΕφΑθηνών 2057/2010, ΕφΘεσσαλονίκης 312/2010, ΠΠρΑθηνών 3789/2015, ΠΠρΑθηνών 334/2016, ΠΠρΑλεξανδρούπολης 26/2015, ΠΠρΙωαννίνων 161/2015, ΠΠρΙωαννίνων 46/2016, ΠΠρΚοζάνης 38/2015, ΠΠρΠειραιώς 619/2016, ΠΠρΞάνθης 23/2014, ΠΠρΧαλκιδικής 83/2013